

JUSTITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN TILL RIKSDAGEN

ÅR 1953

STOCKHOLM 1953

IVAR HÄGGSTRÖMS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

529219

INNEHÅLL.

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

	Sid.
Inledning	7
I. Redogörelse för åtal, anställda mot nedannämnda tjänstemän:	
1) t.f. förste byråsekreteraren H. Tibbling för felaktig beräkning av strafftid (ämb.-ber. 1952 s. 45)	8
2) t.f. komministern D. Nordblom för vägran att förrätta vigsel av fränskild (ämb.-ber. 1952 s. 51)	12
3) landsfiskalen I. Landén för försummelse med avseende å besvarandet av länsstyrelsens remisser m. m. (ämb.-ber. 1952 s. 71)	21
4) t.f. förste byråsekreteraren S. Feltner i fråga om felaktig beräkning av strafftid	24
5) byrådirektören A. Lehman i fråga om felaktig beräkning av strafftid	26
6) taxeringsnämndsordföranden G. Nordell i fråga om försummelse med avseende å vidarebefordran av till honom ingiven skrift i taxeringsmål	29
7) t.f. häradshövdingen L. J. O. Ålund för felaktig handläggning av ärende rörande vittnesförhör till framtida säkerhet	42
8) landsfogden E. Strandmark i fråga om inledande utan skäl av förundersökning för menedsbrott	73
9) kyrkoherden H. Gardar för osant intygande i tjänsten	107
10) e. o. stadsfiskalen O. Meijer i fråga om felaktigt förfarande vid förundersökning	131
11) landsfiskalen E. Nordström för felaktigt beslut om meddelande av handräckning för förflyttning av en å alderdomshem intagen person m. m.	180
12) förste bilinspektören C. L. Engström i fråga om uttagande av för hög kostnadser-sättning för hållande av tjänstebil	201
II. Redogörelse för ärende, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning mot nedannämnde tjänsteman:	
1) polisöverkonstapeln A. Almqvist för bristande i självbehärskning såsom polisman och polisbefäl	227
III. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtgärd enligt I eller II.	
1) Fråga om nedläggande av väckt åtal samt om domares befogenhet att taga initiativ till förlikning mellan målsägande och tilltalad i mål, däri talan om ansvar förts av allmän åklagare	231
2) Felaktigt förfarande av domare vid anskaffande av ersättare för jävig nämndeman. Fråga om gäldandet av kostnader, vilka uppkommit till följd av huvudförhandlings inställande på grund av bristande domförhet hos rätten	236
3) Förfarandet vid uttagande hos arbetsgivare av löntagare påfordrad kvarstående skatt, för vilken arbetsgivaren skall ansvara	240

4) Felaktigt förfarande av inskrivningsdomare vid handläggning av ansökan om lagfart å jordbruksfastighet och av lantbruksdirektör vid utfärdande av intyg rörande lantbruksnämnds prövning av jordförväret	248
5) Fråga huruvida för brott häktad person efter undergåendet av vid huvudförhandling beslutad sinnesundersökning bort inställas vid ny huvudförhandling i målet, m. m.	253
6) Anteckning i kyrkobok rörande anmälan om utträde ur statskyrkan är icke hemlig jämlikt 13 § sekretesslagen. Även fråga om tillämpning av stadgandet i 1 kap. 1 § andra stycket tryckfrihetsförordningen angående meddelande till tidningsredaktion	267
7) Felaktig handläggning av ärende rörande omyndighetsförklaring	271
8) Dröjsmål av centralt ämbetsverk med upptagande av begärda förhandlingar med personalförbund enligt kungörelsen den 4 juni 1937 angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän	280
9) Felaktig avfattning av hovrätts beslut angående utdömd rättegångskostnad	296
10) Ärende rörande indrivning av utskylder	299
11) Fråga huruvida polismyndighet i visst fall förfarit anmärkningsvärt genom att omhändertaga och låta sinnesundersöka en person	303
12) Felaktigheter vid upprättande av röstlängd	320
13) Dröjsmål av underåklagare med avlatande av häktningsframställningar	325

IV. Framställningar till Konungen.

1) Ang. förtydligande av bestämmelse i 24 kap. 12 § rättegångsbalken om tid för avlatande av häktningsframställning	343
2) » reglering av vissa förhållanden, som sammanhånga med tillämpningen av lagen den 17 juni 1948 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet	346

V. Anmärkningar angående lagskipningen m. m.

1) Spörsmål rörande stämpelbeläggning av ansökningshandlingar i mål och ärenden vid underrätt	357
---	-----

VI. Inspektionsresor under år 1952

365

VII. Under år 1952 handlagda klagomål och anställda åtal m. m.

366

Bilagor till justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

I. Tabell över samtliga av 1952 års riksdag avlatna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt riksdagens protokoll	369
II. Förteckning över de av 1952 års riksdag till Konungen avlatna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under nämnda år vidtagits i anledning av samma skrivelser: 371	
1) Justitiedepartementet	371
2) Utrikesdepartementet	377
3) Försvarsdepartementet	379
4) Socialdepartementet	382
5) Kommunikationsdepartementet	385

	Sid.
6) Finansdepartementet	388
7) Ecklesiastikdepartementet	397
8) Jordbruksdepartementet	400
9) Handelsdepartementet	406
10) Inrikesdepartementet	410
11) Civildepartementet	414
III. Särskild förteckning över sådana i förteckningen under bilaga II upptagna ärenden, som vid utgången av år 1952 ännu voro i sin helhet eller till någon del på Kungl. Maj:ts prövning beroende	417
IV. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1952 men vid samma års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgifter om den behandling dessa ärenden undergått under år 1952: 422	
1) Justitiedepartementet	422
2) Utrikesdepartementet	434
3) Försvarsdepartementet	435
4) Socialdepartementet	435
5) Kommunikationsdepartementet	442
6) Finansdepartementet	445
7) Ecklesiastikdepartementet	450
8) Jordbruksdepartementet	455
9) Handelsdepartementet	458
10) Inrikesdepartementet	465
11) Civildepartementet	474
V. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1952 och vari under år 1952 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling	476

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt 14 § i den för riksdagens justitieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna berättelse angående justitieombudsmansämbetets förvaltning under år 1952. Jag får därvid meddela, att jag dels på grund av sjukdom åtnjutit ledighet från ämbetets utövande under tiden den 10 juli—den 8 augusti och dels begagnat mig av semester under tiderna den 7—den 21 april och den 9—den 30 augusti. Under nämnda tider har min av riksdagen utsedde ställföreträdare lagmannen Alfred Bexelius förestått ämbetet. Med stöd av 21 § andra stycket i instruktionen har jag uppdragit åt Bexelius att under tiden den 11—den 16 februari förrätta å justitieombudsmansämbetet ankommande göromål med undantag av ärende rörande klagomål mot e. o. stadsfiskalen Otto Meijer (nr 535/1950), vilket ärende jämte andra därmed sammanhängande ärenden handlagts av mig.

Berättelsen kommer enligt vedertagen ordning att först innehålla redogörelse för sådana mot tjänstemän för fel eller försummelse i tjänsten anställda åtal, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade.

I. Redogörelse för anställda åtal.

1. Felaktig beräkning av strafftid.

I 1952 års ämbetsberättelse (s. 45 o. f.) redogöres för ett av mig anbefallt åtal mot t. f. förste byråsekreteraren Harry Tibbling såsom ansvarig för en av fångvårdsstyrelsen den 20 april 1949 meddelad resolution angående verkställighet av ett Åke Herman Norbäck den 16 mars 1949 ådömt frihetsstraff. Av redogörelsen framgår, att Svea hovrätt i dom den 17 maj 1951 — i enlighet med av mig uttalad uppfattning — funnit att, när domen den 16 mars 1949 förekom till verkställighet, strafftiden skulle ha beräknats enligt 21 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. och den dag, då villkorlig frigivning enligt 1 § lagen om villkorlig frigivning skulle äga rum, ha fastställts till den 15 juni 1949 samt att Tibbling, då han vid meddelande av resolutionen den 20 april 1949 tillämpat de bestämmelser om beräkning av strafftid, vilka gällde före den 1 juli 1946, och fastställt dagen för den villkorliga frigivningen till den 28 juni 1949, handlat i strid mot gällande författning. På grund därav hade hovrätten, som ansåg felet begånget under synnerligen mildrande omständigheter, dömt Tibbling jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 5 dagsböter å 10 kronor ävensom förpliktat Tibbling att till Norbäck, vilken i stället för att frigivas den 15 juni 1949 blivit kvarhållen i fångvårdsanstalt till den 28 samma månad, gälda skadestånd med 700 kronor.

Mot hovrättens dom hade Tibbling fullföljt talan.

Kungl. Maj:t har i dom den 5 januari 1952 yttrat följande.

Vid lagen den 21 december 1945 om ändring i vissa delar av strafflagen finnes icke fogad någon övergångsbestämmelse som reglerar i vad mån nya lydelsen av 4 kap. 6 § första stycket strafflagen är tillämplig med avseende å straff som ådömts eller verkställts före lagens ikraftträdande den 1 juli 1946. Till straffverkställighetslagen den 21 december 1945 finnas däremot fogade vissa övergångsbestämmelser. Dessa måste emellertid, då annat ej sagts, antagas avse att reglera allenast tillämpligheten i tiden av de i samma lag givna stadgandena. Den där givna föreskriften att, därest före den 1 juli 1946 beslut om beräkning av strafftid meddelats enligt då gällande bestämmelser, beslutet alltjämt skall lända till efterrättelse syftar uppenbarligen på förhållandet mellan 3 kap. straffverkställighetslagen och motsvarande äldre bestämmelser, och föreskriften kan svårigen uppfattas såsom en inskränkning i den regel som eljest bör anses gälla med avseende å tillämpligheten i tiden av 4 kap. 6 § första stycket strafflagen i dess nya lydelse.

I sistnämnda hänseende torde vara tydligt att stadgandet i 5 § strafflagens promulgationsförordning icke utan vidare är analogiskt tillämpligt med avseende å frågan i vad mån dock-satsen i 4 kap. 6 § första stycket strafflagen skall lända till efterrättelse, när den dömde redan före den 1 juli 1946 undergått det straff som skall avräknas. I det av regeringsrätten avgjorda målet Regeringsrättens Årsbok 1947 s. 82 har icke heller tillämpats den i det förra lagrummet angivna principen, att den nya lagen skall gälla allenast om den i det särskilda fallet är mildare än äldre lag. Med större skäl kan övervägas, huruvida icke 11 § i promulgationsförordningen bör analogiskt tillämpas vid ändringar i 4 kap. strafflagen. En sådan analogisk tillämpning torde dock icke böra komma i fråga, om vägande sakliga skäl tala däremot. Det kan erinras om att 13 § promulgationsförordningen ej undantagslöst ansetts analogiskt tillämplig vid senare ändringar i 5 kap. strafflagen (NJA 1946 s. 187).

Vid övervägande, huruvida några avgörande skäl tala mot att 11 § promulgationsförordningen skulle anses analogiskt tillämplig i förevarande fall, synes det naturligt, eller åtminstone icke obefogat, att betrakta dock-satsen i 4 kap. 6 § första stycket strafflagen främst som en regel om den materiella innebörden av dom varigenom — utan att resultatet angivits — förklarats att från visst straff skall avräknas vad den dömde undergått av annat straff. Det är att märka, hurusom domstolen ju bör i sin dom giva en dylik förklaring men numera icke, såsom tidigare i viss utsträckning skett, brukar själv uträkna det resultat till vilket förklaringen leder. Domstolens straffmätning kan uppenbarligen ej förstås utan att man får veta, hur fängelse skall jämföras med straffarbete. Från nu nämnda utgångspunkt vore det naturligt, om en dom som meddelats före den 1 juli 1946 ej finge tolkas så att den nya dock-satsen skulle tillämpas, oaktat den vid tiden för domens meddelande ännu ej trätt i kraft. Iakttages detta, komma lika fall att behandlas lika utan att påverkas av sådana förhållanden som om domen, till följd av mer eller mindre ovidkommande omständigheter, förekommit till verkställighet först efter den 1 juli 1946. Önskemålet att lika fall skola behandlas lika kan emellertid även tillgodoses, om man anser att tillämpligheten av den nya lagen skall vara beroende av om domen vunnit laga kraft före eller efter nämnda dag. Den i målet omförmälda av t. f. förste byråsekreteraren Sten Feltner givna verkställighetsresolutionen den 30 december 1948 bygger — enligt verkställd minnesanteckning — på den sist angivna ståndpunkten. Ingendera av nu angivna ståndpunkter står i strid mot förenämnda rättsfall Regeringsrättens Årsbok 1947 s. 82, där det till verkställighet förekommande utslaget meddelats *efter* den 1 juli 1946.

Det är lätt att påvisa, hurusom en tillämpning av dock-satsen, då den till verkställighet förekommande domen meddelats *före* den 1 juli 1946, kan leda till orimliga resultat. Om någon till exempel först undergått fäng-

else tio månader och domstol därefter dömt till gemensamt straff av åtta månaders straffarbete, varifrån det undergångna fängelsestraffet skulle avräknas, åsyftades med domen att den dömda skulle undergå ytterligare tre månaders straffarbete. Blir dock-satsen tillämplig på verkställigheten av den senare domen, skulle den dömda redan ha avtjänat frihetsstraff under två månader för lång tid. Även om det icke är helt uteslutet att taga en sådan konsekvens för en viss övergångstid, är det dock uppenbart att starka tvivel måste råda om befogenheten av att, med dylika resultat, analogiskt tillämpa 11 § promulgationsförordningen.

I detta sammanhang bör uppmärksammas att vid den genomgripande ändring av reglerna i 4 kap. strafflagen som ägde rum genom lag den 3 juni 1938 föreskrevs, att äldre lagbestämmelser om förening eller förändring av straff skulle äga tillämpning med avseende å straff som ålagts eller ålades i mål, vilket av första domstol avgjorts före nya lagens ikraftträdande. Den praxis som fångvårdsstyrelsen med avseende å tillämpligheten i tiden av dock-satsen i 4 kap. 6 § första stycket strafflagen tillämpat i fråga om domar meddelade före den 1 juli 1946 ansluter nära till övergångsstadgandet till 1938 års lagändringar.

Mot en regel att dagen för den dom som skall verkställas, eller den dag då domen vann laga kraft, blir avgörande kan väl invändas, att regeln icke utgör enbart en mekanisk tillämpning av givna uttryckliga bestämmelser — såsom önskvärt vore i frågor av hithörande natur — utan förutsätter ett mera ingående övervägande av sakens beskaffenhet. Det är emellertid ingalunda okänt att domstolar och andra myndigheter nödgas själva utan stöd av uttrycklig bestämmelse finna den bästa regeln även i straffrättsliga frågor. Genom 1945 års lagstiftning förlades prövningen av straffverkställighetsfrågor för hela riket till fångvårdsstyrelsen — med fullföljdsrätt till regeringsrätten — varigenom åsyftades bland annat att vinna garanti för ett enhetligt bedömande. Betänkligheterna mot att överlämna en del svåra spörsmål med avseende å övergångstiden att lösas i tillämpningen voro till följd av nämnda åtgärd tydligen långt mindre än om det, såsom förut, fått ankomma på ett större antal myndigheter att fatta beslut i dylika ärenden.

Även om den ståndpunkt, till vilken fångvårdsstyrelsen såsom förut sagts anslutit sig, av anförda skäl godtages, följer emellertid ej därav att den av Tibbling den 20 april 1949 meddelade verkställighetsresolutionen är riktig. Denna resolution avsåg nämligen en av hovrätten den 16 mars 1949 — och således *efter* den 1 juli 1946 — meddelad dom. Vid verkställigheten av denna dom, vid vars meddelande domstolen haft tillfälle att i straffmätningen beakta den nya lydelsen av 4 kap. 6 § första stycket strafflagen, har, i enlighet med regeringsrättens avgörande, bort tillämpas den lydelse som lagrummet erhöll från och med den 1 juli 1946.

Tibbling har icke iakttagit den av regeringsrätten tillämpade principen. Vidare har Tibbling räknat strafftiden från den 23 december 1948, då verkställigheten av det straffarbete som avsågs med Feltners resolution började.

Av 21 § straffverkställighetslagen framgår ej direkt, att i ett fall som det förevarande strafftiden skall räknas från den dag då det första, genom utslaget den 21 september 1944 ådömda straffet — å fängelse — började. I hovrättens dom den 16 mars 1949 nämnes icke utslaget den 21 september 1944, med där ådömt fängelse, utan säges allenast att från det av hovrätten bestämda straffet skall avräknas vad Norbäck utstått av det honom genom utslaget den 19 november 1945 ådömda straffet, vilket utgjorde straffarbete. Det i berörda lagrum använda uttrycket ”verkställigheten av sistnämnda straff” syftar i förevarande fall enligt orden på straffarbetsstraffet, och verkställigheten av detta kan ju enligt vanligt språkbruk icke sägas ha börjat innan det överhuvud ådömts. Ehuru enligt grunderna för lagrummet övervägande skäl tala för att i förevarande fall strafftiden likväl bort räknas från den dag då verkställigheten av det genom utslaget den 21 september 1944 ådömda straffet började, finner Kungl. Maj:t icke, att Tibbling genom att räkna strafftiden från den 23 december 1948 gjort sig skyldig till tjänstefel.

Från den av Tibbling antagna utgångspunkten, att strafftiden skulle räknas från sistnämnda dag, är det förklarligt, att Tibbling ansett att Norbäck å det av hovrätten bestämda straffet ej kunde få avräkna längre strafftid än som följde av Feltners resolution. Överhuvud har det från nämnda utgångspunkt icke legat så nära till hands att Tibbling skulle frångå Feltners beräkning därför att straffmätningen i det utslag som avsågs med den av Feltner meddelade resolutionen undanröjts. Ej heller i nu berört hänseende finner Kungl. Maj:t därför att Tibbling gjort sig skyldig till förfarande som kan hänföras till tjänstefel.

På grund av det anförda lämnar Kungl. Maj:t, med ändring av hovrättens dom, den mot Tibbling i målet förda talan om ansvar och skadestånd utan bifall.

Om detta beslut voro fyra justitieråd ense. Ett justitieråd var av skiljaktig mening och anförde:

”Lika med högsta domstolens övriga ledamöter finner jag, att vid verkställigheten av hovrättens den 16 mars 1949 meddelade dom rätteligen skolat tillämpas den lydelse av 4 kap. 6 § första stycket strafflagen som lagrummet erhöll från och med den 1 juli 1946.

Som Tibbling vid meddelandet av verkställighetsresolutionen den 20 april 1949 icke iakttagit detta och han dessutom utlagt strafftiden från den 23 december 1948 i stället för den 22 augusti 1945, samt de omständigheter som kunna anföras till hans ursäkt enligt min mening icke äro av sådan

beskaffenhet att Tibbling kan undgå ansvar eller ersättningsskyldighet för den oriktiga tillämpning han låtit komma sig till last, prövar jag lagligt fastställa hovrättens domslut.”

2. Vägran av församlingspräst att förrätta vigsel av frånskild.

Av 1952 års berättelse (s. 51 o. f.) framgår, att jag förordnat om åtal mot t. f. komministern i Västra Frölunda och Askims församlingars pastorat Daniel Nordblom för vägran att förrätta vigsel av ett trolovat par på grund därav att mannen, chauffören Nils Karl Bertil Hamfeldt, varit frånskild. I dom den 18 september 1951 hade rådhusrätten i Göteborg på anförda skäl lämnat åtalet utan bifall samt yttrat sig i vissa ersättningsfrågor. Mot denna dom hade statsåklagaren i Göteborg på anmodan av mig fullföljt talan under yrkande om bifall till åtalet.

Hovrätten för Västra Sverige har i dom den 8 april 1952 yttrat följande.

Nordblom uppehöll i augusti 1950 komministertjänsten i Västra Frölunda och Askims församlingars pastorat. Med tjänsten följde skyldighet att ombesörja kyrkliga förrättningar för den del av Västra Frölunda församling, som bildar Älvsborgs kyrkobokföringsdistrikt. Hamfeldt och hans dåvarande trolovade voro vid denna tid båda kyrkobokförda inom distriktet.

Nordblom har såsom skäl för sin vägran att viga Hamfeldt och dennes trolovade uppgivit, att Hamfeldt vore frånskild. Nordblom har vid rådhusrätten anført, att enär han vid prästvigningen förbundit sig att lyda Guds ord och kyrkans bekännelse, som förbjöde honom att viga frånskilda, hade han av samvetsskäl måst vägra sin medverkan vid vigseln, samt tillagt att det varit hans tjänsteplikt att vägra. — I hovrätten har Nordblom utvecklats sin uppfattning sålunda, att han genom att neka vigsel i det föreliggande fallet icke gjort sig skyldig till tjänstefel utan att det varit hans tjänsteplikt att vägra på grund av att hinder mot vigsel förelåg enligt kyrkans lag och ordning, som han såsom präst vore skyldig att följa. Nordblom har vidare i hovrätten åberopat bestämmelsen i § 16 regeringsformen att Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta samt gjort gällande, att bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket giftermålsbalken endast reglerade vigselnskyldighetens fördelning på prästerskapet i olika församlingar men icke stadgade något därutöver.

Vad först angår den åberopade bestämmelsen i § 16 regeringsformen finner hovrätten denna böra uppfattas såsom ett direktiv för statsstyrelsen och lagstiftningen men icke innebära något bemyndigande till handlande i strid mot gällande bestämmelser. Nordbloms tolkning av bestämmelserna i 4 kap. 3 § första stycket giftermålsbalken såsom endast innefattande en reglering av vigselnskyldighetens fördelning har icke stöd i förarbetena och

kan icke delas av hovrätten. Nordblom har förty jämlikt sistnämnda lagrum varit pliktig att viga Hamfeldt och dennes trolovade, därest hinder mot vigseln ej mött. Något i giftermålsbalken upptaget sådant hinder har, såvitt känt är, i förevarande fall ej förelegat, och någon bestämmelse av kyrkolags natur om vigselhinder finnes ej.

För prövning av Nordbloms invändning att han på grund av kyrkans bekännelse varit förhindrad att viga en frånskild bör enligt hovrättens mening undersökas hur vigselförrättarens medverkan vid äktenskaps ingående med kyrklig vigsel i ett fall som förevarande skall uppfattas och huruvida det tillkommer vigselförrättaren att därvid pröva förekomsten av på bekännelsen grundat vigselhinder.

Rådhusrätten har i sin dom redovisat två yttranden av chefer för justitiedepartementet, i vilka yttranden sistnämnda fråga beröres. Jämväl följande torde härutinnan böra beaktas.

4 kap. 3 § första stycket giftermålsbalken har samma lydelse som 4 kap. 3 § första stycket lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning. Lagberedningens förslag av år 1913 till sistnämnda lag är beträffande sagda lagrum lika med den antagna lagen.

Med 1915 års lag genomfördes betydelsefulla förändringar å äktenskapsrättens område. I fråga om rätt till skillnad i äktenskapet infördes de regler, som sedermera överförts till giftermålsbalken och fortfarande — med obetydliga förändringar — äro gällande.

Under förarbetena till 1915 års lag dryftades i olika sammanhang frågan om skyldighet för präst att viga frånskild person. Sedan riksdagen med vissa ändringar, om vilka nu ej är fråga, godkänt lagförslaget och Kungl. Maj:t beslutat inhämta 1915 års kyrkomötes yttrande, huruvida kyrkomötet godkände, bland annat, ”vad riksdagens förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning i 4 kapitlet innehåller om rätt till erhållande av vigsel inom svenska kyrkan och om sådan vigfels förrättande”, väcktes spörsmålet inom kyrkomötet i en motion, nr 46, av kyrkoherden Vilhelm Larsson. Denne föreslog i sin motion, att 4 kap. 3 § första stycket skulle få följande tillägg: ”och i intet fall må präst kunna tvingas att viga en frånskild.”

Kyrkolagsutskottet yttrade i sitt betänkande, nr 19, bland annat följande rörande Larssons motion: ”Utskottet vill tillägga, att den plikt-kollision, vari prästen vid varje särskilt fall, då hos honom framställes begäran om vigsel för en frånskild, skulle finna sig försatt, om motionärens förslag vunne beaktande, synes vara svårare än då han, enligt såväl nu gällande som av Kungl. Maj:t föreslagen lag, har att, utan tillfälle till val, på ämbetets vägnar förrätta dylik vigsel.”

Vid frågans behandling å kyrkomötet yttrade biskopen Gottfrid Billing bland annat: ”Varför kan jag icke vara med om den av herr Larsson anvisado vägen? Jo, i samvetsbefrielsens namn kan jag icke vara med om

den. Den avser att giva samvetsfrihet, men jag tror det icke kunna förnekas, att den skulle i stället lägga ett samvetstvång på våra präster. Ty den innebär, att det skall vara den enskilde prästens skyldighet — det måste så vara, när det är hans rättighet att kunna neka vigsel. Om det däremot är lagen, som ålägger honom att förrätta vigselakten, så är icke hans förrättning en hans personliga tros- eller bekännelsehandling, utan han utför den blott såsom ett redskap för samhället, ungefär så, som jag gör, när jag skriver under ett skilsmässobrev. Således tror jag och är viss om, att den av herr Larsson angivna vägen skulle framkalla oändligt mycket svårare samvetsbetänkligheter, i praxis, än om prästen är skyldig att såsom samhällets tjänare utföra gärningen.”

Kyrkomötet antog 4 kap. 3 § i oförändrat skick efter votering med 35 röster mot 23, vilka avgåvos för kyrkoherden Larssons under överläggningen framförda yrkande om tillägg av ett andra stycke, så lydande: ”Präst må dock ej vara skyldig att viga fränskild make medan förra maken lever.” Vid votering om kontraproposition hade 38 röster avgivits för sistnämnda yrkande, medan 17 röster tillfallit ett under överläggningen framställt förslag om följande tillägg till första stycket i paragrafen: ”Finner sig prästen, till följd av religiösa betänkligheter, icke kunna eller böra viga, skall frågan därom underställas vederbörande domkapitel, som prövar, huruvida prästen i det ifrågavarande fallet må kunna befrias från skyldighet att förrätta vigseln.”

I sin skrivelse nr 17 till Konungen anmälde kyrkomötet att det såsom kyrkolag antagit vad 4 kap. 1, 2, 3 och 8 §§ av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning innehålla om äktenskaps ingående medelst vigsel inom svenska kyrkan och om sådan vigsel förrättande. Kyrkomötet slutade sin skrivelse: ”Tillika får kyrkomötet i underdånighet anhålla om åtgärders vidtagande för att icke kyrkans medverkan till äktenskaps avslutande må påfordras i de fall, där god kyrklig ordning och kyrkans värdighet skulle därpå lida.”

I promulgationsformeln till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning förklarades att vad 4 kap. 1, 2, 3 och 8 §§ innehålla om äktenskaps ingående medelst vigsel inom svenska kyrkan och om sådan vigsel förrättande är av kyrkolags natur. Den omständigheten att så icke uttryckligen sagts 1920 vid utfärdandet av giftermålsbalken sammanhänger med att kyrkolagsbestämmelserna i 1915 års lag oförändrade ingingo i giftermålsbalken.

Vid kyrkomötet 1929 föreslogs i en motion, nr 24, och vid kyrkomötet 1936 i en motion, nr 11, hemställan till Kungl. Maj:t om åtgärder för upphävande av skyldigheten för präst att viga fränskilda. Ingen av dessa motioner föranledde kyrkomötet att hemställa om lagändring.

Särskilda utskottet vid 1929 års kyrkomöte anförde efter erhållen remiss

å den förra motionen, bland annat: "Slutligen torde beaktas, att, därest man i fråga om vigsel av frånskild gör prästens vigselplikt beroende av hans samvetsprövning, det icke torde dröja länge, innan krav framställs å sådan prövningsrätt även i andra fall."

1936 års kyrkolagsutskott yttrade i anledning av den senare motionen: "Den kyrkliga vigseln innebär en legal form för avslutande av äktenskapet med dess borgerliga rättsverkningar, men den innebär icke någon av kyrkan utställd garanti för äktenskapets religiösa och sedliga halt i det särskilda fallet. Den kyrkliga vigseln är en välsignelseakt, som utföres på kyrkans uppdrag i enlighet med kontrahenternas önskan, utan att kyrkans medverkan härtill kan eller bör göras beroende av en prövning i varje särskilt fall av äktenskapets religiösa eller etiska berättigande."

Frågan om skyldighet för präst inom svenska kyrkan att viga frånskild har vidare behandlats vid 1946 och 1951 års kyrkomöten. 1946 års kyrkomöte beslöt hänskjuta frågan till dissenterlagskommitténs handläggning. Sedan dissenterlagskommitténs i rådhusrättens dom redovisade förslag till lagändring rörande prästs vigselnskyldighet avvisats av både Kungl. Maj:t och riksdagen, har 1951 års kyrkomöte beslutat att till kyrkomötets utredningsnämnd överlämna frågan om villkoren för erhållande av vigsel inom kyrkan och skyldigheten att utföra sådan vigsel samt därmed sammanhängande spörsmål.

Den ovan lämnade redogörelsen för vad vid omförmälda kyrkomöten förekommit utvisar enligt hovrättens mening att det lagstiftande kyrkliga organet godtagit att det i enlighet med vad Kungl. Maj:t och riksdagen för sin del beslutat skall åligga präst i församling, av vilken endera av de trolovade är medlem, att utan rätt till prövning av förekomsten av andra vigselhinder än de som uttryckligen angivits i giftermålsbalken förätta kyrklig vigsel. Vigsselförrättares medverkan vid äktenskaps ingående med kyrklig vigsel innefattar således i dylika fall icke något bedömande av det tillämnade äktenskapet ur religiösa eller etiska synpunkter. Nordbloms invändning att han på grund av kyrkans bekännelse varit förhindrad att i ett fall som förevarande viga frånskild saknar därför grund.

Hovrätten finner förty Nordblom ha förfarit felaktigt då han vägrat viga Hamfeldt och dennes trolovade. Med hänsyn till den oklarhet, som rätt rörande prästs skyldighet att viga frånskild, finner hovrätten emellertid Nordbloms felaktiga förfarande icke skäligen kunna tillräknas honom såsom försummelse, oförstånd eller oskicklighet.

Hovrätten fastställer förty rådhusrättens domslut såvitt talan däremot fullföljts.

Advokaten Åke Eckerstein tillerkännes ersättning av allmänna medel för försvaret av Nordblom i hovrätten med 606 kronor, därav 600 kronor i arvode, vilken ersättning skall stanna å statsverket.

Vid överläggningen till dom i målet yppades skiljaktiga meningar inom hovrätten.

En ledamot, referenten, med vilken ytterligare en ledamot förklarade sig ense, yttrade den mening, som framgår av hovrättens dom.

En ledamot yttrade: "I samband med bedömande av åtalade förfarandet må till en början följande framhållas.

Nordbloms vägran att — så snart han konstaterat att Hamfeldt var frånskild — förrätta vigsel bör måhända tolkas så att Nordblom i princip vägrar att viga frånskild, vare sig den förre maken är i livet eller ej, och vare sig den som begär vigseln är den förorättade parten i ett äktenskap, som brutits genom hor, eller icke. När Nordblom vägrade att viga, torde han icke ha känt till något annat beträffande Hamfeldt än att denne var frånskild. Den möjligheten fanns givetvis att Hamfeldts äktenskapsskillnad från sin förutvarande hustru grundats på sådant förfarande från förutvarande hustruns sida, som även enligt bibelns lära berättigat Hamfeldt till äktenskapsskillnad. Eftersom någon upplysning om bakgrunden till äktenskapsskillnaden varken begärts eller lämnats, vill det synas som om Nordblom oberoende av de bakomliggande förhållandena velat vägra att förrätta vigseln. En annan förklaring är att Nordblom av någon anledning ansett sig kunna utgå från att Hamfeldts förutvarande äktenskap upplöstes på ett sätt som icke överensstämde med Nordbloms uppfattning om den kristna etiken. Den omständigheten, att Nordblom, efter det han vägrat att viga, förmått styrka att Hamfeldts förutvarande äktenskap upplöstes efter hemskillnad och gemensam ansökan om äktenskapsskillnad, har ju varit en ren tillfällighet. Härvid bör också beaktas att, även om äktenskapsbrott föreligger, makar ej sällan skiljas efter gemensam ansökan om hemskillnad och äktenskapsskillnad. Och Nordblom lär icke hysa den uppfattningen, att det avgörande ur kristen synpunkt är att dom om äktenskapsskillnad på grund av ena makens otrohet föreligger. Om Nordblom haft den nyss angivna stränga inställningen, att han under inga omständigheter vill viga en frånskild, torde hans uppfattning icke överensstämma med de av biskop Giertz gjorda uttalandena. Har Nordblom utan kännedom om saken tagit för givet att Hamfeldts äktenskapsskillnad med hänsyn till bibelns lära icke varit godtagbar, framstår hans handlingssätt enligt min mening som anmärkningsvärt. Att, såsom möjligen kan utläsas av Giertz' utlåtande, i en dylik situation ålägga den som begär vigsel att taga initiativ till att lämna upplysningar till prästen om orsaken till äktenskapsupplösning, torde icke böra ifrågakomma.

Vad härefter angår Nordbloms tolkning av bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket giftermålsbalken såsom endast innefattande en reglering av vigselnskyldighetens fördelning på prästerskapet i olika församlingar är jag ense med referenten.

Beträffande Nordbloms invändning, att han av samvetsskäl måst vägra sin medverkan vid vigseln, enär han vid prästvigningen förbundit sig att lyda Guds ord och kyrkans bekännelse, som förbjöde honom att viga frånskilda, har åklagaren i hovrätten anfört: En tjänsteman kan i många fall i sin tjänsteutövning tänkas komma i konflikt med sitt samvete, så t. ex. kan en officer anse sig förhindrad att bära vapen, en domare att tillämpa en enligt hans mening orättfärdig lagstiftning, en utmättningsman att verkställa en hård eller oriktig dom, en borgerlig vigselförrättare att viga frånskilda. Finner tjänstemannen, att han av sitt samvete förbjudes att fullgöra de åligganden som äro förenade med tjänsten och vill han ej dagtinga med samvetet, synes intet annat återstå för honom än att han lämnar tjänsten. Att antaga och kvarstå i en tjänst med därav följande förmåner men bryta mot tjänsteplikten, då han så anser påkallat av samvetnsöd, är icke en godtagbar lösning av konfliktsituationen. En präst i församlings-tjänst intager i detta hänseende icke någon undantagsställning i förhållande till andra tjänstemän.

Nordblom har invänt att åklagarens parallell vore falsk och i samband därmed anfört: Det är riktigt att en borgerlig tjänsteman är legalt bunden vid sin borgerliga tjänsteplikt. En präst i svenska kyrkan skall enligt 28 § regeringsformen bekänna den rena evangeliska läran. En präst skall enligt 12 kap. i den av Konungen stadfästa kyrkohandboken inför Gud och församlingen förplikta sig att 'troget efterleva kyrkans lag och ordning'. Enligt lagen den 30 juni 1948 om tillägg till kyrkolagen skall innehavare av prästerlig befattning, som övergiver kyrkans lära, avgå från befattningen. Domsrätt däröver tillkommer enligt lagen den 13 november 1936, 13 kap. 5 mom., domkapitlet. Varje motsvarighet till dessa stadganden saknas för den borgerliga tjänstemannen.

Enligt Giertz' utlåtande har Nordblom i den uppkomna plikt-kollisionen haft att handla enligt den ur Augsburgska trosbekännelsen hämtade regeln 'om lagarna bjuda något som är synd, bör man lyda Gud mer än människor'. Denna regel måste av allt att döma gälla samtliga med kristen grundåskådning sålunda icke endast präster. Även om den skillnaden finnes mellan en civil ämbetsman och en prästman, att den senare genom prästlöftena åtagit sig särskilda förpliktelser och genom sin egenskap av såväl stats-tjänsteman som svenska kyrkans tjänare intager en unik ställning bland tjänstemännen, kan det enligt min mening icke vara rimligt, att i en given situation, där prästen trotsat den borgerliga lagen, enär denna 'bjudit något som är synd', tillåta prästen att till sitt fredande åberopa nyssnämnda regel ur Augsburgska trosbekännelsen, medan den civile ämbetsmannen, som av samma skäl trotsat den borgerliga lagen, icke skall kunna freda sig med regelns åberopande. En dylik skillnad lär strida mot principen om allas likhet inför lagen.

Nordbloms invändning att prästens plikt-kollision får en annan karak-

tär, eftersom prästen, om han icke iakttaget den rena evangeliska läran, är pliktig att avgå från den prästerliga befattningen, kan i förevarande situation enligt min mening icke godtagas, enär präst, som känner sig bunden av vigelskyldigheten jämlikt 4 kap. 3 § giftermålsbalken, uppenbarligen icke utsätter sig för risken av den påföljd, som är föreskriven för det fall att präst avviker från grundvalarna för svenska kyrkans lära och som torde vara avsedd att garantera upprätthållandet av förpliktelserna enligt prästlöftena.

Under sådana förhållanden bör den omständigheten, att Nordblom ansett prästlöftena och kyrkans bekännelse lägga hinder i vägen för honom att förrätta den begärda vigseln, icke föranleda till annat bedömande av frågan huruvida åsidosättande av tjänsteäliggande föreligger än det fall att en civil ämbetsman åberopar samvetsbetänkligheter mot utförande av viss tjänsteåtgärd. Lika med referenten finner jag att den åberopade bestämmelsen i 16 § regeringsformen bör uppfattas såsom ett direktiv för statsstyrelsen och lagstiftningen men icke såsom ett bemyndigande till handlande i strid mot gällande bestämmelser. Nordbloms invändning att han på grund av sin lydnadsplikt gentemot Guds ord och kyrkans bekännelse av samvetsskäl varit förhindrad att i ett fall som förevarande viga frånskilda saknar därför enligt min mening grund.

Nordblom har jämlikt 4 kap. 3 § första stycket varit pliktig att viga Hamfeldt och dennes trolovade, därest hinder mot vigseln ej mött. Såsom referenten anført har i förevarande fall ej förelegat något i giftermålsbalken upptaget hinder mot vigseln, och ej heller finnes någon bestämmelse av kyrkolags natur om vigselhinder.

På grund av vad sålunda upptagits finner jag att Nordblom förfarit felaktigt, då han vägrat viga Hamfeldt och dennes trolovade. Med hänsyn särskilt till statsrådet Hasselrots i rådhusrättens dom redovisade yttrande och till den av referenten lämnade redogörelsen för vad som förekommit vid flera kyrkomöten finner jag att viss oklarhet rått rörande prästs skyldighet att viga frånskild. Nordbloms felaktiga förfarande bör därför skäligen icke tillräknas honom såsom försummelse, oförstånd eller oskicklighet.

Jag fastställer förty rådhusrättens domslut, såvitt nu är i fråga.

Vidkommande rättegångskostnader i hovrätten är jag ense med referenten."

Presidenten i hovrätten yttrade: "Nordblom har vid ifrågavarande tillfälle i början av augusti 1950 såsom skäl för sin vägran att viga Hamfeldt och dennes trolovade till Hamfeldt uppgivit, att denne vore frånskild. Vid rådhusrätten har Nordblom anført, att enär han vid prästvigningen förbundit sig att lyda Guds ord och kyrkans bekännelse, som förbjöde honom att viga frånskilda, han av samvetsskäl måst vägra sin medverkan vid vigseln. Det hade varit hans tjänsteplikt att vägra. I hovrätten har Nordblom utvecklat sin uppfattning sålunda, att hinder mot vigsel före-

legat enligt kyrkans lag och ordning, vilka han såsom präst vore skyldig att följa. Nordblom har vidare åberopat bestämmelsen i § 16 regeringsformen därom att 'Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta'. Slutligen har Nordblom gjort gällande, att bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket giftermålsbalken endast reglerade vigselförmyndighetens fördelning på prästerskapet i olika församlingar men icke stadgade något därutöver.

Nordblom var i augusti 1950 präst i Västra Frölunda församling, av vilken såväl Hamfeldt som hans dåvarande trolovade voro medlemmar. Nordblom har därför, jämlikt 4 kap. 3 § giftermålsbalken, vilket stadgande har jämväl kyrkolags natur, varit pliktig att viga kontrahenterna, därest ej äktenskapshinder förelegat.

Jämlikt 4 kap. 6 § giftermålsbalken, vilket stadgande är av civillags men ej av kyrkolags natur, skall vigsel vägras, om hinder mot äktenskapet är vigselförmyndigheten kunnigt. I giftermålsbalken upptages bland äktenskapshindren icke det förhållande att endera kontrahentens tidigare äktenskap blivit upplöst genom äktenskapsskillnad. Någon bestämmelse av kyrkolags natur direkt avseende äktenskapshinder finnes icke.

Den av Nordblom åberopade bestämmelsen i § 16 regeringsformen måste uppfattas såsom en norm för riksstyrelsen men kan icke anses utgöra stöd för enskild tjänsteman att undandraga sig tjänsteplikt, som åligger honom.

Då präst förrättar vigsel, utför han en handling i det borgerliga samhällets tjänst, men han upphör icke därför att samtidigt vara i utövning av prästämbetet. Undersökas bör då vad i detta sammanhang kan anses hava ålegat Nordblom såsom innehavare av prästämbetet.

Av regeringsformen § 28, jämförd med § 2, framgår att präst skall vara av den rena evangeliska läran, sådan den är antagen och förklarad i den oförändrade Augsburgiska bekännelsen och Uppsala mötes beslut av år 1593. Enligt 1686 års kyrkolag, kap. 1 § 1, skall präst vid ordinationen förplikta sig till denna lära och trosbekännelse. I sitt prästlöfte, som till lydelsen är stadfäst av Kungl. Maj:t, förpliktar sig prästkandidaten, innan han erhåller prästämbetet, bland annat, att troget efterleva kyrkans lag och ordning.

Vad som utgör kyrkans lära och bekännelse kan icke tillkomma domstolen att avgöra, utan avgörandet måste i princip anses tillkomma kyrkliga myndigheter. Någon sådan myndighet med behörighet att enhetligt för hela riket uttala sig om lära och bekännelse, finnes icke. Tolkningen måste, med stöd av 1686 års kyrkolag, kap. 24 §§ 1 och 2, anses ankomma på biskoparna, var för sitt stift.

Efter vad som framgår av uttalanden i målet av biskopen i Göteborgs stift böra kyrkans lära och bekännelse så tolkas, att skillnad i äktenskap utgör hinder för präst att förrätta vigsel till senare äktenskap utom för

två särskilda fall, av vilka intetdera veterligen förelåg då Nordblom vägrade vigsel.

Vid dessa förhållanden måste Nordblom, då han anmodades viga, anses ha befunnit sig i en konfliktsituation. Borgerlig lag ålade honom att viga. Men enligt kyrkans lära och bekännelse, som han jämlikt kyrkolag, jämförd med regeringsformen, hade att följa, ägde han icke viga.

Det skulle kunna göras gällande att, med hänsyn till den medverkan kyrkomötet lämnat vid tillkomsten av gällande giftermålsbalk, kyrkans lära och bekännelse nu icke kunde åberopas till stöd för vägran att viga. Enligt min uppfattning ha de åsyftade kyrkomötena, vid vilkas beslut för övrigt lekmännens röster kunnat bliva avgörande, icke haft behörighet att auktoritativt tolka kyrkans lära och bekännelse; de ha, såvitt nu är fråga, endast varit en instans vid stiftande av kyrkolag. Vad vid dessa kyrkomöten förekommit kan därutöver blott tjäna till belysning av tolkningsfrågan. Det är skäl att här än en gång framhålla, att någon bestämmelse av kyrkolags karaktär, som har direkt avseende å äktenskapshinder, icke finnes.

I betraktande av den pliktollision, som efter vad förut sagts, förelegat för Nordblom då han vägrade att viga, finner jag Nordblom icke hava genom sin vägran gjort sig skyldig till rättsstridigt förhållande, än mindre till försummelse, oförstånd eller oskicklighet i tjänsten.

På dessa skäl fastställer jag rådhusrättens domslut.

Vidkommande rättegångskostnaderna i hovrätten är jag ense med referenten."

Presidenten tillade till utveckling av sin mening:

"Vare sig Nordblom i detta mål slutligen dömes till straff eller ej, kan jag icke anse någotdera resultatet tillfredsställande. Skälen för denna min uppfattning, såvitt angår en friande dom, må här något utvecklas.

Att jag icke funnit mig kunna döma Nordblom till ansvar för vägran att fullgöra en tjänsteplikt, har, såsom framgår av min motivering, sin grund icke i och för sig däri, att Nordblom själv ansett sig av prästlöftet och sin plikt att följa kyrkans lära förhindrad att förrätta vigseln. Utan jag har fäst avgörande avseende vid det förhållandet att Nordbloms uppfattning stått i överensstämmelse med den auktoritativa uttolkning av läran, som enligt kyrkolagen står till buds.

Man fäster sig emellertid då genast vid den möjlighet som finnes, att, därest ett alldeles analogt fall som detta skulle inträffa inom annat stift, det stiftets biskop skulle vid tolkning av läran komma till motsatt resultat mot det nu föreliggande. Det är en betänklig brist att, om bedömningen av en prästs handling är beroende av en auktoritativ tolkning av läran, intet för hela riket gemensamt organ finnes för att verkställa tolkningen.

Med min uppfattning om rätta bedömningen av det föreliggande fallet måste jag finna det vara en viktig och brådskande lagstiftningsuppgift

att för framtiden undanröja anledningen till en sådan konflikt mellan prästens plikt i det borgerliga samhällets tjänst och hans plikt såsom innehavare av prästämbetet, som i detta mål kommit till synes. I händelse av slutlig fällande dom i målet synes en lagändring vara minst lika nödvändig.”

Då hovrätten i sin dom förklarar, att Nordblom förfarit felaktigt då han vägrat viga Hamfeldt och dennes trolovade, samt det med hänsyn därtill borde kunna förväntas att det begångna felet icke skulle upprepas, fann jag icke anledning att fullfölja talan mot domen. Denna vann därefter laga kraft.

3. Försummelse av landsfiskal med avseende å besvarandet av länsstyrelsens remisser m. m.

I 1952 års berättelse (s. 71 o. f.) redogöres för ett av mig efter inspektion av länsstyrelsen i Kopparbergs län upptaget ärende mot landsfiskalen i Gagnefs distrikt Ivar Landén rörande försummelse med avseende å besvarandet av ett flertal remisser från länsstyrelsen m. m. Av redogörelsen framgår, att jag för åtal mot Landén överlämnat handlingarna i ärendet till landsfogden i länet, vilken därefter mot Landén fört talan om ansvar för tjänstefel i av mig angivna hänseenden ävensom för ett flertal andra, delvis svåra, förbrytelser i tjänsten m. m., sammanlagt 143 åtalpunkter. I dom den 10 november 1951 hade Nedansiljans domsagas häradsrätt beträffande de av mig till åtal hänskjutna punkterna funnit, att Landén genom försummelse i fråga om remissärendena gjort sig skyldig till tjänstefel samt att Landén förfarit felaktigt med avseende å handläggningen av ett ärende angående tjänstledighet för konstapeln R. Fagerlund, dock att Landéns handläggning av sistnämnda ärende icke borde för honom föranleda ansvar. Häradsrätten hade i domen slutligen dömt Landén jämlikt 12 kap. 1 §, 13 kap. 11 §, 25 kap. 1, 4 och 7 §§ samt 16 och 17 §§ — sistnämnda två lagrum enligt deras lydelse före den 1 januari 1949 — ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ allt strafflagen för urkundsförfalskning, osant intygande, grovt osant intygande, tjänstemissbruk, tjänstefel, grovt tjänstefel, uppsåtlig förbrytelse i tjänsten av förhastande och varav ringa skada följt samt tjänstefel genom försummelse och oskicklighet dels till suspension ett år från befattningen som landsfiskal och — såvitt angick tiden efter den 1 januari 1952 — som landsfiskal på övergångsstat, dels ock till fängelse sex månader. Därjämte hade häradsrätten ålagt Landén att ersätta statsverket av allmänna medel förskjutna vittneskostnader samt kostnader för hans offentlige försvarare, advokaten Mats Gerdén — vilken tillerkänts ersättning av allmänna medel med 4 818 kronor 85 öre — med 2 930 kronor 27 öre samt

vidare förordnat, att övriga av allmänna medel i målet förskjutna kostnader — även i vad de eljest bort slutligt gäldas av Landén — skulle stanna å statsverket.

Mot häradsrättens dom hade landsfogden ävensom Landén fullföljt talan, dock icke i fråga om handläggningen av Fagerlunds tjänstledighetsärende och ytterligare två åtalpunkter.

Svea hovrätt har i dom den 17 juni 1952 i fråga om de åtalpunkter, som angingo Landéns tjänstefel med avseende å remissärendena, gillat häradsrättens bedömning samt i domskälen vidare yttrat följande.

Utredningen i målet har givit vid handen, att Landén kommit i dröjsmål med många av de göromål, som ålegat honom i tjänsten. Väl har framgått att Landéns arbetsbörd varit betydande, men — såsom hovrättens prövning av vissa enskilda åtalpunkter utvisar — har hovrätten icke funnit arbetsbördan ha varit av sådan omfattning, att Landén till följd därav kan undgå ansvar för tjänstefel i anledning av den i vissa fall anmärkningsvärda eftersläpningen i arbetet. Då vidare de allmänna brott, om vilka Landén blivit övertygad, väsentligen synas ha haft sin orsak i nyssnämnda eftersläpning, finner hovrätten att det vid bestämmande av påföljd för de allmänna brotten bör beaktas, att eftersläpningen icke synes ha berott på bristande arbetsvilja. Det må härjämte i detta sammanhang anmärkas, att Landén icke, såvitt utredningen ger vid handen, genom vad han låtit komma sig till last åsamkat skada för enskilda personer. Om än Landéns brott med hänsyn främst till nu angivna förhållanden icke i och för sig kunna anses särskilt allvarliga, måste dock vid bedömandet tagas hänsyn till det stora antalet förseelser samt till Landéns tjänsteställning såsom landsfiskal.

För de allmänna brott, om vilka Landén blivit övertygad, förskyller han fängelsestraff. Anledning att beträffande dessa brott tillämpa stadgandet i 25 kap. 7 § strafflagen finner hovrätten ej föreligga.

Såsom straff för ämbetsbrotten anser hovrätten suspension utgöra tillräcklig påföljd.

I hovrätten har blivit upplyst, att Landén genom beslut av Kungl. Maj:t den 20 juli 1951 överförts å övergångsstat från och med den 1 januari 1952 med tjänstgöringsskyldighet tillsvidare vid länsstyrelsen i Kopparbergs län.

Befattningen som landsfiskal å övergångsstat skall i förhållande till befattningen som landsfiskal i Gagnefs distrikt anses utgöra sådan befattning med likartade arbetsuppgifter varom i 25 kap. 6 § första stycket strafflagen sägs.

Vid bedömningen huruvida Landén skall erhålla villkorlig dom finner hovrätten skälig anledning föreligga till antagande att Landén utan att

undergå straff skall avhålla sig från att ånyo begå brott. — Såsom nyss nämnts har Landén numera blivit överförd å övergångsstat. På grund härav och i anseende till vad förut anförts angående arten av Landéns brottslighet och bakgrunden till denna kan det icke anses vara av hänsyn till den allmänna laglydnaden påkallat att Landén undergår det fängelsestraff han förskyllt.

Genom särskilt beslut denna dag har hovrätten med ändring av vad häradsrätten bestämt tillerkänt Gerdén ersättning för försvaret av Landén vid häradsrätten med 5 353 kronor 85 öre.

Hovrätten finner skäl föreligga till ytterligare jämkning jämlikt 31 kap. 1 § rättegångsbalken av det belopp, som Landén skall återgälda statsverket för förskjutna kostnader vid häradsrätten.

I domslutet har hovrätten, med ogillande av åklagarens talan under 27 angivna åtalspunkter, varom hos mig icke varit fråga, yttrat följande.

I anledning av åklagarens talan under övriga åtalspunkter dömer hovrätten Landén, jämlikt 12 kap. 1 och 2 §§, 13 kap. 11 §, 25 kap. 4 § och 17 § — sistnämnda lagrum i dess före den 1 januari 1949 senast gällande lydelse — ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ allt strafflagen, för urkundsförfalskning, ringa urkundsförfalskning, osant intygande och tjänstefel dels med tillämpning av 25 kap. 6 § första stycket strafflagen till suspension sex månader från befattningen som landsfiskal å övergångsstat, dels ock till fängelse fyra månader.

Med verkställande av det Landén ådömda fängelsestraffet skall villkorligt anstå under en prøvotid av tre år räknat från den dag hovrättens avgörande i vad angår den villkorliga domen till följd av nöjdförklaring eller eljest vunnit laga kraft mot Landén. Övervakning skall ej äga rum.

Landén förpliktas att till statsverket återgälda vad av allmänna medel utgått till de vid underrätt i målet hörda vittnena samt till Gerdén för försvaret vid häradsrätten med ett till 1 500 kronor jämkat belopp; och skola berörda kostnader i övrigt stanna å statsverket.

Gerdén tillerkännes ersättning av allmänna medel för försvaret av Landén i hovrätten med fordrade 3 246 kronor, varav 2 737 kronor 50 öre i arvode; och skall den Gerdén sålunda tillerkända ersättningen liksom vad av allmänna medel utgått till ett i hovrätten avhört vittne för inställelse i hovrätten stanna å statsverket.

Mot hovrättens dom fullföljde Landén talan genom ansökan om revision.

Kunql. Maj:t har genom beslut den 21 oktober 1952 ej funnit skäl att meddela prövningstillstånd, i följd varav hovrättens dom skall stå fast.

För det biträde Gerdén i egenskap av offentlig försvarare lämnat Landén

vid målets fullföljd hos Kungl. Maj:t har Gerdén tillerkänts ersättning av allmänna medel med 303 kronor, därav 300 kronor i arvode, och har Landén förpliktats att till statsverket återgälda förstnämnda belopp.

4. Fråga om felaktig beräkning av strafftid.

Genom utslag den 14 april 1942 dömde Svea hovrätt Torkel Hugo Paul Skoogh för uppsåtlig förskingring till fängelse tre månader. Skoogh avtjänade detta straff till fullo under tiden den 6 oktober 1942—den 6 januari 1943.

Den 12 juli 1945 dömde Stockholms rådhusrätt Skoogh, med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen samt med undanröjande av straffbestämningen i ovannämnda utslag, för bedrägeri och förskingring till straffarbete tre månader, varifrån skulle avräknas vad Skoogh kunde ha utstått av det tidigare ådömda straffet. Hovrätten, där Skoogh besvärat sig, fann i utslag den 18 oktober 1945 ej skäl att göra ändring i rådhusrättens utslag. Genom utslag den 27 april 1946 fann Kungl. Maj:t ej skäl att bifalla en av Skoogh gjord ansökning om tillstånd att fullfölja talan mot hovrättens utslag, i följd varav detta skulle stå fast.

Sedan en av Skoogh därefter gjord ansökan om att av nåd befrias från straffet eller att erhålla anstånd med straffets avtjänande till den 1 september 1946 avslagits genom Kungl. Maj:ts utslag den 1 juli 1946, blev Skoogh genom ÖÄ:s försorg den 3 augusti 1946 införpassad till fängvårdsanstalten å Långholmen.

Den 7 augusti 1946 inkommo verkställighetshandlingarna från ÖÄ till fängvårdsstyrelsen för strafftidsberäkning. Samma dag beslutade fängvårdsstyrelsen, att Skoogh för undergående av straffet skulle tills vidare kvarstanna å fängvårdsanstalten, vilket skriftligen meddelades styresmannen.

Genom resolution den 29 augusti 1946 — meddelad av t. f. förste byråsekreteraren Sten Feltner på grund av delegation — förordnade fängvårdsstyrelsen, att Skooghs ifrågavarande bestraffning skulle sluta den 18 september 1946.

Sedan jag med anledning av innehållet i resolutionen anmodat Feltner att inkomma med förklaring, anförde denne i avgivet yttrande, bland annat, följande.

Strafftidsberäkningen hade verkställts så, att från den dag, den 3 augusti 1946, då Skoogh intagits för straffets verkställande, först utlagts det genom hovrättens utslag den 18 oktober 1945 ådömda straffet, straffarbete tre månader, varefter från den preliminärt erhållna slutdagen avdragits det tidigare verkställda fängelsestraffet, som enligt 4 kap. 6 § strafflagen i dess

lydelse före den 1 juli 1946 därvid reducerats till straffarbete en månad femton dagar. Såsom slutdag hade erhållits den i resolutionen angivna dagen den 18 september 1946. Vid straffrättsberäkningen hade till bedömande förelegat frågan, huruvida det förut verkställda fängelsestraffet skulle — på sätt som skett — avräknas med hälften enligt 4 kap. 6 § strafflagen i äldre lydelse eller avräknas helt i enlighet med lagrummets lydelse efter 1945 års ändring, som utan att särskilda övergångsbestämmelser meddelats trätt i kraft den 1 juli 1946. Det sistnämnda alternativet skulle ha inneburit, att det av hovrätten den 18 oktober 1945 ådömda straffarbetet ansetts vara till fullo verkställt genom det förut avtjänade fängelsestraffet och att hovrättens utslag således icke hade bort befordras till verkställighet. — Därest den av Feltner utfärdade resolutionen ansåges vara felaktig, finge Feltner framhålla, att han haft att besluta i frågan under ett tillfälligt vikariat och att han handlagt ärendet så som han efter omsorgsfull prövning trott vara riktigt. Under nämnda förutsättning vore han villig att gottgöra Skoogh med skäligt belopp.

I skrivelse till riksåklagarämbetet den 2 augusti 1951 anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius, att Feltner vid meddelandet av resolutionen av den 29 augusti 1946 felaktigt tillämpat före den 1 juli 1946 gällande rätt i fråga om beräkning av strafftid och avräkning av straff. På grund därav hade Skoogh — istället för att omedelbart frigivas — blivit kvarhållen i fängvårdsanstalt till den 18 september 1946. Visserligen kunde Feltner icke lastas för att Skoogh före den 29 augusti 1946 oberättigat berövats friheten. För den skada som tillfogats Skoogh genom dennes kvarhållande i fängvårdsanstalt efter sistnämnda dag vore emellertid Feltner ansvarig. På grund därav funne JO Feltners felaktiga förfarande icke kunna undgå att beivras. Sedan Svea hovrätt den 17 maj 1951 meddelat fällande dom i mål angående åtal mot t. f. förste byråsekreteraren Harry Tibbling för en av denne meddelad verkställighetsresolution av liknande beskaffenhet (jfr ovan s. 8 o. f.) samt Tibbling i högsta domstolen fullföljt talan mot domen, hade JO inhämtat, att högsta domstolen icke komme att företaga målet till prövning före september 1951. På grund därav och då preskriptionstiden för anställande av åtal i det föreliggande fallet utginge den 29 augusti 1951, hade JO funnit erforderligt att låta väcka åtal mot Feltner utan att avvakta högsta domstolens avgörande i det tidigare målet.

På grund av vad sålunda anförts uppdrog JO åt riksåklagarämbetet att utföra talan om ansvar å Feltner för tjänstefel i ovan anmärkta hänseende. Tillfälle borde beredas Skoogh att föra talan i målet.

I enlighet med detta uppdrag väcktes talan vid Svea hovrätt mot Feltner om ansvar och skadestånd för tjänstefel. Skoogh yrkade genom åklagaren i målet skadestånd av Feltner.

Genom dom den 5 januari 1952 avgjorde högsta domstolen det mot Tibbling anhängiggjorda målet och lämnade däri, med ändring av hovrättens fällande dom i målet, den mot Tibbling förda talan utan bifall.

Med hänsyn till vad högsta domstolen anfört i domskälen till domen den 5 januari 1952 (se ovan s. 8 o. f.) fann jag den mot Feltner väckta ansvarstalan för tjänstefel icke böra vidhållas. Jag anhöll därför i skrivelse den 8 samma månad, att riksåklagarämbetet måtte nedlägga den mot Feltner väckta ansvarstalan.

Med anledning därav anmälde vederbörande åklagare i en den 10 januari 1952 till hovrätten ingiven skrivelse, att han nedlade sin ansvarstalan mot Feltner, varjämte åklagaren meddelade, att han ej vidare förde Skooghs talan. Skoogh framställde icke inom av hovrätten förelagd tid yrkande att hans ersättningstalan mot Feltner måtte såsom särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Den 2 februari 1952 inkom slutligen Feltner med förklaring att han icke yrkade, att frikännande dom skulle meddelas.

Svea hovrätt beslöt den 4 februari 1952 att avskriva målet från vidare handläggning.

5. Fråga om felaktig beräkning av strafftid.

Genom utslag den 16 maj 1944 dömde särskilda krigsrätten i Härnösand värnpliktige sjömannen Lars Sture Leijon för fylleri, misshandel å och missfirmelse av överordnad krigsman i tjänsten till straffarbete tre månader. Över detta utslag anförde Leijon besvär i krigshovrätten med hemställen om strafflindring.

Den 11 augusti 1944 dömde stationskrigsrätten vid Stockholms örlogsstation Leijon för rymning, våld å överordnad krigsman i och för tjänsten, förargelseväckande beteende och persedelförseelse att hållas i fängelse fyra månader.

Leijon avtjänade nämnda fängelsestraff under tiden den 14 augusti—den 14 december 1944.

I utslag den 12 december 1944 på Leijons ovan omförmälda besvär dömde krigshovrätten — med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen och med upphävande av de i utslagen den 16 maj och den 11 augusti 1944 meddelade straffbestämningarna — Leijon för rymning, våld å och missfirmelse av överordnad krigsman i och för tjänsten, fylleri, förargelseväckande beteende och persedelförseelse till straffarbete fyra månader. Från

detta straff skulle avräknas vad Leijon kunde ha utstått av det honom av stationskrigsrätten ådömda straffet.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft.

Sedan Leijon den 4 december 1946 för straffets undergående intagits i fångvårdsanstalt, förordnade fångvårdsstyrelsen genom en av dåvarande förste byråsekreteraren, numera byrådirektören Arthur Lehman den 14 december 1946 meddelad resolution, att den Leijon av krigshovrätten ådömda bestraffningen skulle sluta den 4 februari 1947.

Leijon undergick därefter sistnämnda bestraffning i enlighet med fångvårdsstyrelsens resolution.

Sedan jag på sätt framgår av den ovan s. 8—12 lämnade redogörelsen förordnat om åtal mot t. f. förste byråsekreteraren Harry Tibbling på grund av en av honom år 1949 meddelad verkställighetsresolution, däri hänsyn icke tagits till de den 1 juli 1946 ikraftträdde nya bestämmelserna om avräkning av undergåendet fängelsestraff å straffarbete, kom ovanberörda av Lehman den 14 december 1946 meddelade resolution till min kännedom; och anmodade jag på grund därav Lehman att till mig inkomma med förklaring i anledning av resolutionen.

I avgivet yttrande anförde Lehman, under åberopande tillika av vad Tibbling och t. f. förste byråsekreteraren Sten Feltner, av vilken förklaring infordrats rörande en av honom meddelad verkställighetsresolution i ärende av likartad beskaffenhet, anført i hit avgivna yttranden, för egen del följande.

För undergående av det av krigshovrätten bestämda straffet hade Leijon den 4 december 1946 — eller först två år efter utslagets meddelande — införpassats till fångvårdsanstalt. Verkställighetshandlingarna hade den 7 december 1946 inkommit till fångvårdsstyrelsen i och för strafftidsberäkning. Då lagen den 21 december 1945 om ändring i vissa delar av strafflagen icke innehölle några övergångsbestämmelser till ledning för bedömning, huruvida 4 kap. 6 § strafflagen skulle i fall av föreliggande beskaffenhet tillämpas enligt sin äldre eller sin nya lydelse, hade frågan därom tidigare vid ett likartat fall varit föremål för fångvårdsstyrelsens behandling. I saknad av några vägledande lagbestämmelser hade fångvårdsstyrelsen funnit, att beträffande utslag som avkunnats och vunnit laga kraft före den 1 juli 1946 tillämpningen av 4 kap. 6 § strafflagen i dess äldre lydelse vore mest förenlig med utslagets innebörd. Då det vid meddelandet av resolutionen den 14 december 1946 icke inträffat några omständigheter, som givit anledning till annan uppfattning än den av styrelsen hävdade, hade Lehman icke funnit några skäl till avvikelse från det en gång fattade principbeslutet. Därest den av Lehman meddelade resolutionen vore att anse såsom felaktig, skulle Leijon orättmätigt ha fått avtjäna sitt straff. Möjlighet skulle alltså beredas honom att yrka ersättning för skada, som han ansåge sig ha

lidit genom att undergå straff för brott, som han själv erkänt och för vilka domstol utdömt straff. Detta syntes icke ha varit domstolens avsikt, när den skärpt straffet. Lehman kunde således ej finna, att han förfarit felaktigt vid meddelandet av ifrågavarande resolution och att Leijon kunde anses ha lidit någon skada.

I en till riksåklagarämbetet den 13 november 1951 avlåten skrivelse anförde jag, efter att ha redogjort för gällande föreskrifter och principer för bestämmande av strafftid, i huvudsak följande.

I förevarande fall är upplyst, att fångvårdsstyrelsen — sedan Leijon under tiden den 14 augusti—den 14 december 1944 avtjänat det honom genom utslag den 11 augusti 1944 ådömda frihetsstraffet, fängelse fyra månader — genom resolution den 14 december 1946 förordnat om verkställighet av ett honom, med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen, den 12 december 1944 ådömt straffarbete av fyra månader, från vilket straff det avtjänade fängelsestraffet skulle avräknas, och i sammanhang därmed bestämt slutdagen för det nya straffet, som börjat den 4 december 1946, till den 4 februari 1947. Fångvårdsstyrelsen har därvid räknat det undergångna fängelsestraffet såsom lika med två månaders straffarbete.

Såsom av vad jag förut anført framgår har emellertid — då utslaget den 12 december 1944 förekom till verkställighet efter ikraftträdandet den 1 juli 1946 av ovanberörda ändring i 4 kap. 6 § strafflagen beträffande fängelsestraffs jämställande med straffarbete vid avräkning för undergången straff — å det Leijon ådömda straffarbetet om fyra månader skolat avräknas hela det avtjänade fängelsestraffet om fyra månader utan förvandling av detta. Med hänsyn härtill har intet återstått att avtjäna av det Leijon ådömda straffarbetet. Då utslaget den 12 december 1944 icke bragts till verkställighet före den 1 juli 1946, har följaktligen någon verkställighet av detsamma därefter icke bort ävägabringas. Att Leijon det oaktat införsatts till fångvårdsanstalt den 4 december 1946 kan icke läggas Lehman till last, liksom ej heller att Leijon i fångvårdsanstalt fått avvakta fångvårdsstyrelsens beslut i verkställighetsärendet. Men för den verkställighet, som ägt rum från den 14 december 1946, måste Lehman, vilken på grund av delegation meddelat verkställighetsresolutionen av samma dag, anses ansvarig.

Vad Lehman anført till försvar för ifrågakomna beslut kan jag icke godtaga, och då skada därigenom torde ha åsamkats Leijon, finner jag Lehman icke kunna undgå åtal för den felaktiga verkställighetsresolutionen.

Jag uppdrog alltså åt riksåklagarämbetet att vid Svea hovrätt väcka och utföra talan mot Lehman för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde

yrkas jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen i dess lydelse före den 1 januari 1949. Tillfälle borde beredas Leijon att yttra sig i målet.

I enlighet med detta uppdrag väcktes talan om ansvar för tjänstefel mot Lehman vid Svea hovrätt. Någon målsägandetalan fördes icke.

Sedan högsta domstolen den 5 januari 1952 avgjort det mot Tibbling anhängiggjorda målet angående talan om ansvar och skadestånd för den av honom meddelade verkställighetsresolutionen och därvid, med ändring av Svea hovrätts fällande dom i målet, lämnat den mot Tibbling förda talan utan bifall, fann jag med hänsyn till vad högsta domstolen anfört i domskälen den mot Lehman väckta ansvarstalan för tjänstefel icke böra vidhållas. I skrivelse den 8 januari 1952 till riksåklagarämbetet anhöll jag därför, att den mot Lehman i hovrätten väckta talan måtte nedläggas.

Sedan åklagaren i målet i en den 10 januari 1952 till hovrätten inkommen skrivelse nedlagt den mot Lehman väckta ansvarstalan, bereddes Lehman tillfälle att framställa yrkande om frikännande dom. Lehman inkom icke med sådant yrkande.

Svea hovrätt avskrev genom beslut *den 4 februari 1952* målet från vidare handläggning.

6. Fråga om försummelse av ordförande i taxeringsnämnd med avseende å vidarebefordran av till honom ingiven skrift i taxeringsmål.

Av handlingarna i ett genom klagomål av köpmannen Johan Willehard Lindgren i Tannsele, Lycksele, härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Genom köpekontrakt den 10 oktober 1947 inköpte klaganden av Ludvig Hilarius Persson och dennes hustru fastigheten tomten nr 3 i kvarteret Hamnen i Lycksele stad för en köpeskilling av 18 000 kronor. I köpekontraktet hette det under punkten 4: "I fastigheten indragna vatten- och sanitära anläggningar jämte därtill hörande ledningar och huvudledningar ingår i köpet." Enligt bevis av inskrivningsdomaren i Västerbottens västra domsaga erhöll klaganden lagfart å fastigheten den 29 oktober 1947.

Den 8 februari 1949 sålde klaganden fastigheten för en köpesumma av 24 000 kronor.

I en år 1950 till taxeringsnämnden i Lycksele stads taxeringsdistrikt avgiven deklaration upptog klaganden, efter avdrag av 5 000 kronor för "indragning av vatten inom lägenheten samt centralvärme, reparation och målning etc." samt 320 kronor för "försäljningsprovision samt lagfartskostnader och inteckning", en nettoinkomst av fastighetsförsäljningen å 680 kronor.

Vid taxeringen år 1950 påförde taxeringsnämnden, med avslag av klagandens förstnämnda avdragsyrkande, en realisationsvinst å fastighetens försäljning av 5 000 kronor utöver det av klaganden deklarerade beloppet och bestämde i enlighet därmed klagandens inkomsttaxering.

Sedan klaganden anfört besvär hos prövningsnämnden i Västerbottens län, remitterades besvären till ordföranden i taxeringsnämnden Gösta Nordell.

Med anledning därav anhöll Nordell i skrivelse till klaganden den 15 augusti 1950 om upplysningar inom tio dagar i följande hänseenden: "Av vem förvärvades fastigheten tomt 3 kv. Hamnen? Hur kunde Ni hinna med en så omfattande reparation, då Ni synes ha ägt fastigheten i högst 4 månader?" Nordell tillade i skrivelsen: "En fullständig specifikation över reparationskostnaderna bör upprättas, upptagande utförda arbeten, utbetalda belopp och mottagare."

I utlåtande den 30 augusti 1950 till prövningsnämnden anförde Nordell följande:

"Enligt de upplysningar som införskaffades under taxeringsarbetet fanns vatten indraget å fastigheten vid klagandens förvärv av densamma, ävensom centralvärme. Några reparationer skulle icke ha bekostats av Lindgren, och i anledning härav förvägrades begärt avdrag. Klaganden synes hava varit ägare till fastigheten i endast fyra månader. Klaganden har beretts tillfälle att inkomma med vissa uppgifter men icke hörsammat anmäningen. Jag hemställer att besvären icke föranleda någon prövningsnämndens åtgärd."

Enligt prövningsnämndens protokoll den 13 och den 20 oktober 1950, § 999, anförde biträdande taxeringsintendenten vid handläggningen av klagandens besvär: "Klaganden, som lämnats tillfälle inkomma med erinringar med anledning av vad taxeringsnämndens ordförande anfört i sitt yttrande över besvären, har icke låtit sig avhöra. På grund härav får jag under åberopande av innehållet i nämnda yttrande hemställa om besvärens ogillande."

På av Nordell anförda skäl beslöt prövningsnämnden därefter avslå besvären.

Över prövningsnämndens beslut anförde klaganden besvär i kammarrätten.

I en den 10 december 1950 hit inkommen klagoskrift anförde klaganden därefter, under framhållande av att han förvärvat fastigheten den 10 oktober 1947, att Nordells påstående i utlåtandet den 30 augusti 1950 att klaganden innehaft fastigheten allenast fyra månader vore felaktigt, liksom även Nordells uppgift att klaganden icke inkommit med begärda upplysningar i saken. Klaganden hade personligen till Nordell överlämnat en

skrivelse angående kostnaderna för reparationen. Att klaganden utfört reparationen, sedan han blivit ägare av fastigheten, framginge av ett av fyra ojäviga personer numera avgivet intyg. Då prövningsnämndens beslut uteslutande grundat sig på Nordells felaktiga uppgifter, anhölle klaganden, att JO måtte granska handlingarna i saken och vidtaga den åtgärd, som därav kunde föranledas.

Vid klagoskriften var fogad en — synbarligen såsom kopia utskrivnen — av klaganden undertecknad så lydande skrift:

”Till Taxeringsnämnden i Lycksele stad, Lycksele.

Till svar å skrivelsen ang. försålda fastigheten i kv. Hamnen 3 i Lycksele stad, vilket först nu kunnat lämnas på grund av bortovaro, får jag härmed meddela följande.

Fastigheten inköptes år 1947 av handl. Hilarius Persson i Öravan och till ett pris av 18 000: — kronor och försåldes till handl. Runo Åhlén i Blåviksjön till ett pris av 24 000: — kronor.

Att fastigheten innehades en så kort tid berodde ju inte på att jag vid försäljningen fick göra en särskilt god affär, utan endast att jag lyckades få tillbaka de utlagda pengarna, som fastigheten kostat mig genom köp och reparation.

Den nämnda reparationen av fastigheten har jag utfört själv. Så det är endast inköpen av material som jag har tagit med som utgift och avdrag vid min deklaration.

Kostnader för värme, vatten och sanitära samt reparation, omläggning, alltså byte av trossbottnar, golv, dörrar, köksinredning, vattenklosett 2 st. tvättställ samt omläggning av slaskledning, framgår av följande:

Inköp av bjälklag, virke i trossbottnar, köksinredning, dörrar, golvträ	1 240: —
Inköp av värmepanna, element, rör, rördelar, kranar, tvättställ, vattenklosett, rostfri diskbänk och slaskledningsrör	2 655: —
Inköp av tapeter, målarfärg, fernissa samt korkmatta	345: —
Inköp av tretex, spik, papp, lås, gångjärn	535: —
Svetsningsarbete på rördelar samt lån av verktyg för rörarbete..	125: —
Inköp av sågspån för fyllning i trossbottnar samt frakter	100: —

Summa kronor 5 000: —

Då det endast är kontanta köp, utan kvitton, kan jag ej styrka dessa utgifter på annat sätt, men fastigheten vittnar ju själv om att denna reparation är utförd, så jag hoppas att dessa upplysningar räcker. Vi kan ju ej som grund ta en kostnadsberäkning av ett dylikt arbete det skulle ju betydligt överstiga nämnda belopp.

Tannele Lycksele den 2 sept. 1950.

J. W. Lindgren.”

Därjämte voro vid klagoskriften fogade dels ovannämnda köpekontrakt i huvudskrift, dels ock ett intyg av följande lydelse:

”På begäran intygas härmed att då J. W. Lindgren förvärvade fastigheten, tomten nr 3 i kvarteret Hamn inom Lycksele stad — den 10 oktober 1947 — fanns vare sig vatten eller värmeledning ej indragna i fastigheten. Under Lindgrens tid som ägare av fastigheten verkställde han indragning av vatten och värmeledningar i hela fastigheten varjämte han reparerade fastigheten i övrigt.

Lycksele den 5 december 1950.

A. A. Andersson
f. d. kronojägare.
C. O. Linder.

Fru Thea Eklund.

Hilma Linder.

Bevittnas:

Britt Holmström.

Maj Britt Nilsson.”

I ett med anledning av klagoskriften infordrat yttrande anförde Nordell följande.

Den av klaganden år 1950 avgivna deklARATIONEN hade inkommit för sent. Vid deklARATIONENS behandling hade förelegat sådana upplysningar, att taxeringsnämnden fått den uppfattningen att såväl vatten- som avloppsledningar samt värme funnits indragna i fastigheten vid förvärvet. Då inga upplysningar kunnat erhållas av klaganden, hade taxeringsnämnden beslutat påföra honom en beräknad realisationsvinst av 5 000 kronor. Att taxeringsnämnden haft skäl antaga, att så förhållit sig beträffande värme- och sanitära installationer, framginge av punkt 4 i köpeavtalet. Så vitt Nordell kunde förstå måste det av klaganden åberopade intyget vara felaktigt. Klagandens besvär hade remitterats till Nordell för utredning och yttrande. Då begärd specifikation å påstådda reparations- och förbättringsarbeten icke inkommit inom begärd tid, hade ärendet redovisats till länsstyrelsen med vidhållande av taxeringsnämndens beslut. Någon tid därefter hade med posten inkommit en sammanställning över gjorda reparationer. För att hjälpa klaganden att hinna få ärendet prövat av prövningsnämnden hade Nordell anmanat klaganden att omgående förtydliga uppgifterna med namn å inköpskällor och i varje särskilt fall erlagda belopp. Något svar hade emellertid icke inkommit. Ej heller syntes klaganden ha svarat, då prövningsnämnden berett honom tillfälle att yttra sig. Sedan klaganden erhållit prövningsnämndens protokoll i ärendet, hade han besökt Nordell och förklarat, att han icke kunde lämna någon ytterligare specifikation. Nordell hade rätt honom att överklaga prövningsnämndens beslut hos kammarrätten, om han önskade få ärendet ytterligare prövat.

I avgivna påminnelser anförde klaganden, att det vore riktigt, att hans deklaration avlämnats efter den föreskrivna tiden. Däremot vore Nordells påstående att den begärda specifikationen över reparationskostnaderna icke inkommit inom utsatt tid ej med verkligheten överensstämmande, enär klaganden till sin självdeklaration fogat sådan uppgift. Sedan klaganden besvärat sig över taxeringsnämndens beslut, hade klaganden anmodats att inkomma med specifikation över utgifterna, och klaganden hade då lämnat Nordell personligen denna uppgift. Klaganden hänvisade därutinnan till kopian av skrivelsen den 2 september 1950. Det enda hållbara som Nordell stödde sig på vore punkten 4 i köpekontraktet. Upplysningsvis ville klaganden framhålla, att det varit först nu som taxeringsnämnden varit i tillfälle taga del av detta kontrakt. Punkten ifråga hade tillkommit för att klaganden skulle bliva delägare i det enskilda vattenverk, som funnes inom kvarteret Hamnen. Vatten- och avloppsledning hade funnits indragen i fastigheten och varit försedd med avstängningskran vid intaget i yttre väggen. Någon sanitär anläggning inom fastigheten i övrigt hade ej funnits, utan klaganden hade verkställt denna med tidigare uppgiven materialkostnad. Taxeringsnämnden kände väl till detta förhållande, enär en ledamot i nämnden vore bosatt i Hamn, och det torde ej heller vara för Nordell främmande, enär han bodde cirka 100 meter från ifrågavarande fastighet.

Vid påminnelserna var i bestyrkt avskrift fogat ett så lydande intyg:

”Till förtydligande av det intyg vi lämnade den 5 december 1950 rörande vattenförhållandena i tomten nr 3 i kv. Hamn i Lycksele stad få vi härmed framhålla, att vatten- och avloppsledning fanns indraget endast genom ytterväggen i fastigheten och försedd med avstängningskran vid intaget. Alltså inga ledningar dragna för vatten eller avlopp i övrigt inom fastighetens övre eller nedre våning. Något annat sanitärt fanns ej inom fastigheten, utan har dåvarande ägaren J. W. Lindgren verkställt de sanitära anordningarna inom fastigheten i fråga.

Lycksele den 24 januari 1951.

C. O. Linder
Fiskareg. 4, Lycksele.
Hilma Linder
Fiskareg. 4, Lycksele.

A. A. Andersson
f. d. kronojägare.
Thea Eklund
Fiskarg. 6, Lycksele.”

Sedan en av t. f. taxeringsintendenten B. Lagström den 22 december 1950 upprättad promemoria angående ifrågasatt åtal mot klaganden för det han år 1950 avgivit oriktig deklaration överlämnats till landsfiskalen i Lycksele södra distrikt, verkställdes förundersökning i saken, varvid jämväl handlingarna i ärendet härstädes ställdes till landsfiskalens förfogande.

Vid utredningen uppskattade en av landsfiskalen utsedd värderingsman kostnaden för den av klaganden utförda värmeanläggningen och sanitära

installationen i fastigheten, utförd år 1948 av nytt material, till 2 450 kronor, vilken kostnad, då en del av det insatta materialet syntes vara inköpt begagnat och alltså till ett lägre pris, enligt värderingsmannen borde kunna nedskrivnas med 5 procent. En av landsfiskalen för värdering tillkallad byggmästare intygade, att materialkostnaderna för de i fastigheten av klaganden under åren 1947 och 1948 utförda reparationerna, som utgjorde snickeri- och målningsarbeten, efter 1948 års priser med säkerhet uppgått till 5 000 kronor.

Klaganden uppgav vid utredningen, att han å den till deklarationen fogade bilagan angående fastighetsförsäljningen felaktigt angivit fastigheten vara inköpt år 1948 i stället för 1947. Fastigheten hade varit upptagen även i klagandens deklaration 1949, varför taxeringsnämnden, om saken granskats, kunnat finna, att klaganden varit ägare av densamma sedan 1947.

Genom beslut den 6 juli 1951 fann landsfiskalen, då den verkställda utredningen icke givit anledning till antagande att klaganden gjort sig skyldig till brottsligt förfarande, åtalsärendet ej föranleda någon åklagarens åtgärd.

Sedan jag därefter anmodat Nordell att till mig inkomma med förnyat yttrande, särskilt såvitt angick behandlingen av klagandens den 2 september 1950 dagtecknade skrift till taxeringsnämnden, anförde Nordell i av-givet yttrande följande.

Nordell kunde icke dela klagandens uppfattning att han personligen skulle till Nordell ha överlämnat någon specifikation å kostnaderna för reparation av fastigheten, enär Nordell under den tid, då denna handling skulle ha överlämnats till honom (tiden den 4—den 11 september 1950), deltagit i en konferens i Malmö och Köpenhamn. Däremot torde handlingen med post ha översänts till Nordell någon av dessa dagar, varefter Nordell tagit del av densamma någon av dagarna den 12, den 13 eller den 14 september. Nordell hade då omedelbart (den 14 september) tillskrivit klaganden med hemställan att denne omgående måtte förtydliga uppgifterna med namn å inköpskällor och verkligen erlagda belopp. Kopia av denna skrivelse hade beklagligtvis icke bilagts Nordells tidigare yttrande. Om Nordell därvid samtidigt sänt specifikationen tillbaka eller expedierat densamma till länsstyrelsen, kunde han icke nu avgöra. I alla händelser hade han därefter icke sett till densamma. Nordell hade under år 1950 icke fört något diarium eller gjort några anteckningar beträffande expedierade yttranden i besvärsmål, och då han vid denna tidpunkt samtidigt haft ett 50-tal besvärsmål för utredning och yttrande, vore det icke lätt att ihågkomma varje ärendes särskilda handläggning. Arbetet skedde ju rutinmässigt med infordrande av förklaringar, avgivande av yttranden och expediering till länsstyrelsen. Den tid, som stode till förfogande för ärendes redo-

visning, hade av länsstyrelsen i regel bestämts till 14 dagar. Den kopia, som klaganden nu företett, kunde möjligen vara identisk med den handling, som inkommit till Nordell i september 1950. Vid denna tidpunkt hade emellertid akten rörande klagandens besvär med av Nordell avgivet yttrande för länge sedan expedierats till länsstyrelsen. Nordell hade emellertid varit angelägen om att få ytterligare uppgifter av klaganden att läggas till grund för ett förnyat yttrande till prövningsnämnden, innan denna avgjorde ärendet. Klaganden hade emellertid icke låtit sig avhöra. Den nu bilagda kopian av Nordells skrivelse den 14 september 1950 till klaganden hade länge legat på Nordells bord som en påminnelse om att ärendet kunde komma att fordra ett förnyat yttrande av Nordell. Klaganden, som även genom länsstyrelsens försorg satts i tillfälle att avgiva påminnelser i anledning av Nordells yttrande, hade icke avhörts förrän han erhållit del av prövningsnämndens beslut i ärendet, då Nordell rått honom att med lämnande av fullständig specifikation överklaga beslutet i kammarrätten. Klaganden hade vid besöket varit i god sinnesstämning och deras resonemang hade förts i all vänskaplighet. Nordell hade icke kunnat ana, att klaganden övervägt en anmälan mot Nordell, förrän en i Lycksele känd ombudsman några minuter därefter ringt upp Nordell. Tilläggas kunde, att detta varit första och enda gången Nordell träffat klaganden.

Nordell anförde vidare: Taxeringsnämnden hade vid klagandens taxering icke haft tillgång till något köpeavtal, liksom ej heller Nordell vid avgivandet av yttrandet till länsstyrelsen i augusti 1950. De uppgifter, som lagts till grund för klagandens taxering, hade lämnats av kronoombudet, och taxeringsnämnden hade icke haft anledning betvivla uppgifterna, då denne efter en ytterligare försäljning av samma fastighet förklarar sig väl känna till densamma. Nordell hade icke medvetet undanhållit taxeringsnämnden eller prövningsnämnden några uppgifter av värde för ärendets handläggning. Nordell ansåge sig i detta ärende ha gjort vad på honom ankommit för att uppnå en rättvis taxering, men han hade haft svårigheter därmed på grund av klagandens ovillighet att lämna begärda uppgifter och att lämna dessa inom rimlig tid.

Vid yttrandet var fogad kopia av den däri åberopade skrivelsen den 14 september 1950, däri Nordell anhöll, att klaganden "utöver redan lämnad kostnadsspecifikation beträffande reparationer i fastigheten tomt 3 kv. Hamnen i Lycksele stad måtte meddela uppgift å inköpsställen med angivande av erlagda belopp". I skrivelsen anhölls om omgående svar.

I ett tillägg till yttrandet framhöll Nordell att, om klaganden personligen lämnat sammanställningen av kostnaderna för nämnda reparationer, Nordell knappast syntes ha behövt avlåta ovanberörda anhållan om redogörelse för inköpsställen m. m.

Klaganden uppgav i förnyade påminnelser, att han icke bekommit Nordells skrivelse den 14 september 1950. Klaganden hade icke vid något tillfälle från Nordell återbekommit den till honom överlämnade skriften av den 2 september 1950. Denna skrift hade icke översänts till Nordell med posten utan överlämnats av klaganden personligen den 2 september.

På anmodan av mig verkställde därefter landsfiskalen i Lycksele södra distrikt utredning rörande den behandling, som kommit klagandens nyssnämnda skrift till del från Nordells sida.

Vid denna utredning berättade Nordell följande.

Nordell ansåge det helt kunna uteslutas, att klaganden personligen överlämnat skriften ifråga till Nordell. Nordell stödde denna uppfattning på att klaganden personligen uppsökt Nordell endast vid ett tillfälle, och detta hade varit någon gång efter det klaganden erhållit prövningsnämndens beslut i taxeringsärendet. Nordell kände icke klaganden och hade sett denne endast vid nyssnämnda tillfälle, varvid Nordell bland annat rått klaganden att hos kammarrätten överklaga prövningsnämndens beslut. Nordell ansåge det därför mest troligt, att skriften tillställts honom per post. Nordell hade varit bortrest under tiden den 4—den 11 september 1950. Den 14 september hade Nordell tillskrivit klaganden med anmaning att inkomma med ytterligare uppgifter utöver dem, som framgått av skriften den 2 september. Då ärendet brådskat, ansåge Nordell det vara mest sannolikt, att han mottagit sistnämnda skrift samma dag eller dagen innan han skrivit ut anmaningen till klaganden den 14 september. Denna anmaning hade översänts i brev som tjänsteförsändelse men ej rekommenderats. Därest klaganden inlämnat sin skrift av den 2 september personligen till Nordell, skulle Nordell med all sannolikhet ha inhämtat de felande uppgifterna direkt av klaganden i samband med dennes besök. Den omständigheten att Nordell tillställt klaganden en skriftlig anmaning att komplettera uppgifterna i skriften ansåge Nordell tydligt tala för att klaganden icke personligen överlämnat nämnda skrift till Nordell. Besvärsakten hade av Nordell redan översänts till länsstyrelsen, då klagandens skrift av den 2 september inkom till Nordell. Nordell kunde ej erinra sig, huruvida han återsänt skriften till klaganden i samband med översändandet av anmaningen att komplettera uppgifterna. Det vore möjligt att han gjort det, men han mindes icke hur han gjort. Antingen hade skriften återsänts till klaganden eller också hade Nordell skickat över den till länsstyrelsen. Nordell ansåge det vara mest naturligt, att han översänt skriften till länsstyrelsen för att införlivas med de övriga handlingarna i besvärsakten. Nordell ansåge sig ej ha haft någon anledning att låta skriften kvarligga hos taxeringsnämnden, och Nordell hade heller inget minne av att skriften kvarlegat hos honom någon tid.

Nordell uppgav vidare, att han visste sig ha sett en skrift liknande den

remisshandlingarna bilagda skriften från klaganden av den 2 september 1950. Han kunde dock icke avgöra, om den skrift han sett vore just den, som nu funnes bland handlingarna i ärendet. Han kunde ej erinra sig, om den skrift han sett tidigare varit originalskrift eller en kopia. Nordell använde icke datumstämpel i taxeringsarbetet, och ej heller på annat sätt utmärktes, att en handling inkommit till taxeringsnämnden, eller tiden därför. På grund därav vore det icke nu möjligt för Nordell att med någon säkerhet avgöra, huruvida den remisshandlingarna bilagda skriften från klaganden av den 2 september 1950 vore samma exemplar som Nordell tidigare tagit del av. Ej heller förekomme någon diarieföring av inkomna och expedierade handlingar i taxeringsärenden. Några ytterligare upplysningar rörande behandlingen av den ifrågavarande skriften vore Nordell icke i stånd att lämna.

Kontorsbiträdet å stadskontoret i Lycksele fru Gunhild Boström uppgav vid förhör: Hon visste vem klaganden vore. Hon påminde sig även, att han vid något tillfälle under hösten 1950 varit inne på stadskontoret för att träffa Nordell men att denne varit borta vid tillfället. Gunhild Boström visste, att klagandens ärende gällt taxeringen, men huruvida han vid tillfället haft med sig någon skrift, som han överlämnat för att tillställas Nordell, kunde hon icke påminna sig. Hon trodde ej, att klaganden lämnat någon skrift vid detta tillfälle. Vid ett senare tillfälle, hur långt efteråt kunde Gunhild Boström ej påminna sig, hade klaganden kommit dit på nytt, och vid detta tillfälle hade han träffat och samtalat med Nordell i ett taxeringsärende. Gunhild Boström mindes även, att klaganden talat om att han reparerat sin fastighet. Hon hade icke något minne av att det varit tal om någon skrift, som klaganden lämnat eller skulle lämna till taxeringsnämnden.

Klaganden uppgav vid förhör, att han själv upprättat skriften av den 2 september 1950. Han hade skrivit den i två exemplar och behållit kopian själv. Den sistnämnda hade han överlämnat till JO, och det vore den som nu funnes fogad till JO:s handlingar. Originalexemplaret hade klaganden inlämnat till taxeringsnämnden i Lycksele stad. Efter det klaganden mottagit Nordells skrivelse den 15 augusti 1950 med anmodan att inkomma med bland annat en fullständig kostnadsspecifikation, hade han varit i förbindelse med Nordell både telefonledes och personligen samt talat med denne om uppställningen av nämnda specifikation. Vid ett av tillfällena hade han uppsökt Nordell på stadskontoret. Enär klaganden icke haft några verifikat på utgifterna och icke kunnat styrka inköpskällorna, då allt material köpts under hand och kontant, hade han tillfrågat Nordell, om han kunde få upprätta en specifikation, som ungefärligen belyste vad han utgivit. Han hade med säkerhet vetat, att slutsumman överstigit 5 000 kronor, men då han icke haft "säkra papper", som styrkt detta, hade han stannat vid ett belopp av 5 000 kronor. Nordell hade ansett det vara nöd-

vändigt och tillfyllest med en sådan specifikation, oaktat klaganden icke kunnat styrka sina utgifter med kvitto. Det hade varit bråttom med att få in specifikationen till taxeringsnämnden. Klaganden hade blivit anmodad att inkomma med den inom 10 dagar, och samma dag som den upprättats, den 2 september 1950, hade klaganden uppsökt stadskontoret och överlämnat specifikationen, som var inlagd i ett kuvert, till troligen Nordell. Klaganden trodde, att det varit Nordell som tagit emot den, men det ville klaganden ej gå ed på. Då klaganden tidigare resonerat med Nordell om vilka uppgifter specifikationen skulle innehålla, hade klaganden nog bara sagt, att nu lämnade han den begärda specifikationen. Något vidare resonemang hade icke förekommit vid tillfället. Klaganden hade sedan aldrig varit på stadskontoret i något ärende. Han hade aldrig vid något tillfälle därefter återbekommit den dit inlämnade specifikationen. Som stöd för uppgiften att specifikationen inlämnats den 2 september 1950 ville klaganden nämna, att han väl komme ihåg, att han den dagen gjort utskriften klar och åkt in till staden omedelbart därefter samt inlämnat den å stadskontoret. Skrivelsen av den 14 september 1950 från Nordell hade klaganden icke erhållit, och av vilken anledning den utfärdats kunde han icke förstå. Han hade ju resonerat med Nordell om att han icke kunde lämna andra uppgifter än vad som upptagits i specifikationen, och Nordell hade ju väl vetat, hur det legat till. Skulle sistnämnda skrivelse ha kommit klaganden tillhanda, hade han naturligtvis satt sig i förbindelse med Nordell för att ytterligare klargöra saken. Allt som rörde klagandens deklamationer brukade klaganden ha samlat i en särskild pärm, och han tyckte det förefölle säreget, om han där icke skulle ha förvarat även ovannämnda skrivelse av den 14 september 1950, därest den verkligen kommit honom tillhanda.

På förfrågan huruvida klagandens skrift av den 2 september 1950 inkommit till länsstyrelsens taxeringsavdelning upplyste taxeringsintendenten Agnar Cederberg i svar den 9 januari 1952, att såvitt å taxeringsavdelningen förda diaries utvisade nämnda skrift icke inkommit till avdelningen.

I en till landsfogden i Västerbottens län avläten skrivelse anförde jag därefter följande.

Av vad i ärendet förekommit måste anses framgå att, sedan Nordell i egenskap av ordförande i taxeringsnämnden i Lycksele stad till prövningsnämnden i Västerbottens län den 30 augusti 1950 avgivit yttrande över klagandens besvär till prövningsnämnden i fråga om hans inkomsttaxering år 1950, klaganden i början av påföljande september månad till Nordell överlämnat en den 2 september 1950 dagtecknad skrift med ytterligare upplysningar i besvärsmålet. Det torde stå utom allt tvivel, att det ålegat

Nordell, vilken förut begärt upplysningar av klaganden i de hänseenden som berördes i skriften, att — med eller utan eget yttrande — vidarebefordra klagandens nya inlaga till länsstyrelsens taxeringsavdelning för att införlivas med besvärskakten. I stället för att vidarebefordra skriften har Nordell enligt egen uppgift anmodat klaganden att inkomma med ytterligare uppgifter. Då svar icke inkommit från klaganden, synes Nordell icke ha vidtagit någon ytterligare åtgärd i saken. I varje fall torde det få anses klarlagt, att Nordell icke, såsom ske bort, översänt klagandens ifrågakomna skrift till länsstyrelsen. De av klaganden i skriften lämnade upplysningarna, vilka icke torde ha saknat betydelse för prövningen av klagandens besvär, ha därigenom icke bragts till prövningsnämndens kännedom vid föredragningen av besvärsmålet. Det synes mig även kunna antagas, att därest berörda upplysningar stått till t. f. taxeringsintendenten Lagströms förfogande, dennes åtgärd att hos vederbörande åklagare begära undersökning, huruvida icke klaganden gjort sig skyldig till brott mot skattestrafflagen, icke kommit till stånd.

Genom sin underlåtenhet att till länsstyrelsen vidarebefordra klagandens skrift den 2 september 1950 har Nordell enligt min mening gjort sig skyldig till en försummelse i utövningen av sin tjänst såsom taxeringsnämndsordförande. Då skada därigenom kan ha tillskyndats klaganden, finner jag Nordells berörda försummelse icke kunna undgå beivran.

På grund av vad jag sålunda anfört uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Nordell för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas klaganden att i målet föra talan, och borde av honom framställda ersättningsanspråk, i den mån de funnes befogade, av landsfogden understödjas.

Lycksele tingslags häradsrätt, varest åtalet väcktes, yttrade i dom den 10 april 1952 följande.

Nordell har vidgått, att han senast den 14 september 1950 mottagit klagandens den 2 september 1950 dagtecknade skrift, samt har förklarat, att han icke kunde minnas, huruvida han översänt skriften till länsstyrelsen.

Nordell har vidare uppgivit: Klagandens skrift utgjorde uppenbarligen svar å en den 15 augusti 1950 dagtecknad skriftlig anmodan från Nordell till klaganden att i anledning av klagandens besvär avgiva förklaring i vissa hänseenden inom tio dagar, vilken anmodan klaganden icke efterkom inom den förelagda tiden. Huruvida klagandens skrift kom Nordell tillhanda mindes Nordell icke. Nordell fann de i skriften lämnade uppgifterna ofullständiga och begärde därför i brev den 14 september 1950 ytterligare upplysningar av klaganden. Denna åtgärd vidtog Nordell — ehuru han icke var därtill skyldig — uteslutande för att hjälpa klaganden.

Det har uppenbarligen ålegat Nordell att till länsstyrelsen vidarebefordra klagandens skrift. Härom har Nordell förklarat sig hava varit väl medveten.

De uppgifter, vilka klaganden genom Nordells skrivelse den 14 september 1950 anmodades att ytterligare lämna, hade, enligt vad som i målet har framkommit, varit av väsentlig betydelse vid prövningsnämndens avgörande av klagandens besvär. Att Nordell infordrade desamma skedde alltså i klagandens intresse, och infordrandet måste anses ha innefattats i Nordells allmänna åligganden såsom taxeringsnämndens ordförande och i vad som hade anbefallts honom genom länsstyrelsens remiss att verkställa utredning och jämte eget yttrande redovisa densamma till länsstyrelsen. Nordell har vetat, att prövningsnämndens avgörande i vart fall icke kunde väntas förrän några veckor efter den 14 september 1950. Med hänsyn till det sagda finner häradsrätten det icke böra föranleda någon anmärkning, att Nordell icke genast insände klagandens skrift utan först begärde nytt yttrande från klaganden.

Beträffande frågan huruvida Nordell sedermera har insänt klagandens skrift till länsstyrelsen har Nordell anfört: På grund av det stora antal taxeringsärenden, varmed Nordell i sin egenskap av taxeringsordförande hade att taga befattning, kunde han icke erinra sig, hur han förför med skriften. Han måste ha sänt den antingen till klaganden eller till länsstyrelsen. Tänkbart vore naturligtvis även, att skriften kommit bort på Nordells kontor. I så fall borde emellertid skriften senare ha kommit till rätta. Nordell hade emellertid icke återfunnit den och han ansåg det därför vara uteslutet, att skriften blivit liggande på kontoret. I de fall, då Nordell i taxeringsarbetet hade anledning att infordra kompletterande yttranden av skattskyldig, återsände han som regel icke till den skattskyldige av denne ingiven skrift. Nordell ansåg det därför vara osannolikt, att han i detta fall till klaganden återsänt dennes skrift. Troligen hade han såsom det ålegat honom vidarebefordrat skriften till länsstyrelsen.

Av prövningsnämndens den 13 och den 20 oktober 1950 dagtecknade protokoll framgår, att klagandens skrift icke varit tillgänglig för prövningsnämnden vid avgörandet av klagandens besvär.

Ehuru i målet icke har framkommit någon särskild omständighet, som tyder på att skriften har kommit bort hos Nordell, kan denna möjlighet enligt häradsrättens mening icke helt uteslutas.

Vidkommande den av Nordell antydda möjligheten att skriften sänts tillbaka till klaganden har klaganden, som hörts i anledning av åklagarens talan, bestämt förnekat, att han återfått skriften.

Vid bedömandet av vilken tilltro som bör fästas vid klagandens nämnda uppgift anser häradsrätten följande böra beaktas: Nordell har i brev den 15 augusti och den 14 september 1950 anmodat klaganden att lämna vissa uppgifter i anledning av besvären till prövningsnämnden. Taxeringsinspek-

tören Torsten Lanner har i vittnesmål uttalat, att klaganden härutöver vid två tillfällen anmodats att yttra sig i ifrågavarande taxeringsärende, men att klaganden icke låtit sig avhöra. Klaganden har bestämt förnekat, att han mottagit någon annan sådan anmaning än den i Nordells brev av den 15 augusti 1950. Det synes emellertid otroligt, att ingen av de tre senare anmaningarna har kommit klaganden till handa. Under huvudförhandlingen har av klagandens uttalanden vidare framgått, att han visste att han mottagit åtminstone en av de tre senare anmaningarna. Med hänsyn till det sagda anser häradsrätten, att jämväl riktigheten av klagandens påstående att han icke återfått skriften från Nordell kan starkt ifrågasättas. Antagandet att skriften har återsänts till klaganden stödes i viss mån även av vittnesmål utav verkmästaren Karl Franklin, vilken uttalat, att han i sin egenskap av kronoombud i taxeringsnämnden samtalat med Nordell om ifrågavarande taxeringsärende sedan klaganden ingivit en uppställning — otvivelaktigt den skrift från klaganden, varom i målet är fråga — och att Nordell vid samtalet yttrat, att uppställningen lämpligen borde återsändas till klaganden för förtydligande.

Vad härefter angår möjligheten att skriften sänts till länsstyrelsen må följande framhållas.

Åklagaren har såsom skriftligt bevis åberopat en av landskontoristen Bengt Stocke den 27 februari 1952 dagtecknad promemoria rörande handlingars registrering i diarium på taxeringsavdelningen å länsstyrelsen i Västerbottens län. I promemorian uttalas bland annat, att handlingar, som inkomma till taxeringsavdelningen, registreras i diarium i överensstämmelse med föreskrifterna i 34 § landshövdinginstruktionen den 19 november 1937, varvid varje ärende erhåller viss beteckning, som bibehålles intill dess ärendet slutbehandlas på avdelningen eller i prövningsnämnden, samt att från klagande inkommen kompletterande handling eller skriftlig upplysning som regel införes i diarium under den beteckning, varunder det ursprungliga icke slutbehandlade ärendet inregistrerats.

I ett den 9 januari 1952 dagtecknat intyg av taxeringsintendenten Cederberg, vilket åklagaren likaledes åberopat i målet, har Cederberg uttalat, att såvitt å länsstyrelsens taxeringsavdelning förda diarier utvisa klagandens skrift icke inkommit till avdelningen.

I Stockes förut nämnda promemoria uttalas jämväl följande: "Med hänsyn till det stora antalet inkommande handlingar — i runt tal 5 000 skrivelser (besvär över taxeringar, ansökningar, förfrågningar m. m.), varav huvudparten under månaderna juli, augusti, september — och svårigheten att utan ingående undersökningar kunna avgöra, till vilket ärende inkommande skrifter äro att hänföra, är det dock icke uteslutet, att handling under särskilt brådskande arbetsperioder undgår föreskriven registrering. Det inträffar naturligtvis understundom att handling förkommer å avdelningen, men detta inträffar förhållandevis sällan. Att handling förkommer

beror i regel på att den blivit felaktigt insorterad i en redan slutbehandlad akt. Det är vid sådant förhållande en ren tillfällighet om handlingen kan återfinnas.”

Lanner har härutinnan berättat i huvudsak lika med Stocke.

Med hänsyn till vad promemorian innehåller och till vad Lanner uttalat därom att handling, insänd till taxeringsavdelningen, kan undgå registrering eller förkomma, anser häradsrätten icke heller den möjligheten kunna uteslutas, att Nordell sänt klagandens skrift till länsstyrelsen, oaktat skriften icke därstädes blivit vederbörligen registrerad.

På grund av vad sålunda anförts finner häradsrätten det icke vara tillförlitligen utrett, att Nordell har underlåtit att insända skriften till länsstyrelsen.

Sådana omständigheter hava icke förekommit, att Nordell bör tillerkännas ersättning av allmänna medel för honom åsamkad vittneskostnad.

Häradsrätten lämnar åtalet utan bifall.

Nordells yrkande om ersättning för vittneskostnad ogillas.

Häradsrättens dom har vunnit laga kraft.

7. Felaktig handläggning av ärende rörande vittnesförhör till framtida säkerhet.

Av handlingarna i ett genom klagomål av källarmästaren Nils Hansén i Saltsjöbaden härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Enligt ett den 11 februari 1947 dagtecknat avtal hyrde klaganden av Sälens Kur- och Högfjällshotell Aktiebolag för tiden den 15 februari 1947 —den 1 februari 1950 mot viss närmare angiven hyra en bolaget tillhörig, för pensionatrörelse avsedd byggnad, den s. k. Gammelgården. Avtalet innehöll bestämmelse därom att eventuella tvister mellan parterna skulle avgöras av skiljemän. Genom påteckning å avtalet förklarade direktören Oscar Botolfsen sig gå i borgen såsom för egen skuld för de förpliktelser som åvilade klaganden enligt avtalet.

Sedan rötskador upptäckts å vissa delar av Gammelgården, lät bolaget den 26 september 1949, då byggnaden ännu icke tagits i bruk för vintersäsongen, igångsätta reparation av nämnda skador. Bolaget lät redan dessförinnan den 20 september 1949 två personer, som skulle ha befattning med reparationsarbetena, flytta in i byggnaden. Under tiden därefter lät bolaget utföra, utöver nämnda reparationer, jämväl viss ombyggnad av fastigheten. Klaganden utnyttjade icke byggnaden under återstoden av hyrestiden samt underlät att erlægga den å tiden från och med oktober 1949 till och med januari 1950 belöpande hyran.

Sedan i anledning av nu berörda förhållanden tvist uppkommit mellan

bolaget, å ena, samt klaganden och Botolfsen, å andra sidan, påkallade bolaget den 27 december 1949 skiljemannaförfarande. Inför den skiljenämnd, som i anledning härav utsågs och som utgjordes av tre domstolsjurister, yrkade bolaget att klaganden och Botolfsen måtte förpliktas att, vem bäst gälda gitte, till bolaget utbetala dels nyssnämnda resterande hyresbelopp jämte ränta och dels ersättning för reparation av rötskadorna, vilka påstodos ha vållats av klaganden. Denne och hans medpart yrkade å sin sida skadestånd på den grund att klaganden genom bolagets åtgöranden satts ur stånd att utöva nyttjanderätten under tiden den 20 september 1949—den 31 januari 1950; den största skadeståndsposten avsåg utebliven handelsvinst för den efter den 11 december 1949 återstående hyrestiden. Därjämte yrkade klaganden och Botolfsen att återfå visst belopp av erlagd hyra.

Förhandlingar inför skiljenämnden ägde rum i Malung den 27 och den 28 mars 1950, i Sälen den 29 mars 1950 samt i Stockholm den 6 och den 7 maj 1950. Parterna företrädtes å ömse sidor av advokater såsom ombud, bolaget därjämte av sin verkställande direktör J. W. Clüver. Skiljemännen hörde upplysningsvis — utöver parterna — 31 personer.

I en den 15 maj 1950 till Nås och Malungs domsagas häradsrätt inkommen ansökan hemställde Clüvers ombud, advokaten Sten Levander, att till framtida säkerhet måtte vid häradsrätten upptagas bevis genom vittnesförhör på sätt stadgas i 41 kap. 1 § rättegångsbalken med fyra namngivna personer.

Å ansökningen tecknade e.o. hovrättsfiskalen Lars Johan Olof Ålund, som vid denna tid var förordnad att uppehålla häradshövdingämbetet i domsagan, samma dag på häradsrättens vägnar ett beslut av följande lydelse: "Sedan inhämtats, att förhöret närmast föranleddes av ifrågasatt civil skadeståndstalan emot de hos Clüver tidigare anställda Wall och Bryngelson, beslutar häradsrätten tillstädja förhöret."

Påföljande dag utfärdades kallelser å de till vittnen åberopade personerna, vilka ålades att inställa sig inför häradsrätten å högfjällshotellet i Sälen lördagen den 20 maj 1950 klockan 14. I kallelserna angavs, bland annat, att förhören gällde vittnenas "iakttagelser och övriga kännedom om vad som förevarit i samband med vissa rötskador å den s. k. Gammelgården invid Kur- och högfjällshotellet i Sälen ävensom därmed sammanhängande frågor".

Sedan kallelserna den 19 maj 1950 genom stämmingsman delgivits de till vittnen åberopade personerna, ägde bevisupptagningen under Ålunds ledning rum den 20 maj 1950 i ett för ändamålet iordningställt rum å högfjällshotellet, som då var stängt för gäster. Som protokollförare tjänstgjorde en av domsagans tingsnotarier. Vid förhöret närvar utom vittnena endast Levander.

Den 26 maj 1950 tillställde Levander skiljemännen utskrift av det vid

bevisupptagningen förda protokollet, vari vittnesutsagorna ingingo som bilagor. I en medföljande, nyssnämnda dag daterad skrivelse anförde Levander, såvitt nu är av intresse, följande:

”Herrar Skiljemän.

Sälens Kur- & Högfjällshotell AB ./· Nils Hansén och Oscar Botolfsen & v.v.

I rubricerade mål har jag härmed äran meddela, att vittnesförhör inför Nås och Malungs domsagas Häradsrätt hållits den 20 ds med Majken Hagström, Birgit Ludvigson, Gunnar Cederholm och Lennart Toldnäss. Protokoll över detta vittnesförhör bifogas. (Bilaga 1.)

Avsikten med vittnesförhöret var att få vittnenas utsagor kompletterade på vissa punkter, varjämte det ansågs nödvändigt att Birgit Ludvigson och Gunnar Cederholm hördes under edsansvar.

Genom vittnesförhöret anser hotellbolaget ytterligare styrkt att skador i rörsystemet uppstått på sätt Gunnar Cederholm uppgivit.

Av Majken Hagströms och Lennart Toldnäss' vittnesutsagor anses även styrkt, att anläggningen den 20 december 1949 befann sig i för Hansén fullt godtagbart skick.”

Samtidigt tillställde Levander skiljemännen en kompletterande kostnadsräkning i målet. I denna räkning voro upptagna, bland annat, posterna: Stämpel å fem protokoll, Resa till Malung och Sälén den 20 ds, Arvode för inställelse vid vittnesförhör och förberedelse för detsamma.

Den 19 juni 1950 meddelades dom i den inför skiljemännen anhängiga tvisten.

I en den 17 november 1950 hit inkommen skrift anförde klaganden följande.

Vid handläggningen i Stockholm den 7 maj 1950 hade parterna inför skiljemännen förklarat, att inga vittnen skulle höras på ed. Vidare hade bestämts att parterna senast den 27 maj 1950 skulle till skiljemännen inkomma med kompletterande kostnadsräkningar, kvitton etc. Den 27 maj 1950 hade klaganden och hans medpart från Levander erhållit ett expressbrev, i vilket Levander överraskande åberopat det den 20 maj 1950 anordnade vittnesförhöret inför häradsrätten. Med anledning härav hade klagandens ombud, advokaten Gösta Ekelund, i brev till skiljemännen den 31 maj 1950 framhållit, att häradsrätten förfarit felaktigt genom att tillåta vittnesförhören i strid med bestämmelser i såväl 15 § andra stycket lagen den 14 juni 1929 om skiljemän som 41 kap. 1 § rättegångsbalken. I sistnämnda lagrum stipulerades som villkor för vittnesförhör, att rättegång ej påginge. Med rättegång måste givetvis jämsställas skiljemannaförfarande. De av häradsrätten hörda vittnena hade icke i sak ändrat sina tidigare inför skiljemännen avgivna berättelser. Ålund hade haft vetskap om tvisten, långt innan han hållit vittnesförhören, när han, bland annat vid tiden för

skiljedomsförhandlingarna i Malung och Sälen, varit trägen gäst på högfjällshotellet. Där hade han, enligt vad som omtalats för klaganden, flitigt preparerats av klagandens motpart. Vidare hade han varit synnerligen väl insatt i vilka skiljemännen varit, enär förhandlingarna bland annat förts på tingshuset i Malung, där han personligen sammanträffat med skiljemännens ordförande. Klaganden kunde icke frigöra sig från den uppfattningen att Ålunds handlande i viss mån dikterats av personliga hänsyn till motparten. I motsatt fall torde det ha varit synnerligen enkelt för honom att åtminstone per telefon inhämta yttrande i frågan från skiljemännens ordförande. Denna anmälan, som riktade sig mot Ålund, vore avgiven i den förhoppningen, att sådana åtgärder komme att vidtagas mot honom, att dylik "tjänstvillighet" från hans sida icke kunde upprepas i framtiden.

Sedan jag i anledning av klagoskriften anmodat Ålund att inkomma med yttrande, anförde Ålund i en den 28 november 1950 avgiven förklaring följande.

Vad parterna i hyrestvisten uppgivit inför skiljemännen den 7 maj 1950 kände Ålund ej till. Om verkligen en sådan utfästelse gjorts som klaganden påstode, torde det ej kunna läggas Ålund till last, om den ena parten — tillika Ålund ovetande — åsidosatt sin utfästelse. Det vore riktigt, att Ålund ägt vetskap om hyrestvisten, då bevisupptagningen ägt rum, samt att Ålund också väl känt till vilka skiljemännen varit. — Mellan klaganden, å ena, samt Clüver, å andra sidan, syntes sedan längre tid ha bestått betydande personliga motsättningar. Anledningen till dessa vore Ålund ej bekant. De hade emellertid resulterat i att på föranledande av bland andra klaganden allmän åklagare ställt Clüver under åtal med yrkande om ansvar för djurplågeri av hundar. I målet, som förekom till handläggning inför häradsrätten den 22 mars 1950 med Ålund såsom ordförande, hade såsom vittnen från åklagarens sida åberopats klaganden och en annan person samt från Clüvers sida sex personer. Under huvudförhandlingen, vid vilken Ålund för första gången sett Clüver och klaganden, hade den senare, sedan han hörts såsom vittne, uppträtt på sådant sätt gentemot övriga vittnen, vilka han bland annat öppet beskyllt för oriktiga utsagor, att Ålund under hänvisning till 9 kap. 5 § rättegångsbalken sett sig föranlåten att tilldela honom en bestämd erinran. Denna episod hade av Ålund nu återgivits, enär den gäve den enda tänkbara förklaringen till klagandens anmälan. Vid tiden för djurplågerimålet hade Ålund ännu ej ägt kännedom om hyrestvisten. Redan i december 1949 hade emellertid — enligt vad Ålund numera kände till — bolaget påkallat skiljedomsförfarande i nämnda tvist. Vetskap om densamma hade Ålund emellertid fått först den 27 mars 1950, då ett större antal personer, bland dem klaganden och Botolfsen, infunnit sig å tingshuset i Malung och uppgivit att de för skiljemannaförhandlingar i hyrestvisten önskade disponera en del av tingshusets lokaler, däribland

tingsalen. Deras begäran hade villfarits. Förhandlingarna hade Ålund betraktat såsom icke offentliga, varför han ansett sig förhindrad närvara under desamma. Närmare kännedom om tvisten hade Ålund sålunda ej fått. Vid förhandlingarnas slut den 28 mars 1950 hade han av en gemensam bekant till Clüver och honom inbjudits till högfjällshotellet i Sälen för att dinera. Då han varit personligen bekant med en av skiljemännen och gärna velat sammanträffa även med skiljemännens sekreterare, hade han antagit inbjudningen. Därtill hade han ansett sig desto mer oförhindrad, som även skiljemännen bott på högfjällshotellet. Vid middagen hade Clüver varit värd. Besöket hade utsträckts till påföljande dag. Detta hade varit andra gången i sitt liv som Ålund besökt högfjällshotellet i Sälen och första gången han träffat Clüver närmare, och det syntes honom därför oberättigat att tala om att han varit trägen gäst på hotellet. Det kunde tilläggas, att hotellet avslutat sin vintersäsong den 29 april 1950 och därefter hållit stängt hela maj månad. Några trägna besök kunde då svårligen ha ägt rum under den korta tiden mellan den 29 mars och den 29 april, detta så mycket mer som Ålund vistats i Stockholm under påskferierna den 6—den 11 april. Lika litet sakligt grundat vore klagandens påstående att Ålund skulle ha preparerats flitigt. — Såväl under kvällen den 28 mars som vid senare tillfällen hade Clüver fört sina synpunkter i hyrestvisten på tal. Dessa hade Ålund ansett sig oförhindrad att — utan att själv fatta ståndpunkt — åhöra, enär han icke hade något som helst med målets avgörande att skaffa. Saken hade för övrigt blivit allsidigt belyst, enär motsidans argument framlagts av klaganden själv och dennes hustru, med vilka Ålund haft sällskap i bil vid återresan till Malung. Såväl Clüver som klaganden hade emellertid samtalsvis lagt fram blott enstaka förmenta oförrätter och någon som helst sammanfattande överblick över målet och dess läge hade ej kunnat erhållas. Sedermera hade Ålund erfarit, att ett avslutande sammanträde med skiljemännen och parterna skulle avhållas i Stockholm samt att dom därefter skulle efter viss tid meddelas. I och med sammanträdena i Malung och Sälen hade emellertid Ålunds direkta kontakt med hyrestvisten varit avslutad. — Då klaganden påstode, att Ålunds förment felaktiga handlande skulle ha dikterats av personliga hänsyn till Clüver, nödgades Ålund även upptaga sina relationer till denne till behandling. Första gången Ålund sett Clüver hade, såsom nämnts, varit i djurplågerimålet den 22 mars 1950. Något personligt emellan honom och Ålund hade då ej blivit sagt. Nästa sammanträffande hade ägt rum i hyrestvisten, den 27—den 29 i samma månad, och därefter hade fram till vittnesförhöret den 20 maj 1950 sporadiska sammankomster ägt rum. Ålund hade ej antecknat data för dessa, men i varje fall kunde sägas, att han före den 20 maj 1950 ej sammanträffat med Clüver så mycket som vid åtta olika tillfällen, däri inräknade de korta och personliga kontakterna den 22 och den 27 mars.

Beträffande omständigheterna i samband med det påtalade vittnesför-

höret anförde Ålund: Han hade, sedan ansökningen den 15 maj 1950 inkommit till häradsrätten, för komplettering av ansökningen, så att den skulle uppfylla föreskrifterna i 41 kap. 2 § rättegångsbalken, inhämtat följande. Om bolaget i den då pågående hyrestvisten skulle förlora mot klaganden och Botolfsen, hade Clüver avsett att emot två vid högfjällshotellet tidigare anställda personer vid namn Wall och Bryngelson väcka civil skadeståndstalan på den grund, att dessa dels vållat rötskador å vissa byggnader, i vilka de utan att underrätta Clüver sett avloppsvatten stående, dels också genom vilseledande uppgifter till klaganden förorsakat, att denne ej ansett sig kunna i december 1949 inflytta i en av honom då av bolaget arrenderad byggnad. Sedan förestående upplysningar lämnats, hade Ålund beslutat tillstämja förhöret. Efter konferens med Levander angående lämplig dag för förhöret hade detta utsatts att äga rum i Sälen å högfjällshotellet den 20 maj 1950, till vilken tid och plats de såsom vittnen åberopade personerna kallats. För att spara tid och förbilliga statsverkets kostnader hade Ålund med protokollförare och en av häradsrätten vid vittnesförhör använd trådspelningsapparat angivna dag medföljt Levander, som i egen bil passerat Malung, till högfjällshotellet i Sälen. Hotellet hade då sedan den 29 april varit stängt för gäster och Clüver, som enligt uppgift ej känt till den dag då förhöret skulle hållas, hade varit bortrest. I hotellet hade sammanträdeslokal anordnats i en mindre salong, vilken under hotellets öppethållande enligt uppgift användes såsom briderum. I den sålunda iordningställda lokalen hade vittnena hörts. Vittnesförhören hade letts av Levander med kompletterande frågor av Ålund. Emot Levanders sätt att leda förhören hade ingen anmärkning kunnat riktas, och denne hade för vittnena vid upprepade tillfällen betonat, att de icke borde uttala sig om annat än fakta varom de ägde säker kännedom. I samband med bevisupptagningen hade sålunda intet anmärkningsvärt förekommit. Över vad vid förhöret tilldragit sig hade Levander sedermera erhållit protokollsutdrag, vilket synbarligen direkt tillställts skiljemännen, enär deras ordförande uppringt Ålund — såvitt Ålund nu mindes den 27 maj 1950, då han i samband med pingsthelgen uppehållit sig i Stockholm — och diskuterat förhöret. — Som framginge av det ovan anförda hade vittnesförhöret tillåtits jämlikt 41 kap. rättegångsbalken. Av lagtexten framginge, att bevisupptagning i denna form finge ske — där ej syftet vore att vinna utredning om brott — under förutsättning att fara vore, att bevis rörande omständighet, som vore av betydelse för någons rätt framdeles, skulle gå förlorat eller endast med svårighet skulle kunna föras samt att rättegång ej vore därom. Till en början kunde fastslås, att syftet ej varit att vinna utredning om brott. Detta framginge redan av vad ovan anförts om avsikten med förhöret. Häradsrätten hade tillika beaktat, att förhöret ej heller kunde få avse ett på brottslig gärning grundat skadeståndskrav. Klaganden syntes ej heller vilja göra gällande, att hinder i nu angivet avseende skulle ha förelegat. Häradsrätten

hade därefter haft att taga ställning till frågan, huruvida fara vore, att beviset skulle framdeles gå förlorat eller endast med svårighet kunna föras. I detta hänseende hade upplysts, att en kvinna, som önskats hörd, vore havande. Risk måste sålunda alltid sägas vara för handen, att hon i samband med blivande förlossning med olycklig utgång kunde bli för alltid urståndsatt att vittna. I fråga om övriga personer, av vilka två vore anställda å högfjällshotellet och en i Sälens by, hade enligt uppgift förelegat risk att de skulle skingras över landet i samband med nya arbetsanställningar och att man därigenom skulle helt förlora möjligheten att nå kontakt med dem eller att sådan kontakt kunde ske endast med stora svårigheter och kostnader. Dessa upplysningar hade av Ålund ansetts tillfyllestgörande för att lagens rekvisit i denna del skulle anses förhanden. — Återstode sålunda den sista förutsättningen, att rättegång ej vore anhängig. I denna del torde vara ostridigt, att tvistemåls- eller brottmålsprocess vid allmän domstol ej påginge. Vid tillfället hade Ålund ej haft sin uppmärksamhet i första hand riktad på hyrestvisten, ehuru han som ovan nämnts ägt kännedom om denna. Den hade ju dock avsett andra parter än dem, som väntats bli berörda av bevisupptagningen. Även om denna upptagning direkt skulle ha avsett klaganden, förmenade Ålund emellertid hinder i rättegångsbalken ej ha förelegat för tillämpning av 41 kap. 1 § samma balk. Av uttalanden i förarbetena till gällande skiljemannalag samt av den slutligen antagna lagtexten framginge ovedersägligen, att lagstiftaren skilde mellan rättegång — en hos statsmyndighet pågående procedur — å ena, och förfarande inför skiljemän, å andra sidan. Vid sådant förhållande kunde Ålund ej inse, att bevisupptagning jämlikt 41 kap. rättegångsbalken vore i och för sig utesluten, även om sådan bevisupptagning direkt och uteslutande avsåge förhållanden, varom skiljemannaförfarande påginge, allt under förutsättning att bevisupptagningen ej åberopades inför skiljemännen. I 41 kap. talades blott om hindret att "rättegång därom" vore. I förarbetena till samma kapitel funnes icke något yttrande om begreppet rättegång och dess tolkning, ej heller i den av Gärde m. fl. utgivna kommentaren till nya rättegångsbalken. Man måste då — syntes det Ålund — anses oförhindrad att tolka ordet rättegång i 41 kap. rättegångsbalken på enahanda sätt som lagstiftaren tydligt låtit komma till uttryck i lagen om skiljemän och dess förarbeten. Emot det anförda torde i förevarande fall ej kunna åberopas 15 § andra stycket lagen om skiljemän, i vilken bestämmelse talades om förhör inför domstol av vittnen i en skiljemannatvist. Enligt sagda lagrum vore en av förutsättningarna för vittnesförhör inför domstol, att skiljemännen hade prövat åtgärden nödig. Föreskriften, som reglerade en del av förfarandet inför skiljemännen och som närmast syntes vara en anvisning för part huru han skulle förfara, lade visserligen hinder i vägen även för domstolen, dock endast i det ovan angivna hypotetiska fallet att förhöret begärts blott i avsikt att man skulle inför skiljemännen förete och åberopa protokolls-

utdrag rörande vittnesutsagorna. Förhöret skulle då enligt 15 § lagen om skiljemän av rätten hållas enligt vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling vore stadgat, d. v. s. enligt 35 kap. 9 § och följande. Då emellertid syftet med det begärda förhöret i detta fall — på sätt tidigare skildrats — angivits annorlunda, torde, då intet i och för sig talade emot vad som uppgivits, någon skyldighet ej kunna föreligga för domstolen att avkräva försäkran från den sökande, att bevisupptagningen ej skulle komma till användning även i skiljemannaförfarandet. En sådan försäkran syntes desto mer onödig, som ju skiljemännen enligt 15 § lagen om skiljemän ägde att själva besluta, om den erbjudna bevisningen finge godtagas eller ej. Vid tiden för bevisupptagningen hade Ålund allenast känt till att förhandlingarna inför skiljemännen avslutats och att parterna avvaktade dom. Desto mindre anledning hade då förelegat att antaga annat än att i hyrestvisten intet återstått för parterna att uträtta. Att häradsrätten — såsom klaganden gjorde gällande — med insikt om det oriktiga i sitt förfaringsätt och i strid mot 15 § lagen om skiljemän skulle ha upptagit bevisningen vore orimligt och framginge även av den omständigheten att förfarandet i sådant fall skulle ha skett enligt vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling vore stadgat. Detta skulle ha medfört, bland annat, att motparten kallats. Under sådana överväganden hade Ålund ansett och ansåge alltfört rekvisitet i 41 kap. 1 § rättegångsbalken att rättegång ej vore "därom" uppfyllt. Då han ej heller haft vetskap om något förhållande som av annan anledning bort avhålla häradsrätten att upptaga bevisningen, hade bevisupptagning beslutats. — Klaganden anmärkte även på att Ålund ej inhämtat yttrande i frågan från skiljemännens ordförande. Någon skyldighet för domstol att inhämta en — om än aldrig så skicklig — enskild jurists tillstånd eller yttrande, innan bevisupptagning enligt 41 kap. rättegångsbalken ägde rum, torde icke föreligga. Möjligen kunde ha kommit i fråga att underrätta Clüvers motpart, och såsom sådan hade häradsrätten ej betraktat skiljemännens ordförande. Som emellertid i Gärdes m. fl. kommentar till nya rättegångsbalken (s. 563) under 2 § utsades, att för upptagande av ansökan om bevisupptagning icke erfordrades att motparten hördes, hade någon underrättelse om ansökningen ej ansetts nödvändig. Sådant underrättelse hade för övrigt, därest den av häradsrätten funnits erforderlig, expedierats till Clüvers anteciperade motparter, Wall och Bryngelson, och ej till klaganden och Botolfsen. Med hänsyn till det uttryckliga stadgandet i 41 kap. 3 § andra punkten rättegångsbalken hade häradsrätten ej heller funnit skäl utfärda särskild kallelse till förhöret å annan än vittnena. — Från alla synpunkter hade det ansetts mest lämpligt att avhålla förhöret i Sälen. För det första hade samtliga till vittnen åberopade personer funnits å denna ort, och vidare hade en av dem — enligt vad för Ålund upplysts — varit i grossess i åttonde månaden, varför färd till Målung för hennes del ej varit lämplig. Framför allt hade Ålund emellertid an-

sett nödvändigt att hålla förhöret i Sälen därför att fråga kunnat uppkomma att låta vittnena på och i en byggnad utpeka vissa skador och dylikt. För den skull hade den i 1 kap. rättegångsbalken anvisade möjligheten att hålla sammanträdet å annan ort än tingsstället begagnats. — Klaganden motsade sig själv, då han yttrade att de av häradsrätten hörda vittnena icke i sak ändrat sina tidigare avgivna vittnesmål inför skiljemännen. Denna omständighet ansåge Ålund tala för att vittnesförhören skett korrekt och utan några som helst påtryckningar på vittnena. — Ålund hade förgäves frågat sig vad anledningen varit till klagandens aktion och den form denna tagit. Klaganden hade ej ens påstått, att han lidit skada av ekonomisk eller annan art. Hyresmålet, med vilket Ålund ju ej haft att skaffa, vore avgjort sedan länge, och i detta hade för övrigt enligt vad Ålund inhämtat ej fästs avseende vid det av Clüver ingivna protokollet över bevisupptagningen. I hyresmålet hade klaganden och Botolfsen tillika blivit de vinnande. Då klaganden nu sökte medelst äreröriga beskyllningar skada Ålund, måste orsaken ligga i ovan skildrade omständigheter i djurplägerimålet och i ett agg till Clüver, vilket syntes vilja omfatta envar som haft något med Clüver att göra.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Vad klaganden främst fäste sig vid i Ålunds skrift vore påståendet att vittnesförhören avsett helt andra parter än hyrestvisten. Detta vore en fullständig nyhet för klaganden. Vittnesutsagorna hade ju omedelbart använts i hyrestvisten. Den hastighet, varmed häradsrätten ställt sig till förfogande, talade också för att vittnesförhören varit avsedda för hyrestvisten. Av Ålunds skrift framginge, att framställningen om vittnesförhör gjorts den 15 maj 1950. Förhören hade hållits på högfjällshotellet den 20 maj 1950, allt inom en tidrymd av fem dagar. Brådskan vore helt naturlig, eftersom handlingarna måste vara skiljenämnden tillhanda senast den 27 maj 1950. Om brådskan skulle ha dikterats av fara för att beviset skulle framdeles gå förlorat eller endast med svårighet kunna föras, ville klaganden omtala följande. En av de båda kvinnor som hörts hade möjligen varit i grossess vid tiden för vittnesförhöret. Emellertid hade hon varit närvarande så sent som vid skiljedomsförhandlingarna i Malung den 27 och den 28 mars 1950 samt i Sälen den 29 mars 1950 utan att vid denna tid förete synliga tecken på sitt havandeskap. Hon vore bosatt i Sälen, där hon hade sitt föräldrahem. Den andra kvinnan vore hemmadotter och hade hela sitt liv bott i Sälen. Av de två manliga vittnena vore den ene sedan cirka fem år tillbaka anställd som maskinist på hotellet och den andre vore hotellets biträdande chef. Vittnena hade tidigare hörts i hyrestvisten, de båda kvinnorna på begäran av klaganden och hans medpart och de övriga på motpartens begäran. Vad som talade för att synnerligen vänskapliga relationer rådde mellan klagandens motpart och Ålund vore främst den hastighet, varmed vittnesförhöret

kommit till stånd. Det vore att märka, att mellan den 15 och den 20 maj infallit en helgdag den 18 maj. Vidare hade färden till Sälen företagits i Levanders privata bil. Att hotellets biträdande chef och Ålunds gode vän, Toldnäss, som även hörts som vittne den 20 maj, personligen hjälpt häradsrätten att ställa förhørslokalen i stånd underströke klagandens uppfattning om den familjära stämning, som måste ha varit rådande. Genom den olagliga bevisupptagningen hade klaganden förorsakats stor tidsspillan, mycket arbete och ytterligare kostnader för advokatarvoden etc. Då klagandens uppfattning vore, att häradsrätten felaktigt möjliggjort denna händelseutveckling, ansåge klaganden det riktigt att bringa sina misstankar till JO:s kännedom. Klagandens anmälan hade således icke på något sätt med personligt agg till Ålund att göra. — Klaganden hade icke haft den ringaste anledning att diskutera hyrestvisten med Ålund och kunde ej erinra sig någon sådan diskussion. Däremot visste klaganden, att han och Ålund — då de av en händelse fått sällskap i bil mellan Sälen och Malung — talat om det nyligen avdömda djurplågerimålet. Det vore felaktigt att åtalet mot Clöver för djurplågeri varit en hämnreaktion från klagandens sida. Åtalet hade härlett sig från en anmälan av en person, vilken gästade klagandens hotell som turist. Ålunds påstående att han vid tiden för djurplågerimålet icke ägt kännedom om hyrestvisten vore felaktigt. Just under djurplågerimålet hade Clövers försvarare i avsikt att nedvärdera klagandens vittnesmål omtalat, att en nära förestående tvist mellan Clöver och klaganden inom kort skulle avgöras av skiljemän. Detta hade Ålund låtit taga till protokollet.

Sedan Ålund beretts tillfälle taga del av klagandens påminnelser, anförde han i en hit inkommen skrift följande.

Ålund vidhölle, att vittnesförhören avsett andra parter än dem som uppträtt i hyrestvisten. Såsom tidigare anförts skulle vittnesberättelserna ju ha använts gentemot Wall och Bryngelson. Därest de faktiskt använts på annat sätt torde detta vara en sak, som stode utom domstols kontroll. Enligt den kännedom Ålund vid förhörets avhållande haft om hyrestvistens läge voro förhandlingarna avslutade och parterna hade bara att avvakta skiljemännens dom. Även om Ålund skulle ha tänkt sig den möjligheten, att protokollen skulle ha använts i hyrestvisten, måste Ålund ju på sakens dåvarande ståndpunkt ändock rimligen ha sagt sig, att detta redan varit för sent, enär förhandlingarna avslutats. Den snabbhet, med vilken ärendet handlagts, hade sålunda ej orsakats av någon önskan att få protokollet färdigt till viss dag. Hänsyn hade i viss mån tagits till den omständigheten, att förhören lämpligen syntes böra hållas innan hotellet ånyo öppnats för sommarsäsongen och å dag, som lämpat sig för Clövers ombud, men framför allt hade ärendet utsatts under beaktande av häradsrättens egen arbetsbörda. Vid angivna tidpunkt hade nämligen förestått en betydande arbets-

anhopning i häradsrätten med hänsyn till de sista tingen före tingsferierna. Ålund hade för den skull velat färdigställa ej blott nu ifrågakvarande ärende utan samtliga ärenden, som icke nödvändigtvis måst uppskjutas, i avsikt att därigenom undvika förseningar i samband med de sista tingen för våren. Klagandens påstående, att genom vittnesförhören skulle ha åsamkats honom tidsspillan, arbete och ytterligare kostnader, syntes oförståeligt ej minst med hänsyn därtill, att — enligt vad Levander senare upplyst Ålund — skiljemännens ordförande omedelbart efter mottagandet av förhørsprotokollet meddelat såväl Clüvers ombud som klaganden eller dennes ombud, att skiljemännen icke kunde taga hänsyn till protokollets innehåll. Ålund ville ej bestrida, ehuru han ej hade direkt minne därav, att Levander vid huvudförhandlingen i djurplågerimålet nämnt något om en stundande tvist mellan Clüver och klaganden. Ålund hade icke fäst sig närmare vid saken och hade, då vittnesförhören två månader senare avhållits, ej tänkt på nämnda i förbigående fällda uttalande. — Ålund vidhölle alltså, att han icke genom sina åtgöranden velat gynna eller skada någon person och att han ansett sig handla i enlighet med lag.

Vid ett av tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius den 30 juli 1951 å justitieombudsmansexpeditionen hållet förhör med Ålund uppgav denne — utöver vad ovan upptagits — följande.

Ålund hade vid tiden för ingivandet av ansökningen om vittnesförhören känt till parternas huvudsakliga yrkanden och ståndpunkter i tvisten inför skiljemännen. Vidare hade han också vetat, att några sammanträden inför skiljemännen hållits i Malung och Sälen samt att ett avslutande sammanträde ägt rum i Stockholm. Sin kännedom om hyrestvisten hade han fått på grund av vad vardera parten i tvisten samtalsvis framhållit vid tillfälliga sammanträffanden med honom. Han hade varit bekant med endast en av skiljemännen. Efter den av Clüver arrangerade middagen i Sälen efter skiljemännens första sammanträde å tingshuset i Malung hade Ålund före den 15 maj 1950 varit Clüvers gäst å hotellet en eller två gånger. — Ansökningen om vittnesförhören, som dessförinnan icke varit på tal, hade inkommit med posten. Då Ålund ansett uppgifterna i ansökningen ofullständiga, hade han telefonerat till Levanders advokatbyrå för att inhämta upplysningar om grunden för ansökningen. Levander hade då varit bortrest, men hans sekreterare hade uppgivit, att om bolaget skulle tappa i tvisten inför skiljemännen, ämnade Clüver vända sig mot de hos honom tidigare anställda Wall och Bryngelson med civil skadeståndstalan för det dessa till Clüver lämnat vilseledande uppgifter och att vittnesmålen skulle användas i den rättegången. Ålund hade icke vid detta samtal lämnat något besked med anledning av ansökningen. På grund av de uppgifter han sålunda erhållit hade han beslutat tillåta förhöret. Därefter hade han ringt till högfjällshotellet och talat med dess biträdande chef, Toldnäss, angående lämplig lokal å hotellet för vittnesförhören och om dag därför. Vid detta samtal

hade han icke nämnt något om det uppgivna syftet med bevisupptagningen. Innan ansökningen bifallits, hade han icke i vidare mån tagit reda på vilka omständigheter som skulle styrkas med vittnesförhören och skälen för bevisupptagningen än vad som enligt vad ovan anförts framkommit vid telefonsamtalen med Levanders sekreterare. I förstnämnda avseende hade han emellertid, sedan Levander kommit tillbaka från sin resa, av denne — dagen innan förhöret skulle hållas — inhämtat, att vittnena skulle höras om dels fastighetens — främst kökets — skick och dels förekomsten av husröta i fastigheten. Levander hade närmare upplyst, att Wall och Bryngelson skulle ha först givit klaganden utfästelse om att fastigheten skulle bli klar för inflyttning före julsåsongen 1949 men därefter ändrat sina uppgifter och framhållit för klaganden, att det vore omöjligt inflytta före nyssnämnda tidpunkt. På liknande sätt skulle de ha ändrat sina uppgifter angående förekomsten av husröta. Dessutom hade de enligt Levander förtigit för Clüver, att de sett vatten stående på vissa golv i fastigheten. Genom dessa ”vinglande” uppgifter och nyssnämnda underlåtenhet att omtala vattenförekomsten hade Wall och Bryngelson vållat Clüver skada. Vid beslutets meddelande hade Ålund ansett, att han icke varit berättigad ingå i närmare prövning av skälen till ansökningen. De uppgifter han sedermera inhämtat av Levander hade han icke ansett behövt redovisa i akten till ärendet, som han ansett vara av ringa vikt. Han hade icke haft någon tanke på att kalla Wall och Bryngelson till bevisupptagningen. — Enär Ålund vetat, att förhandlingarna inför skiljemännen varit avslutade, hade han icke misstänkt att avsikten med vittnesförhören kunde vara att kringgå bestämmelsen i 15 § skiljemannalagen. Sistnämnda lagrum hade han vid tillfället icke haft aktuellt för sig, utan han hade bedömt frågan om bevisupptagningens tillåtlighet enbart enligt 41 kap. rättegångsbalken. Han hade också tillfrågat den ordinarie häradsförvaldningen, vilken icke ansett något hinder mot förhören möta. Någon önskan att gynna endera parten hade Ålund icke haft. Det hade under bevisupptagningen varit svårt för honom att avgöra, om förhören uteslutande avsett frågor av relevans för den uppgivna skadestandsprocessen. Han vore efteråt medveten om att i vittnesmålen funnes punkter, som ej hade något samband med den ifrågasatta rättegången. Levander hade efter bevisupptagningens slut förklarat, att resultatet varit ”magert” och att Clüver tidigare antytt, att vittnesmålen skulle giva mer än vad som verkligen blivit fallet. Innan ansökningen inkommit, hade Ålund ej hört talas om någon framtida rättegång mot Wall och Bryngelson. Det vore emellertid möjligt, att Toldnäss vid något tillfälle kunde ha nämnt detta. Vid något av Ålunds första sammanträffanden med Clüver hade denne förklarat, att han såsom utredning i skiljetvisten skulle föranstalta om förhör under sanningsförsäkran med sig och sin hustru inför häradsrätten. Till detta hade Ålund svarat, att sådant förhör icke vore tillåtet enligt 41 kap. rättegångsbalken. Vid det i Ålunds yttrande omnämnda

telefonsamtalet med skiljemännens ordförande hade denne varit så uppbragt, att Ålund icke fått tillfälle att förklara sig. Han hade därför senare i brev till skiljemännens sekreterare utvecklat sina synpunkter och bett sekreteraren framföra dessa till ordföranden.

Det av Ålund vid förhöret omnämnda brevet till skiljemännens sekreterare, vilket inforrades i ärendet, var dagtecknat den 31 maj 1950 samt innehöll, bland annat, följande: "— — — vill jag på Toldnäss' begäran härmed i några rader nämna de tankegångar som legat bakom häradsrättens bevisupptagning. — — — Förhöret har tillåtits enligt 41 kap. 1 § rättegångsbalken, d. v. s. till framtida säkerhet. Att det ej behandlats enligt 15 § andra stycket lagen om skiljemän (jämför 23:15 och 36:19 RB) berodde därpå, att — enligt vad jag erfarit — ifrågavarande bevisning avsetts att av Clüver användas även i kommande rättssaker mot Wall och Bryngelson. — — — Jag vill på förekommen anledning tillägga — ehuru det egentligen synes mig överflödigt — att om Ekelund kommit in till häradsrätten med motsvarande begäran om vittnesförhör den fått exakt likadan behandling som Levanders. — — —"

I avgivet yttrande anförde Levander följande.

Under skiljemannaförfarandet hade framkommit vissa omständigheter, som föranlett Clüver att överväga att föra särskild talan vid domstol. Clüver hade beordrat Toldnäss att vidtaga vissa förberedande åtgärder i detta syfte. Toldnäss hade även varit verksam under skiljemannaförfarandet med införskaffande av vissa uppgifter och viss utredning på begäran av Clüver och Levander. Sedan tvisten slutförts inför skiljemännen, hade Levander meddelat Toldnäss, att viss ytterligare utredning borde införskaffas, och anmodat honom att höra vissa personer i Sälen. Levander hade antytt att, om genom Toldnäss' utredning klarhet kunde vinnas på vissa punkter, Levander ämnade föreslå, att vittnesförhör med vissa personer arrangerades vid domstol. Levanders syfte med denna utredning hade i första hand varit att eventuellt finna ytterligare bevisning av intresse för den föreliggande tvisten. Toldnäss för sin del torde ha utgått ifrån att utredningen även skulle kunna användas i en eventuell talan mot Wall och Bryngelson. Clüver hade vid tillfället varit bortrest och oanträffbar och torde ha återvänt till Sälen omkring den 25 maj 1950. Då Levander ansett, att eventuella processer mot Wall och Bryngelson och andra personer endast skulle medföra kostnader, hade han personligen icke haft något större intresse att verkställa någon utredning i syfte att enbart användas i en sådan process. Levanders syfte med vittnesförhören måste därför i varje fall i första hand höra samman med skiljemannaförfarandet. Levander hade emellertid anledning förmoda, att Toldnäss haft en talan mot Wall och Bryngelson i tankarna. Toldnäss syntes ha gjort förfrågan hos domsagens kansli i Malung angående möjligheten att anordna ett vittnesförhör med vissa av honom

uppgivna personer. Levander hade icke möjlighet att yttra sig om vad som avhandlats mellan Toldnäss och Ålund. Vid tillfället ifråga hade Levander befunnit sig i Örebro och återvänt till Falun först på kvällen den 18 maj 1950. Påföljande dag hade Levanders sekreterare meddelat honom, att Ålund sökt Levander och att Ålund föreslagit, att vittnesförhör skulle anordnas den 20 maj 1950. Levander hade då kontaktat Ålund och fått bekräftelse på att vittnesförhören utsatts till den 20 maj. Vid telefonsamtalet med Ålund hade Levander fått den uppfattningen att Toldnäss under hand lämnat Ålund de upplysningar, som erfordrats för att förhören skulle få äga rum. Levander ville minnas, att Ålund frågat honom, vilken utredning han närmast åsyftat. Levander torde då ha angivit de förhållanden beträffande vilka han avsett att höra vittnena. Sammanfattningsvis kunde framhållas, att Levander medverkat till vittnesförhören i första hand i syfte att vinna ytterligare utredning i tvisten mellan klaganden och bolaget samt i andra hand för att enligt instruktioner, som lämnats av Clüver, verkställa viss annan utredning. Toldnäss, som i högre grad än Levander medverkat till att vittnesförhören kommit till stånd, torde i första hand åsyftat att finna underlag för vissa av skiljemannaförfarandet föranledda eventuella följdprocesser. Ålund torde vid bedömandet av frågan, huruvida vittnesförhören skulle tillåtas, haft att taga hänsyn till de uppgifter, som lämnats honom av Toldnäss.

Sedan inhämtats, att Toldnäss hade slutat sin anställning hos bolaget och var bosatt i Mölndal, uppdrogs åt kriminalpolisen därstädes att verkställa förhör med honom i vissa angivna hänseenden. Det över förhöret upprättade protokollet innehöll följande.

Sedan skiljenämnden den 6 och den 7 maj 1950 haft sitt sista sammanträde, vid vilket Clüver, Toldnäss och Levander varit närvarande, hade Clüver varit orolig för att bolagets bevisning icke vore tillfyllest för att bolaget skulle kunna vinna skiljetvisten. Clüver hade därför ansett lämpligt, att några av de personer, som upplysningsvis hörts inför skiljenämnden, skulle höras på ed inför domstol. Clüver hade nämligen trott, att vissa personer vid förhöret inför skiljenämnden förtigit uppgifter, som skulle kunna styrka bolagets talan. Sedan Clüver och Toldnäss återkommit till Sälen, hade Clüver bestämt, att han vid domstol skulle begära vittnesförhör snarast möjligt, så att bolaget skulle kunna före den 27 maj 1950 översända protokoll över vittnesförhören till skiljemännen. Ändamålet med vittnesförhören inför häradsrätten hade sålunda varit att få fram mera detaljerade uppgifter, vilka kunnat vara till nytta för bolagets talan inför skiljenämnden. Clüver hade därefter säkerligen satt sig i förbindelse med Levander för att få denne att ordna de närmare detaljerna beträffande förhöret inför häradsrätten. Därefter hade Clüver rest från Sälen och varit borta omkring tio dagar. Han hade dessförinnan uppgivit för Toldnäss, vilka personer som skulle höras. På uppdrag av Clüver hade Toldnäss därefter satt sig i tele-

fonförbindelse med Ålund och frågat, när de av Levander påkallade vittnesförhören kunde hållas. Då Clüver föreslagit högfjällshotellet som lämplig plats, enär samtliga vittnen vore bosatta i Sälen, hade Toldnäss även frågat, om vittnesförhören kunde avhållas där. Antingen vid detta telefonsamtal eller påföljande dag hade Ålund meddelat, att vittnesförhören skulle hållas på hotellet. Någon diskussion om lämplig lokal inom hotellet hade då ej förekommit. Detta vore det enda som Toldnäss haft med Ålund att göra, i vad gällde arrangemangen av vittnesförhören. Vid telefonsamtalet eller telefonsamtalen hade ej berörts vad vittnesförhören skulle tjäna för ändamål, då Toldnäss icke ansett sig ha någon anledning att befatta sig därmed. Han hade menat, att Levander skulle sköta denna angelägenhet. Toldnäss hade sålunda icke förklarat för Ålund, att vittnesbevisningen skulle användas vid skiljedomsförhandlingarna. Han hade ej heller sagt, att vittnesbevisningen skulle användas vid en blivande rättegång mot Wall och Bryngelson, vilka tidigare varit anställda hos bolaget och vid skiljedomsförhandlingarna uppträtt som klagandens vittnen. Om sistnämnda upplysning lämnats till Ålund, hade detta säkerligen gjorts av Levander. Clüver hade sannolikt icke kunnat lämna uppgiften, då han vid tiden för framställningens ingivande till häradsrätten var bortrest från Sälen. Toldnäss kunde icke säga, om Ålund haft någon uppfattning om att vittnesförhören skulle användas vid skiljedomsförhandlingarna. Wall och Bryngelson hade varit anställda hos bolaget, Wall som chaufför och byggnadsarbetare och Bryngelson som byggmästare. De hade sålunda utfört de reparationsarbeten, vilka enligt klaganden blivit så försenade, att denne ej i rätt tid kunnat öppna Gammelgården för säsongen. Wall och Bryngelson hade enligt Clüvers åsikt vilselett Clüver angående reparationsarbetenas omfattning. Clüver hade ansett, att Wall och Bryngelson, då de hörts inför skiljenämnden, lämnat uppgifter som uppenbart gynnat klaganden. Det vore möjligt, att Clüver ansett att han, om han förlorat målet, skulle kunna föra talan mot Wall och Bryngelson för att de vållat bolaget förluster genom felaktiga uppgifter till Clüver om reparationsarbetenas omfattning. Toldnäss hade av Levander fått veta, att protokollet över bevisupptagningen översänts till skiljemännens ordförande. Ålund hade ej nämnt något härom för Toldnäss, förrän klaganden ingivit sin anmälan till JO. Ålund hade då förklarat för Toldnäss, att han ansett sig ha handlat riktigt och att han skulle framhålla detta i sin förklaringsskrift till JO. Varken vid detta tillfälle eller senare hade Ålund gjort några frågor i saken. Vid samtalen mellan Levander och Toldnäss om de planerade vittnesförhören hade det framstått som särskilt viktigt att förhören verkställdes så hastigt, att protokollet skulle kunna översändas till skiljenämnden före den 27 maj 1950. Toldnäss hade emellertid icke framhållit detta för Ålund. Toldnäss hade hela tiden hyst den uppfattningen att Ålund icke haft någon kännedom eller misstanke om att vittnesförhören skulle användas i skiljedomsprocessen. — Toldnäss hade sett en avskrift av

Ålunds förklaring, sedan denna översänts till JO. Vid skriftens uppsättande hade Ålund ej talat med Toldnäss om någon detalj däri. — Under ett senare skede av förhöret erinrade sig Toldnäss, att han, redan innan Levander till häradsrätten ingivit framställningen om vittnesförhören, varit i telefonförbindelse antingen med Ålund eller annan rättsbildad befattningshavare vid häradsrätten. Toldnäss hade därvid förhört sig om möjligheten att hålla vittnesförhör för säkerställande av framtida bevisning och om sådant vittnesförhör kunde upptagas omedelbart. Därvid hade den jurist, med vilken Toldnäss samtalat, förklarat, att häradsrätten snarast möjligt skulle upptaga vittnesförhören, såvida framställning därom gjordes omedelbart. Toldnäss hade ej nämnt vid detta tillfälle, vartill vittnesbevisningen skulle användas, och hade ej blivit tillfrågad därom. Han hade underrättat Levander eller hos denne anställd person om telefonsamtalet, varefter Levander ingivit sin framställning till häradsrätten. — Toldnäss kände Ålund ganska väl. Han hade lärt känna denne för flera år sedan, innan han tillträtt anställningen vid högfjällshotellet.

Från häradsrättens akt i ärendet inhämtades, att vittnesmålen huvudsakligen berörde orsaken till rötskadorna å den av klaganden förhyrda byggnaden samt byggnadens skick vid jultiden 1949 och möjligheten att då inflytta i densamma; Wall och Bryngelson funnos icke omnämnda i någon av vittnesutsagorna.

I en till riksåklagarämbetet den 16 augusti 1951 avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

I 41 kap. rättegångsbalken givas regler om bevisning till framtida säkerhet. I kapitlets 1 § stadgas, att om fara är, att bevis rörande omständighet, som är av betydelse för någons rätt, framdeles skall gå förlorat eller endast med svårighet skall kunna föras, och rättegång ej är därom, må till framtida säkerhet bevis genom vittne, sakkunnig eller syn eller skriftligt bevis upptagas vid underrätt. Ej må dock enligt detta kapitel bevis upptagas i syfte att vinna utredning om brott. I 2 § stadgas, att om någon vill, att bevis upptages till framtida säkerhet, skall han göra ansökan därom hos rätten. I ansökan skall uppgivas den omständighet, som sökanden vill styrka med beviset, bevisets beskaffenhet och de skäl, som sökanden åberopar till stöd för dess upptagande, samt, om det kan ske, den, vilkens rätt eljest kan bero därav. Enligt 3 § äger om bevisning till framtida säkerhet vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat motsvarande tillämpning; kan, utom sökandens, annans rätt bero av bevisets upptagande, erfordras dock ej kallelse å honom, med mindre särskilda skäl äro därtill. Ej vare någon skyldig att inställa sig som vittne eller sakkunnig vid annan underrätt än den, under vilken han har sitt hemvist.

4 § slutligen innehåller vissa regler om ersättning för kostnader, föranledda av bevisupptagningen.

Den i det föreliggande fallet centrala frågan om förebringande av utredning i skiljemannaförfarande regleras i 15 § lagen den 14 juni 1929 om skiljemän. Sålunda stadgas i paragrafens första stycke, att om parterna ej annorlunda bestämma, äga skiljemännen vidtagna åtgärder för utredningens främjande såsom att anmoda part eller sakkunnig eller annan att infinna sig för att höras i saken eller uppmana part eller annan, vilken innehar skriftlig handling eller föremål som kan antagas vara av betydelse som bevis, att hålla handlingen eller föremålet till handa. Skiljemännen äga ej stadga vite eller eljest använda tvångsmedel, ej heller upptaga ed eller sanningsförsäkran.

I andra stycket av samma paragraf heter det därefter: Vill part, att vittne eller sakkunnig skall höras eller förhör med part under sanningsförsäkran skall äga rum vid domstol, eller att föreläggande skall meddelas part eller annan att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, göra ansökan därom hos den allmänna underrätt, inom vars område den skall höras eller som åtgärden eljest angår vistas. Hava skiljemännen prövat åtgärden nödig och tillhandahålles erforderlig utredning, skall rätten anställa förhör eller meddela föreläggande, därest laga hinder ej möter. Angående åtgärd, som nu sagts, gälle i tillämpliga delar vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat.

Förfarandet vid bevisupptagning utom huvudförhandling regleras i 35 kap. 9—13 §§ rättegångsbalken. I 35 kap. 9 § stadgas, bland annat, att då bevis skall upptagas utom huvudförhandling, skola parterna kallas. Uteblir part, må beviset dock upptagas.

I förevarande fall är utrett, att Levander i egenskap av ombud för Clöver i en den 15 maj 1950 till häradsrätten inkommen ansökan hemställt, att häradsrätten måtte, på sätt stadgas i 41 kap. 1 § rättegångsbalken, till framtida säkerhet upptaga bevis genom vittnesförhör med fyra angivna personer. Ansökningen har av häradsrätten med Ålund såsom ensamdomare bifallits samma dag.

Ehuru i 41 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken föreskrives att i ansökan om bevisupptagning skall uppgivas bland annat den omständighet, som sökanden vill styrka med beviset, och de skäl, som sökanden åberopar till stöd för bevisets upptagande, samt, om det kan ske, den, vilkens rätt eljest kan bero därav, saknade ansökningen helt uppgifter i nämnda hänseenden. Innan dessa brister i ansökningen avhjälpes, kunde ansökningen givetvis lagligen icke bifallas. Ålund har också, innan ansökningen bifölls, inhämtat vissa uppgifter. Akten till ärendet innehåller emellertid härom icke annat än vad som utsäges i det förut återgivna beslut, genom vilket medgivande till förhöret lämnades, eller ”att förhöret närmast föranleddes

av ifrågasatt civil skadeståndstalan emot de hos Clüver tidigare anställda Wall och Bryngelson”.

Ålund har vid det av mig med honom den 30 juli 1951 hållna förhöret uppgivit, att han i anledning av ansökningen telefonerat till Levanders advokatbyrå för att inhämta upplysningar om grunden för ansökningen. Levander hade då varit bortrest, men hans sekreterare hade uppgivit, att Clüver, om bolaget skulle tappa i tvisten inför skiljemännen, ämnade vända sig mot Wall och Bryngelson med civil skadeståndstalan för det dessa till Clüver lämnat vilseledande uppgifter, och att vittnesmålen skulle användas i den rättegången. Ålund har vid förhöret vidare förklarat, att han, innan ansökningen bifölls, icke i vidare mån tagit reda på vilka omständigheter som skulle styrkas med vittnesförhören och skälen för bevisupptagningen än vad som, enligt vad nu nämnts, framkommit vid telefonsamtalet med Levanders sekreterare. Ålund hade sedermera — dagen innan förhöret skulle hållas — av Levander inhämtat vissa kompletterande uppgifter om vad vittnena skulle höras om. I sin tidigare, den 28 november 1950 avgivna förklaring har Ålund uppgivit, att han beslutat tillåta vittnesförhören, sedan han inhämtat den kompletterande upplysningen att Clüver, om skiljedomen ginge bolaget emot, ämnade väcka talan mot Wall och Bryngelson på den grund att dessa dels vållat rötskador å vissa byggnader, i vilka de utan att underrätta Clüver sett avloppsvatten stående, dels också genom vilseledande uppgifter till klaganden förorsakat, att denne ej ansett sig kunna i december 1949 inflytta i en av honom då av bolaget arrenderad byggnad. Beträffande skälen för bevisupptagningen har Ålund i förklaringen anfört att det upplysts, att en kvinna, som önskades hörd, vore gravid och att övriga personer, som vid tiden för förhöret befunnit sig å orten, befara-des skola skingras över landet i samband med nya arbetsanställningar. Av Ålunds uppgifter vid förhöret med honom — vilka uppgifter bestyrkas av Levanders och Toldnäss' ovan återgivna utsagor — synes framgå, att dessa upplysningar om skälen för vittnesförhören inhämtats först efter det tillstånd till bevisupptagningen lämnats.

Utredningen ger sålunda vid handen, att Ålund, när han fattade beslutet om bevisupptagningen, icke i detalj visste vilka omständigheter som skulle styrkas med bevisupptagningen. Han skulle vidare då ha saknat kännedom om skälen för bevisupptagningen. Av Ålunds egna uppgifter framgår alltså att ansökningen bifallits utan att erforderlig utredning dessförinnan förebragts till ledning för bedömande av frågan om ansökningen borde bifallas. Ålunds sätt att handlägga ärendet ger därför rum för allvarliga erinringar. Att Ålund efter beslutets fattande men före vittnesförhören må ha inhämtat vissa ytterligare — men uppenbarligen långt ifrån fullständiga — uppgifter om vad som skulle styrkas med bevisupptagningen och skälen härför, kan icke ursäktas den bristfälliga handläggning av ärendet som föregick beslutet. Det må i detta sammanhang påpekas, att — av Levanders och

Toldnäss' utsagor att döma — icke någon av dem i samband med ansöknings- och bevisupptagningen lämnat Ålund några uppgifter om ifrågasatt rättegång mot Wall och Bryngelson.

Vad därefter angår frågan, huruvida medgivande till vittnesförhören bort lämnas med hänsyn till vad som var för Ålund känt vid beslutets fattande, så har klaganden givit uttryck för den uppfattningen, att bevisupptagningen på grund av den då oavgjorda tvisten inför skiljemännen lagligen icke kunnat tillåtas. Till stöd härför har bland annat åberopats stadgandet i 41 kap. 1 § rättegångsbalken, att upptagande av bevisning till framtida säkerhet om viss omständighet kan tillåtas endast såvida rättegång ej är därom, och att skiljemannaförfarande måste jämföras med rättegång.

Uttrycket "rättegång", när det eljest förekommer i den nya rättegångsbalken, avser emellertid i enlighet med vanligt språkbruk ett till domstol knutet förfarande. Man torde därför icke utan stöd av särskilt uttalande i förarbeten eller av andra uppenbara tolkningsdata kunna giva detta uttryck i 41 kap. 1 § en så vidsträckt tolkning, att det kommer att innefatta även förfarande inför skiljemän. Förarbetena till lagrummet innehålla icke några uttalanden, som kunna tyda på att en sådan tolkning av uttrycket varit åsyftad. Det lär icke heller eljest kunna med fog påstås, att ordalagen indicera en sådan tolkning. Vid sådant förhållande kan förbudet i 41 kap. 1 § rättegångsbalken mot bevisupptagning i fråga, varom rättegång är, enligt min mening icke antagas direkt avse även skiljemannaförfarande.

Det sagda innebär emellertid icke, att bevisupptagning enligt nämnda lagrum skulle vara tillåtligt för att vinna utredning i tvist inför skiljemän. Härom må anföras följande.

De nu gällande bestämmelserna om bevisning till framtida säkerhet motsvarades i den äldre rättegångsbalken av 17 kap. 23 §, som dock endast avsåg vittnesförhör. Förutsättningarna för bevisupptagningen voro emellertid överensstämmande med de i nuvarande 41 kap. 1 § avhandlade. Sålunda hette det i lagrummet, bland annat: Söker någon, den ännu ej rättegång med annan haver, att vittne för ålder, sjukdom, bortresa, eller annat fall, höras må, till sanningens styrko, där framdeles tränga skulle; underrätta sig domaren, om skäl till jäv emot dem äro.

Före tillkomsten av nu gällande lag om skiljemän rådde stor ovisshet i praxis om möjligheten att under pågående skiljemannaförfarande med stöd av sistnämnda lagrum i äldre rättegångsbalken anordna förhör med vittne inför rätta (se NJA avd. II 1929 s. 36—37; jfr SvJT 1921 ref. s. 22). I doktrinen synes man före 1929 års lag om skiljemän ha varit benägen att anse vittnes hörande enligt 17 kap. 23 § tillåtligt i tvist inför skiljemän (se Tryggers uppsats om Skiljeavtal och Skiljemannaförfarande enligt svensk rätt i Tidsskrift for Retsvidenskab 1895 s. 269 och Frey: Skiljemannainstitutet enligt finsk civilprocessrätt, Helsingfors 1911 s. 158).

Nyssnämnda ovisshet om tillåtligheten av vittnesförhör enligt stadgandet

i 17 kap. 23 § har emellertid undanröjts genom införandet av de förut återgivna bestämmelserna i 15 § lagen den 14 juni 1929 om skiljemän. I motiven till dessa bestämmelser uttalade den sakkunnige, som utarbetat det till grund för nämnda lag liggande förslaget, att om ordningen för vittnes eller sakkunnigs hörande inför domstol underkastades en reglering i enlighet med dessa bestämmelser, det utan vidare torde vara tydligt, att förhör enligt 17 kap. 23 § rättegångsbalken ej finge äga rum i sak, som vore under behandling av skiljemän (NJA avd. II 1929 s. 38).

I en efter gällande skiljemannalags utfärdande publicerad redogörelse för den nya lagstiftningen anförde samme sakkunnige (SvJT 1930 s. 59): "En nyhet är regleringen av vittnes- och sakkunnigförhör. För närvarande har det, som bekant, mött vissa svårigheter härvidlag. Vissa domstolar ha medgivit vittnesförhör för dödsfalls skull. Men praxis har icke varit stadig och framför allt möter givetvis mot ett dylikt vittnesförhör såsom ledning för skiljemännen den allvarliga invändningen, att motparten icke haft tillgång att vid förhöret framställa de frågor till vittnena, som han kunde finna erforderliga. Dessutom har domstolens kännedom om tvistefrågan ofta varit ofullständig, då den grundats allenast på den ena partens framställning i saken. Lagen stadgar nu, att om någon part vill höra vittne eller sakkunnig inför domstol, måste skiljemännen hava prövat åtgärden nödig och erforderlig utredning tillhandahållas domstolen till ledning för förhöret, varefter domstolen skall i tillämpliga delar behandla vittnesförhöret på samma sätt som när fråga är om vittnesförhör, som i rättegång hålles vid annan domstol än den, där rättegången är anhängig. Härigenom skapas bland annat garanti för att motparten beredes tillfälle att närvara vid förhöret."

I doktrinen föreligger från tiden efter den nuvarande skiljemannalagens tillkomst ett uttalande av Hassler, som kategoriskt hävdar, att vittnesförhör enligt 17 kap. 23 § rättegångsbalken ej kunde äga rum i sak, som vore under skiljemäns behandling (Hassler: Valda delar av civilprocessrätten, Stockholm 1942, s. 138).

De nu anförda uttalandena i samband med lagens tillkomst och senare samt den entydiga ordalydelsen i 15 § andra stycket giva vid handen, att lagrummet uttömmande anger villkoren och sättet för domstols medverkan vid upptagande av bevis i tvist, som ligger under behandling av skiljemän. Det måste således vara uteslutet att anordna sådan bevisupptagning enligt de tidigare avhandlade reglerna i 41 kap. rättegångsbalken. Om alltså part i skiljemannaförfarande hemställer hos domstol om vittnesförhör i den inför skiljemännen anhängiga tvisten, har domstolen att undersöka, huruvida skiljemännen prövat åtgärden nödig. Skiljemännens medgivande måste anses som en förutsättning för att vittnesförhöret skall tillåtas av domstolen. Om domstolen bifaller ansökningen, skall förhöret ske i den ordning, som gäller för bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling. Främst är därvid att märka, att parterna skola kallas.

Vad nu senast anförts hänför sig till det okomplicerade förhållandet, att den som ansöker om vittnesförhöret uppgiver att bevisupptagningen avser en inför skiljemän anhängig fråga. Emellertid torde saken icke alltid ligga så enkelt till. Sökanden kan av någon anledning — exempelvis önskan att undvika skiljemännens hörande eller kallelse å motparten — dölja det egentliga syftet med bevisupptagningen och i stället hos domstolen hemställa om vittnesförhör enligt 41 kap. rättegångsbalken samt därvid uppgiva ett ändamål med förhöret, som bättre överensstämmer med förutsättningarna i nyssnämnda kapitel. I en sådan situation får domstolen icke anlägga ett enbart formellt betraktelsesätt utan måste på grundval av föreliggande omständigheter söka utröna vad som kan vara det egentliga syftet med den begärda bevisupptagningen. Om det vid en sådan prövning framstår såsom uppenbart, att sökanden avsett att tillgodose ett annat ändamål än det formellt legitima, som han uppgivit, måste domstolen lägga detta förhållande till grund för sitt avgörande i fråga om förhörets tillåtlighet. Det sagda kan åskådliggöras med ett fall ur praxis, vilket visserligen icke avser bevisupptagning i tvist inför skiljemän men likväl är av principiellt intresse i förvarande sammanhang. Omständigheterna i fallet voro i korthet följande. En person hade under jakt, som han företagit i sällskap med några andra personer, förolyckats genom att två skott gått av från hans gevär. Verkställd polisutredning resulterade icke i rättegång. Sedermera hemställde anhöriga till den förolyckade om vittnesförhör för dödsfalls skull med en av de i jakten deltagande, vilken hörts vid polisutredningen. Vid underrätten uppgåvo sökandena, att meningen med förhöret endast var att få vittnets uppgifter vid polisutredningen beedigade. Underrätten fann förhöret icke kunna tillåtas, när därmed uppenbarligen avsågs att vinna utredning, huruvida den förolyckades död förorsakats av annan person. I hovrätten anförde sökandena, att den framtida rättegång, som vittnesförhöret avsåge, kunde komma att röra frågan huruvida leverantör eller försäljare av den omkomnes gevär vore ersättningsskyldig i följd av gevärets felaktiga konstruktion eller bristfälliga skick. Hovrätten och högsta domstolen gjorde emellertid icke någon ändring i underrättens beslut (NJA 1935 s. 186).

Är sålunda uppenbart, att begärt vittnesförhör till framtida säkerhet avser att vinna utredning i pågående skiljemannaförfarande, bör ansökningsen avslås. Den omständigheten att ett begärt vittnesförhör till framtida säkerhet synbarligen gäller fråga, som ligger under skiljemäns avgörande, utgör självfallet ett mycket starkt skäl för antagandet att med förhöret egentligen avses att ernå utredning i den pågående tvisten. Denna omständighet får naturligtvis icke tillmätas den betydelsen att den ensam för sig utgör fullt bevis för att fråga är om ett försök att kringgå bestämmelserna i 15 § skiljemannalagen. Förhållandena kunna vara sådana, att bevisupptagningen bör ske, oaktat den avser fråga som beröres av skiljemannaförfarandet. Det kan sålunda tänkas, att ett vittnes förestående resa, svårare

operation eller liknande förhållande icke tillåter dröjsmål, om sökanden vill säkra bevisning för framtida rättegång mot annan motpart rörande den i skiljemannaväg anhängiga frågan. I ett dylikt fall måste hänsyn tagas till risken för sökanden att han, om bevisupptagningen förvägras, kan lida rättsförlust. Att uppställa några generella regler för hur man skall förfara i fall, där fråga kan vara om ett försök att kringgå bestämmelserna i skiljemannalagen, är naturligtvis icke möjligt. Det är dock klart, att domstolen i ett dylikt fall bör söka så noggrant som möjligt utreda syftet med ansökningen. Härvid kan sökanden direkt tillfrågas, om han avser att utnyttja bevisupptagningen i tvisten inför skiljemännen. Försäkrar sökanden att så icke är fallet och förefalla hans övriga uppgifter om syftet med och skälen för bevisupptagningen godtagbara, lär bevisupptagningen icke kunna förvägras, även om denna avser fråga som är relevant även i skiljemannaförfarandet. Det torde dock endast ytterst sällan förekomma, att omständighet, som avses med begärd bevisupptagning, är relevant såväl i pågående tvist inför skiljemän som i uppgiven framtida rättegång.

Det återstår härefter att med ledning av nu anförda principiella synpunkter bedöma frågan, huruvida häradsrätten förfarit felaktigt genom att bifalla ansökningen om bevisupptagningen.

Vad härvid först angår syftet med de begärda vittnesförhören, torde detta klart framgå av numera kända förhållanden. Redan Levanders och Toldnäss' ovan återgivna uttalanden torde innefatta fullt bevis om att sökandens syfte med de begärda förhören åtminstone främst var att komplettera utredningen i skiljemannatvisten. De avgivna vittnesutsagorna avse också i sin helhet omständigheter, som voro rättsligen relevanta i tvisten inför skiljemännen. De av Ålund i olika sammanhang lämnade uppgifterna om grunderna för det uppgivna rättsanspråket mot Wall och Bryngelson innefatta icke sådana närmare upplysningar härom, att det är möjligt att med säkerhet bedöma, om vittnesutsagorna ens till någon del äro av betydelse även för ett dylikt rättsanspråk. Det förtjänar emellertid framhållas, att Walls och Bryngelsons namn icke förekomma i utsagorna. Det är därför svårt att föreställa sig, att utsagorna kunna vara av någon omedelbar betydelse för en rättegång mot Wall och Bryngelson. Någon sådan har ännu icke anhängiggjorts. Däremot ha vittnesutsagorna inom en vecka efter upptagningen av Levander åberopats i tvisten inför skiljemännen. I den skrivelse till skiljemännen, varmed protokollet över vittnesförhören översändes, uttalas, att avsikten med förhören var att få de av vittnena, vilka förut hörts av skiljemännen, avgivna utsagorna kompletterade ävensom att det ansetts nödvändigt, att två av dem hördes under edsansvar. I Levanders till skiljemännen ingivna kostnadsräkning har ersättning begärts för bevisupptagningen. Slutligen må framhållas, att ansökningen om bevisupptagningen gjordes innan tvisten inför skiljemännen överlämnats till dom, utan att förhörets anställande vid denna tidpunkt föranleddes av någon särskild

risk för att bevisupptagningen eljest skulle gå förlorad. Med hänsyn till vad sålunda anförts kan någon tvekan icke råda om att sökandens avsikt med bevisupptagningen var att åvägbringa utredning i den på skiljemännens prövning beroende tvisten.

På sätt framgår av det förut sagda får emellertid bevisupptagning i sådant syfte ske endast i den ordning, som stadgas i 15 § skiljemannalagen.

Frågan om Ålund insett eller bort inse syftet med ansökningen om vittnesförhören är mera svårbedömbär.

Ålund har erkänt, att han vid tiden för ansökningen visste att en mellan Clüver, å ena, samt klaganden och Botolfsen, å andra sidan, uppkommen tvist vore beroende på prövning av skiljemän, samt att han kände parternas huvudsakliga yrkanden och ståndpunkter i tvisten. Även om Ålund vid nämnda tid icke hade skiljemannaförfarandet i minnet, blev han dock uppmärksamgjord på de begärda vittnesförhörens samband med tvisten inför skiljemännen genom den honom lämnade uppgiften att bevisupptagningen skulle komma att utnyttjas för den händelse bolaget tappade sistnämnda tvist. I de den 16 maj 1950 dagtecknade vittneskallelserna har angivits, att de begärda förhören gällde vittnenas "iakttagelser och övriga kännedom om vad som förevarit i samband med vissa rötskador å den s. k. Gammelngården invid Kur- och högfjällshotellet i Sälen ävensom därmed sammanhängande frågor". Denna uppgift om vad vittnena skulle höras om måste antagas ha varit känd för Ålund redan då han biföll ansökningen om vittnesförhören. Med hänsyn till vad nyss sagts om Ålunds kännedom om tvisten inför skiljemännen måste Ålund ha insett, att de förhållanden, om vilka vittnena sålunda skulle höras, voro av relevans i tvisten inför skiljemännen. Han kan därför knappast ha undgått att för sig uppställa frågan, huruvida icke ansökningen om vittnesförhör avsåge att åvägbringa utredning i nämnda tvist och sålunda utgjorde ett försök att kringgå bestämmelserna i 15 § skiljemannalagen. En särskild anledning att misstänka ett dylikt syfte med ansökningen utgör Ålunds uppgift att Clüver tidigare för Ålund förklarat, att Clüver ämnade såsom utredning i skiljemannatvisten föranstalta om förhör under sanningsförsäkran med sig och sin hustru inför häradsrätten. Ålunds å ansökningshandlingen tecknade motivering till medgivandet av vittnesförhören — att förhören *närmast* föranleddes av ifrågasatt civil skadeståndstalan mot Wall och Bryngelson — tyder på att Ålund var medveten om att vittnesutsagorna kunde komma att utnyttjas även för annat ändamål. Att Ålund redan från början varit medveten härom vinner ett starkt stöd i Ålunds ovan återgivna uttalande i brevet till skiljemännens sekreterare att anledningen till att bevisupptagningen ej behandlats enligt 15 § andra stycket skiljemannalagen vore, att bevisningen avsetts att av Clüver användas *även* i kommande rättssaker mot Wall och Bryngelson. Om Ålund ansett sig vilseledd om det verkliga syftet med vittnesförhören, skulle han helt visst — sedan han av skiljemännens ordförande uppburit

klander för att han tillåtit bevisupptagningen — i brevet ha uppgivit, att han icke förstått att vittnesförhören skulle åberopas i tvisten inför skiljemännen. I stället anför Ålund såsom förklaring till att han icke ansett 15 § skiljemannalagen tillämplig endast att förhören även skulle utnyttjas i framtida rättegång mot Wall och Bryngelson. Av intresse i detta sammanhang är vidare Ålunds uttalande i samma brev att, om Clüvers motpart kommit in till häradsrätten med motsvarande begäran om vittnesförhör, den fått exakt likadan behandling som Levanders. Slutligen må framhållas att, om Ålund ej förstått syftet med Levanders ansökning, skulle han helt visst funnit sig nödsakad att närmare efterhöra vad som skulle styrkas med vittnesförhören. Var han däremot medveten om det verkliga syftet med bevisupptagningen, erfordrades icke några upplysningar om vad som skulle styrkas med förhören, eftersom Ålund med sin kännedom om tvisten inför skiljemännen var tillräckligt insatt i saken. Det må tillika påpekas, att Ålund vid vittnesförhören icke synes ha gjort det minsta försök att sin plikt likmätigt begränsa förhören till sådant, som kunde vara rättsligen relevant i en rättegång mot Wall och Bryngelson.

Med hänsyn till vad sålunda anförts finner jag övervägande skäl tala för att Ålund vid beslutets fattande förstått, att de begärda vittnesförhören avsetts skola utnyttjas såsom utredning i tvisten inför skiljemännen. Ansökningen borde följaktligen i enlighet med det förut sagda ha avslagits. Den omständigheten att Ålund må ha trott, att vittnesförhören även kunde komma att utnyttjas i en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson, kan självfallet i förevarande fall, där något trängande behov av en skyndsamt bevisupptagning icke förefunnits, icke föranleda till att ansökningen bort bifallas, innan skiljemannaförfarandet avslutats.

Utredningen i saken medger icke några säkra slutsatser rörande motiven till Ålunds handlingssätt. Klaganden synes närmast hysa den uppfattningen att Ålund handlat mot bättre vetande i avsikt att gynna Ciöver och dennes ombud. Till stöd för denna uppfattning kan anföras vad Ålund själv uppgivit om sina förbindelser med Clüver. Mot Ålund talar i förevarande hänseende även hans underlåtenhet att utreda ärendet och den brådska, varmed detsamma handlagts och protokollen utskrivits. Å andra sidan är jag angelägen betona, att i målet icke förekommit något, som kan utgöra en plausibel förklaring till att Ålund skulle ha handlat mot bättre vetande. Det ligger då närmast till hands att antaga, att förklaringen till Ålunds handlingssätt är att han vid tiden för beslutets fattande var okunnig om bestämmelserna i 15 § skiljemannalagen eller också att han icke insåg att dessa bestämmelser utgjorde hinder för bevisupptagningen. Ålund har vid förhöret inför mig uppgivit, att detta lagrum vid tillfället icke var aktuellt för honom. Även om detta uttalande endast utgör ett svar på en uttrycklig fråga och därför icke kan tillmätas avgörande betydelse, har jag likväl såväl vid förhöret som vid ett senare telefonsamtal med Ålund fått det bestämda

intrycket, att han icke haft och vid förhöret fortfarande icke hade fullt klart för sig innebörden av nyssnämnda bestämmelser. Det förefaller mig antagligt, att Ålund vid beslutets fattande utgick från att hinder mot vittnesförhören lagligen icke mötte, så snart sökanden förklarar att utsagorna kunde komma att utnyttjas *även* för annat ändamål än tvisten inför skiljemännen. Innehållet i Ålunds brev till skiljemännens sekreterare och Ålunds svar på Clüvers förklaring att han såsom utredning i tvisten inför skiljemännen ämnade föranstalta om förhör under sanningsförsäkran med sig själv och sin hustru utgöra ett starkt stöd för denna uppfattning. Ålunds i förklaringen över klagomålen och därefter intagna ståndpunkt, att han icke förstod att bevisupptagningen skulle komma att utnyttjas i skiljemannatvisten, förefaller mig att vara endast en efterhandskonstruktion.

Med hänsyn till vad sålunda anförts rörande motiven till Ålunds handlingssätt kan detta icke rubriceras såsom missbruk av hans domartjänst i syfte att obehörigen gynna Clüver. Utredningen ger för övrigt icke vid handen, att Ålunds förfarande varit till förfång för det allmänna eller någon enskild. Förfarandet är följaktligen endast att hänföra till tjänstefel.

Även om man skulle finna utredningen icke innefatta full bevisning om att Ålund vid beslutets fattande insett, att de begärda vittnesförhören avsetts skola utnyttjas i tvisten inför skiljemännen, är det dock uppenbart, att omständigheterna varit sådana, att Ålund bort inse eller åtminstone misstänka detta. Genom att det oaktat underlåta att utreda syftet med och skälen för bevisupptagningen och att under förhandenvarande omständigheter bifalla ansökningen har Ålund gjort sig skyldig till oförstånd i sin tjänsteutövning såsom domare av så allvarlig beskaffenhet, att det icke kan undgå beivran. Ålund har därjämte — även om han icke skulle ha insett det verkliga syftet med bevisupptagningen — förfarit felaktigt genom att icke tillse, att vittnesförhören begränsades till sådana på förhand angivna omständigheter, som kunde vara av direkt betydelse i en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson.

På grund av vad sålunda anförts uppdrog JO åt riksåklagarämbetet att vid Svea hovrätt väcka och utföra talan mot Ålund för tjänstefel i anmärkta hänseenden. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas klaganden att i målet föra talan.

Sedan Ålund av riksåklagarämbetet beretts tillfälle att yttra sig, gjorde Ålund dels i skrivelse den 1 oktober 1951 till ämbetet och dels vid ett av ämbetet med honom hållet förhör vissa uttalanden i saken. Med ändring av sin tidigare inställning till de mot honom framställda anmärkningarna medgav Ålund nu, att den klandrade bevisupptagningen icke bort ske. Anledningen till att tillstånd till densamma det oaktat lämnats hade varit, att Ålund vid tiden för beslutets meddelande saknat kännedom om stadgan-

dena i 15 § skiljemannalagen. Ålund förmenade att det fel, som han härigenom gjort sig skyldig till, vore att anse allenast såsom ett i hög grad ursäktligt förbiseende.

Med anledning därav anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius i skrivelse till riksåklagarämbetet den 14 februari 1952 ytterligare följande.

Om Ålunds fel endast bestått däri, att han på grund av okunnighet om stadgandena i nyssnämnda lagrum förbiset, att tillstånd till bevisupptagningen icke kunnat lämnas utan att åtgärden först prövats nödig av skiljemännen, skulle felet helt visst icke ha föranlett annat än en erinran. Det är emellertid här icke fråga om blott en förbisedd formalitet. Vad som lägges Ålund till last är främst ett allvarligt omdömesfel. Han har tillåtit en bevisupptagning, avsedd att utnyttjas i skiljemannaförfarandet, utan att sökanden Clüvers motparter — klaganden och Botolfsen — kallats till bevisupptagningen eller eljest underrättats härom.

För sin underlåtenhet att kalla klaganden och Botolfsen till vittnesförhöret kan Ålund icke freda sig med sin okunnighet om innehållet i 15 § skiljemannalagen. Även om han icke känt till den i sista punkten av nämnda lagrum upptagna lagbestämmelsen — på grund av vilken parterna å ömse sidor skolas kallas till sådan bevisupptagning varom nu är fråga — borde och måste Ålund likväl ha insett, att underlåtenheten att kalla klaganden och Botolfsen till vittnesförhöret var oförenlig med eljest vedertagna rättsprinciper, vilka kommit till uttryck i rättegångsbalken. I 35 kap. 9 § rättegångsbalken stadgas sålunda att, då bevis skall upptagas utom huvudförhandling, parterna skolas kallas. Det måste vara för varje domare uppenbart, att samma regel — d. v. s. att parterna å ömse sidor skolas kallas — gäller även vid domstols upptagande av bevis, avsett att åberopas i skiljemannaförfarande. Som regler härom icke meddelats i rättegångsbalken, borde Ålund ha förstått, att desamma vore att finna i skiljemannalagen. Ålund gör gällande, att han haft att pröva ärendet med hänsyn blott till innehållet i 41 kap. rättegångsbalken och att han därför icke varit skyldig att kalla annan än sökanden. Till stöd härför åberopas stadgandet i kapitlets 3 §, enligt vilket kallelse å annan, vars rätt beröres av bevisupptagningen, ej erfordras, med mindre särskilda skäl äro därtill. De faktiska omständigheterna i förevarande fall ha otvivelaktigt varit sådana, att synnerliga skäl förelegat att kalla klaganden och Botolfsen. Om en bevisupptagning är av betydelse för en av parterna i en tvist, är den det i allmänhet även för motparten. Med hänsyn till den vikt Clüver tillmätte bevisupptagningen — ett förhållande som måste ha varit för Ålund känt — kan därför Ålund icke ha undgått att inse, att klaganden och Botolfsen hade synnerligen viktiga intressen att bevaka vid det av Clüver begärda vittnesförhöret. Jag finner alltså att Ålund — även om han var okunnig om det stadgande i 15 § sista punkten skilje-

mannalagen, som medfört skyldighet att kalla klaganden och Botolfsen till vittnesförhöret — bort ha förstått, att de skolat kallas till detsamma.

För mig framstår det såsom uteslutet, att en omdömesgill och lojal domare, som råkat vara okunnig om bestämmelserna i skiljemannalagen, skulle ha handlat såsom Ålund. Att förbise en lagbestämmelse kan även den skickligaste och mest rutinerade domare göra sig skyldig till. Sådant är ursäktligt. Däremot kan och får det aldrig ursäktas, att en domare vid domarämbetets utövande underlåter att tillse, att envars rätt behörigen iakttages. Detta är vad Ålund försummat. Jag kan därför icke finna, att Ålunds nya ställningstagande och de ytterligare uppgifter han lämnat böra, såsom han synes förmena, föranleda till åtalets nedläggande. Beslutet om åtalet mot Ålund vidhålles därför.

I min skrivelse den 16 augusti 1951 till riksåklagarämbetet har jag med hänsyn till vad Ålund tidigare anfört till sitt försvar främst uppehållit mig vid det fel, som Ålund begått genom att tillåta bevisupptagningen. Om detta fel icke begåtts, hade frågan om klaganden och Botolfsen bort kallas till vittnesförhöret aldrig blivit aktuell. Jag saknade därför anledning att närmare uppehålla mig vid denna fråga. Med hänsyn till vad Ålund numera anfört finner jag det böra vid åtalets utförande läggas Ålund till last jämväl att han underlåtit att kalla klaganden och Botolfsen till förhöret.

Jag har i det ovan anförda liksom tidigare utgått från att Ålund vid fat-tandet av beslutet om vittnesförhöret var medveten om att detta av sökanden avsågs skola utnyttjas i skiljemannaförfarandet. Riktigheten av denna uppfattning har ytterligare bestyrkts av vad som framkommit vid de nya förhör, om vilka riksåklagarämbetet föranstaltat.

Ålund har därvid uppgivit, att Clüver vid ett tillfälle i mitten av april månad 1950 med hänsyftning på skiljemannaförfarandet för Ålund givit uttryck för sin avsikt att till häradsrätten inkomma med begäran om förhör under sanningsförsäkran med sig och sin hustru samt om vittnesförhör. Clüver hade icke närmare angivit med vilka personer vittnesförhör skulle äga rum. Möjligen hade han nämnt Cederholm, som även hördes vid bevisupptagningen. Det hade — enligt Ålund — vid tillfället tydligt framgått, att Clüver avsett att förhören skulle användas i skiljemannaförfarandet. När ansökningen om vittnesförhör senare inkom, hade Ålund gjort den reflexionen, ”att det blev ingen begäran om sanningsförsäkran”.

Redan härav framgår tydligt, att Ålund haft all anledning att antaga, att det av Clüver begärda vittnesförhöret var avsett att utnyttjas i skiljemannaförfarandet.

Ålund har vidare uppgivit, att Levander vid ett samtal med Ålund berättat, att en av skiljemännen yttrat ”att det skulle nog behövas extra utredning . . . och jag tycker det skulle vara bra med vittnesförhör”. Av vad Levander yttrat vid förhör med honom framgår, att samtalet mellan ho-

nom och Ålund ägt rum per telefon vid något tillfälle efter den 7 maj 1950 och sålunda kort före ansökningen om vittnesförhöret.

Levander har vidare vid förhöret med honom berättat: "Under hela skiljemannaförfarandet hade det varit tal om att de personer som hörts inför skiljemännen eventuellt skulle höras inför domstol. Såvitt Levander minnes, fördes den saken på tal med Ålund först vid ett telefonsamtal i anslutning till att ansökningen till häradsrätten skrevs. Sannolikt ringde Levander upp Ålund närmast för att fråga om motparten — varvid Levander hade advokaten Ekelund i tankarna — skulle kallas. Ålund hänvisade till att enligt bestämmelserna i 41 kap. rättegångsbalken detta icke var nödvändigt. Levander förberedde Ålund på att det skulle komma en ansökan om vittnesförhör, men han nämnde icke några detaljer. Levander avsåg för sin del icke annat än att förhören skulle åberopas i skiljetvisten, men Levander saknade anledning att med Ålund diskutera anledningen till ansökningen. Ålund kände emellertid till att Levander avsåg att begagna sig av de upplysningar som kunde komma fram vid vittnesförhöret." — Levander har vidare uppgivit, att det vid sistnämnda telefonsamtal varit tal om att protokollet rörande bevisupptagningen skulle vara klart före den 27 maj 1950.

Med hänsyn till vad sålunda och i skrivelsen till riksåklagarämbetet den 16 augusti 1951 anförts måste det enligt min mening anses tillförlitligen styrkt, att Ålund, då han lämnade tillstånd till bevisupptagningen, var fullt medveten om att den var avsedd att utnyttjas i skiljemannaförfarandet. I varje fall voro omständigheterna sådana, att han bort inse detta. Han har ju ock nu medgivit, att bevisupptagningen "formellt stred mot skiljemannalagen och att den icke bort ske".

Det vill emellertid synas som om Ålund alltjämt vill vidhålla, att han trott att bevisupptagningen skulle användas mot de i skrivelsen den 16 augusti 1951 omförmälda Wall och Bryngelson. Uppgiften om detta syfte med bevisupptagningen har Ålund sagt sig ha fått från Levanders sekreterare eller Toldnäss. Båda dessa personer — liksom även Levander — ha emellertid sagt sig tro, att de icke lämnat någon sådan uppgift till Ålund. Om en dylik uppgift lämnats Ålund, äro omständigheterna likväl sådana, att Ålund måste ha förstått att uppgiften endast var en förevändning för att medgivande till bevisupptagningen skulle kunna utverkas. Redan det förhållandet, att ansökningen saknar upplysning om syftet med bevisupptagningen, är i förevarande hänseende talande. Därest Ålund verkligen satt tilltro till den påstådda, muntligen lämnade uppgiften om en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson, hade han varit skyldig att inhämta upplysningar om vad som skulle styrkas med bevisupptagningen och om skälen för dess upptagande. Någon ordentlig utredning härom har trots stadgandet i 41 kap. 2 § rättegångsbalken ej skett. Om så skett, lär varje tvekan om det verkliga syftet med bevisupptagningen ha undanröjts. Till ett dylikt införskaffande av ytterligare upplysningar hade funnits så mycket mera skäl

som Clüver, enligt vad som synes ha varit för Ålund känt, anmält Wall och Bryngelson till åtal samt bevisupptagning enligt 41 kap. rättegångsbalken ej må ske för att vinna utredning om brott.

Även om man skulle finna det icke kunna anses till fullo klarlagt, att Ålund förstått eller bort förstå, att uppgiften om en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson utgjorde allenast en förevändning, går hans handläggning av ärendet icke fritt från anmärkningar. På sätt framgår av det förut sagda visste eller borde Ålund ha förstått, att bevisupptagningen skulle utnyttjas även i skiljemannaförfarandet. Om nu Ålund icke vågade, på sätt ske bort, lämna uppgiften om rättegången mot Wall och Bryngelson utan avseende, borde han åtminstone ha undersökt, om icke bevisupptagningen kunde anstå till dess skiljemannaförfarandet avslutats. I varje fall borde Ålund ha kallat klaganden och Botolfsen till förhöret.

Under återopande av sålunda och i skrivelsen den 16 augusti 1951 anförda skäl anhöll JO, att riksåklagarämbetet måtte förordna åklagare att väcka det mot Ålund anbefallda åtalet. Detta skulle sammanfattningsvis avse, att Ålund icke, innan ansökningen upptogs till avgörande, verkställt erforderlig utredning, att Ålund i strid med bestämmelserna i 15 § skiljemannalagen tillåtit bevisupptagningen, att Ålund underlåtit att till densamma kalla klaganden och Botolfsen, samt att Ålund icke tillsett att vittnesförhören begränsades till sådana på förhand angivna omständigheter, som kunde vara av direkt betydelse i en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson.

Sedan förordnad åklagare vid Svea hovrätt väckt talan mot Ålund med yrkanden i enlighet med JO:s skrivelser samt hovrätten den 10 mars 1952 utfärdat stämning å Ålund att svara å åtalet, inkom Ålund till hovrätten med skriftligt genmäle, däri han anförde, bland annat: Ålund ville ej bestrida, att han redan före bevisupptagningen ägt kännedom om att förhørsprotokollen skulle ingivas och användas i skiljemannatvisten. På vilket sätt Ålund fått vetskap därom kunde han nu ej säga. Mest sannolikt torde vara, att Clüver eller Levander nämnt det. Såsom Ålund tidigare förklarar medgåve han, att han förfarit felaktigt genom att i strid mot 15 § lagen om skiljemän tillåta bevisupptagningen. Vidkommande påståendet att Ålund icke, innan ansökningen upptagits till avgörande, verkställt erforderlig utredning för bedömning av frågan huruvida ansökningen borde bifallas, ville Ålund erinra om att han vid beslutet om bevisupptagning blivit upplyst om att förhørsprotokollet närmast avsåges att användas vid en eventuell skadeståndstalan mot Wall och Bryngelson, att protokollet även skulle användas i skiljemannatvisten samt att vittnesförhöret huvudsakligen skulle avse en viss byggnads skick och den eventuella förekomsten av husröta. Ålund hade ansett de uppgifter han fått motsvara de i 41 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken angivna villkoren. JO hävdade, att den

eventuella skadeståndstalan mot Wall och Bryngelson av Clüver allenast angivits såsom ett svepskäl. Svepskäl hade emellertid icke behövt återopas, enär Clüver lika litet som Ålund känt till stadgandet i 15 § lagen om skiljemän. Bortsett därifrån skulle väl en utredning icke ha kunnat lämna annat resultat än att förhöret avsåges att komma till användning uteslutande i skiljemannatvisten. Även med en sådan utredning skulle Ålund med stor sannolikhet ha tillåtit förhöret, då densamma ju i varje fall icke skulle ha givit vidare upplysningar om förbudet i lagen om skiljemän. Till stöd för att Ålund ägt underlåta att till förhöret kalla klaganden och Botolfsen återopade Ålund 41 kap. 3 § rättegångsbalken. Då Ålund i maj 1950 haft att bedöma, om särskilda skäl till sådana kallelser förelåge, hade han ej kunnat förstå, att så vore fallet. Även om förhöret avsetts att användas uteslutande i skiljemannatvisten, hade det gällt blott personer, som tidigare uttalat sig inför skiljemännen, och därvid hade klaganden och Botolfsen närvarit. Ålund medgåve emellertid, att klaganden och Botolfsen lämpligen bort kallas, icke så mycket på någon av JO återopad grund utan fastmera för att de skulle göras uppmärksamma på domstolarnas upphöjdhet över partsintressen och på den kontradiktoriska principens restlösa genomförande. Vad slutligen gällde åklagarens påstående att Ålund ej tillsett, att förhören begränsades till sådana på förhand angivna omständigheter, som kunde vara av direkt betydelse i en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson, vore det för en domstolsordförande alltid vanskligt att avgöra, om ett bevis vore av betydelse och borde tillåtas eller icke. Desto större svårigheter syntes Ålund föreligga, då bevisningen skulle återopas först i framtiden. Ålund bestrede, att det kunde läggas honom till last såsom tjänstefel, därest vid bevisupptagningen något kommit med, som sedermera skulle kunna visas sakna betydelse vid en eventuell framtida rättegång mot Wall och Bryngelson. För övrigt vore väl nu ifrågavarande underlåtenhet icke ens med JO:s utgångspunkter felaktig, eftersom det icke funnits anledning för Ålund att begränsa förhöret till Wall och Bryngelson, när Ålund visste — och enligt JO borde straffas för — att förhöret gällde klaganden och Botolfsen. Det vore sålunda här icke fråga om något självständigt fel utan en följd av vad som under åtalspunkterna 1) och 2) lagts Ålund till last.

Svea hovrätt yttrade i dom den 11 juni 1952 följande.

Enligt vad Ålund medgivit har han förstått, att med vittnesförhöret avsetts icke blott bevisning vid eventuell framtida skadeståndstalan mot Wall och Bryngelson utan även ny bevisning i skiljemannatvisten. Oaktat anledning därtill förelegat, har Ålund emellertid icke på sätt bort ske företagit närmare utredning om grunden för ansökningen, och det saknas ej skäl att antaga, att en sådan utredning skolat föranleda överväganden, som i sin tur medfört en helt annan behandling av ärendet. Till det slutliga bedöman-

det av Ålunds handlande härutinnan har hovrätten funnit lämpligt att återkomma efter en prövning av övriga åtalspunkter.

Att ärendet icke handlagts med vederbörlig hänsyn tagen till reglerna i 15 § lagen om skiljemän har berott på bristande lagkunskap, och detta förhållande har uppenbarligen varit av grundläggande och avgörande betydelse för det vidare förloppet av ärendet. Det kan antagas, att ansökningen eljest, såsom under föreliggande omständigheter bort ske, avslagits eller i varje fall vid handläggningen begränsats med sikte allenast å framtida rättegång mot Wall och Bryngelson. Att Ålund på grund av sin bristande kunskap förbisett, att tillstånd till bevisupptagning av åsyftat slag icke kunnat lämnas utan att åtgärden först prövats nödig av skiljemännen, bör dock — såsom JO jämväl framhållit — i och för sig icke föranleda ansvar för tjänstefel. Det har visserligen gjorts gällande, att redan Ålunds insikt om att de upptagna bevisen skulle komma att åberopas i skiljemannatvisten borde hava givit Ålund anledning att till förhöret kalla klaganden och Botolfsen. Emellertid bör härvid beaktas, att någon bevisupptagning för skiljemannatvisten med största sannolikhet icke ägt rum, därest Ålund haft kännedom om föreskrifterna i 15 § lagen om skiljemän. Det är för övrigt tydligt, att Ålund i följd av sin bristande kännedom om dessa föreskrifter haft reglerna i 41 kap. rättegångsbalken för ögonen vid ärendets behandling, och att enligt 3 § sagda kapitel särskilda skäl skola föreligga för kallelse å annan än sökanden får i sådan grad anses utgöra förklaring till vad härutinnan förelupit, att Ålund ej heller i denna del skäligen bör drabbas av ansvar för tjänstefel.

I det numera klarlagda sakiäget kan särskilt ansvar icke förekomma på den grund att Ålund icke skulle hava tillsett att vittnesförhöret begränsades till sådana på förhand angivna omständigheter, som kunde vara av direkt betydelse i en framtida rättegång mot Wall och Bryngelson.

Vid det slutliga bedömandet av den första åtalspunkten, sedd i belysning av vad eljest förebragts mot Ålund, är att märka, att — enligt vad JO varit angelägen att betona — i målet icke förekommit något, som kunde utgöra godtagbar förklaring till att Ålund överhuvud skulle hava handlat mot bättre vetande. Ålunds förfarande har ej heller åstadkommit skada eller rättsförlust eller ens varit ägnat att hava sådan verkan. Därjämte bör beaktas, att ärenden av förevarande slag äro sällan förekommande, och det är ursäktligt, att en yngre befattningshavare icke behärskar uppkommande fall med samma handlag som den erfarne domaren.

På grund härav bör vad i angivna hänseende lagts Ålund till last varken i och för sig eller i betraktande av vad eljest mot Ålund anförts tillräknas honom såsom försummelse, som medför ansvar för tjänstefel.

Åklagarens talan lämnas utan bifall.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

8. Fråga om inledande utan skäl av förundersökning för menedsbrott.

I en den 26 februari 1951 hit inkommen klagoskrift anförde fru Hildur Larsson i Umeå följande.

Hildur Larsson förhyrde sedan år 1943 i en Royal Film Aktiebolag tillhörig fastighet nr 62 vid Skolgatan i Umeå en bostadslägenhet samt en kafélokal, däri hon under firma Café Royal, Hildur Larsson, bedreve kaféerörelse. Den 8 februari 1950 hade Hildur Larsson erhållit ett brev från Ahlgrens advokatbyrå i Umeå, som på filmbolagets vägnar meddelade henne en varning för den brist på ordning, som påstods ha rått i kaféet. Hildur Larsson hade besvarat brevet och sedan skrivit ytterligare två brev till advokatbyrån under den fortsatta korrespondensen med denna. Sedermera hade filmbolaget stämt Hildur Larsson med yrkande att hyresrätten skulle anses förverkad. Vid huvudförhandling i målet den 20 och den 21 december 1950 hade hörts ett stort antal vittnen, bland dem överkonstapeln Sven Lundin i Umeå. Lundin hade av karendens ombud, finske vice häradshövdingen Allan Larvia, som vore anställd å Ahlgrens advokatbyrå, tillfrågats, om han kände till vem som hjälpt Hildur Larsson att skriva breven till advokatbyrån. På denna fråga hade Lundin svarat, att han vägrade att lämna upplysning därom och att han till stöd för sin vägran åberopade 36 kap. 6 § rättegångsbalken. Larvia hade upprepat sin fråga flera gånger, vilket föranlett Hildur Larssons ombud i rättegången, advokaten Sigurd Nilsson i Umeå, till det påpekandet att breven saknade all betydelse för målet. Rättens ordförande, rådmannen Sigvard Bälter, hade meddelat, att Lundin icke behövde yttra sig om breven. Rättegången hade sedermera avslutats genom dom, vari filmbolagets talan bifallits. Målet hade av Hildur Larsson dragits under hovrättens för Övre Norrland prövning. Lundins vägran att besvara ovannämnda fråga hade föranlett landsfogden i Västerbottens län Erland Strandmark att verkställa förundersökning angående av Lundin begånget menedsbrott. Stadgandet i 36 kap. 6 § rättegångsbalken vore meningslöst, om det icke, när skäl att åberopa detsamma föreläge, skulle berättiga ett vittne att vägra ett uttalande på en viss punkt. I detta fall hade rådhusrätten godkänt Lundins vägran, och det kunde då icke vara rimligt, att en åklagare skulle anse hans förtigande innefatta menedsbrott. Om detta formella resonemang icke vore hållbart, föreläge ett annat argument. De tre breven kunde icke ha den ringaste betydelse för målet. Det skulle alltså icke ha innefattat menedsbrott, om Lundin med full vetskap om hur breven tillkommit förnekat sin kännedom därom. Hildur Larsson ville för undvikande av missförstånd framhålla, att Lundin ej genom henne kände till något om breven; hans vägran att uttala sig syntes bero på att han trott sig kunna draga vissa slutsatser om sättet för deras tillkomst och att hans förmodanden vore av

den art, att han hade tungt vägande skäl att icke framkomma med dem. För att med bestämdhet kunna påstå, att förundersökningen om mened, som för en polisman i Lundins ställning måste vara särskilt kännbar, vore helt och hållet obefogad, syntes det vara tillräckligt att åberopa 13 kap. 4 § strafflagen. Hildur Larsson utginge sålunda i första hand från att Strandmark saknat skäl för den av honom igångsatta förundersökningen. Men även om skäl därtill förelegat, hade Hildur Larsson fått röna en behandling, som inneburit en kränkning av hennes medborgerliga frihet. Efter kallelse till polisförhör angående Lundins påstådda menedsbrott hade Hildur Larsson den 8 februari 1951 klockan 9 f. m. inställt sig å polisstationen i Umeå, där förhör hållits med henne under ledning av poliskommissarien Ragnar Fagerström. Strax efter det hon lämnat förhørslokalen hade hon kallats till bevisupptagning å rådhuset angående samma sak. Ändamålet med vittnesförhöret hade varit att skaffa bevisning mot Lundin för mened, och den fråga, som bort vara tillräcklig, hade varit den, om Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med avfattande av breven. Denna fråga hade också framställts, och hon hade besvarat den nekande. Därmed torde hon ha yttrat sig i det avseende, som kunde vara av betydelse för frågan om Lundins brottslighet. Strandmark hade emellertid velat ha reda på under vilka omständigheter breven skrivits, och Hildur Larsson hade då åberopat 36 kap. 6 § rättegångsbalken samt vägrat att lämna den begärda upplysningen. Hon hade fullgoda skäl för detta och hon ansåge, att sådana skäl skulle respekteras samt att tvångsmedel icke skulle användas mot henne för att framtvinga en uppgift, om vilken åklagaren bort veta, att den saknade betydelse för den av honom igångsatta förundersökningen. Åklagaren hade visat sin motsatta uppfattning genom att yrka åläggande för Hildur Larsson att omtala det hon önskade förtiga. Rätten hade förordnat, att Hildur Larsson skulle hållas i häkte till dess hon besvarat frågan under vilka omständigheter breven utskrivits. Hon hade emellertid icke inmanats i häkte, och vid sammanträde i rådhusrätten den 22 februari 1951 hade Strandmark förklarat sig avstå från hennes vidare hörande, varigenom föreläggandet att träda i häkte förfallit. Hildur Larsson ville tillägga, att hon den 20 februari kallats till Strandmark, som då upprepat sina vid vittnesförhöret gjorda frågor och antytt möjligheten av att ställa henne under åtal för mened. Hildur Larsson hade vidhållit, att de uppgifter hon lämnat vore sanna samt att hon icke ändrade sig beträffande sin vägran att besvara frågan under vilka omständigheter breven skrivits. Omedelbart efter det vittnesförhöret den 8 februari 1951 avslutats hade företagits husrannsakan i Hildur Larssons bostad och i kaféet. Förrättningen hade varit synnerligen pinsam för henne, eftersom den pågått under den tid, då kaféet varit öppet, och alltså icke kunnat döljas för hennes gäster. Enligt uppgift hade i första hand avsetts att få tag på koncepten till de tre breven, vilka emellertid ej återfunnits. Enligt Hildur Larssons

uppfattning hade Strandmark i flera avseenden visat oförstånd i sin tjänstetövning under handläggningen av omförmälda ärende. Hildur Larsson hemställde, att JO måtte låta företaga en undersökning och, om fog därför ansåges föreligga, låta åtala Strandmark för tjänstefel.

Vid klagoskriften voro i bestyrkta avskrifter fogade fem så lydande brev:

1) "Umeå den 8 februari 1950.
Storgatan 35.

Fru Hildur Larsson, Skolgatan 62, Umeå.

Vår ref.: 3905. Royal Filmaktiebolag ./ Eder.

Eder ref.:

Royal Filmaktiebolag har lämnat mig i uppdrag att tillställa Eder varning för den brist i ordning som varit rådande och de störningar, som inträffat i Eder kaféörelse och Eder privata bostad i fastigheten 62 vid Skolgatan i Umeå under fjolåret och under detta år. På grund härav får jag meddela Eder varning samt upplysa Eder om, att, därest rättelse icke sker, hyresrätten är förverkad. Avskrift av vår uppdragsgivare lämnad fullmakt bifogas.

Högaktningsfullt
Ahlgrens Advokatbyrå
David Nilsson."

"Umeå den 10 februari 1950.

2)

Till Ahlgrens Advokatbyrå, Umeå.

Betr. Royal Filmaktiebolag ./ Hildur Larsson.

Med anledning av Edert brev den 8 februari 1950 i rubr. ärende ber jag härmed hövligast att få taga del av anklagelsesmaterialet. Själv känner jag för närvarande icke till någon omständighet, som rimligtvis kan tänkas ligga till grund för den 'varning' som genom Eder tilldelats mig. Därest skriftligt material föreligger, vore jag Eder synnerligen förbunden om jag kunde få avskrifter av detta och ikläder jag mig gärna kostnaderna härför. I förhoppning att något missförstånd måtte föreligga tecknar jag

Högaktningsfullt
Hildur Larsson
Café Royal

Skolgatan 62, Umeå."

"Umeå den 15 februari 1950.

Storgatan 35.

3)

Fru Hildur Larsson, Skolgatan 62, Umeå.

Vår ref.: 3905. Royal Filmaktiebolag ./ Eder.

Eder ref.:

Vi erkänna emottagandet av Edert brev av den 10 ds. Med anledning av brevet framhålla vi, att det hänt flera gånger, att berusade personer, vilka kommit ut från Edert kafé omhändertagits på gatan av polisen. Enbart den omständigheten, att uppenbart berusade personer håller till i

kaféet visar brist på ordning. Beträffande bevismaterialet ha vi ingen skyldighet att ställa det till förfogande. I en eventuell rättegång ha Ni möjlighet att bestrida riktigheten av vår huvudmans påståenden, varvid det ifrågasatta bevismaterialet kommer att framläggas.

Högaktningsfullt
Ahlgrens Advokatbyrå
Allan Larvia.”

4)

”Umeå den 27 februari 1950.

Till Advokaten Herr Rudolf Ahlgren, Umeå.

Betr. Royal Filmaktiebolag ./.. Hildur Larsson. Edert nr 3905.

Med anledning av Edert brev av den 15/2 1950, undertecknat av Eder biträdande jurist Larvia, ber jag få framhålla följande.

Påståendet att berusade personer kommit ut från mitt kafé och omhändertagits av polisen är orättvist och sanningslöst i allra högsta grad om därmed menas att de skulle ha berusat sig på mitt kafé. Om berusade personer söka få tillträde till mitt kafé, bli de omedelbart utkörda. Var de kommer ifrån och var de berusat sig angår mig icke i min egenskap av kaféinnehavarinna. Det är möjligt att polisen sedan tar dem, men det kan varken jag eller mitt kafé lastas för. Jag borde väl hellre ha en eloge för att jag från mitt kafé avvisar sådana personer. Vid två tillfällen har det hänt under den tid jag innehaft kaféet (i nära 7 år) att jag anmodat polisen att hämta berusade och oregerliga personer från mitt kafé. Ett dylikt beteende från min sida anser jag vara fullt riktigt och jag har till och med fått beröm från polisen för detta. Men Eder byrå, som väl till stor del är befolkad med jurister och annat kvalificerat folk, tycks ha en väsentligen avvikande mening på den punkten. Varför?

Eder biträdande jurist Larvia skriver beträffande bevismaterialet mot mig, att han icke har någon skyldighet att låta mig se detta. Jag förmodar att det är svensk rättsuppfattning han åberopar sig på, då han skriver detta. Jag kan emellertid icke tycka annat än att det är underligt att en person skall kunna angripas eller 'varnas' eller vad man nu vill kalla det, utan att papperen läggas på bordet. Är möjligen käringskvallret av sådan art eller kommer det från sådant håll att det icke tål att synas i sömmarna? Misstänkt ser det ut. I övrigt får jag beträffande ordningen på mitt kafé hänvisa till poliskommissarien Eric Pahlstedt i Umeå, som under ett par månader sommaren 1949 bebott en dubblett omedelbart ovanpå mitt kafé (hos fru Vera Rönnqvist). Jag har tillfrågat honom i saken och han har förklarat, att han ingenting märkt som enligt hans mening kunde föranleda anmärkning mot ordningen vare sig å mitt kafé eller i min bostad, om vilket förhållande han, om så anses erforderligt, är villig lämna intyg. Jag anser att han på grund av sitt yrke är synnerligen lämplig att yttra sig i hithörande frågor. Alltså Herr Ahlgren: papperen på bordet. Det är renhårigast så. Eller också återtar Ni varningen, vilket kanske är kläd-

sammast. I så fall bryr jag mig icke om att rota i Edra 'källor'. Skulle Ni mot förmodan icke gå in på mina villkor, har Ni att emotse rättegång, där man väl får hoppas att Eder byrås metoder bli väl belysta. Slutligen skulle jag vilja ge Eder ett litet råd som är både uppriktigt och välmenande. Håll ett vakande öga på Edra biträdande jurister, de må vara svenska eller utländska, så att de icke göra sig skyldiga till saker liknande denna. De borde kunna använda sina kunskaper m. m. till bättre ändamål än att på detta minst sagt taktlösa sätt angripa en ensamstående kvinna med tre oförsörjda barn. Tror Ni icke att en sådan har det svårt nog ändå?

Jag emotser Edert svar och tecknar

Högaktningsfullt

Hildur Larsson.

Café Royal.

Skolgatan 62, Umeå."

"Umeå den 21 mars 1950.

5)

Till Advokaten Herr Rudolf Ahlgren, Umeå.

Betr. Royal Filmaktiebolag ./ Hildur Larsson. Edert nr 3905.

Under återopande av mitt brev till Eder i rubr. ärende av den 27/2 1950 vill jag härmed endast meddela att jag — därest Ni inte lämnar ett förnuftigt besked före den 1 april 1950 — anser mig oförhindrad att vända mig till advokatsamfundet, som väl får ta ställning till frågan huruvida de av Eder byrå tillämpade metoderna äro att betrakta som god advokatsed.

Högaktningsfullt

Hildur Larsson.

Café Royal.

Skolg. 62, Umeå."

Den vid huvudförhandlingen inför rådhusrätten den 20 och den 21 december 1950 i målet mellan filmbolaget och Hildur Larsson upprättade protokollsbilagan rörande vittnesförhör med Lundin sistnämnda dag var av följande lydelse:

"Vittnesförhör med överkonstapeln Sven Ragnar Emanuel Lundin, box 2143, Grisbacka, Grubbe, född 1904.

Särskilda omständigheter: Av Larvia tillfrågad om han biträtt Hildur Larsson i tvisten med käranden, förklarar vittnet att han inte anser sig skyldig svara härpå.

Vittnet avlägger ed.

Förhöret hålles av parterna.

Berättelse: Vittnet har under flera års tid besökt kafé Royal dagligen. Vittnet har aldrig sett att det druckits sprit på kaféet. Endast en gång har vittnet sett en berusad person på kaféet. Servitrisen ringde då efter polisen, som hämtade personen i fråga. Det kan hända att en del av kafégästerna varit litet röda i ansiktet men de har dock inte varit så påverkade att de kunnat anses som berusade. Det har ofta hänt att folk ringt polisen

och sagt att det varit bråk på kaféet. Då polisen kommit dit har det visat sig att inget anmärkningsvärt förekommit. Några klagomål i övrigt har, det vittnet vet, inte tidigare framförts mot kaféet. Vittnet har inte sett något anmärkningsvärt i fråga om Hildur Larssons bostad, som vittnet ett par gånger besökt. Biografpubliken har ofta förorenat på gården eller druckit sprit där. Det är också möjligt att berusade personer som uppehåller sig på gården kommit från plåtslageriverkstaden eller från de hyresgäster, som hyr ut rum. — Då Hildur Larsson fick varningen, rådde vittnet henne att vända sig till advokat. Tillfrågad av Larvia om han avfattat tre av Larvia företedda brev från Hildur Larsson till Ahlgrens advokatbyrå, vägrar vittnet uttala sig under hänvisning till 36 kap. 6 § rättegångsbalken.

Upprepat och vidkänt.

Vittnet begär ej ersättning för inställelsen.”

Lundins vittnesmål hade upptagits på fonetisk väg. Av fonogrammet skulle här intagas följande:

”Larvia: Nå, sen skulle jag nu när Ni nu ha, åter komma till det som jag började med. Ja, när Ni nu har — — skulle jag vilja fråga om Ni har varit fru Larssons rådgivare i det här målet?

Vittnet: Ja, det är jag inte skyldig att svara på, påstås det.

Larvia: Vem påstår det?

Vittnet: Har Ni inte hört det?

Larvia: Ja, Ni påstår bara, men inte någon annan.

Vittnet: Nej, det finns flera som påstår det.

Larvia: Vem då?

Vittnet: Har Ni inte hört det?

Larvia: Nej.

Vittnet: Jaså, fråga en gång till då.

Rättens ordf.: Av vilken anledning är det som överkonstapel Lundin inte vill svara på den här frågan?

Vittnet: Jag vet inte, det kan, det vara några brev, jag har inte sett breven än.

Ordf.: Nej, det var fråga om.

Larvia: Jag vill först fråga om Ni har varit rådgivare eller inte.

Vittnet: Jag har ju sagt det att jag har rått henne att skaffa sig advokat, det är väl klart nog.

Larvia: Är det det enda?

Fru Larsson: Ja.

Larvia: Det är inte fru Larsson som skall svara utan vittnet.

Vittnet: Ja, jag hade rått henne att skaffa sig advokat alltså för att underhandla med filmbolaget och förklara hur det gick till.

Larvia: Efter hon fick varningen?

Vittnet: Ja, just det.

Larvia: Är det det enda Ni har gjort?

Vittnet: Ja, det enda jag har gjort, det.

(Larvia visar vittnet tre stycken maskinskrivna brev, undertecknade av Hildur Larsson och ställda till Ahlgrens advokatbyrå.)

Larvia: Har Ni skrivit de här breven?

Vittnet: Bäst att ge dem till rätten kanske.

Larvia: Nej, det är Ni som skall se dem och inte rätten. Rätten vill inte se dem.

Vittnet: Ja, men Ni skall väl tala — — —.

Larvia: Neej, men.

Vittnet: Var så god och lämna dem till rätten.

Larvia: Nej, men det är Ni som skall säga om Ni har skrivit dem.

Rättens ordf.: Åberopas breven som bevisning?

Larvia: Neej, det är bara fråga om vittnet har skrivit dessa brev åt fru Larsson.

Adv. Nilsson: Breven ha ingen betydelse i processen. Det har ingen betydelse vem som har skrivit dem och de ha varken ingivits eller åberopats tidigare i processen.

Larvia: Neej, men eftersom han åberopats som vittne så vill jag fråga honom, om han har skrivit dem.

Vittnet: Ställ frågan genom rätten då.

Larvia: Det är jag som frågar.

Adv. Nilsson: — — — eftersom de inte åberopats som bevisning i målet så.

Larvia: Ja, just det. Jag måste fråga direkt till honom, för det är han som skall svara på det.

Adv. Nilsson: Det kan ju konstapeln mycket väl titta på dem.

Vittnet: Ja, men jag kan ju vägra att titta på dem.

Rättens ordf.: Men överkonstapeln kan ju svara på om Ni har skrivit breven eller inte.

Vittnet: Är jag skyldig att svara på om jag skrivit dem? Jag skall åtminstone läsa vad som står i dem först och främst åtminstone.

(Larvia överlämnar breven till vittnet.)

Adv. Nilsson: Det kan inte ha någon betydelse över huvud taget att besvara det tycker jag, så det är onödigt att besvara med det.

Ordf.: Om inte breven ha någon betydelse i målet så kan Ni väl också svara på frågan om Ni har skrivit dem.

Vittnet: Neej, men det kan ju. Jag har ju läst de där breven, för processen ha de ingen betydelse alls, men det kanske göres gällande att det är ärekränkande.

Larvia: Vad för något?

Vittnet: Det kanske görs gällande att det är ärekränkande på något sätt.

Larvia: Men har Ni skrivit dem?

Vittnet: Njaaaa. Jag svarar inte på det.

Larvia: Vad?

Vittnet: Jag svarar inte på det. Då åberopar jag 36:6 i så fall.

Larvia: Anser Ni att Ni har gjort en vanärande handling i så fall?

Ordf.: 36:6 lyder att vittne må vägra att yttra sig angående omständighet vars yppande skulle röja att vittnet eller honom närstående förövat brottslig eller vanärande handling.

Vittnet: Ja, jag vet hur den där paragrafen lyder.

Ordf.: Det är enda möjligheten ett vittne har att vägra yttra sig om en sak.

Adv. Nilsson: Jaa, men om en sak inte kan anses ha någon betydelse för rättegången så kan rätten inte ålägga något vite. Jag tycker saken ges alldeles för stora proportioner, när det inte har någon betydelse.

Larvia: Om det inte har någon betydelse, så kan han i varje fall svara.

Vittnet: Här är väl inget meningslöst prat, här skall framföras bara vad som har betydelse.

Larvia: Men inte är det Ni som avgör det inte, vad som har betydelse.

Vittnet: Det tycks inte vara herr Larvia heller.

Larvia: Neej, men tills vidare så anser jag att det är inte vittnet som prövar det inte.

Ordf.: Vad innehåller de här breven?

Vittnet: Så måste de till rätten i alla fall.

(Breven företes för rätten.)

Larvia: Jag har inga ytterligare frågor."

Sedan jag i anledning av klagoskriften anmodat Strandmark att inkomma med yttrande i ärendet, inkom Strandmark med protokoll och andra handlingar rörande vad i påtalade hänseende förevarit, varjämte Strandmark under åberopande av innehållet i dessa handlingar avgav yttrande.

Av de insända handlingarna framgick, att Strandmark den 8 februari 1951, i närvaro av t. f. landsfogdeassistenten Sven E. Erstam såsom vittne, hållit förhör med Lundin, enär Strandmark ansett sig ha anledning misstänka att Lundin lämnat felaktiga uppgifter vid vittnesförhöret i målet mot Hildur Larsson. Ur protokollet över förhöret, som upptagits medelst ljudupptagningsapparat och i utskrift omfattade 22 maskinskrivna sidor, skulle här intagas följande:

Från s. 1—2 i utskriften:

"Strandmark: Jag skall gå direkt på själva den sak, som jag anser mig ha anledning misstänka är felaktig här. Det var ju så, att Larvia vid flera tillfällen frågade överkonstapeln om Ni hade varit fru Larssons rådgivare.

Lundin: Ja, han frågade mig dels före innan jag hade avlagt ed alltså.

Strandmark: Även sen då överkonstapeln hade berättat i sak så frågade han om Ni hade varit Hildur Larssons rådgivare.

Lundin: Ja.

Strandmark: Det kommer Ni ihåg.

Lundin: Jo.

Strandmark: Vad svarade överkonstapeln på det?

Lundin: Jaa, det är svårt att komma ihåg på rak arm, men jag sa det att, jag tror åtminstone att jag sa, det var jag inte skyldig att upplysa om det hörde till målet o. s. v. Och så var det en del resonemang om några brev, alltså som jag skulle svara på.

Strandmark: Ja vi skall nu tillsvidare bara hålla oss just till detta, så att överkonstapeln kommer ihåg att Ni blev tillfrågad, om Ni varit Hildur Larssons rådgivare.

Lundin: Jodå.

Strandmark: Men Ni minns inte i detalj vad Ni svarade på det.

Lundin: Nej, men det finns ju — så de

Strandmark: Ja, de finns här och jag har uppteckning framför mig här nu. Där frågade alltså Larvia: 'Jag vill först fråga, om Ni varit rådgivare eller inte', och då svarade överkonstapeln: 'Jag har ju sagt det att jag har rått henne att skaffa sig advokat, det är väl klart nog.' Kommer Ni håg det?

Lundin: Jadå.

Strandmark: 'Är det det enda?' frågade Larvia. Då insköt fru Larsson: 'Ja.' Då sa Larvia: 'Det är inte fru Larsson, som skall svara, utan vittnet.' Och då sa överkonstapeln: 'Ja, jag hade rått henne att skaffa sig advokat alltså för att underhandla med filmbolaget och förklara hur det gick till.' Och så sa Larvia: 'Efter hon fick varningen?' Vittnet: 'Ja, just det.' Och så frågar Larvia: 'Är det det enda Ni har gjort?' Och då svara överkonstapeln: 'Ja, det enda jag har gjort, det.'

Lundin: Kan jag verkligen ha sagt det?"

från s. 4—5:

"Strandmark: Ni har alltså inte haft någonting med tillkomsten av de där breven att göra.

Lundin: Nejdå, Nejdå.

Strandmark: Det har Ni inte alls?

Lundin: Nejdå.

Strandmark: Vet överkonstapeln då, hur dessa brev har kommit till?

Lundin: Nej, jag trodde jag visste det vid rättegångstillfället, men jag var ju inte säker, och jag har forskat lite grann till, men jag är fortfarande inte riktigt säker.

Strandmark: Ni är inte säker på hur de kommit till.

Lundin: Nehej.

Strandmark: Har aldrig Hildur Larsson sagt någonting till Er om vem som har hjälpt henne med dem?

Lundin: Nehej, inte, inte direkt, ja, kan säga inte indirekt heller, jag

har inte fått någon klar uppfattning om vem som har hjälpt henne, fast jag har haft mina misstankar.

Strandmark: Jaha och vad går dom misstankarna ut på då?

Lundin: Ja, dom bör jag nog inte yppa.

Strandmark: Dom vill Ni inte yppa.

Lundin: Nej, för det är ju bara misstankar.

Strandmark: Jaha. Varför sa Ni då inte ifrån i rätten, att Ni inte hade hjälpt henne med dessa brev? Det var ju tal om dom sedan. Efter det här svaret så företeddes brevena. Så blev det en massa resonemang om vem om Ni hade skrivit dessa brev, och då vägrade Ni att uttala Er på den punkten. Varför gav Ni då inte det beskedet, att jag har inte skrivit dem?

Lundin: Ja, det var ju så att jag trodde, att jag visste vem som hade skrivit dem, och nästa fråga hade ju blivit den att vem har då, vem har då skrivit dem? För att få klarhet i det alltså, för att klargöra för det så hade jag måst röja en del av mina arbetsmetoder alltså, och det ville jag inte.

Strandmark: Arbetsmetoder, i vilket avseende då?

Lundin: Ja, på vilket sätt jag hade fått reda på vilken som hade skrivit brevena, naturligtvis.

Strandmark: Jaha. Ni hade då en misstanke om vem det var, och Ni var rädd för att om Ni förnekade, att Ni hade skrivit dem så skulle nästa fråga ha blivit, vem har då skrivit dem?

Lundin: Ja, Ja ville så att säga skydda mina yrkeshemligheter.

Strandmark: Ni ville skydda Era yrkeshemligheter.

Lundin: Ja.

Strandmark: Hade Ni då utövat något slags spaning då för att få reda på vilken som skrivit dem?

Lundin: Jag behöver inte utöva spaning för att få reda på en del saker, det går så mycket genom mig så.

Strandmark: Nå, den där misstanken, som Ni då hade, var den inte riktig, var det inte den som Ni trodde?

Lundin: Jag sa ju nyss, att jag har ju inte fortfarande kommit till full visshet om hur det är med det. Och det är kanske klokast, att jag låter bli att forska också för då, det kanske blir bara mer trassel kanske."

från s. 6—8:

"Strandmark: Ja. Överkonstapeln förstår ju själv, att den här vägran att uttala sig på den här punkten den kan ju lätteligen tolkas så att det skulle varit Ni, som skrivit dessa brev.

Lundin: Ja, jag förstår ju det.

Strandmark: Det förstår Ni.

Lundin: Joodå.

Strandmark: Och då förstår Ni också, att har Ni på fråga här, om Ni inte har hjälpt Hildur Larsson på annat sätt än att Ni rått henne till att

gå till advokat, svarat att Ni inte har gjort någonting annat. Har Ni sedan hjälpt henne med dessa brev, då har Ni lämnat en felaktig uppgift i ett vittnesmål.

Lundin: Förlåt får jag fråga. Hade, var det efter de visats för mig?

Strandmark: Nej. De var före.

Lundin: Framgår det av det där också.

Strandmark: Det framgår. Sedan står det där 'Larvia visade vittnet tre stycken maskinskrivna brev' det kommer omedelbart efter det Ni lämnat detta svar.

Lundin: Ja.

Strandmark: Ni har alltså, har som vittne sagt, att Ni icke gjort någonting annat än rått henne att gå till en advokat, och det säger Ni att det är riktigt?

Lundin: Javisst.

Strandmark: Men om det inte skulle vara det, om Ni har haft med tillkomsten av breven att göra, då är detta svar felaktigt, eller hur?

Lundin: Ja, skall man blanda in om jag menar då kan man komma till vilka slutsatser som helst.

Strandmark: Ja, det är inte så säkert.

Lundin: Då kan man ju komma in på rena absurditeten, jag menar det är ju ingen — — —

Strandmark: Ja, det är ingen absurditet, alltså jag har anledning misstänka att Ni har skrivit de här brevena.

Lundin: Ja, landsfogden har ju sagt det.

Strandmark: Ja, det har jag ju sagt förut.

Lundin: Ja.

Strandmark: När vi talades vid sist om det här, då hade jag inte noga gått igenom den här uppteckningen, utan då hade jag bara hållit mig till den uppteckning, som dikterades ner i rådhusrätten. Jag hade inte då observerat den här historien. Annars hade jag väl fört saken på tal redan då.

Lundin: Ja.

Strandmark: Sedan har jag närmare granskat detta och fann den här saken, att här har Ni ju strängt taget förnekat, att Ni har skrivit breven eller haft med brevens tillkomst att göra.

Lundin: Det kan jag faktiskt inte minnas jag sagt det, men det visar ju upptagningen.

Strandmark: Jaha.

Lundin: Och jag kan aldrig tänka mig att jag har menat det för att

Strandmark: Men varför skulle Ni inte ha menat de? för de är ju i realitet på det sättet.

Lundin: Men jag säger ju fortfarande, att jag ville inte jag ville inte, jag misstänkte alltså, vem som hade skrivit dem eller hjälpt henne med dem, och jag ville inte yppa den misstanken, och jag var inte säker."

och från s. 19—21:

”Strandmark: Kontentan av det här är sålunda det, att överkonstapeln har inte skrivit breven, har icke haft med deras tillkomst att göra och har inte på något annat sätt hjälpt Hildur Larsson. I sak är det alltså riktigt, som det står i vittnesmålet, när överkonstapeln på fråga av Larvia: ’om det enda Ni har gjort är att råda henne att gå till advokat’, svarar att det är det enda Ni har gjort, det är alltså riktigt i sak, säger överkonstapeln.

Lundin: Ja, joodå.

Strandmark: Jaha. Finns det då någon anledning att tro, att Ni inte skulle ha givit det svaret.

Lundin: Ja, jag kan inte komma ihåg det men, men min inställning till det där så, så, så, så jag kan inte förstå att jag kan ha sagt

Strandmark: Överkonstapeln menar det att Ni skulle inte velat gett det svaret, därför att därmed har Ni strängt taget förnekat, att Ni hade med tillkomsten av dom här breven att göra, och det var en sak som Ni inte ville uttala Er om.

Lundin: Ja, jag vet inte, hur jag skall formulera det där. Det var, alltså, jag ville ju inte alltså, jag förstod ju att jag skulle bli utfrågad om vem som hade, vem som, vem som om jag visste vem som hade skrivit brevena, och det visste jag inte men, jag hade mina misstankar då och — — — — vilka metoder jag fick reda på saker och ting och de ansåg jag mig inte behöva tala om alltså, det var min lilla hemlighet, som jag hade rätt att ha bevarad.

Strandmark: Jaha.

Lundin: Det var yrkeshemlighet.

Strandmark: Jaha, jo det har Ni ju gett uttryck till så har Ni ju vägrat Er att uttala Er om brevenas tillkomst.

Lundin: Det var en sak, som jag fäste mig vid där också vid rättegången alltså, att här sitter dom ju faktiskt alltså vid en rättegång och försöker samla bevis till en annan tänkbar rättegång.

Strandmark: Vad menar Ni med det, en annan tänkbar rättegång.

Lundin: Jo, jag menar det om dom där brevena nu, som jag inte i detalj känner igen — — — — vid rådhusrätten alltså då — — — innehåller ju inget farligt.

Strandmark: Neej, jag har själv läst dom och såvitt jag förstår så kan man inte säga att dom är ärekränkande eller någonting, men dom är hållna i en skarp ton, men det är ingenting att anmärka på dom på innehållet.

Lundin: Å, det sa, det var visst rådman Fredlund som sa de, men så slog dom huvudena ihop där det var rådman Bälter det skall möjligen vara det här då, så han pekade på några rader. Då tänkte jag att det här är tydligen fråga om att på ett fiffigt sätt skaffa material till en kom-

mande ärekränkingsprocess. Såvida det inte var ännu djupare saker bakom. Jag hade verkligt svårt att förstå där uppe vad de där breven vad dom hade så förskräckligt stor betydelse, det verkade precis som om det var fifflat ihop i förväg för att komma åt någon särskild.

Strandmark: Nej, men dom har naturligtvis den betydelsen, förstår överkonstapeln, att är det Ni som har skrivit dessa brev eller hjälpt Hildur Larsson med dom, så har det ju betydelse vid bedömandet av Ert vittnesmål.”

Enligt protokoll över förhör med Hildur Larsson samma dag förekom därvid bland annat följande.

På fråga om Lundin författat ifrågakomna tre brev svarade Hildur Larsson ”nej”. Hon påstod bestämt, att hon själv författat dessa och även nedskrivit dem på maskin. Hon vägrade emellertid upplysa om vilken maskin hon använt. Hon uppgav, att hon själv icke vore innehavare av skrivmaskin. Hon förklarade, att hon vid tillfället lånat en skrivmaskin, men hon vägrade lämna upplysning om av vem hon lånat den.

Sedan Strandmark förordnat om husrannsakan hos Hildur Larsson, verkställdes sådan den 8 februari i hennes bostad, varvid vissa handlingar m. m. togos i beslag.

Strandmark ingav därefter samma dag till rådhusrätten en så lydande skrivelse:

”Till Rådhusrätten i Umeå.

Överkonstapeln Sven Lundin, Umeå, är misstänkt för att, hörd som vittne i mål mellan Film AB Royal, Stockholm, käreande, samt kaféinnehavarinna Hildur Larsson, Skolgatan 62, Umeå, svarande, angående vräkning, den ’22’ december 1950 ha begått mened inför rådhusrätten. Förundersökning pågår. Under vittnesmålet blev Lundin direkt tillfrågad, huruvida han tagit annan befattning med den tvist, som föregått bolagets stämningsansökan, än att han rått Hildur Larsson att vända sig till advokat. Lundin förnekade att han så gjort. Anledning finnes emellertid att antaga att Lundin skrivit tre brev för Hildur Larssons räkning till Ahlgrens advokatbyrå, som företrätt bolaget i målet. Vid en förundersökning, som inletts gentemot Lundin, har Hildur Larsson hörts men påstått att hon själv skrivit breven. Då hon tillika vägrat uppge på vilken maskin hon skrivit breven, är hennes uppgift uppenbarligen oriktig. Jag anhåller därför under åberopande av 23 kap. 13 § rättegångsbalken, att vittnesförhör så snart som överhuvud taget är möjligt måtte få äga rum med Hildur Larsson inför rådhusrätten. Då förundersökningen påbörjats först i dag har något förundersökningsprotokoll ännu inte hunnit färdigställas. Lundin är emellertid underrättad om den misstanke, som riktats mot honom.

Umeå den 8 februari 1951.

E. Strandmark.
Landsfogde.”

Med bifall till Strandmarks anhållan företog rådhusrätten den 8 februari 1951 bevisupptagningen, varvid, efter återgivande av förhöret med Lundin, Hildur Larsson på avlagd ed berättade: Hildur Larsson hade själv skrivit de tre breven till Ahlgrens advokatbyrå. Hon hade först skrivit kladd och sedan skrivit ut breven på maskin. Hon hade visat kladdarna för flera olika personer, både goda vänner och släktingar. Hon kunde dock icke nu namnge någon av dessa personer. Hon trodde ej, att hon fått några råd om att ändra formuleringen. — Tillfrågad om under vilka omständigheter breven skrivits ut vägrade Hildur Larsson uttala sig under åberopande av 36 kap. 6 § rättegångsbalken. Hon uppgav, att hon genom att svara på frågan skulle röja att hon begått vanhedrande och brottslig handling. Hon vägrade att närmare uttala sig om grunden för sin vägran. — Kladdarna hade Hildur Larsson slängt i papperskorgen. Hon hade själv gått på posten med breven. Efter bolagets varning hade Hildur Larsson talat med Lundin. Han hade sagt, att det vore bäst att hon ginge till advokat. Endast vid detta tillfälle hade Hildur Larsson rådgjort med Lundin. Hildur Larsson kunde ej säga, om Lundin i något annat hänseende än i fråga om breven lämnat henne råd i tvisten med filmbolaget.

Sedan Hildur Larsson vägrat svara på fråga under vilka omständigheter de tre breven till Ahlgrens advokatbyrå utskrivits samt rådhusrätten förelagt henne vid äventyr av häkte att besvara frågan men Hildur Larsson det oaktat vidhållit sin vägran, förordnade rätten, att Hildur Larsson skulle hållas i häkte till dess hon fullgjort sin skyldighet, dock högst tre månader.

Sistnämnda beslut verkställdes icke, och i skrivelse den 20 februari 1951 till rådhusrätten anmälde Strandmark — under framhållande att Hildur Larsson svårligen torde kunna sanningsenligt besvara den fråga, som hon vägrat svara på, utan att därvid lämna uppgifter, som styrkte att hon under vittnesmålet lämnat osanna uppgifter — att han avstode från hennes ytterligare hörande som vittne. Frågan om hennes hållande i häkte, förklarade Strandmark, hade därmed förfallit.

Bevisupptagning med Hildur Larsson hölls därpå ånyo vid rådhusrätten den 22 februari 1951. På Lundins föranledande förklarade hon därvid, att Lundin icke hade något att skaffa med de tre brevens tillkomst samt att han icke varit rådgivare till henne i avhysningsmålet.

I sitt yttrande till mig anförde Strandmark följande.

De överlämnade handlingarna syntes giva en klar bild av vad som förekommit. Förundersökning påginge sålunda till utrönande av huruvida Lundin lämnat osanna uppgifter i sitt vittnesmål den 21 december 1950. Strandmark hade även inlett förundersökning till utrönande av huruvida Hildur Larsson lämnat osanna uppgifter i sina vittnesmål den 8 och den

22 februari 1951 ävensom huruvida Lundin, därest så befunnes vara förhållandet, medverkat till detta brott. Av det nu förebragta materialet framginge, att de i anmälan mot Strandmark framställda anmärkningarna saknade fog. Det vore icke Lundins vägran att uttala sig om brevens tillkomst, som föranlett Strandmarks misstanke om mened, utan den omständigheten att Lundin på ed uppgivit sig ej ha på något sätt hjälpt Hildur Larsson i samband med avhysningsmålet. Strandmark hade grundad anledning misstänka, att Lundin så gjort. Frågan om så varit förhållandet hade haft betydelse i avhysningsmålet vid bedömandet av Lundins tillförlitlighet. För avgörande av frågan vilken hjälp Lundin lämnat Hildur Larsson vore det av betydelse att få utrett, under vilka omständigheter breven tillkommit. Strandmarks yrkanden i samband med bevisupptagningen hade bedömts av rådhusrätten. Det torde ej tillkomma Strandmark att fälla något omdöme angående rådhusrättens handläggning av ärendet. Hos Hildur Larsson verkställd husrannsakan hade beslutats av Strandmark. Beslutet vore lagligen grundat, då all anledning funnits till antagande att Hildur Larsson kunde ha kvar koncept eller andra anteckningar, varav slutsatser kunde dragas om brevens tillkomst. Under åberopande av vad ovan anförts hemställde Strandmark, att anmälan måtte lämnas utan åtgärd.

Strandmark uppgav därjämte, att han — som haft att till länsstyrelsen avgiva yttrande över besvär av Lundin över styrelsens för statens polis-skola beslut att icke bevilja Lundin inträde i skolans kommissarieklass — den 25 januari 1951 hört Lundin om hur breven tillkommit. Strandmark hade emellertid då ej närmare tagit del av utskriften från fonogrammet över Lundins vittnesmål. — Det av Strandmark över besvären avgivna yttrandet, som var dagtecknat den 27 januari 1951, innehöll bland annat följande: ”Jag har tagit del av de i Lundins vittnesmål i avhysningsmålet omnämnda breven till advokaten Rudolf Ahlgren. De äro hållna i en otrevlig och frän ton och innehålla bl. a. hot om rättegång och anmälan till advokatsamfundet om icke aktionen mot Hildur Larsson inställdes. Då jag är av den uppfattningen att Lundin — om han i avhysningsärendet biträtt Hildur Larsson genom att formulera nämnda brev — i sin enskilda vandel förhållit sig på sådant sätt att han satt aktningen för polistjänsten i fara, har jag den 25 januari 1951 hört Lundin härom. Lundin uppgav till en början, att han icke ville uttala sig om, huruvida han skrivit breven. Sedan jag för honom framhållit dels att hans svar närmast gäve vid handen att han skrivit dem, dels ock min ovan framhållna uppfattning angående hur detta borde bedömas, uppgav Lundin att han icke skrivit breven och icke på något sätt haft med deras tillkomst att skaffa. På min fråga, varför han ej då i sitt vittnesmål omtalat, huru med saken förhöll sig, svarade Lundin, att han haft skäl därtill. Han vägrade att angiva dessa skäl.”

Den 6 mars 1951 inkom till mig en klagoskrift från Lundin, vilken anförde följande.

Under hösten 1950 hade Lundin sökt inträde i statens polisskolas kommissarietklass. Polischefen i Umeå hade tillstyrkt Lundins ansökan efter hörande av poliskommissarien, och Lundin hade fått ett mycket bra tjänstgöringsbetyg. Strandmark hade emellertid avstyrkt ansökningen, och styrelsen för polisskolan hade lämnat densamma utan bifall, varefter Lundin överklagat skolstyrelsens beslut hos Kungl. Maj:t. Strandmark hade avgivit två yttranden i ärendet, båda hållna i en förklenande ton och innehållande bland annat uppgifter, som icke vore med verkliga förhållanden överensstämmande. I samband med att ärendet återgått till inrikesdepartementet hade Strandmark igångsatt den enligt ansedda juristers utsago fullkomligt meningslösa förundersökningen till utrönande av huruvida Lundin begått mened. Lundin kunde icke helt värja sig för tanken att aktionen igångsatts i syfte att få till stånd en extra belastning på honom, då hans besvärsärende skulle avgöras hos Kungl. Maj:t. Genom bevisupptagningen i rådhusrätten hade fastslagits, att Lundin icke avgivit oriktig vittnesutsaga. Man skulle ha kunnat vänta sig, att Strandmark därefter skolat nedlägga förundersökningen. Så hade emellertid icke skett. Han hade i stället på direkt fråga förklarat, att detta icke torde kunna komma att ske förrän efter det ärendet avgjorts hos Kungl. Maj:t. Med stöd av det anförda hemställde Lundin, att JO måtte undersöka, huruvida Strandmark handlat just, samt vidtaga de åtgärder, som kunde anses påkallade.

På begäran av mig avgav därefter riksåklagarämbetet utlåtande i saken, däri ämbetet anförde följande.

Ändamålet med ifrågavarande förundersökning hade varit att utreda, huruvida Lundin begått mened genom att lämna osanna uppgifter i sitt vittnesmål i målet mellan filmbolaget och Hildur Larsson. Vid bedömande av Strandmarks åtgärder beträffande förundersökningen torde det till en början böra undersökas, huruvida skäl över huvud taget förelegat att verkställa densamma. Till utredning om vad som förekommit vid vittnesförhöret med Lundin föreläge dels rådhusrättens protokoll över förhöret och dels utskrift av en på fonetisk väg gjord upptagning av detsamma. Av Strandmarks förklaring framginge, att Strandmark i januari 1951 fått tillgång till sistnämnda utskrift och att det vore innehållet i denna, som föranlett Strandmark att inleda förundersökningen. Rådhusrättens protokoll över vittnesförhöret utvisade, att Lundin av bolagets ombud Larvia före vittnesmålets avläggande tillfrågats, om han biträtt Hildur Larsson i tvisten med bolaget, och att Lundin därtill förklarat, att han icke ansåge sig skyldig att svara på frågan. Av utskriften från fonogrammet framginge vidare följande. Lundin hade till en början hörts beträffande själva saken och därvid särskilt om förhållandena på Hildur Larssons kafé. Mot slutet

av vittnesförhöret hade Larvia till Lundin ställt den frågan, om Lundin varit Hildur Larssons rådgivare i målet. Härpå hade Lundin genmält, att han, enligt vad det "påstodes", icke vore skyldig att svara på frågan. Sedan rättens ordförande frågat Lundin om orsaken till att Lundin icke ville svara, hade Lundin yttrat: "Jag vet inte, det kan, det vara några brev, jag har inte sett breven än." Ordföranden: "Nej, det det var fråga om" — — — (tydligt underförstått "om Ni varit Hildur Larssons rådgivare"). Larvia: "Jag vill först fråga om Ni varit rådgivare eller inte." Lundin: "Jag har ju sagt det, att jag rått henne att skaffa sig advokat, det är väl klart nog." Larvia: "Är det det enda?" Lundin: "Ja, jag har rått henne att skaffa sig advokat alltså för att underhandla med filmbolaget och förklara hur det gick till." Larvia: "Är det det enda Ni har gjort?" Lundin: "Ja, det är det enda jag har gjort, det." — Omedelbart efter det Lundin fällt det sist återgivna yttrandet hade Larvia för Lundin visat de tre breven från Hildur Larsson till Ahlgrens advokatbyrå. I anslutning därtill hade Larvia frågat Lundin, om denne skrivit breven. Lundin hade förklarat, att han vägrade svara på frågan, och till stöd för sin vägran åberopat 36 kap. 6 § rättegångsbalken. Under det fortsatta förhöret hade Lundin vidhållit sin vägran att yttra sig beträffande breven. — Till grund för Strandmarks beslut att inleda förundersökningen syntes ligga följande tankegång. Genom att jakande besvara Larvias fråga "Är det det enda Ni har gjort" hade Lundin lämnat den uppgiften, att han i tvisten mellan filmbolaget och Hildur Larsson icke varit Hildur Larssons rådgivare på annat sätt än att han rått henne att vända sig till advokat. Skulle det förhålla sig så, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med ifrågasvarande tre brev, skulle Lundins svar ha inneburit en osann uppgift av beskaffenhet att föranleda ansvar för mened. Det funnes skäl att misstänka, att Lundin hjälpt Hildur Larsson med breven. Misstanke föreläge alltså, att Lundin genom vittnesmålet begått mened.

Att Strandmark sett saken på nu angivet sätt — anförde riksåklagarämbetet vidare — torde med all tydlighet framgå av handlingarna i ärendet. Ämbetet ville särskilt hänvisa till *dels* s. 1—2 och 6—7 i utskriften från fonogrammet över Strandmarks förhör med Lundin den 8 februari 1951 och *dels* Strandmarks skrivelse till rådhusrätten samma dag med anhållan om vittnesförhör med Hildur Larsson. Förundersökningen syntes för övrigt helt ha varit inriktad på att utreda, hur breven tillkommit. Ämbetet ansåge visserligen i likhet med Strandmark, att det funnes skäl misstänka, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med breven. Icke desto mindre innebure enligt ämbetets mening den ovan angivna tankegången en felbedömning. Lundins yttrande "det kan, det vara några brev, jag har inte sett breven än" måste, sett i sitt sammanhang, rimligen uppfattas så, att Lundin icke ville besvara Larvias fråga, för den händelse med frågan avsåges även åtgärder beträffande de av Lundin åsyftade breven. När i

anslutning därtill ordföranden replikerade "nej, det var fråga om — — —" och Larvia yttrade, att han "först" ville fråga, om Lundin varit rådgivare eller icke, hade Lundin haft anledning antaga, att breven tillsvidare skulle lämnas utanför. Lundins svar "ja, det är det enda jag har gjort, det" kunde vid sådana förhållanden icke anses ha inneburit annat, än att Lundin — bortsett från breven — ej varit Hildur Larssons rådgivare på annat sätt än att han rått henne att vända sig till advokat. Om det skulle visats, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med breven, hade det alltså icke därmed ådagalagts, att svaret vore osant. I rådhusrättens protokoll hade svaret icke återgivits på annat sätt än som en uppgift av Lundin att han, när Hildur Larsson fått varningen från filmbolaget, rått henne att vända sig till advokat. Av protokollet finge man därför närmast den uppfattningen, att rådhusrätten tolkat Lundins svar i enlighet med den nyss angivna begränsade innebörden. — Skulle emellertid Lundins svar vara att uppfatta såsom avgivet utan reservation för breven, torde ändock frågan om brevens tillkomst icke ha den betydelse som Strandmark syntes anse. Ett vittnesmål måste uppenbarligen ses i sin helhet, då det gällde att bedöma, huruvida fullbordad mened föreläge. Rättade vittnet, innan vittnesmålet avslutats, en förut lämnad oriktig uppgift, vore alltså menedsansvar uteslutet. Vittnesmålet vore ju under sådana förhållanden icke ägnat att vilseleda (jfr Beckman, Bergendahl, Strahl: Brott mot staten och allmänheten s. 430—431). Såsom av det ovanstående framginge, hade Lundin senare under förhöret blivit direkt tillfrågad, huruvida han skrivit breven, och han hade då under åberopande av 36 kap. 6 § rättegångsbalken vägrat att svara på frågan. Skulle Lundins svar "ja, det är det enda jag har gjort, det" anses innefatta en osann uppgift om breven, hade med hänsyn till hans ifrågavarande vägran vittnesmålet sett i sin helhet ändå icke varit ägnat att vilseleda beträffande dessa. Därmed vore också menedsansvar uteslutet. Någon anledning till misstanke att Lundin skulle ha biträtt Hildur Larsson i tvisten med bolaget i annat avseende än beträffande breven och rådet att gå till advokat föreläge icke, såvitt av handlingarna framginge. Enbart vad som vid vittnesförhöret förekommit om breven syntes icke utgöra tillräcklig grund för misstanke därom. Att det i allt fall icke varit misstanke i sådant avseende, som föranlett Strandmark att igångsätta förundersökningen, framginge klart av handlingarna i ärendet. Vad ovan anförts gäve enligt ämbetets mening vid handen, att anledning icke förekommit att inleda förundersökning mot Lundin för menedsbrott. Med utgångspunkt från denna sin uppfattning komme ämbetet att förordna om nedläggande av förundersökningen mot Lundin. Hildur Larsson hade i sin anmälan till JO anført, att ovannämnda tre brev saknat betydelse för målet och att det alltså icke skulle ha innefattat menedsbrott, om Lundin med full vetskap om hur breven tillkommit förnekat sin kännedom därom. I detta sammanhang hade Hildur Larsson åberopat

13 kap. 4 § strafflagen. Det syntes emellertid uppenbart, att frågan om Lundin biträtt Hildur Larsson i målet varit av betydelse för bedömande av Lundins trovärdighet. Vid sådant förhållande hade Lundins uppgifter i ifrågavarande hänseende icke varit utan betydelse för saken.

Riksåklagarämbetet anförde slutligen: Det återstode att bedöma, huruvida mot de särskilda åtgärder, som Strandmark vidtagit i samband med förundersökningen, kunde riktas befogade anmärkningar i annat avseende än vad beträffade förundersökningens berättigande över huvud. Vad angående vittnesförhøret med Hildur Larsson syntes Strandmark från sin utgångspunkt ha haft fog för sitt yrkande om föreläggande jämlikt 36 kap. 21 § rättegångsbalken. Mot Strandmarks beslut om husrannsakan syntes — från samma utgångspunkt — icke vara något att erinra. Det finge anses ha förekommit synnerlig anledning att antaga, att genom rannsakingen skolat anträffas koncept eller andra anteckningar, varav slutsatser kunnat dragas om brevens tillkomst. Att förrättningen ägt rum under den tid kaféet var öppet måste anses ha varit motiverat av intresset att genomgå lokalerna omedelbart efter vittnesförhørets avslutande. Ett dröjsmål skulle ha givit Hildur Larsson tillfälle att undanskaffa föremål av betydelse för förundersökningen. Ej heller eljest hade enligt ämbetets mening — alltjämt bortsett från frågan om förundersökningens berättigande över huvud — någon anledning förekommit till anmärkning mot de av Strandmark i samband med förundersökningen vidtagna åtgärderna i och för sig. Den skada och olägenhet, som uppstått för Hildur Larsson genom de henne berörande åtgärderna, syntes sålunda uteslutande ha varit en följd av Strandmarks ursprungliga felbedömning. Ämbetet ansåge i likhet med Strandmark, att det funnes skäl till misstanke att Hildur Larsson genom sina uppgifter vid vittnesförhøren den 8 och den 22 februari 1951 gjort sig skyldig till mened. I sin förklaring hade Strandmark uppgivit, att han inlett förundersökning till utrönande av huruvida Hildur Larsson lämnat osanna uppgifter vid nämnda vittnesförhör ävensom huruvida Lundin, därest så befunes vara förhållandet, medverkat till detta brott. Med hänsyn till omständigheterna i det nu förevarande ärendet ävensom till visst av Strandmark åberopat jävsförhållande komme ämbetet att övertaga förundersökningen om menedsbrott från Hildur Larssons sida.

Enligt ett av statens kriminaltekniska anstalt avgivet utlåtande rörande maskinskriften i de tre ifrågakomna breven till Ahlgrens advokatbyrå kunde det icke anses uteslutet, att den omstridda maskinskriften utförts på samma skrivmaskin som skriften i vissa företedda, av Lundin skrivna protokoll och särskilt upptaget skriftprov från den skrivmaskin Lundin använde. I utlåtandet uttalades även, att det funnes stöd för ett antagande att den omstridda maskinskriften utförts av Lundin.

Ett av rektorn vid Bröderna Påhlmans handelsinstitut Gösta M. Påhlman avgivet utlåtande innehöll, att breven och de företedda protokollen

vore skrivna å samma Underwoodmaskin och syntes vara skrivna av samma person, en van maskinskrivare.

Efter att ha tagit del av riksåklagarämbetets utlåtande och Lundins klagoskrift anförde Strandmark i förnyat yttrande följande.

Riksåklagarämbetet hade funnit, att anledning ej förekommit att inleda förundersökning mot Lundin för menedsbrott. Strandmark kunde ej dela denna uppfattning. Lundins svar på Larvias fråga, om Lundin ej hjälpt Hildur Larsson på något annat sätt än att Lundin rått henne att skaffa sig advokat, borde enligt Strandmarks förmenande tolkas så, att Lundin därigenom förnekat, att han över huvud — bortsett från nämnda råd — varit henne behjälplig. Man syntes vid bedömandet av vad som förekommit under vittnesmålet böra se mer till vad de agerande avsett med sina yttranden än till ordvalen. Larvia hade väl vetat, att Lundin och Hildur Larsson voro goda vänner, som ofta sammanträffade, samt att Hildur Larsson vid olika tillfällen uttryckt sin tillfredsställelse över de goda förbindelser hon hade med poliskåren. Han hade därför haft all anledning misstänka, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig på alla sätt, som stått honom till buds. För bedömandet av tillförlitligheten av Lundins vittnesmål hade det varit av betydelse att få klarlagt, hur därmed kunde förhålla sig. I syfte att ernå klarhet därutinnan hade Larvia framställt sina frågor. Då Lundin i sitt svar ej gjort något förbehåll för breven, måste han anses ha förnekat, att han hjälpt Hildur Larsson med dem. Man torde ej böra bortse från Hildur Larssons inpass i detta sammanhang. Därmed kunde väl ändock ej avses annat än ett förnekande av att Lundin på något sätt hjälpt henne. Lundins svar på frågan borde anses som ett konfirmerande av Hildur Larssons uppgift. För Strandmark hade hela tiden framstått som tveksamt, om Lundins sedermera under vittnesmålet framförda vägran att besvara frågan om han skrivit breven skulle anses som en rättelse av den tidigare lämnade eventuellt osanna uppgiften. I vart fall hade Strandmark ansett frågan tveksam, om det vore så, att Lundin skrivit breven. Man syntes dock med fog kunna hävda den uppfattningen, att en rättelse skulle vara otvetydig och klar. Så vore ej förhållandet här. Kunde det över huvud innebära en rättelse, om Strandmark i ett senare stadium av ett vittnesmål vägrade att yttra sig om en sak, därom Strandmark tidigare under vittnesmålet givit ett bestämt svar? Riksåklagarämbetet hade den uppfattningen att så vore förhållandet. Själv hade Strandmark ansett saken tveksam. Av fonogrammet framginge emellertid tydligt, att det vore frågan huruvida Lundin *skrivit* breven, som han vägrat svara på. Han hade över huvud ej tillfrågats om något annat i detta sammanhang. Anledningen till Lundins vägran att svara på frågan kunde — på sätt framskymtade i vittnesmålet — ha varit tanken, att breven måhända kunde anses innehålla något ärekränkande. Men vad hindrade att Lundin

— om han ej skrivit breven — just i avseende å dem hjälpt Hildur Larsson på något annat sätt? Han kunde ha satt upp en kladd, han kunde ha dikterat dem, han kunde ha givit anvisningar rörande deras innehåll o. s. v. Strandmark menade därför, att Lundins vägran att svara på frågan om han skrivit breven icke alls kunde i vad avsåge breven betraktas som en rättelse av den tidigare uppgiften att han icke alls hjälpt Hildur Larsson. I varje fall syntes det Strandmark nödvändigt att för bedömande av frågan, om rättelse skulle anses ha skett, först utreda, vilken hjälp Lundin över huvud lämnat Hildur Larsson i fråga om breven. Riksåklagarämbetet anförde, att Lundins vittnesmål, sett i sin helhet, med hänsyn till hans ifrågavarande vägran icke varit ägnat att vilseleda beträffande breven. Strandmark kunde ej dela den uppfattningen. Rätten hade hört av Lundin, att han ej på något sätt hjälpt Hildur Larsson. Sedan vägrade Lundin svara på frågan om han skrivit breven. Därmed vore ej sagt, att han hjälpt Hildur Larsson med dem, än mindre att han skrivit dem. Lundin kunde av helt andra skäl ha vägrat svara på frågan. Lundin hade sålunda själv vid förhöret inför Strandmark den 8 februari 1951 (s. 5 i utskriften) anfört ett helt annat skäl för sin vägran. Måhända kunde även andra skäl tänkas. Givet vore, att rättens ledamöter misstänkt, att Lundin skrivit breven. Med hänsyn till Lundins påstående att han icke hjälpt Hildur Larsson syntes de dock vid bedömandet av vittnesmålets värde icke ha kunnat utgå ifrån att Lundin skrivit dem. Rätten kunde sålunda ha blivit vilseledd av vittnesmålet. Det vore riktigt, att förundersökningen så länge Strandmark bedrivit den i första hand tagit sikte på frågan om hur breven tillkommit. Någon anledning till misstanke att Lundin därutöver varit Hildur Larsson behjälplig föreläge visserligen ej, såvitt framginge av handlingarna i kafémålet. Med den kännedom Strandmark hade om det vänskapliga förhållande, som rått mellan Lundin och Hildur Larsson, syntes det Strandmark dock ingalunda uteslutet, att Lundin hjälpt Hildur Larsson även på andra sätt. Strandmark hade räknat med att den fortsatta förundersökningen måhända skolat ge något belägg härför. Strandmark hade sålunda haft — och hade alltjämt — den uppfattningen att anledning funnits till misstanke att menedsbrott förövats samt att det funnits skälig anledning misstänka Lundin därför. Förundersökningen hade enligt Strandmarks förmenande varit befogad för att det material skolat kunna framskaffas, som varit erforderligt för bedömande av frågan om sannolika skäl talat för att menedsbrott förövats. Att Strandmark varit tveksam därom framginge av det förhållandet att han icke dragit försorg om att Lundin avstängts från sin tjänst. Strandmark kunde icke gå med på att han gjort sig skyldig till någon felbedömning. Fastmer hölle han före, att det skulle kunna ifrågasättas, om han icke förfarit felaktigt, därest han underlåtit utreda, om menedsbrott förövats eller ej.

Beträffande Lundins klagomål anförde Strandmark: Då Lundin ej an-

gäve, vilka av Strandmark lämnade uppgifter som skulle vara felaktiga, kunde Strandmark ej bemöta hans påstående därutinnan. Förundersökningen rörande menedsbrottet hade ej igångsatts ”i syfte att få till stånd en extra belastning”. Det material Strandmark tidigare åberopat i besvärärendet hade enligt länsstyrelsens och hans bedömande varit fullt tillräckligt för att ådagalägga Lundins olämplighet för kommissarietjänst. Det vore riktigt, att Lundin omedelbart efter vittnesförhöret med Hildur Larsson den 22 februari 1951 frågat Strandmark, om denne icke genast kunde nedlägga förundersökningen och meddela Kungl. Maj:t därom innan besvärärendet avgjordes. Därtill hade Strandmark svarat, att han icke kunde nedlägga förundersökningen förrän den slutförts och att han icke trodde, att detta skulle låta sig göra innan kommissariekursen toge sin början.

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I likhet med riksåklagarämbetet anser jag den i ärendet verkställda utredningen giva vid handen, att någon anledning icke förekommit att inleda förundersökning mot Lundin för menedsbrott. Genom att icke desto mindre igångsätta en dylik aktion mot Lundin har Strandmark därför gjort sig skyldig till tjänstefel, varom förmäles i 25 kap. 4 § strafflagen. Med hänsyn till omständigheterna och då skada därigenom kan ha tillskyndats Lundin, finner jag Strandmark icke kunna undgå åtal för vad sålunda ligger honom till last.

De av Strandmark i ärendet mot Lundin efter undersökningsförfarandets inledande vidtagna åtgärderna synas mig, såsom riksåklagarämbetet antytt, vara att betrakta som följer av den inledda förundersökningen och alltså icke att anse som särskilda fel i ämbetet, även om därigenom skada uppkommit. Mot någon sådan åtgärd i och för sig torde ej heller kunna framställas någon anmärkning.

Vad i övrigt av klagandena lagts Strandmark till last har jag funnit icke föranleda någon min vidare åtgärd.

På grund av vad jag ovan anfört uppdrog jag åt riksåklagarämbetet att ställa Strandmark under åtal vid hovrätten för Övre Norrland för tjänstefel genom igångsättandet utan laga skäl av ovanberörda förundersökning mot Lundin. Ansvar borde yrkas jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas Hildur Larsson och Lundin att yttra sig i målet.

Sedan åtal mot Strandmark anställts vid *hovrätten för Övre Norrland*, där Lundin biträdde åtalet och Hildur Larsson förde talan om skadestånd av Strandmark på grund av den verkställda husrannsakingen m. m. med

tillhopa 10 900 kronor, hölls av hovrätten huvudförhandling i målet. Därvid hördes såsom vittnen bland andra Bälter, rådmannen Folke Fredlund, stadsombudsmannen Waldemar Åström, Fagerström, köpmannen Wictor Carlsson och kriminalkonstapeln Gustav Strömberg, alla i Umeå. Strandmark biträdde i målet av advokaten Rudolf Ahlgren såsom offentlig försvarare.

I dom *den 19 juni 1952* yttrade hovrätten följande.

Till en början upptages till bedömande frågan om förundersökningen mot Lundin varit inriktad endast på att utröna, huruvida Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med de av Hildur Larsson till Ahlgrens advokatbyrå avlåtna breven, eller om genom förundersökningen avsetts att utreda huruvida Lundin över huvud taget varit Hildur Larsson behjälplig i avhysningsmålet.

Strandmark har härom uppgivit bland annat följande: I januari 1951 hade Strandmark haft att till länsstyrelsen i länet avgiva yttrande över de besvär, Lundin anfört över ett av styrelsen för statens polisskola meddelat beslut att icke bevilja Lundin inträde i skolans kommissarieklass. Strandmark hade vid denna tid av Fagerström erfarit, att Lundin i sitt vittnesmål vägrat besvara en fråga om han skrivit breven samt att Lundin till stöd för sin vägran åberopat 36 kap. 6 § rättegångsbalken. Strandmark hade ansett att Lundin, därest han skrivit breven, förhållit sig på sådant sätt att han satt aktningen för polistjänsten i fara. Strandmark hade därför hört Lundin härom den 25 januari 1951. Vid denna tid hade Strandmark icke misstänkt, att Lundin under vittnesförhöret skulle ha gjort sig skyldig till menedsbrott. Strandmark hade emellertid då ännu icke tagit närmare del av den fonetiska upptagningen av Lundins vittnesmål. Den 27 januari 1951 hade Strandmark avgivit det infortrade yttrandet till länsstyrelsen. Efter det att yttrandet avgivits hade Strandmark närmare granskat uppteckningen av det på fonetisk väg upptagna vittnesförhöret med Lundin. Strandmark hade funnit det tveksamt, huruvida Lundins vägran att besvara frågan om han skrivit breven kunde betraktas som en återkallelse av den av Lundin tidigare under vittnesmålet lämnade uppgiften att han icke varit Hildur Larsson behjälplig i saken i vidare mån än att han rått henne att vända sig till advokat. Emellertid hade det bortsett härifrån funnits anledning antaga, att Lundin även i övrigt lämnat felaktiga uppgifter i sitt vittnesmål. Strandmark hade därför ansett sig böra inleda förundersökningen. Denna hade icke tagit sikte endast på breven utan varit inriktad på frågan, huruvida Lundin över huvud taget hjälpt Hildur Larsson. Detta bestyrktes bland annat av utskriften av de fonografiska upptagningarna av Strandmarks förhör med Lundin den 8 februari 1951 och av vittnesförhöret med Hildur Larsson samma dag ävensom av innehållet i Strandmarks till JO avgivna yttranden. Strandmark hade vid nämnda förhör med Lundin i så hög grad uppehållit sig vid frågan om

breven av taktiska skäl. Visserligen hade Strandmark i sin till rådhusrätten ingivna skriftliga ansökning om vittnesförhör med Hildur Larsson motiverat framställningen endast därmed, att anledning funnits till antagande att Lundin i sitt vittnesmål lämnat en oriktig uppgift angående sin befattning med breven, men Strandmark förmenade, att avgörande vikt icke borde fästas vid ordalagen i den skriftliga framställningen. Ursprungligen hade nämligen Strandmark endast muntligen begärt, att vittnesförhör skulle äga rum; först då Strandmark strax före vittnesförhöret infunnit sig i rådhuset samt en av rättens ledamöter påkallat skriftlig framställning, hade Strandmark — utan att närmare aktgiva på ordalagen — dikterat framställningen för ett skrivbiträde vid rådhusrätten.

Av utskriften av den fonetiska upptagningen av Strandmarks förhör med Lundin framgår, att Strandmark vid förhörets början underrättat Lundin om att Strandmark ansåge sig ha anledning misstänka att Lundin lämnat felaktiga uppgifter i sitt vittnesmål, att Strandmark inlett förhöret med frågor huruvida Lundin vid vittnesförhöret blivit tillfrågad, om han varit Hildur Larssons rådgivare och vad han därvid svarat, att förhöret därefter kommit in på spörsmålet om Lundin bistått Hildur Larsson på annat sätt i målet än genom att råda henne att vända sig till advokat, att förhöret därefter och till sin huvudsakliga del varit inriktad på att söka utröna, om Lundin tagit någon befattning med breven, samt att i slutet av förhöret spörsmålet om omfattningen av Lundins rådgivning änyo berörts.

Protokoll, som förts vid bevisupptagningen med Hildur Larsson den 8 februari 1951, utvisar att Hildur Larsson — sedan hon förklarat att Lundin icke hjälpt henne med breven — av Strandmark tillfrågats, om Lundin hjälpt henne i något annat avseende.

Strandmark har i sitt den 5 mars 1951 till JO avgivna yttrande uppgivit, att det varit den omständigheten att Lundin på ed uppgivit sig icke ha på något sätt hjälpt Hildur Larsson i samband med avhysningsmålet, som föranlett Strandmarks misstanke om mened, samt att det för avgörande av frågan vilken hjälp Lundin lämnat Hildur Larsson vore av betydelse att få de omständigheter utredda, under vilka breven tillkommit.

Sedan riksåklagarämbetet i ett till JO avgivet yttrande framhållit, att förundersökningen syntes ha varit helt inriktad på att utreda hur breven tillkommit, har Strandmark i ett den 20 juni 1951 till JO avgivet förnyat yttrande anfört, att det vore riktigt att förundersökningen, så länge Strandmark bedrivit densamma, i första hand tagit sikte på hur breven tillkommit, att någon anledning till misstanke att Lundin härutöver varit Hildur Larsson behjälplig visserligen icke förelegat, såvitt framginge av handlingarna i avhysningsmålet, men att det med den kännedom Strandmark haft om det vänskapliga förhållande som rått mellan Lundin och

Hildur Larsson ingalunda syntes uteslutet, att Lundin hjälpt Hildur Larsson även på andra sätt.

Vid bedömande av vad i denna del av målet förekommit finner hovrätten till en början väl, att innehållet i Strandmarks till rådhusrätten ingivna skrivelse med begäran om vittnesförhör med Hildur Larsson stöder uppfattningen att förundersökningen varit inriktad endast på att utreda frågan om brevens tillkomst. Strandmarks — av riksåklagarämbetet ej till riktigheten ifrågasatta — uppgift angående omständigheterna vid skrivelsens uppsättande förringar emellertid betydelsen av de i skrivelsen använda ordalagen. I övrigt bör enligt hovrättens mening större avseende fästas vid vad som förekommit under förundersökningen än vid de av riksåklagarämbetet åberopade, av Strandmark gjorda uttalandena i hans yttranden till JO. Särskilt måste härvid beaktas, att Strandmark vid förhören med Lundin och Hildur Larsson icke endast uppehållit sig vid breven och frågan om hur dessa tillkommit.

Vad sålunda anförts finner hovrätten ådagalägga, att den av Strandmark inledda förundersökningen avsett omfattningen av den hjälp Lundin lämnat Hildur Larsson i avhysningsmålet och icke enbart varit inriktad på breven.

Hovrätten övergår härefter till frågan huruvida Strandmark — då han den 8 februari 1951 höll förhör med Lundin och föranstaltade om bevisupptagning — haft skälig anledning misstänka Lundin för menedsbrott. Härutinnan har hovrätten funnit följande förtjäna beaktande.

Strandmark har såsom redan berörts uppgivit, att han ägt kännedom om att ett vänskapligt förhållande sedan lång tid tillbaka rått mellan Lundin och Hildur Larsson och därför haft anledning antaga, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig i denna angelägenhet.

Hovrätten finner av vad i målet förevarit framgå, att Lundin och Hildur Larsson stått i sådant vänskapsförhållande till varandra, att det legat nära till hands för Hildur Larsson att vända sig till Lundin med sina bekymmer för kafärerörelsen samt för Lundin att i mån av sin förmåga hjälpa henne härvidlag. Enligt vad Hildur Larsson och Lundin uppgivit hade hon också i ett tidigt skede av tvisten med bolaget vänt sig till Lundin med begäran om råd. Att Lundin därvid inskränkt sig till att råda henne att anlita advokat förefaller hovrätten mindre troligt. I vart fall har icke i målet framkommit någon omständighet, som gör det osannolikt att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig i avhysningsmålet såväl i fråga om breven och rådet att anlita advokat som i annat avseende.

Strandmark har vidare uppgivit, att han före igångsättandet av förundersökningen från olika håll erfarit att Lundins vittnesmål förefallit vara oriktigt. I detta avseende finner hovrätten följande omständigheter ha betydelse.

Fagerström har omvitnat: Han hade funnit det anmärkningsvärt att

Lundin i avhysningsmålet uppgivit, att det ofta hänt att folk ringt till polisen och sagt att det varit bråk på Hildur Larssons kafé, men att då polisen kommit dit, det visat sig att intet anmärkningsvärt inträffat, ävensom att i övrigt icke tidigare några klagomål, såvitt Lundin vetat, framförts mot kaféet. Fagerström visste nämligen, att nykterhetsnämnden i Umeå i december 1949 gjort en undersökning om alkoholisters besök på kaféet samt att Lundin, medan undersökningen pågått, fått kännedom om densamma. Fagerström hade av Lundins vittnesmål fått den uppfattningen att Lundin sökt dölja något som han vetat. Enligt Fagerströms åsikt hade det funnits fog för att närmare granska Lundins vittnesmål. Fagerström hade samtalat med Strandmark om Lundins vittnesmål efter det vittnesmålet avgivits och därvid delgivit Strandmark sin uppfattning om detsamma.

De omdömen, Fagerström fällt rörande Lundins vittnesmål, vinna visst stöd i Bälters, Fredlunds och Åströms vittnesberättelser.

Carlssons vittnesmål utvisar, att nykterhetsnämnden i Umeå under år 1949 verkställt en undersökning angående förhållandena på kaféet samt att Lundin känt till denna undersökning.

Slutligen böra beaktas vittnet Strömbergs uppgifter, att Lundin vid ett tidigare tillfälle varit misstänkt för att ha avgivit en oriktig vittnesutsaga samt att Strömberg för 5—6 år sedan omtalat detta för Strandmark.

På grund av vad sålunda förekommit anser hovrätten, att Strandmark den 8 februari 1951 skäligen kunnat misstänka Lundin för att ha begått mened i avhysningsmålet. Strandmark har förty icke förfarit felaktigt genom att hålla förhör med Lundin, föranstalta om bevisupptagning med Hildur Larsson samt verkställa husrannsakan.

Eftersom Strandmark enligt vad ovan upptagits varit berättigad föranstalta om bevisupptagning med Hildur Larsson och verkställa husrannsakan hos henne samt någon anledning till anmärkning mot dessa åtgärder i och för sig icke påvisats, kan den av Hildur Larsson förda ersättnings-talan icke bifallas.

Hovrätten ogillar åklagarens och målsägandenas mot Strandmark förda talan.

Ahlgren tillerkännes ersättning av allmänna medel för försvaret av Strandmark med skäligen ansedda 2 025 kronor, varav 2 000 kronor utgöra arvode och återstoden ersättning för havda kostnader. Ersättningen skall stanna å statsverket.

Mot hovrättens dom fullföljde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius talan under yrkande att högsta domstolen måtte, med ändring av domen, bifalla den mot Strandmark i målet förda talan. Till utveckling av grunderna för ändringsyrkandet anförde JO följande.

Den av Strandmark mot Lundin inledda förundersökningen rörande menedsbrott kan tänkas motiverad av misstanke

- 1) att Lundin genom sina uttalanden vid vittnesförhöret med honom mot bättre vetande förnekat, att han varit Hildur Larsson behjälplig med de tre i målet omförmälda breven, eller
- 2) att han vid vittnesförhöret mot bättre vetande förnekat, att han i avhysningsmålet lämnat Hildur Larsson hjälp, som icke enbart varit inriktad på breven, eller
- 3) att Lundin i sitt vittnesmål mot bättre vetande lämnat oriktiga uppgifter om förhållandena på kaféet.

Vad angår det först angivna skälet till förundersökning, vill jag till en början framhålla, att frågan huruvida Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med breven, vilka enligt vad som uttryckligen angivits inför rådhusrätten icke åberopats såsom bevis, saknat direkt relevans i avhysningsmålet. För att det över huvud skall kunna bli fråga om menedsansvar i detta hänseende måste frågan därför vara av väsentlig betydelse för bedömning av trovärdigheten av Lundins utsagor beträffande själva saken. Även om det nu förhåller sig så, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med breven, och detta varit känt i civilmålet, är det emellertid, särskilt i betraktande av brevens innehåll, uppenbart, att denna omständighet enbart för sig skulle ha varit till mycket ringa ledning vid bedömningen av tilltron till Lundins vittnesmål. Jag är därför för min del benägen anse berörda omständighet vara av så perifer betydelse för prövning av vittnesmålet, att en medvetet oriktig uppgift av Lundin beträffande breven icke kunnat grunda menedsansvar för honom.

Vilken vikt för prövningen av Lundins vittnesmål man än vill tillmäta hans befattning med breven, kunna hans uttalanden vid vittnesförhöret — av skäl som utförligt utvecklats i riksåklagarämbetets yttrande — likväl icke anses innefatta någon osann uppgift om breven.

I detta sammanhang må anmärkas, att domsrecitens återgivande av åklagarens ståndpunkt i fråga om betydelsen av protokollets avfattning icke helt överensstämmer med åklagarens utveckling av åtalet. Åklagaren har i detta avseende anfört följande:

”Oavsett hur Lundins vittnesutsaga i och för sig kan vara att tolka måste ändå menedsansvar vara uteslutet på grund av protokollets avfattning. Med hänsyn till det sätt, på vilket utsagan upptogs i protokollet och upplästes för Lundin för godkännande, har nämligen Lundin haft fog för att antaga, att rådhusrätten uppfattat vittnesmålet så, att det icke innebure något förnekande av befattning med breven. Under sådana omständigheter har det icke funnits någon anledning för Lundin att rätta eller förtydliga vittnesmålet vid uppläsningen. Det kan därför icke bli fråga om menedsansvar även om det skulle förhålla sig så, att Lundin hjälpt Hildur Larsson. Beträffande protokollets betydelse är av intresse

rättsfallet NJA 1947:565 (refererat av åklagaren). I det nu föreliggande fallet torde det vara ännu klarare att avfattningen av protokollet måste utesluta menedsansvar. I rättsfallet var fråga, om en positiv, oriktig uppgift skulle anses ingå i den del av utsagan, som var avgiven under menedsansvar. Här gäller det, om vittnesutsagan över huvud taget kan uppfattas så, att den innebär uppgift i ett visst hänseende.”

Vad åter angår det andra tänkbara skälet till förundersökning — misstanke att Lundin vid vittnesförhöret mot bättre vetande förnekat, att han i avhysningsmålet lämnat Hildur Larsson hjälp, som icke enbart varit inriktad på breven — så är det uppenbart att, om Lundin verkat såsom Hildur Larssons biträde i målet eller medverkat vid förberedandet av hennes talan på sådant sätt, att han kunde befaras fått en förutfattad mening beträffande målet, denna omständighet varit av sådan betydelse för bedömande av hans vittnesmål, att en osann utsaga härom är av beskaffenhet att kunna föranleda menedsansvar. Om det alltså funnits fog för misstanke att Lundin lämnat Hildur Larsson sådan hjälp, har det därför med hänsyn till Lundins uttalanden vid vittnesförhöret förelegat skäl för inledande av förundersökning. Vidare har Strandmark givetvis haft anledning till sådan undersökning, om det funnits fog att misstänka, att Lundin under förhöret lämnat osanna uppgifter om förhållande, som varit av omedelbar betydelse för avhysningsmålet.

Åtalsinstruktionen utgår från att förundersökningen uteslutande föranletts av misstanke att Lundins vittnesmål innefattat osanna uppgifter om brevens tillkomst. Vad som i instruktionen lagts Strandmark till last är således, att han inlett förundersökning härom och vidtagit vissa härav föranledda åtgärder utan att det funnits skäl till sådan misstanke.

Hovrätten har emellertid icke berört den grundläggande frågan, om Lundins vittnesmål kunnat innefatta menedsbrott beträffande breven till Ahlgrens advokatbyrå. Domen torde böra tolkas på det sätt, att hovrätten godtagit åklagarens ståndpunkt i denna del.

I domskälen har hovrätten i stället först upptagit till bedömande frågan, om förundersökningen mot Lundin varit inriktad endast på att utröna, huruvida Lundin varit Hildur Larsson behjälplig med breven, eller om genom förundersökningen avsetts att utreda, huruvida Lundin över huvud taget varit Hildur Larsson behjälplig i avhysningsmålet. Den uppställda frågan har hovrätten besvarat så, att förundersökningen avsett ”omfattningen av den hjälp Lundin lämnat Hildur Larsson i avhysningsmålet och icke enbart varit inriktad på breven”. Det torde kunna förutsättas, att hovrätten med nämnda uttalande velat utsäga, att med den inledda förundersökningen avsetts att utreda, om det funnits skäl att misstänka, att Lundin vid vittnesförhöret mot bättre vetande förnekat att han i avhysningsmålet lämnat Hildur Larsson hjälp, som icke enbart varit inriktad på breven, d. v. s. det ovan under 2) angivna motivet till förundersökning.

Av handlingarna i målet torde med all tydlighet framgå, att till grund för förundersökningen uteslutande legat misstanke om mened beträffande breven.

Utskriften av den fonetiska upptagningen av förhöret med Lundin den 8 februari 1951 visar bland annat: Vid förhörets början underrättades Lundin om att Strandmark ansåge sig ha anledning misstänka, att Lundin lämnat oriktiga uppgifter i vittnesmålet. I omedelbar anslutning till detta meddelande förklarade Strandmark, att han skulle gå direkt på själva den sak, som han ansåge sig ha anledning misstänka vara felaktig i vittnesmålet, varefter han erinrade om Larvias fråga om Lundin varit Hildur Larssons rådgivare. På Strandmarks fråga, vad Lundin svarat härtill, yttrade Lundin — efter att till en början ha svarat undvikande: "Och så var det en del resonemang om några brev, alltså som jag skulle svara på." Härtill yttrade Strandmark: "Ja, vi skall nu tillsvidare bara hålla oss just till detta, så att överkonstapeln kommer ihåg att Ni blev tillfrågad, om Ni varit Hildur Larssons rådgivare." Därefter genomgicks med Lundin utskriften från den fonetiska upptagningen av vittnesmålet i de delar, som hänföra sig till Larvias fråga om rådgivning, och därvid förklarade Lundin, att hans svar "ja, det är det enda jag har gjort det" vore riktigt. Sedan Strandmark framhållit, att Lundins senare vägran att svara på Larvias fråga om breven lätteligen kunde tolkas så, att Lundin skrivit dessa, yttrade Strandmark: "Och då förstår Ni också, att har Ni på fråga här, om Ni inte har hjälpt Hildur Larsson på annat sätt än att Ni rått henne till att gå till advokat, svarat att Ni inte har gjort någonting annat. Har Ni sedan hjälpt henne med dessa brev, då har Ni lämnat en felaktig uppgift i ett vittnesmål." Efter ett inpass av Lundin förekom i anslutning till Strandmarks sistberörda yttrande följande replikväxling: Strandmark: "Ni har alltså, har som vittne sagt, att Ni icke gjort någonting annat än rått henne att gå till en advokat, och det säger Ni att det är riktigt?" Lundin: "Javisst." Strandmark: "Men om det inte skulle vara det, om Ni har haft med tillkomsten av breven att göra, då är detta svar felaktigt, eller hur?"

Genom vad sålunda förekommit under förhöret med Lundin har Strandmark — i enlighet med föreskriften i 23 kap. 18 § rättegångsbalken — underrättat Lundin om den mot honom föreliggande misstanken. Att underrättelsen uteslutande avsåg misstanke om mened beträffande breven torde klart framgå av Strandmarks ovanberörda yttranden vid förhöret.

Förhöret var därefter till sin huvudsakliga del inriktat på att utröna, om Lundin tagit befattning med breven. Mot slutet av förhöret kom Strandmark in också på frågan om Lundin hjälpt Hildur Larsson i tvisten på annat sätt än beträffande breven och rådet att gå till advokat. Någon misstanke om hjälp i sådant avseende uttalades emellertid icke.

Samtidigt som förhöret med Lundin pågick, hördes Hildur Larsson av Fagerström. Detta förhör avsåg uteslutande frågan om brevens tillkomst.

Sedan Hildur Larsson vid sistnämnda förhör vägrat svara på fråga, under vilka omständigheter breven utskrivits på maskin, ingav Strandmark till rådhusrätten en skriftlig framställning om vittnesförhör, vari han — efter förmälan att Lundin vore misstänkt för att ha begått mened i sitt vittnesmål — anförde bland annat: "Förundersökning pågår. Under vittnesmålet blev Lundin direkt tillfrågad, huruvida han tagit annan befattning med den tvist, som föregått bolagets stämningsansökan, än att han rått Hildur Larsson att vända sig till advokat. Lundin förnekade att han så gjort. Anledning finnes emellertid att antaga att Lundin skrivit tre brev för Hildur Larssons räkning till Ahlgrens advokatbyrå, som företrätt bolaget i målet. — — — Lundin är emellertid underrättad om den misstanke, som riktats mot honom."

Genom framställningen till rådhusrätten hade misstanken preciserats på ett sätt som icke kunde ge anledning till tvekan.

Av det anförda torde med all tydlighet framgå, att det var misstanke om mened beträffande breven och icke något annat, som låg till grund för Strandmarks beslut att inleda förundersökningen.

Beträffande de skäl, som hovrätten anført till stöd för sin motsatta ståndpunkt, kan ytterligare framhållas följande.

Vad först angår det förhållandet, att Strandmark vid förhören med Lundin och Hildur Larsson icke uteslutande uppehållit sig vid breven och frågan hur dessa tillkommit, torde detta icke, som hovrätten synes anse, utgöra något belägg för att förundersökningen avsett misstanke om hjälp i annat avseende än beträffande breven och rådet att gå till advokat. Belysande i detta avseende är, att det avsnitt av förhöret med Lundin, som avsåg annat än breven, upptager icke fullt tre maskinskrivna sidor i fonogramutskriften, medan hela utskriften omfattar 22 sidor. Det är tydligt att förhöret, i vad det avsett annat än breven, endast åsyftat att från en ny utgångspunkt söka få klarhet beträffande tillkomsten av dessa. Av utskriften från den fonetiska upptagningen av Hildur Larssons vittnesmål, vilket i utskriften omfattar 20 maskinskrivna sidor, framgår, att Strandmark mot slutet av förhöret framställt frågan, om Lundin hjälpt Hildur Larsson i annat avseende än beträffande breven, men att förhöret i övrigt uteslutande avsett breven. Denna enstaka fråga utgör givetvis icke något som helst stöd för hovrättens ståndpunkt.

Vad härefter beträffar Strandmarks skrivelse till rådhusrätten den 8 februari 1951 har hovrätten anført, att Strandmarks uppgift angående omständigheterna vid skrivelsens uppsättande föringade betydelsen av de i skrivelsen använda ordalagen. Vad hovrätten här åsyftar är Strandmarks påstående att han, sedan en av rådhusrättens ledamöter begärt att framställningen om vittnesförhöret med Hildur Larsson skulle göras skriftligen, utan att närmare aktgiva på ordalagen dikterat ned framställningen för ett skrivbiträde vid rådhusrätten. Det saknas givetvis anledning att ifråga-

sätta riktigheten av Strandmarks uppgifter i vad de avse de yttre omständigheterna vid skrivelsens tillkomst. Däremot saknas skäl att antaga, att ordalagen icke skulle riktigt återge Strandmarks motiv till framställningen. En jämförelse mellan framställningen till rådhusrätten och Strandmarks förut omnämnda uttalanden under förhöret med Lundin ger också ett klart bevis för att innehållet i framställningen utgjort ett riktigt uttryck för Strandmarks tankegång. Det är vidare uppenbart, att Strandmark icke skulle ha låtit rådhusrätten förordna att Hildur Larsson skulle hållas i häkte, till dess hon uttalat sig rörande omständigheterna vid brevens tillkomst, såvida det icke varit just dessa omständigheter, som utgjorde det centrala i hela förundersökningen.

Vad slutligen angår de yttranden, som Strandmark i ärendet avgivit till JO, synas Strandmarks däri gjorda uttalanden utgöra ett ytterligare belägg för åtalsinstruktionens ståndpunkt, att förundersökningen avsett endast breven.

Till det sagda kan fogas den reflexionen, att rådhusrätten icke ägt tillåta bevisupptagningen, om syftet med förundersökningen angivits vara att utröna, huruvida Lundin hjälpt Hildur Larsson i tvisten med bolaget i annat avseende än beträffande breven och rådet att gå till advokat. Enligt stadgandet i 23 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken må nämligen sådan bevisupptagning ej äga rum, förrän förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan misstänkas för brottet. Strandmark kunde vid nämnda tidpunkt icke peka på någon omständighet, som kunde utgöra tillräckligt stöd för misstanke om brott i de ovan under 2) och 3) angivna hänseendena.

Sedan hovrätten fastslagit, att den av Strandmark inledda förundersökningen avsett omfattningen av den hjälp Lundin lämnat Hildur Larsson i avhysningsmålet och icke enbart varit inriktad på breven, övergår hovrätten till frågan, huruvida Strandmark den 8 februari 1951 haft skäligen anledning misstänka Lundin för menedsbrott. Härmed åsyftar hovrätten misstanke om brott i båda de ovan under 2) och 3) angivna hänseendena, ehuru hovrätten uttalat, att den inledda förundersökningen avsåg misstanke endast i det under 2) angivna hänseendet.

Det följdriktiga synes ha varit att undersöka, om det nämnda dag förelegat skäligen misstanke att Lundin i strid med uttalande i vittnesmålet hjälpt Hildur Larsson i tvisten med bolaget i annat avseende än beträffande breven och rådet att gå till advokat. Hovrättens tankegång är icke fullt klar. Efter allt att döma har dock hovrätten menat, att det vore tillräckligt att undersöka, huruvida det den 8 februari 1951 över huvud taget förelegat skäligen anledning till misstanke att vittnesmålet innefattade oriktiga uppgifter. Det skulle således icke vara av någon avgörande betydelse, om de uppgifter, beträffande vilka bestämd misstanke yppats, angått hjälpen till Hildur Larsson eller annat förhållande.

Som den inledda förundersökningen icke ens enligt hovrättens mening avsett misstanke i det under 3) angivna hänseendet, lärer vad som i hovrätten framkommit till stöd för en misstanke i sistnämnda hänseende icke kunna utgöra fog för en förundersökning som ej avsett detta förhållande, i all synnerhet som detta material icke påverkat Strandmarks beslut.

Vad angår domskälen i denna del vill jag i övrigt anföra följande.

Av utredningen i målet torde klart framgå, att det icke förelegat någon på objektiva skäl grundad misstanke om att Lundin hjälpt Hildur Larsson i tvisten i annat avseende än beträffande breven och rådet att gå till advokat. Tvärtom framstår det såsom osannolikt, att någon sådan hjälp skulle ha förekommit. Vad angår tiden innan Hildur Larsson vänt sig till advokat, kan det — bortsett från förutnämnda råd — knappast tänkas annan hjälp än i fråga om breven. Sedan Hildur Larsson lagt sin sak i advokats händer, har det icke funnits någon anledning för Lundin att bistå henne i tvisten. Anmärkningsvärt är, att hovrätten icke anfört något exempel på hjälp, som Lundin kunde tänkas ha lämnat Hildur Larsson i annat avseende än beträffande breven och rådet att gå till advokat.

Strandmark har i yttrandet till JO den 20 juni 1951 — avgivet efter det han tagit del av riksåklagarämbetets utlåtande — icke ens påstått, att det skulle ha förelegat skäligen misstanke om sådan hjälp. Han har i yttrandet förklarat, att med den kännedom han hade om det vänskapliga förhållande, som rått mellan Lundin och Hildur Larsson, det ingalunda syntes honom *uteslutet*, att Lundin hjälpt Hildur Larsson även på andra sätt, och att han räknat med att den fortsatta förundersökningen *måhända* skulle giva något belägg härför. Detta är uppenbarligen något helt annat än vad i 23 kap. 13 och 18 §§ rättegångsbalken anges såsom förutsättning för vidtagande av där omförmälda åtgärder, nämligen att någon "skäligen kan misstänkas" för det brott, varom fråga är. Mot Lundin har icke framkommit omständigheter, som göra honom skäligen misstänkt för menedsbrott i det under 2) angivna hänseendet. Laga grund har sålunda icke förelegat för att jämlikt 23 kap. 18 § rättegångsbalken vid förhör med Lundin underrätta honom om misstanken eller att jämlikt 13 § samma kapitel påkalla bevisupptagning inför rätta eller att jämlikt 28 kap. 1 § samma balk företaga husrannsakan hos Hildur Larsson. Vad sålunda anförts utgör tillika ett ytterligare stöd för påståendet att förundersökningen avsett allenast misstanke i det under 1) angivna hänseendet.

Hovrätten har icke heller ansett sig kunna gå längre än till att uttala, att det icke förekommit någon omständighet, som gjorde det osannolikt, att Lundin varit Hildur Larsson behjälplig i avhysningsmålet såväl i fråga om breven och rådet att anlita advokat som i annat avseende.

Såsom förut berörts, har emellertid hovrätten ansett den avgörande frågan vara, om Strandmark, när han inledde förundersökningen, skäligen kunnat misstänka Lundin för att ha begått mened i avhysningsmålet.

Denna fråga har hovrätten besvarat jakande. Därvid har hovrätten framförallt stött sig på uppgifter av vittnena Fagerström, Bälter, Fredlund och Åström. Vittnenas uppgifter ha avsett vissa uttalanden av Lundin rörande förhållandena på kaféet och frågan huruvida klagomål tidigare framförts mot kaféet. Tydligen har hovrätten funnit utredningen giva vid handen, att det funnits skälig anledning att misstänka Lundin för att i sitt vittnesmål ha lämnat oriktiga uppgifter beträffande dessa förhållanden. På grundval härav har hovrätten kommit fram till slutsatsen, att Strandmark icke förfarit felaktigt genom att hålla förhör med Lundin, föranstalta om bevisupptagning med Hildur Larsson och verkställa husrannsakan.

Det är uppenbart, att det icke kan krävas något starkare mått av bevisning för att inleda förundersökning, huruvida visst brott förövats. Vad som förekommit i samband med civilmålet kunde helt visst ha berättigat Strandmark att börja undersöka, huruvida Lundins uppgifter under vittnesförhöret rörande förhållandena på kaféet voro riktiga. Hade det endast varit fråga härom, hade JO helt visst icke skridit till åtal. Men innan en åklagare vidtager sådana åtgärder, om vilka förmäles i 23 kap. 13 och 18 §§ samt 28 kap. 1 § rättegångsbalken, krävs att förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan misstänkas för brott. Enligt min mening har vad som framkommit genom vittnesbevisningen i hovrätten icke utgjort grund för skälig misstanke, att Lundin gjort sig skyldig till menedsbrott i det under 3) angivna hänseendet. Belysande är, att Strandmark under förundersökningen icke på något sätt berört den del av Lundins vittnesmål, som avsåg förhållandena på kaféet, trots att vittnet Fagerström före förundersökningens igångsättande gjort Strandmark uppmärksam på ifrågavarande del av vittnesmålet. Vad som framkommit i hovrätten har därför lagligen icke kunnat utgöra fog för vidtagande av åtgärder enligt nyssnämnda lagrum. I varje fall har en eventuell skälig misstanke om oriktiga uppgifter rörande förhållandena på kaféet icke berättigat Strandmark till de av honom vidtagna åtgärderna beträffande hjälpen till Hildur Larsson. Än mindre kan givetvis en allmän, obestämd misstanke mot vittnesmålet ha givit Strandmark en sådan rätt.

Hovrättens dom synes mig alltför litet återspegla det som åtalet avser. Vad som verkligen hänt är — och detta måste vara för alla uppenbart — att Strandmark oriktigt antagit, att Lundin i sitt vittnesmål gjort sig skyldig till osann utsaga beträffande breven, och därför — och enbart av denna anledning — inlett förundersökning härom. Strandmark har därför handlat felaktigt, när han inledde förundersökning rörande ifrågavarande förhållande.

När Strandmark gör gällande, att förundersökningen avsett även Lundins förnekande av att denne lämnat Hildur Larsson hjälp som icke enbart

avsett breven, är detta helt visst en efterhandskonstruktion, låt vara att den kan försvaras med hänsyn till att det vid tiden för förundersökningen helt visst föresvävade Strandmark, att Lundin kunde ha hjälpt Hildur Larsson även i annat avseende än beträffande breven. Men det är klart, att Strandmark icke skulle ha inlett förundersökningen, om det icke varit till följd av missuppfattningen angående innebörden av Lundins utsagor med avseende å breven. I varje fall skulle han icke ha vidtagit några tvångsåtgärder. Även om man skulle godtaga hovrättens mening att förundersökningen verkligen avsett misstanke i det ovan under 2) angivna hänseendet, är det dock klart, att förundersökningen icke fortskridit så långt, d. v. s. givit sådant resultat, att Strandmark haft fog för att anse, att Lundin kunde skäligen misstänkas för att ha gjort sig skyldig till mened i detta avseende. Strandmark har följaktligen lagligen icke ägt vidtaga de åtgärder, som avses i 23 kap. 13 och 18 §§ och 28 kap. 1 § rättegångsbalken.

Om man skulle utgå från att det icke funnits något skäl att misstänka Lundin för mened i det under 3) angivna hänseendet, måste det med hänsyn till vad sålunda anförts anses klarlagt, att Strandmark förfarit felaktigt. Strandmarks handläggning av ärendet blir icke mindre felaktigt därför, att det tilläventyrs funnits visst fog för att misstänka Lundin för menedsbrott i sistnämnda hänseende, eftersom detta icke stått klart för Strandmark vid tiden för förundersökningen och denna icke avsett nämnda förhållande. Men även om man ansåge förundersökningen ha avsett brott i båda de under 2) och 3) angivna hänseendena, ha förundersökningen och de vidtagna åtgärderna enligt 23 kap. 13 och 18 §§ samt 28 kap. 1 § rättegångsbalken likväl icke, på sätt som skett, fått avse menedsbrott i det under 1) angivna hänseendet.

Det är självfallet, att det framförallt är sistnämnda åtgärder som läggas Strandmark till last, låt vara att åtalsinstruktionen av angivna skäl preciserar åtalet att avse att Strandmark utan skäl igångsatt förundersökning mot Lundin. Det är emellertid att märka, att det vid tiden för instruktionens avfattande icke var fråga om annat än att den klandrade förundersökningen avsåg allenast misstanke i sistnämnda hänseende. Att det senare framkommit vissa skäl, som kunnat berättiga ett inledande av förundersökning i det under 3) angivna hänseendet, bör icke — såsom hovrätten möjligen menat — föranleda till att Strandmark med hänsyn till det sätt, varpå åtalet bestämts, icke kan fällas till ansvar för det fel, som han begått genom förundersökningen, bevisupptagningen och husrannsakingen (jfr det sätt varpå åtalet angivits i stämningen). Det är därför som det är nödvändigt att här tydligt understryka, att förundersökningen och de därmed sammanhängande åtgärderna (bevisupptagningen och husrannsakingen) under inga förhållanden fått avse misstanken att Lundin gjort sig skyldig till menedsbrott beträffande breven. Sist-

nämnda åtgärder ha haft betydelse enbart för frågan om brevens tillkomst. Som Lundins utsaga icke kunnat innebära mened beträffande breven, torde det vara uppenbart, att frågan om brevens tillkomst icke kan ha haft sådan vikt för utredningen om brott i de under 2) och 3) angivna hänseendena, att Strandmark haft fog för dessa allvarliga ingripanden mot en för brott icke misstänkt person. Åtgärderna i fråga kunna alltså icke under några förhållanden försvaras.

I målet har icke kommit till klart uttryck skillnaden mellan förut-sättningarna för inledande av en förundersökning och förutsättningarna för vidtagande av åtgärder enligt 23 kap. 13 och 18 §§ samt 28 kap. 1 § rättegångsbalken. En förundersökning kan givetvis, såsom förut framhållits, inledas på mycket vaga misstankar, så snart dessa avse något som kan vara ett brott. Med hänsyn härtill skulle jag varit benägen anse det förklarligt, om Strandmark med anledning av Lundins uppträdande funnit sig böra kontrollera dennes vittnesmål i de delar desamma kunnat innefatta mened. Nu har emellertid Strandmark låtit förundersökningen avse något som icke kunnat innebära sådant brott. Den omständigheten att Strandmark kunnat vara befogad att inleda förundersökning i ett annat avseende än det av honom avsedda innebär icke ett medgivande, att han haft laga grund för vidtagande av åtgärder enligt nyssnämnda lagrum. Sådan grund har icke förelegat. Förundersökningen hade nämligen, såsom förut nämnts, icke fortskridit så långt, att Lundin kunde skäligen misstänkas för brott. Än mindre har Strandmark varit berättigad att låta dessa åtgärder avse något som icke kunnat innebära menedsbrott och som icke behövt i detalj utredas för att kontrollera vittnesmålet i de delar som kunnat innefatta menedsbrott.

Jämväl Hildur Larsson fullföljde talan mot hovrättens dom.

Kungl. Maj:t har i dom den 22 december 1952 fastställt hovrättens dom samt tillerkänt Ahlgren för biträde åt Strandmark hos Kungl. Maj:t arvode av allmänna medel med 600 kronor att stanna å statsverket.

9. Osant intygande i tjänsten.

Av handlingarna i ett genom klagomål av arrendatorn Johan Dahlin i Råggård härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Till Råggårds församling i Högsäters, Järbo, Rännelanda, Lerdals och Råggårds församlingars pastorat hör i Råggårds socken belägna ecklesiastika lönebostället (komministerbostället) 1/4 mantal Sörsäter med 7/48 mantal Råggårds stom. I 7/48 mantal Råggårds stom ingår lägenheterna Lugnet och Stackängen. Under tiden 1927—1942 arrenderade klaganden

tillsammans med två sina bröder bostället med undantag av Lugnet och Stackängen. Under tiden därefter till den 14 mars 1949 arrenderade klaganden ensam huvudgården. Det sista kontraktet angående detta arrende avsåg tiden den 14 mars 1947—den 14 mars 1949 och arrendelotten angavs i en å det tryckta kontraktsformuläret befintlig rubrik vara "1/4 mtl. Sörsäter 7/48 mtl. Råggårds stom" medan arrendelottens beteckning ej ifyllts i själva kontraktstexten. I denna angavs däremot, att arrendet omfattade cirka 20 hektar odlad jord samt att "det av O. Skogsberg arrenderade området" ej inginge i arrendet. Med sistnämnda område avsågs Lugnet och Stackängen, vilka lägenheter då arrenderades av klagandens svärfader, O. F. Skogsberg. Den 14 mars 1948 frånträdde emellertid Skogsberg av åldersskäl sitt arrende, vilket då övertogs av klaganden. I kontraktet angående detta arrende, vilket avsåg tiden den 14 mars 1948—den 14 mars 1949, angavs arrendelotten utgöras av "Torpet Lugnet" och arrendet omfatta 7 1/2 hektar odlad jord, varefter å öppen plats i det tryckta formuläret — samma som det förut nämnda — fanns tillägget "jämte den s. k. Stackängen". Under våren 1948 anhöll lantbrukaren Hilmer Aronsson, som ägde en mindre gård gränsande till bostället, att av bostället få köpa visst område, omfattande Stackängen och en del av Lugnet. Vid pastoratskyrkostämman den 30 augusti 1948 beslöts — uppenbarligen med anledning av Aronssons ansökan — att boställsarrendet vid arrendetidens utgång den 14 mars 1949 skulle uppdelas i två lotter, av vilka klaganden skulle få arrendera den ena och Aronsson den andra. I det vid stämman förda protokollet hette det: "Arrendet skulle uppdelas på följande sätt: 1) C. H. Aronsson arrende å ca 5,5 har (Stackängen) för kr. 235: — pr. år. 2) Sörsäter med Råggårds stom samt Lugnet tillsammans ca 29 har för kr. 1 265: — jämte kr 65: — såsom medgiven ersättning för indragen elektricitet, tillsammans kr. 1 330: — pr. år. Arrendatorn å huvudgården skulle vara skyldig att hålla 12 st. mjölkande kor." Troligen den 12 september 1948 tillställdes klaganden av kyrkoherden i pastoratet Harald Gardar ett i enlighet med det vid pastoratskyrkostämman fattade beslutet upprättat förslag till nytt arrendekontrakt för tiden den 14 mars 1949—den 14 mars 1959. Detta förslag, som var undertecknat den 30 augusti 1948 av Gardar i egenskap av ordförande i pastoratskyrkorådet och godkänt den 11 påföljande september å boställsnämndens vägnar av dess ordförande Richard Jansson, undertecknades av klaganden den 12 oktober 1948 och tillställdes samma dag Gardar. I kontraktet, vartill användes samma formulär som vid de tidigare berörda tillfällena, angavs arrendelotten utgöras av "1/4 mtl. Sörsäter + 7/48 mtl. Råggårds stom samt lägenheten Lugnet" samt omfatta cirka 29 hektar odlad jord. I rubriken å kontraktet var arrendelotten betecknad såsom "1/4 mtl Sörsäter + 7/48 mtl Råggårds stom m. m." Ett vid sidan av rubriken befint-

ligt formulär för arealsammandrag hade ej ifyllts. Så hade ej heller skett i övriga ovan berörda kontrakt.

I en den 7 juli 1951 hit inkommen klagoskrift anförde ombudsmannen i Norra Älvsborgs länsförbund av Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) G. Fredlund såsom ombud för klaganden följande.

En tid efter det klaganden undertecknat det sist berörda arrendekontraktet och återställt det till Gardar hade klaganden från Gardar fått en av denne med orden "Rätt avskrivet betygar Harald Gardar" undertecknad avskrift av originalkontraktet. Den av Gardar bestyrkta avskriften stämde emellertid i väsentliga delar ej överens med originalet. Klaganden ville därför underställa JO:s prövning, huruvida Gardar handlat riktigt och i enlighet med sitt ämbets- och tjänstemannaansvar, varjämte klaganden hemställde, att JO måtte vidtaga de åtgärder, som kunde anses påkallade. Fredlund ville framhålla, att klaganden den 21 september 1949 uppsagts från arrendet, emedan han vägrat lämna borgen för detsamma enligt den kontraktsformulering, som Gardar felaktigt bestyrkt såsom riktig, samt att klaganden dessutom avfordrats ytterligare arrendeavgift.

Vid klagoskriften funnos fogade i transumerade delar gjorda avskrifter av originalkontraktet, vars innehåll i aktuella delar ovan återgivits, och av den avskrift av samma kontrakt, vilken Gardar påstods ha tillställt klaganden. I sistnämnda transumerade avskrift av avskrift var arrendelotten angiven sålunda: "1/4 mtl. Sörsäter + delar av Råggårds stom."

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften infordrat yttrande från Gardar, anförde denne följande.

Vid pastoratskyrkostämman den 30 augusti 1948 hade upprättats två arrendekontrakt. Enligt det ena kontraktet skulle Aronsson arrendera ett område om cirka 5 hektar (Stackängen) för 235 kronor per år, och enligt det andra skulle klaganden arrendera Sörsäter med Råggårds stom samt Lugnet, tillsammans cirka 29 hektar, för 1 265 kronor per år jämte 65 kronor om året såsom ersättning för indraget elljus. Stämman hade ej kunnat precisera arealuppgifterna för Aronssons arrende, då någon värdering ej skett av det område han önskade köpa för förstärkning av sitt ofullständiga jordbruk. Meningen med detta kontrakt hade emellertid varit, att något hinder mot försäljningen ej skulle kunna resas av klaganden, som skulle arrendera allt det övriga av bostället och som ej heller kunnat få arealuppgiften för sitt arrende preciserad. Endast kontraktet för huvudgården hade av boställsnämndsordföranden godkänts, när denne ansett sig ej vilja föregripa försäljningsfrågan genom att godkänna kontrakt på den till försäljning tänkta delen. Klaganden, som varit optionsberättigad, hade erhållit det uppgjorda kontraktet å huvudgården för undertecknande och anskaffande av borgen. Kontraktet hade utskrivits den 30 augusti

1948, därvid arrendet i rubriken angivits omfatta 1/4 mtl Sörsäter + 7/48 mtl Råggårds stom m. m., medan beteckningen inne i kontraktet preciserats så, att "m. m." utbyts mot "samt lägenheten Lugnet". Arealen hade satts till "ca 29 hektar odlad jord samt övrig mark". Intet arealsammandrag hade uppgjorts. Före kontraktets undertecknande hade klaganden besökt Gardar och fått fullt klarlagt för sig, att arrendet omfattade all jord utom den, som stått under försäljning. Att klaganden fått reda på detta hade han även erkänt för Gardar i närvaro av Jansson. Senare hade emellertid klaganden velat göra gällande, att hans arrende omfattat hela bostället. När Gardar fått höra detta, hade han talat med biträdande stiftsjägmästaren Erik Farup, som då föreslagit, att stiftsnämnden skulle låta räkna ut arealen enligt det uppgjorda kontraktet. Sedan så skett, hade ett kontrakt med arealsammandrag samt ändring till "delar av Råggårds stom" tillställts Gardar. Då Gardar sedan skolat vidarebefordra avskrifter av det med klaganden upprättade kontraktet till stiftsnämnden och klaganden, hade Gardar tyvärr gjort avskrift av stiftsnämndens förtydligade kontrakt. Klaganden hade för Gardar påpekat, att det ej varit samma kontrakt, varför Gardar sagt klaganden, att det som vore annorlunda enbart vore stiftsnämndens förtydligande samt att klaganden, om han ej ville ha det med, finge stryka det. Den 18 oktober 1950 hade Gardar för övrigt sänt klaganden en avskrift av det gamla kontraktet med begäran, att det förtydligade kontraktet från stiftsnämnden skulle återsändas. Så hade emellertid ej skett. — Beträffande klagandens uppsägning låge saken så till: Klaganden hade tillträtt arrendet den 14 mars 1949, men då han icke inom laga tid avlämnat borgensförbindelse, trots att blankett skickats honom, hade kyrkorådet beslutat, att klaganden skulle avlämna borgen enligt det kontrakt, som uppgjorts av stiftsnämnden. Då klaganden ej inom förelagd tid gjort detta, hade kyrkorådet utsett ombud, som skolat uppsäga honom. Detta hade skett, men någon fullföljd av ärendet hade ej ägt rum. — Den 6 oktober 1950 hade kammarkollegiet meddelat beslut i ärendet angående försäljning till Aronsson och medgivit denne att köpa under förutsättning att arrende frågan kunde lösas före den 1 januari 1953, eventuellt genom uppgörelse mellan klaganden och pastoratet. Beslutet hade överklagats, men överklagandet hade icke medfört någon ändring. — För att få detta gamla segslitna ärende ur världen hade i kyrkorådet, delvis på Gardars initiativ, föreslagits, att pastoratet skulle erbjuda klaganden compensation genom nedsättning i arrendeavgiften, om han ville avstå från en del av den jord som skulle försäljas, vilken del dock ej enligt stiftsnämndens arealsammandrag tillhörde hans arrende. Enligt denna linje hade Jansson i sin egenskap av ordförande i boställsnämnden sökt åstadkomma en uppgörelse mellan klaganden och Aronsson, varvid klaganden gått med på densamma men Aronsson vägrat. Kyrkorådet och kyrkostämman hade sanktionerat kompromisslösningen, men intet hade kunnat åt-

göras på grund av Aronssons vägran. Under sådana förhållanden syntes få utsikter förefinnas, att ärendet kunde lösas på annat sätt, än att klaganden skulle till arrendetidens utgång 1959 få behålla hela arrendet för den arrendesumma han nu betalade. — Då Gardars avskrift ej alls gjorts för att på något sätt skada klaganden utan endast för att med stiftsnämndens hjälp förtydliga kontraktet och då klaganden erbjudits att stryka det felaktiga samt han dessutom senare fått en avskrift, likalydande med det av honom underskrivna kontraktet, vilket alltså gällde, hemställde Gardar, att klagomålen mot honom ej måtte föranleda någon åtgärd.

Därefter inkom klaganden med en skrift, vari han framhöll, att ersättning borde beredas honom för utlägg för resor m. m. samt för det myckna besvär och obehag han haft i anledning av "det omskr. arrendekontraktet".

I avgivna påminnelser anförde Fredlund å klagandens vägnar i huvudsak följande.

Klaganden hade arrenderat Sörsäter med Råggärds stom sedan 1927, därvid arealerna tidigare ej angivits på annat sätt än nu. De två sista åren hade klaganden även arrenderat Lugnet, sedan innehavaren av denna lägenhet på grund av hög ålder överlätit arrendet på klaganden. Under sådana omständigheter kunde ju det vid pastoratskyrkostämman den 30 augusti 1948 upprättade kontraktet anses som ett nytt kontrakt, varför klaganden med hänsyn till sin optionsrätt å Lugnet och Stackängen efter Skogsberg bort beredas tillfälle att yttra sig, innan han fått kontraktet sig förelagt för underskrift. Så hade emellertid icke skett. Vad beträffade Aronssons arrendekontrakt å cirka 5 hektar (Stackängen) så vore denna beteckning icke riktig, ty i den del, som Aronsson skulle arrendera, inginge en ganska stor del av lägenheten Lugnet eller cirka 4 hektar, oaktat det stode i klagandens kontrakt, att han arrenderade Lugnet. Efter vad Fredlund kunnat finna vore för övrigt all odlad jord, tillhörig lönebostället, inrymd i formuleringen av det kontrakt klaganden undertecknat. Arealsammandrag hade ej heller beträffande Lugnet och Stackängen förekommit å tidigare kontrakt. — Den 12 oktober 1948 hade klaganden underskrivit arrendekontraktet, som omfattade $1/4$ mtl. Sörsäter + $7/48$ mtl. Råggärds stom samt lägenheten Lugnet, cirka 29 hektar odlad jord. Den 20 mars 1949 hade klaganden fått en avskrift av kontraktet, men enligt denna avskrift hade kontraktet varit ändrat därhän, att det angivits omfatta $1/4$ mtl. Sörsäter men endast "delar av Råggärds stom", varjämte lägenheten Lugnet helt uteslutits. Sedermera hade klaganden avfordrats borgensförbindelse, men icke på det kontrakt, som han underskrivit och fått bevitnat, utan på "avskriften", som klaganden ville anse som felaktigt utförd, då $7/48$ mtl. Råggärds stom samt lägenheten Lugnet vore utbytt mot "delar av Råggärds stom" och lägenheten Lugnet vore helt utesluten. En sådan borgensförbindelse hade klaganden helt naturligt icke velat

avlämna. Klaganden hade då blivit uppsagd, men uppsägningen hade dittills icke lett till annan åtgärd, än att de av kyrkorådet utsedda ombuden erhållit klagandens erkännande av att han blivit uppsagd. Klaganden ville framhålla, att han ansåge detta tillvägagångssätt orättvist och kränkande. Vad beträffade Gardars påstående att klaganden skulle ha givit muntliga medgivanden, så förekomme ju vid alla uppgörelser innan kontrakt skreves olika alternativ, och klaganden finge erkänna, att Gardar gjort både det ena och det andra förslaget. När emellertid klaganden senare, utan att ha fått tillfälle att yttra sig över det upprättade och med pastorstyrkorådets och boställsnämndens ordförandes underskrifter försedda kontraktet, fått sig detta tillsänt för underskrift, vore det ganska naturligt, att klaganden icke i kontraktet kunnat tillskriva några ändringar, undantag eller dylikt, utan ansett att kontraktet gällde det område av lönebostället Sörsäter med Råggärds stom, som kontraktet angåve och som klaganden förut arrenderat, utökat med lägenheten Lugnet, å vilken han haft särskilt kontrakt. Under sådana omständigheter hade klaganden underskrivit kontraktet och fått det vederbörligen bevittnat. Någon borgensförbindelse å annat kontrakt än det han underskrivit hade klaganden ej velat lämna. Borgensförbindelse i enlighet med det av honom underskrivna kontraktet hade klaganden däremot velat lämna till Gardar, som dock ej velat mottaga densamma, varför klaganden måst insända förbindelsen genom polismannen Ödman i Högsäter. Det borde även nämnas, att klaganden tillsammans med Fredlund infunnit sig i Högsäter samma dag kontraktet av klaganden senare underskrivits och innan så skett sökt få diskutera kontraktet med Gardar inför pastoratstyrkorådet. Detta hade dock ej beviljats. — Gardar hade begärt att återfå den bestyrkta avskrift han ursprungligen tillställt klaganden. Denna begäran hade kommit efter kammarkollegiets beslut angående försäljningen. — Det syntes vara riktigt, såsom Gardar i sitt yttrande anført, att klaganden finge till arrendetidens utgång 1959 behålla hela arrendet för den arrendesumma han nu betalade. Detta syntes klaganden endast vara i enlighet med det ursprungliga kontraktet. — Om Gardar, såsom han gjort gällande, gjort avskrift av stiftsnämndens förtydligade kontrakt, skulle detta innebära, att såväl klagandens som vittnenas namnteckningar funnits därå. Klaganden ville framhålla, att så ej varit fallet. Huruvida Jansson såsom boställsnämndens ordförande skrivit på kontraktet och i så fall med samma datering som å originalkontraktet, kände klaganden ej till. Gardars erbjudande till klaganden att stryka det felaktiga i avskriften hade klaganden antagit gälla endast arealsammandraget, ej texten i övrigt. Denna uppfattning hade bestyrkts av att Gardar, då klaganden ej ansett sig vilja ändra ett under-tecknat kontrakt, själv överkorsat sammandraget men ej ändrat skiljaktigheten i övrigt ävensom av att den klaganden avfordrade borgensförbindelsen till ordalydelsen överensstämt med den kontraktsavskrift, vari

texten ändrats. För att få ärendet slutfört hade klaganden fått göra många resor och haft mycket besvär, som hindrat honom i arbetet. Ofta mitt under den brådaste tiden hade han fått lämna sitt arbete för att bevaka sin rätt vid stämmor och sammanträden. Detta ansåge klaganden på något sätt borde gottgöras.

På anmodan verkställde landsfogden i Älvsborgs län därefter genom statspolisens försorg ytterligare utredning i ärendet, varefter landsfogden med överlämnande av protokoll över utredningen avgav eget yttrande.

Statspolisen hade vid berörda utredning hört Fredlund, klaganden, Gardar, Jansson, hemmansägaren Clarence Larsson, komministern Sven Edner samt Farup.

Enligt utredningsprotokollet hade Fredlund uppgivit följande.

Klaganden vore genom Råggårds lokalavdelning ansluten till RLF. Någon dag omkring den 1 oktober 1948 hade klaganden ringt till Fredlund och omtalat, att hans arrende av bostället utginge den 14 mars 1949 och att ett nytt arrendeavtal förelagts honom. Pastoratskyrkorådet hade emellertid avsevärt höjt arrendet. Vidare skulle klaganden få bekosta större reparationer, vilket han ansett strida mot sedvanlig kutym. Klaganden hade därför begärt, att RLF skulle inleda underhandlingar med Gardar i dennes egenskap av ordförande i pastoratskyrkorådet. Fredlund hade kort därefter ringt till Gardar, varvid denne emellertid förklarar, att han icke kunde göra något åt saken. Fredlund hade då begärt, att tillfälle skulle beredas honom och klaganden att med pastoratskyrkorådet diskutera avtalet. Gardar hade intet haft att invända däremot och hade uppgivit tid för pastoratskyrkorådets sammanträde den 12 oktober 1948. Fredlund och klaganden hade på den utsatta tiden infunnit sig i Högsäter, där sammanträdet hållits. De hade anmält sig för en ledamot av kyrkorådet. Denne hade emellertid efter en stund kommit ut från sammanträdeslokalen och underrättat Fredlund och klaganden, att de icke finge företräde hos pastoratskyrkorådet. Det hade då varit sista eller näst sista dagen för klaganden att underteckna arrendekontraktet, därest han ville ha arrendet förnyat. Av den anledningen hade klaganden beslutat sig för att ändock underteckna det honom tillställda kontraktet. Detta hade han gjort senare samma dag å Lantmannaföreningens kontor i Högsäter. Lantmannaföreningens föreståndare Folke Pettersson samt Fredlund hade därvid bevittnat klagandens namnteckning. I samband med att klaganden undertecknat kontraktet hade Fredlund gjort en avskrift därav. Huruvida detta skett på Fredlunds initiativ, kunde Fredlund nu icke erinra sig. Anledningen till att Fredlund gjort sagda avskrift hade, så vitt Fredlund kunde erinra sig, varit att klaganden uppgivit, att han tidigare icke tagit avskrifter av de arrendekontrakt han undertecknat och att han varit i tvivelsmål huruvida de avskrifter, han sedermera erhållit av arrendekontrakten, varit likalydande med originalen.

Klaganden hade vid tillfället framhållit, att med den lydelse kontraktet hade arrendet skulle omfatta all den areal, han redan då arrenderade. Klaganden hade vid tillfället säkerligen varit underkunnig om att det varit på tal, att Aronsson skulle köpa en del av den areal, som klaganden arrenderade och som även enligt det nya arrendekontraktet inginge i arrendet. Detta hade dock icke varit enda orsaken till att avskrift tagits av det nya arrendekontraktet. Att så skett hade nämligen från Fredlunds sida varit en rutinsak. Då klaganden den 20 mars 1949 bekommit nu ifrågakomna avskrift av kontraktet, hade han genast satt sig i förbindelse med Fredlund och omtalat, att avskriften icke var likalydande med originalet beträffande arrendelottens omfattning. Klaganden hade därefter översänt avskriften till Fredlund. Sedan Fredlund rådgjort med RLF:s jurist om saken, hade Fredlund tillsagt klaganden, att klaganden endast skulle fortsätta att bruka arrendelotten enligt det kontrakt han undertecknat den 12 oktober 1948 och sålunda den areal, som han brukat vid tiden för undertecknandet av kontraktet. Någon dag troligen på våren 1949 hade klaganden fått kallelse till ett pastoratskyrkorådets sammanträde, där arrende frågan skulle upptagas till behandling. Fredlund hade åtföljt klaganden till sammanträdet. Vid sammanträdet hade Gardar gjort gällande, att klagandens arrende icke omfattade den del av arrendelotten, som varit avsedd att försäljas till Aronsson. Klaganden och Fredlund hade hävdad, att arrendet omfattade även denna del. Sannolikt hade ersättning till klaganden, därest han velat avträda den ifrågavarande lotten, varit på tal. Någon uppgörelse hade emellertid icke kommit till stånd. Klaganden hade därefter flera gånger talat med Fredlund om att han ville "ha ärendet slutfört". Sålunda hade klaganden framhållit, att arrendet i samband med frågan om försäljning av viss del av arrendelotten till Aronsson varit uppe till behandling vid sammanträden och stämmor, där klaganden måst infinna sig för att bevaka sin rätt. I övrigt hade klaganden framhållit, att han hade en viss osäkerhets känsla så länge han icke visste, hur eller när "det hela slutade". Klaganden hade därför begärt, att Fredlund skulle för klagandens räkning hos vederbörande myndighet begära att få prövat, huruvida Gardar "handlat riktigt och i enlighet med sitt ämbetsmannans ansvar". — Fredlund hade icke biträtt klaganden beträffande borgensförbindelsen eller pastoratets uppsägning av arrendet.

Klaganden hade anfört följande.

Sannolikt den 12 september 1948 hade han med posten mot mottagningsbevis från Gardar erhållit förslag till arrendekontrakt rörande arrendelotterna 1/4 mantal Sörsäter och 7/48 mantal Råggårds stom samt lägenheten Lugnet med arrendetid den 14 mars 1949—den 14 mars 1959. Arrendekontraktet hade då redan varit påtecknat av Jansson. Detta hade enligt klagandens åsikt inneburit, att avtalet fastställts av pastoratet och boställsnämnden och att klaganden haft att antingen godkänna eller för-

kasta förslaget. Vid tidigare tillfällen hade klaganden erhållit förslag till arrendekontrakt från pastoratskyrkorådets ordförande, därvid klaganden anmodats att yttra sig över de föreslagna arrendevillkoren, innan dessa godkänkts av boställsnämndens ordförande. I anledning därav och då arrendet höjts från 765 till 1 330 kronor hade klaganden satt sig i förbindelse med Fredlund. Denne hade i sin tur vänt sig till Gardar, och den 12 oktober 1948 hade klaganden följt med Fredlund till Högsäter för att söka få arrendesumman jämkad. Samma dag skulle nämligen pastoratskyrkorådet ha sammanträde i Högsäter. Klaganden och Fredlund hade emellertid icke tillåtits att underhandla med kyrkorådet. Enär klaganden nedlagt mycket arbete på förbättring av jordbruket, hade han icke velat avstå från arrendet, och då den 12 oktober 1948 varit sista dagen för honom att underteckna kontraktet, därest han icke velat förlora arrendet, hade han undertecknat kontraktet senare samma dag i Högsäter under de omständigheter som Fredlund uppgivit. Under hela den tid klaganden arrenderat ifrågasvarande arrendelotter hade det varit på tal, att pastoratet skulle sälja det i 7/48 mantal Råggårds stom ingående torpet Stackängen samt en del av torpet Lugnet, d. v. s. mark, som klaganden arrenderat och som enligt det nya arrendekontraktet jämväl i fortsättningen skulle ingå i arrendet. Detta hade klaganden omtalat för Fredlund ävensom att klaganden varit i tvivelsmål om, huruvida han icke tidigare erhållit en avskrift av ett arrendekontrakt, vilken avskrift icke varit likalydande med originalet. Detta hade gällt ett kontrakt av troligen år 1945 och den eventuella felaktigheten hade rört foder, som klaganden skolat tillhandahålla vid eventuellt avträde av arrendet. Fredlund hade därför gjort en avskrift av det arrendekontrakt, som klaganden vid tillfället undertecknat. Enligt arrendeavtalet vore klaganden skyldig hålla tolv kor jämte ungdjur. Därest lägenheten Stackängen och delar av Lugnet skulle friköpas av annan person, skulle klaganden icke kunna hålla nämnda kreatursbestånd. Han hade därför vid kontraktets undertecknande varit angelägen om att under hela arrendetiden få behålla även den areal, som det varit tal om att pastoratet skulle sälja. Detta torde ha varit huvudorsaken till att avskrift togs av arrendekontraktet. Såvitt klaganden nu mindes, hade han och Gardar icke sinsemellan talat om arrendelottens omfattning, innan klaganden den 12 oktober 1948 undertecknat kontraktet. — Någon dag i början av januari 1949 hade klaganden i ett ärende varit i Högsäter. Då han varit på väg från Centralföreningen, hade han mött Gardar nära järnvägsövergången. Gardar, som varit i sällskap med Jansson och Larsson, hade tagit fram ett arrendekontrakt, varjämte han yttrat: "Det var bra jag träffade Dahlin, nu kan han skriva på avskriften av arrendekontraktet." Klaganden hade genmält: "Jag behöver väl inte skriva på avskriften, jag har ju skrivit på kontraktet en gång." Gardar hade då sagt: "Ja, men jag kan ju inte skriva Dahlins namn." Klaganden hade framhållit, att det nog ginge bra, enär

det alltid förfarits så förut med avskrifterna. Gardar hade då fattat humör och sagt till klaganden: "Ni vet att ni inte får arrendera den del, som Hilmer Aronsson skall köpa, och får han icke köpa det, så skall han arrendera det, men ni får det aldrig." Då Gardar sade de sista orden, hade han knutit handen mot klaganden. Klaganden, som legat sjuk och fortfarande hade feber, hade blivit nervös och börjat skälva i kroppen. Han hade endast svarat: "Jag är sjuk, jag får gå nu." Han hade blivit mycket uppskakad av händelsen och hade genast begivit sig hem. Vid hemkomsten hade han haft 40 graders feber. Såvitt klaganden kunde erinra sig, hade Gardar icke tidigare än vid detta tillfälle uttryckligen sagt ifrån, att klaganden icke skulle få arrendera den areal, som pastoratet ämnade sälja till Aronsson. Vid ett sammanträde med pastoratskyrkorådet, troligen den 20 mars 1949, i Högsäter hade Gardar till klaganden överlämnat en avskrift av arrendekontraktet. Å avskriften hade arealsammandraget varit ifyllt, vilket det däremot icke varit å originalkontraktet. Klaganden hade anmärkt därpå, vartill Gardar svarat: "Det kan Dahlin suddas bort, om han icke vill, att det skall stå där." Då klaganden framhållit, att han icke velat göra någon sådan ändring av en bestyrkt avskrift, hade Gardar tagit upp en blyertspenna och korsat över arealsammandraget. Klaganden hade icke haft med sig några glasögon vid tillfället, varför han stoppat på sig kontraktet utan att läsa innehållet i övrigt. Då han kommit hem till bostaden, hade han emellertid sett, att arrendelotten i avskriften icke var densamma som i originalkontraktet. Enligt avskriften skulle sålunda arrendelotten utgöra endast en del av 7/48 mantal Råggårds stom, och pastoratet skulle med sådan lydelse av kontraktet kunnat sälja eller utarrendera delar av Råggårds stom till annan person. I anledning därav hade klaganden satt sig i förbindelse med Fredlund och på begäran av denne översänt avskriften jämte den avskrift, som Fredlund gjort av det kontrakt klaganden under-tecknat den 12 oktober 1948. Någon tid därefter hade Fredlund meddelat klaganden, att klaganden skulle fortsätta att bruka hela den areal, som han dittills brukat, alltså bland annat hela 7/48 mantal Råggårds stom. — Någon dag kort efter den 15 juli 1949 hade klaganden med posten mot mottagningsbevis från Gardar fått ett formulär till borgensförbindelse för arrendet. Formuläret hade gällt arrende enligt Gardars avskrift av arrendekontraktet. Klaganden hade emellertid tidigare skaffat borgensmän och iordningställt borgensförbindelse enligt det arrendekontrakt, som han under-tecknat. Klaganden hade genast uppsökt Gardar å dennes expedition och framlämnat sistnämnda borgensförbindelse. Då Gardar läst förbindelsen, hade han sagt, att det icke vore den förbindelse, som han översänt till klaganden, och att han därför icke kunde godkänna den. Trots att klaganden framhållit för Gardar, att borgensförbindelsen vore i överens-stämmelse med arrendekontraktet, som klaganden under-tecknat den 12 oktober 1948, hade Gardar vägrat att mottaga den. Enär borgensförbindelse

skolat vara inlämnad inom åtta dagar från det klaganden på mottagningsbeviset kvitterat det översända borgensformuläret vid äventyr att arrendet i annat fall ansåges uppsagt, hade klaganden blivit mycket orolig över att Gardar ej mottagit borgensförbindelsen. Klaganden hade därför uppsökt Ödman och bett denne följa med till Gardar för att såsom vittne kunna intyga, att klaganden överlämnat borgensförbindelsen. Ödman hade emellertid icke velat följa med till Gardar utan hade föreslagit klaganden att skicka borgensförbindelsen till Gardar med posten mot mottagningsbevis. Detta hade klaganden gjort samma dag. Troligen påföljande dag hade klaganden erhållit mottagningsbeviset behörigen undertecknat av Gardar. — Den 21 september 1949 omkring klockan 18 hade klaganden i sin bostad fått besök av hemmansägarna Hertvig Drottz och Anders Jakobsson samt Edner. De hade begärt, att klaganden skulle som arrendelott godkänna formuleringen ”delar av Råggärds stom”. Under framhållande av att han under sådana förhållanden icke kunde behålla arrendet, enär han icke kunde hålla tolv kor på den arealen, hade klaganden vägrat att gå med på deras begäran. De hade då framhållit, att klaganden under sådana förhållanden bleve uppsagd från arrendet. De hade stannat kvar i klagandens bostad till omkring klockan 21 samma dag, då klaganden slutligen undertecknat ett erkännande, att han ”i enlighet med Högsäters pastoratskyrkoråds beslut av den 29 aug. 1949 genom härtill utsedda ombud blivit uppsagd från arrendet å Sörsäter”. Under den påföljande natten hade klaganden på grund av uppsägningen icke kunnat sova. På morgonen påföljande dag hade han ringt till Gardar och begärt, att pastoratskyrkorådet skulle återkalla uppsägningen, samt framhållit, att han i annat fall skulle göra anmälan till domkapitlet. Gardar hade svarat: ”Ni sitter inte på Sörsäter i fjorton dagar till.” Gardar hade därpå avbrutit samtalet. Klaganden hade sedan ringt till Fredlund. Denne hade förklarat för klaganden, att en sådan uppsägning vore utan verkan. — Under hösten 1950 hade det kommit till klagandens kännedom, att kammarkollegiet tillstyrkt försäljning av 8,17 hektar av Råggärds stom till Aronsson. Med anledning därav hade klaganden den 16 oktober 1950 tillskrivit stiftsnämnden i ärendet och översänt avskriften av det arrendekontrakt, som han undertecknat den 12 oktober 1948, samt gjort förfrågan om försäljningen kunde äga rum under pågående arrendeperiod. Klaganden hade erhållit svar av innehåll, att försäljning icke kunde ske utan uppgörelse med klaganden i egenskap av arrendator av berörda markområde. Troligen den 19 oktober 1950 hade klaganden från Gardar med posten fått en riktig avskrift av det kontrakt, som klaganden undertecknat den 12 oktober 1948, jämte en skrivelse av följande lydelse:

”Herr Arrendator Johan Dalin. Råggärd.

Då Johan Dalin icke synes gå med på att göra som jag sade, nämligen stryka de av Stiftsnämnden insatta tilläggen i den avskrift av arrende-

kontraktet, som jag översände till Eder, översändes härmed en ny avskrift. Jag vore tacksam att få den gamla avskriften tillbaka omgående. Högsäter den 18 okt. 1950

Harald Gardar
ordf. i pastoratskyrkorådet”

Gardar hade berättat följande.

Anledningen till att arrendet enligt pastoratskyrkostämmans beslut den 30 augusti 1948 uppdelats hade varit, att Aronsson före sammanträdet ingivit vederbörlig ansökan att få köpa Stackängen och en mindre del av Lugnet och att det fordrades arrendatorns godkännande för att en försäljning skulle kunna äga rum. Samma dag som pastoratskyrkostämman hållits hade Gardar i egenskap av pastoratskyrkorådets ordförande utskrivit förslag till arrendekontrakt i enlighet med stämmans beslut och skickat kontrakten till Jansson för godkännande. Kontraktet med klaganden som arrendator hade återkommit från Jansson med påtecknat godkännande, under det att kontraktet med Aronsson som arrendator återkommit utan godkännande av Jansson. Anledningen därtill hade varit, att Jansson icke velat föregripa ärendet rörande Stackängens eventuella försäljning. Den 11 eller den 12 september 1948 hade Gardar skickat det av Jansson godkända kontraktet till klaganden för underskrift. Samtidigt hade Gardar skickat blankett till borgensförbindelse för arrendet. Den 12 oktober 1948 hade klaganden undertecknat kontraktet och tillställt Gardar detsamma. Dessförinnan hade emellertid klaganden någon dag efter det han fått kontraktet för undertecknande uppsökt Gardar i Högsäter och talat med honom om det nya arrendekontraktet. Klaganden hade då blivit underrättad om pastoratskyrkostämmans beslut om utarrendering av Stackängen till Aronsson och att klagandens arrende sålunda icke skulle omfatta Stackängen och den del av Lugnet, som Aronsson ansökt att få köpa. — Vid pastoratskyrkostämman den 6 december 1948 hade försäljningsärendet behandlats. Stämman hade beslutat att avslå Aronssons ansökan på grund av att klaganden gjort gällande, att bostället skulle skadas om ifrågasatt försäljning ägde rum. En reservation mot beslutet hade avgivits. Sannolikt vid denna stämman hade klaganden även gjort gällande, att den mark, som eventuellt skulle försälas till Aronsson, inginge i klagandens arrende. Före stämman hade uppmätning och värdering skett av den mark Aronsson önskat köpa. Någon tid därefter, då Gardar tillsammans med Jansson och Larsson kommit från en värdering i Högsäter, hade Gardar mött klaganden. I Janssons och Larssons närvaro hade Gardar då frågat klaganden, om icke klaganden, innan han undertecknat det nya arrendekontraktet, av Gardar underrättats om att hans arrende icke skulle innefatta Stackängen och den del av Lugnet, som eventuellt skolat försälas till Aronsson. Klaganden hade först förnekat att han underrättats om detta. Gardar hade då sagt till klaganden: ”Nu ljuger ni.” Gardar hade därpå för klaganden

relaterat samtalet mellan Gardar och klaganden innan denne undertecknat kontraktet. Klaganden hade då medgivit, att han av Gardar underrättats om att arrendet icke skulle omfatta de delar, som varit föremål för försäljning till Aronsson, nämligen Stackängen och del av Lugnet. — En gång i slutet av 1948 hade Farup varit i Högsäter i någon tjänsteförrättning. Gardar hade för Farup omtalat klagandens åsikt om arrendets omfattning. Farup hade då erbjudit sig att med ledning av karta uppmäta den areal, som klagandens arrende skulle omfatta, däri sålunda icke inbegripet den del, som varit föremål för försäljning till Aronsson. Farup hade fått det av klaganden undertecknade kontraktet till läns. En av de sista dagarna i december 1948 hade Gardar återbekommit kontraktet. I platsen för arealsammandraget å kontraktet hade Farup med blyerts ifyllt den av honom uppmätta arealen. Samtidigt hade Gardar erhållit ett av Farup uppgjort förslag till arrendekontrakt med arrendelotten angiven vara "Råggårds kmb. Sörsäter med delar av Råggårds stom". Kontraktet hade dessutom varit försett med godkännande av Jansson. Möjligen hade Gardar skickat Jansson kontraktet för att Jansson skulle teckna godkännande å detsamma. Enligt Gardars uppfattning hade avsikten med kontraktet varit, att Farup eller stiftsnämnden velat hjälpa pastoratet med förtydligande av vad som ingått i klagandens arrende av de cirka 29 hektar odlad jord och övrig mark, som utarrenderats till klaganden enligt det kontrakt han undertecknat den 12 oktober 1948. Därefter hade Gardar gjort avskrift av klagandens arrendekontrakt och tillställt klaganden, stiftsnämnden och boställsnämnden vardera ett exemplar. De närmare omständigheterna, då Gardar gjort avskrifterna, kunde han icke erinra sig. Han ville emellertid hålla för sannolikt, att han haft framme icke endast det kontrakt, som klaganden undertecknat den 12 oktober 1948, utan även Farups kontraktsförslag. I avskriften hade Gardar med blyerts ifyllt arealsammandraget i enlighet med Farups noteringar å originalkontraktet samt uppgiften om arrendelotten såväl i rubriken som i själva kontraktet med texten: "1/4 mtl Sörsäter med delar av Råggårds stom." Såsom framginge av en jämförelse med Farups förslag till kontrakt utgjorde arrendelottens beteckning i avskriften icke en ren avskrift av Farups beteckning på arrendelotten. I övrigt hade Gardar gjort avskriften efter originalkontraktet. Anledningen till att Gardar skrivit arrendelotten med nämnda beteckning samt infört arealsammandraget hade varit, att detta enligt hans åsikt varit till gagn för vinnande av klarhet om vad arrendet verkligen omfattat. Ehuru en avskrift rätteligen skulle vara ordagrant likalydande med originalet, hade i detta fall arrendelottsbeteckningen i avskriften och originalet enligt Gardars åsikt i realiteten varit densamma. Någon mätning av det för försäljning avsedda området hade icke verkställts, då Gardar upprättat förslag till arrendekontrakt med klaganden. Gardar hade därför uppgivit arealen till cirka 29 hektar. Vid mätning hade det visat sig, att arealen varit 28,79

hektar. Gardar ville framhålla, att han vid upprättandet av avskrifterna handlat i god tro och att han icke haft någon som helst avsikt att tillskynda klaganden eller annan person förlust eller skada av något slag. — Då han den 30 augusti 1948 ifyllt kontraktet rörande klagandens arrende, hade han haft framme det då gällande arrendekontraktet med klaganden och med ledning av detta kontrakt ifyllt det nya kontraktet och däri utsett arrendelotten med samma beteckning som i det gamla kontraktet, nämligen "1/4 mtl Sörsäter + 7/48 mtl Råggårds stom", varjämte han tillagt "m. m.", varmed han avsett lägenheten Lugnet. I själva arrendekontraktet hade Gardar förtydligat detta "m. m." med "samt lägenheten Lugnet". Boställsnämnden hade nämligen vid föregående syner sagt ifrån, att lägenheten Lugnet vid kommande arrendeavtal skulle läggas till huvudgården. Då Gardar ifyllt kontraktet, hade han varit av den uppfattningen att lägenheterna Stackängen och Lugnet icke tillhörde 7/48 mantal Råggårds stom. Dess. lägenheter hade också för tiden den 14 mars 1948—den 14 mars 1949 utarrenderats till klaganden enligt särskilt arrendekontrakt. Det syntes icke heller råda något tvivel om att Stackängen och Lugnet vore två skilda lägenheter. Såsom ovan berörts hade pastoratskyrkostämman den 30 augusti 1948 med hänsyn till eventuell försäljning beslutat utarrendera Stackängen till Aronsson och huvudgården jämte Lugnet till klaganden. Att lägenheten Stackängen icke skolat ingå i klagandens arrende framginge därav, att Gardar i enlighet med pastoratskyrkostämans beslut skrivit särskilt arrendekontrakt för Aronsson rörande Stackängen. Den enda felaktigheten beträffande beteckningen av arrendelotten i originalkontraktet syntes därför vara, att i kontraktet skolat anmärkas, att klagandens arrende icke omfattade den del av lägenheten Lugnet, som var föremål för försäljning till Aronsson. Då Gardar utskrivit kontraktet, hade han emellertid icke tänkt på denna detalj. Kontraktsvillkoren från jordägarens sida vore för övrigt icke definitiva i och med att Gardar i egenskap av ordförande i pastoratskyrkorådet undertecknat kontraktet. Därefter skulle nämligen boställsnämndens ordförande såsom ett stiftsnämndens övervakningsorgan granska och godkänna arrendevillkoren gentemot arrendatorn, innan denne finge kontraktet för underskrift.

Den 22 mars 1949 hade, enligt vad Gardar vidare anförde, Gardar med posten sänt klaganden blankett för borgensförbindelse och anmodat honom inkomma med borgen. Klaganden hade dock icke inlämnat någon borgensförbindelse. Vid sammanträde med pastoratskyrkorådet den 11 juli 1949 hade, enär klaganden icke inkommit med borgensförbindelse rörande arrendet, beslutats att klaganden skulle tillställas borgensblankett, på vilken skulle anges den beteckning å arrendets omfattning och den uppgift å arealens storlek, som fastställts i det av Farup utskrivna förslaget till arrendekontrakt, samt att klaganden skulle anses uppsagd från arrendet, därest han icke inom åtta dagar lämnat sådan borgensförbindelse. Påföl-

jande dag hade klaganden med posten mot mottagningsbevis tillställts blankett för borgensförbindelse, ifylld enligt pastoratskyrkorådets beslut, samt underrättelse om beslutet. Klaganden hade kvitterat försändelsen den 12 juli 1949. Den 15 juli 1949 hade klaganden uppsökt Gardar å pastorsexpeditionen i Högsäter och begärt att få lämna en borgensförbindelse, i vilken arrendelotten utsatts vara "1/4 mtl Sörsäter och 7/48 mtl Råggårds stom samt lägenheten Lugnet". Under framhållande av att borgensförbindelsen icke var i enlighet med pastoratskyrkorådets ovannämnda beslut, hade Gardar icke mottagit den. Klaganden hade avlägsnat sig, men senare samma dag hade Gardar från klaganden bekommit en postförsändelse, innehållande samma borgensförbindelse. Den hade varit dagtecknad den 22 april 1949. Vid sammanträde med pastoratskyrkorådet den 29 augusti 1949 hade man beslutat verkställa uppsägning av klagandens arrende jämlikt kyrkorådets beslut den 11 juli 1949, enär klaganden icke inkommit med den begärda borgensförbindelsen. Därjämte hade Edner, Drottz och Jakobsson utsetts att delgiva klaganden uppsägningen. Vidare hade under sammanträdet beslutats, att uppsägningen icke skulle verkställas, därest klaganden ville underteckna det av Farup upprättade förslaget till kontrakt och lämnade borgen i enlighet med detsamma. De därtill utsedda personerna hade uppsökt klaganden den 21 augusti 1949 och meddelat honom pastoratskyrkorådets beslut. Klaganden hade emellertid vägrat underteckna Farups kontraktsförslag. Han hade då blivit uppsagd från arrendet och tecknat erkännande därom. Edner hade i en skrivelse till pastoratskyrkorådet redogjort för vad som förevarit vid uppsägningen. Enär Edner i skrivelsen föreslagit pastoratskyrkorådet att pröva möjligheten av att upprätta nytt förslag till arrendekontrakt med klaganden, hade klaganden kallats till sammanträde med pastoratskyrkorådet den 1 december 1949. Klaganden hade infunnit sig å sammanträdet tillsammans med Fredlund. Något resultat hade emellertid icke uppnåtts. — Den 6 oktober 1950 hade kammarkollegiet meddelat beslut i ärendet angående försäljningen av ovannämnda jordområde till Aronsson. Kammarkollegiet hade medgivit försäljning till Aronsson under förutsättning att före den 1 januari 1953 blivit avgjort, att boställsarrendatorns rätt enligt arrendekontrakt den 12 oktober 1948 icke omfattade ifrågavarande område, eller ock före samma dag uppgörelse träffats mellan pastoratet och arrendatorn om områdets avstående. Pastoratet hade överklagat beslutet jämlikt beslut å pastoratskyrkostämman den 23 oktober 1950. Den 10 augusti 1951 hade Kungl. Maj:t meddelat utslag i ärendet, därvid ändring icke gjorts i kammarkollegiets beslut. På förslag av Jansson hade klaganden gått med på att avträda Stackängen mot att hans arrende nedsattes med 225 kronor per år m. m. Pastoratskyrkostämman hade vid sammanträde den 29 januari 1951 godkänt den av Jansson föreslagna kompromisslösningen, men Aronsson hade motsatt sig denna under motivering att området icke omfattade

även de delar av Lugnet, som han från början begärt att få köpa. Såvitt Gardar nu bedömde saken, funnes ej utsikter till uppgörelse, och om sådan icke komme till stånd före 1953, förfölle försäljningstillståndet. Klaganden syntes under sådana förhållanden ha kvar hela arrendet, således även den del som varit avsedd för försäljning, till arrendetidens utgång år 1959. Gardar vore av den bestämda uppfattningen att några nya åtgärder från pastoratets sida icke komme att vidtagas mot klaganden rörande arrendet.

Jansson hade uppgivit följande.

Den 14 mars 1949 hade klagandens arrende av all mark tillhörande lönebostället Sörsäter och Råggårds stom utgått. En dag kort före den 11 september 1948 hade Jansson från Gardar fått två förslag till arrendekontrakt, ett avseende arrendelotten 1/4 mantal Sörsäter och 7/48 mantal Råggårds stom med lägenheten Lugnet med klaganden som arrendator och det andra avseende torpet Stackängen med Aronsson som arrendator. Jansson hade den 30 augusti 1948 på förordnande av stiftsnämnden verkställt värdering av ett markområde, omfattande torpet Stackängen samt en del av torpet Lugnet, vilket markområde Aronsson anhållit att få friköpa. Jansson hade då vetat om, att pastoratet ämnade till Aronsson utarrendera det av Jansson värderade området. Förslaget till arrendekontrakt med Aronsson hade endast avsett Stackängen, som enligt kontraktet utgjort cirka 5,5 hektar. Den mark, som Aronsson begärt att få friköpa, hade emellertid omfattat även cirka 1 hektar av Lugnet. Denna del av Lugnet hade tillsammans med Stackängen utgjort endast cirka 5,5 hektar förutom skogsmark. Jansson hade därför icke godkänt förslaget till arrendekontrakt med Aronsson. Däremot hade Jansson tecknat godkännande å arrendekontraktet med klaganden utan ändringar i det av pastoratskyrkostämman upprättade förslaget. Jansson hade återställt de båda kontrakten i detta skick till Gardar. Då Jansson tecknat godkännande å klagandens kontrakt, hade Jansson varit fullt underkunnig om att i arrendet ingått den del av Lugnet, som varit föremål för försäljning till Aronsson. Jansson hade emellertid icke velat göra ändring i kontrakten beträffande arrendelottens beteckning, enär han icke på sådant sätt velat ingripa i pastoratets angelägenheter rörande utarrenderingen. Någon tid därefter hade Jansson för Gardar framhållit, att klagandens arrendekontrakt omfattade hela Lugnet och sålunda även den del därav, som var föremål för försäljning till Aronsson, och att det kunde bli fråga om dubbelarrendering, därest pastoratet till Aronsson utarrenderade det markområde, som han begärt att få köpa. Jansson hade framhållit, att han av den anledningen icke godkänt förslaget till arrendekontrakt med Aronsson, enär denne enligt Janssons åsikt icke skulle nöja sig med arrende endast av Stackängen. Jansson hade hela tiden varit av den åsikten, att Lugnet och Stackängen tillhörde 7/48 mantal Råggårds stom. — En eftermiddag i slutet av år 1948 eller början av 1949

hade Jansson, Gardar och Larsson varit på en värderingsförrättning i Högsäter. Då förrättningen var avslutad hade det börjat skymma. Jansson hade stannat kvar på förrättningsstället en stund efter Gardar och Larsson. Då Jansson lämnat förrättningsstället, hade Gardar, Larsson och klaganden stått och samtalat strax utanför Högsäters hotell. Gardar hade ropat på Jansson och bett honom komma till dem. Gardar hade förklarat, att han samtalat med klaganden om arrendelottens omfattning. Jansson hade fått den uppfattningen att klaganden förnekat, att han innan han undertecknat kontraktet haft vetskap om att arrendelotten icke skulle omfatta även den areal, som Aronsson önskat köpa. Gardar hade varit ganska skarp i tonen och yttrat något om att klaganden väl icke ville göra gällande, att Gardar varit lögnaktig, då han påstått, att klaganden varit underkunnig om att arrendet icke skulle omfatta den areal, som Aronsson velat köpa. Vad klaganden svarat därpå kunde Jansson icke ordagrant återge, men klaganden hade ändrat sig och medgivit, att han innan han skrivit under kontraktet varit medveten om att hans arrende icke skulle omfatta det markområde, som värderats för försäljning till Aronsson. Jansson ville framhålla, att han noga hört på vad som yttrats vid tillfället. Han hade nämligen ansett, att det var ganska viktigt. Påföljande morgon hade klaganden telefonerat till Jansson och frågat, om Jansson fått den uppfattningen att klaganden föregående dag inför Gardar medgivit, att klaganden känt till att arrendet icke skolat innefatta det markområde, som varit avsett för försäljning till Aronsson. Jansson hade svarat, att han bestämt fått uppfattningen att klaganden erkänt detta. Klaganden hade då sagt någonting om att han i irritation kanske lämnat sådant medgivande. Efter det Jansson kommit fram till Gardar, Larsson och klaganden hade ny underskrift av något kontrakt icke varit på tal. Några handlingar hade Gardar icke heller haft framme vid tillfället. — Gardar hade på sin tid översänt Farups kontraktsförslag till Jansson. Jansson hade tecknat godkännande därpå. Han hade nämligen bibringats den uppfattningen, att kontraktet upprättats i samråd mellan pastoratet och stiftsnämnden och att meningen varit att söka förmå klaganden att frivilligt underteckna detta kontrakt och utbyta det mot det kontrakt, som klaganden undertecknat den 12 oktober 1948, varigenom tvisten skulle avvecklas. Jansson hade ansett, att det nya arrendekontraktet i realiteten varit samma arrendeavtal, enär arealen varit nästan densamma i båda kontrakten.

Larsson hade berättat följande.

En dag troligen i januari 1949 hade Larsson, Gardar och Jansson varit på en värderingsförrättning i Högsäter. På vägen därifrån hade Gardar och Larsson sammanträffat med klaganden mellan hotellet och järnvägsövergången i Högsäter. Gardar hade då sagt till klaganden: "Jaså, vill Dahlin inte medge att han var uppe hos mig och fick klara upplysningar om att arrendet inte innefattade hela bostället utan bara cirka 29 hektar."

Klaganden hade icke lämnat något direkt svar därpå utan stått och sett litet småbelåten ut och yttrat något, som inneburit varken något bestämt nekande eller jakande svar. Gardar hade då sagt: "Vill inte Dahlin erkänna det, då ljuger han, för jag har gett Dahlin den upplysningen, då Dahlin var uppe hos mig och diskuterade förslaget till arrendekontraktet." I det samma hade Jansson kommit tillstådes. Han hade nämligen stannat kvar något efter Gardar och Larsson på förrättningsstället och kommit fram till de övriga på Gardars begäran för att åhöra samtalet mellan Gardar och klaganden. Klaganden hade därefter klart och tydligt medgivit, att han fått upplysningar om att arrendet icke innefattade de delar av bostället, som varit föremål för försäljning till Aronsson. Ehuru klaganden icke direkt utsagt det, hade Larsson dock fått den uppfattningen att klaganden fått upplysningarna av Gardar. Gardar hade uttalat sin belåtenhet med att klaganden inför Larsson och Jansson medgivit, att han fått ifrågavarande upplysningar. — Gardar hade vid tillfället icke haft framme något kontrakt och han hade icke vid tillfället begärt, att klaganden skulle underteckna något kontrakt eller avskrift av sådant. Klaganden hade icke nämnt något om att han varit sjuk. Larsson hade icke hört Gardar fälla några sådana yttranden, som klaganden uppgivit. Gardar hade för övrigt icke varit upphetsad vid tillfället och icke uppträtt på något sätt obehärskat.

Slutligen hade Edner uppgivit följande.

Han vore ledamot av Högsäters pastoratskyrkoråd. Han hade icke varit närvarande vid pastoratskyrkostämman den 30 augusti 1948, då beslut fattats om förslag till nya arrendekontrakt. Däremot hade han varit närvarande vid sammanträdet med kyrkorådet den 11 juli 1949, då beslut fattats om att klaganden skulle uppsägas från arrendet, därest han icke inom åtta dagar lämnat borgensförbindelse med den beteckning av arrendelotten, som angivits i det av stiftsnämnden uppgjorda förslaget till arrendekontrakt. Vid nästa sammanträde i kyrkorådet, den 29 augusti 1949, hade Gardar meddelat, att klaganden icke inkommit med borgensförbindelse i enlighet med kyrkorådets beslut den 11 juli samma år. Edner ville erinra sig, att Gardar uppgivit, att klaganden tillställt Gardar en borgensförbindelse med arrendebeteckning enligt det kontrakt, som klaganden undertecknat i oktober 1948. Enär klaganden icke inkommit med den begärda borgensförbindelsen, hade man vid sammanträdet beslutat att verkställa uppsägning av arrendet. Edner, Drottz och Jakobsson hade utsetts att delgiva klaganden uppsägningen. Vid sammanträdet hade emellertid beslutats, att uppsägningen icke skulle verkställas om klaganden undertecknade det av stiftsnämnden upprättade förslaget till kontrakt och lämnade borgen i enlighet därmed. Klaganden hade visserligen i oktober 1948 undertecknat ett arrendeavtal, vari beteckningen på arrendelotten, i likhet med vad som skett i tidigare arrendeavtal, uppenbarligen felaktigt angi-

vits, men klaganden hade enligt kyrkorådets uppfattning fått full klarhet om att Stackängen och den del av Lugnet, som Aronsson begärt att få friköpa, icke skulle ingå i klagandens arrende. Enär stiftsnämnden närmare angivit vad som skulle ingå i klagandens arrende, hade kyrkorådet därför ansett, att det varit riktigt att anmoda klaganden att underteckna det av stiftsnämnden upprättade förslaget till arrendekontrakt. Edner, Drottz och Jakobsson hade uppsökt klaganden den 21 september 1949. Denne hade vägrat att underteckna nyssnämnda förslag till arrendekontrakt och framhållit, att han redan påtecknat ett arrendeavtal, att det nya förslaget till arrendeavtal innehållit annan uppgift om arrendets omfattning än det kontrakt han redan undertecknat och att det kontrakt, som han undertecknat, icke tillkommit i laga ordning, enär tillfälle icke beretts honom att yttra sig om det av kyrkorådet uppgjorda förslaget, men att han ändock undertecknat detsamma, enär han hållit på att gå miste om optionsrätten. Uppsägningen hade verkställts, och Edner hade i en skrivelse till pastoratskyrkorådet redogjort för vad klaganden anfört och föreslagit kyrkorådet att pröva möjligheten att uppgöra nytt förslag till arrendekontrakt med klaganden.

Sedan Gardar och klaganden beretts tillfälle taga del av vad dittills vid polisutredningen förekommit, hade Gardar enligt utredningsprotokollet förklarar, att klagandens uppgifter om att Gardar vid sammanträffandet med klaganden i Högsäter i januari 1949 begärt, att denne skulle påteckna avskrift av arrendekontrakt, vore osanna samt att Gardar om vad som förevarit vid sammanträffandet vidhölle sina tidigare lämnade uppgifter, medan klaganden berättat följande.

Han vidhölle sina tidigare uppgifter om att Gardar vid sammanträffandet med honom i januari 1949 i Högsäter begärt, att han skulle påteckna avskriften av arrendekontraktet. Om Gardar vid tillfället tagit fram avskriften, kunde klaganden dock icke med bestämdhet erinra sig. Klaganden hade icke lämnat sådant svar på Gardars fråga till honom, om han ville erkänna att Gardar före det klaganden undertecknat kontraktet den 12 oktober 1948 underrättat klaganden om att arrendet icke innefattade det för försäljning avsedda området, att detta kunnat tydas som något medgivande. Innan klaganden undertecknat kontraktet hade han dock varit fullt underkunnig om att Aronsson ansökt om att få friköpa Stackängen och del av Lugnet, eller tillsammans 5,5 hektar inägor. Bland annat hade han varit närvarande, då Jansson värderat området, troligen i slutet av augusti 1948. Klaganden hade dock icke vetat om att pastoratet skulle utarrendera det för försäljning avsedda området till Aronsson. Då klaganden fått sig tillsänt arrendekontraktet för underskrift, hade han fått se, att arrendet, såvitt han kunnat förstå, innefattade hela bostället, sålunda även det för försäljning avsedda området. — Klaganden hade flera gånger talat med Gardar om arrendet, men huruvida detta skett även innan kla-

ganden undertecknat kontraktet, kunde klaganden icke erinra sig. Gardar hade dock icke före den 12 oktober 1948 sagt något om att arrendet icke innefattade det för försäljning avsedda området. — Klaganden vitsordade, att arrendelotten i hans tidigare arrendekontrakt alltid varit angiven vara förutom Sörsäter "7/48 mtl Råggårds stom", trots att han själv eller därför hans svärfader arrenderat Lugnet och Stackängen. Då hade emellertid inne i arrendekontraktet stått angivet, att arrendet icke innefattat Lugnet och Stackängen. Oaktat i klagandens arrendekontrakt av den 12 oktober 1948 inuti arrendetexten stode angivet "samt lägenheten Lugnet" men icke Stackängen, vore klaganden av den uppfattningen, att Stackängen inginge i arrendet.

Klaganden hade vidare anfört: Han kunde icke minnas, att han i mars 1949 fått anmodan av Gardar att insända borgensförbindelse. Sannolikt hade kontraktet åtföljts av blankett till borgensförbindelse, och det hade säkerligen varit på denna blankett som borgen tecknats i april 1949. Det hade varit klagandens avsikt att vid nästa besök i Högsäter lämna borgensförbindelsen till Gardar. Detta hade emellertid blivit avglömt. Såvitt klaganden visste, hade han icke fått någon anmaning att inkomma med borgensförbindelse förrän i juli 1949.

Farup hade enligt utredningsprotokollet uppgivit följande.

Troligen den 18 november 1948 hade han besökt Högsäter i ett tjänsteärende. Gardar hade då omtalat, att klaganden gjort gällande, att hans arrende omfattade hela komministerboställets inägojord. Gardar hade visat det arrendekontrakt, som klaganden undertecknat den 12 oktober 1948. I detta hade arealen uppgivits till cirka 29 hektar. Farup hade då framhållit, att alla inägorna innefattade mera än 29 hektar. Farup hade erbjudit sig att lämna en arealbeskrivning över de ägoslag, som han och Gardar ansett ingå i klagandens arrendekontrakt. Farup hade fått med sig originalkontraktet till Karlstad. Med ledning av karta hade han upprättat en fördelning av de olika ägoslagens areal. Dessa hade ifyllts i arealsammandraget i ett nytt arrendekontrakt, där även arrendelotternas namn ifyllts med beteckning, som borde ha stått i arrendekontraktet. I övrigt hade Farup ifyllt det av honom upprättade förslaget till arrendekontrakt i enlighet med originalet, dock med uteslutande av underskrifterna. Vidare hade Farup med blyerts ifyllt arealfördelningen å platsen för arealsammandraget även i det av klaganden undertecknade originalkontraktet. Den 29 december 1948 hade Farup skickat originalkontraktet i detta skick jämte kontraktsförslaget till Gardar. Farup hade ansett arrendelottens beteckning i originalkontraktet olycklig, men å andra sidan hade denna beteckning, nämligen "1/4 mtl Sörsäter och 7/48 mtl Råggårds stom", även tidigare stått å klagandens arrendekontrakt, trots att han då icke arrenderat Lugnet och Stackängen. Farup hade därför ansett, att beteckningen icke haft någon avgörande betydelse. Farup hade icke anmodat Gardar

att söka förmå klaganden att underteckna det av Farup upprättade förslaget till kontrakt, men troligen hade Farup för Gardar framhållit, att det hade varit lyckligt om arrendekontraktet haft den beteckningen på arrendelotten, som angivits i Farups förslag till kontrakt. — Farup vore av den bestämda uppfattningen att Gardar, då han upprättat det av klaganden underskrivna kontraktet, varit i den tron att kontraktet icke avsett de delar av bostället, som varit avsedda att försäljas till Aronsson. Gardar hade relativt nyligen kommit till pastoratet, och det vore förklarligt, om han icke vetat att Lugnet och Stackängen inginge i Råggårds stom. Med arrendelottens beteckning i originalkontraktet innefattade arrendelotten hela bostället, sålunda även Stackängen och Lugnet. Det förhållandet att Gardar på klagandens kontrakt skrivit "jämte lägenheten Lugnet" och skrivit särskilt arrendekontrakt på Stackängen visade, att Gardar icke vetat vad Råggårds stom omfattade.

I sitt yttrande uttalade landsfogden att, ehuru av utredningen framginge att Gardar handlat omdömeslöst med handläggningen av ifrågavarande arrendeärende, vad som förevarit icke syntes landsfogden böra föranleda vidare åtgärd från allmänne åklagarens sida.

Fredlund inkom med påminnelser, vid vilka funnos fogade dels en av Fredlund underskriven förteckning över de kostnader länsförbundet haft för klagandens räkning "på grund av felaktigheten med avseende å avskriften av arrendekontraktet", vilken förteckning då ännu ej tillställts klaganden, och dels ett brev från klaganden till Fredlund, vari klaganden angav sina kostnader samt förklarade, att han överlämnade till JO att besluta om han hade rätt att få någon ersättning.

Enligt den av Fredlund undertecknade sammanställningen av länsförbundets kostnader hade dessa utgjorts av följande poster:

"1949 1/12. Rese- och trakt.ersättn. som biträde till Dahlin vid sammanträde med pastoratskyrkorådet i Högsäter till vilket Dahlin kallats.	59: 20
1951 23/11. Rese- och trakt.ersättn. som ombud för Dahlin vid sammantr. m. Gardar och repr. för Lantbruksnämnden ang. arrendeförhållandet.	59: 20
Allm. omkostnader tel., porto, arbetstid m. m.	30: —

Kronor 148: 40"

Klaganden yrkade för egen del ersättning för resekostnader med 35 kronor, för förlorad arbetsförtjänst med 25 kronor, för porto, skrivmaterial och skrivhjälp med 15 kronor samt för telefonavgifter med 4 kronor eller sålunda tillhopa 79 kronor.

Sedan Gardar härefter beretts tillfälle att inkomma med nytt yttrande, anförde han bland annat följande.

Någon som helst ersättningsvärd skada av att avskriften i det påtalade skicket kommit klaganden tillhanda hade, syntes det Gardar, ej förorsakats klaganden. Han hade ju hela tiden brukat arealen enligt båda kontraktsförslagen, varför han ej kunnat lida någon förlust på grund av det påtalade felet vid avskrivningen av kontraktet. Hade klaganden hindrats att bruka hela bostället, hade saken legat annorlunda till. Men varken Gardar eller någon annan hade förbjudit klaganden att bruka bostället i dess helhet, alltså även det område, varom särskilt kontrakt upprättats därför att det skolat försäljas. Den felaktiga avskriften hade alltså ej förorsakat klaganden någon förlust, varpå han kunde grunda ersättningsanspråk. Gardar hade visserligen gjort en felaktig avskrift, men detta hade skett i god tro och ej i avsikt att skada utan fastmer för att det med sakkunnig hjälp skulle bringas klarhet i vad som inginge i det omdiskuterade arrendet. — Vad beträffade de av Fredlund ifrågasatta ersättningskraven förefölle det Gardar något egendomligt, att han skulle vara ersättningsskyldig för klagandens och Fredlunds inställelse vid pastoratskyrkorådets sammanträde den 1 december 1949. Denna inställelse hade ju kommit till stånd efter förslag av de för uppsägningen utsedda kommitterade, vilka genom Edner föreslagit kyrkorådet att pröva möjligheten att uppgöra nytt förslag till arrendekontrakt med klaganden. Likaså ansåge Gardar det egendomligt, att han skulle vara ersättningsskyldig för att klaganden och Fredlund inkallats av lantbruksnämnden till sammanträde hos Gardar den 23 november 1951. Detta sammanträde hade ju påkallats av lantbruksnämnden, som därigenom velat förmå klaganden och pastoratet att medgiva Aronsson att få köpa begärt område i enlighet med kammarkollegiets beslut i ärendet, enär lantbruksnämndens åsikt varit och vore, att området borde säljas till Aronsson för att denne skulle få ett fullständigt jordbruk i enlighet med nuvarande jordbrukspolitik. Lantbruksdirektören hade vid sammanträdet förklarat sig anse, att klaganden — oavsett vad rubriken före kontraktet innehölle — ej kunde begära att få bruka större areal än vad i kontraktet utsades, enär rubriken blott vore till för att angiva, var den brukade arealen vore belägen. Det kunde enligt lantbruksdirektörens åsikt ifrågasättas, om icke pastoratet hade fordran på högre arrendesumma av klaganden, då han brukade även det område, som upptagits i förslaget till arrendekontrakt med Aronsson.

I en till landsfogden i Älvsborgs län avlåten skrivelse anförde jag där-
 efter följande.

Av den verkställda utredningen framgår, att boställsarrendet enligt vid pastoratskyrkokostämman den 30 augusti 1948 fattat beslut skulle uppdelas i två lotter, av vilka klaganden skulle få arrendera den ena och Aronsson

den andra. Anledningen till att arrendet delades på detta sätt var att, därest Aronssons ansökan om tillstånd att köpa visst område av bostället bifölles, hinder för försäljning av området ej skulle möta genom att det vore utarrenderat till klaganden. Den del av bostället, som man ville utarrendera till Aronsson, skulle till följd härav vara identisk med den del Aronsson önskade köpa. Så kom emellertid ej att bliva fallet, och skälet härtill var, att man icke uppmärksammat vare sig att Stackängen och Lugnet ingingo i Råggårds stom eller att det område Aronsson önskade köpa omfattade ej blott Stackängen utan även en del av Lugnet. Följden blev att, då Gardar till fullföljande av kyrkostämmans beslut skrev ut de två arrendekontrakten, arrendet i det ena kontraktet angavs omfatta 1/4 mantal Sörsäter och 7/48 mantal Råggårds stom — redan detta hela bostället — samt därjämte Lugnet, medan i det andra kontraktet arrendet angavs omfatta Stackängen. Sedan klagandens kontrakt undertecknats, upplystes Gardar om misstaget och erfor av klaganden, sannolikt vid kyrkostämman den 6 december 1948, att denne gjorde anspråk på arrenderätt till hela bostället. På begäran av Gardar gjorde Farup därefter en utredning om vilken areal klagandens arrende skulle omfatta enligt den tanke, som låg bakom kyrkostämmans beslut den 30 augusti 1948, och en av de sista dagarna samma år sände Gardar klaganden förslag till arrendekontrakt i enlighet därmed. Troligen någon dag före den 20 mars 1949 verkställde Gardar den avskrift av det av klaganden underskrivna kontraktsförslaget, som föranlett klagomålen hit. Avskriften gjordes likalydande med originalet utom så vitt angår beteckningen av arrendelotten, där Gardar — med viss i sak betydelselös skillnad i formuleringen — införde den av Farup angivna beteckningen och icke den i originalet använda. Härigenom kom arrendet enligt avskriften att omfatta förutom 1/4 mantal Sörsäter endast delar av Råggårds stom och icke hela Råggårds stom såsom fallet var enligt originalkontraktet. Anledningen till detta Gardars förfaringsätt var, enligt vad han själv uppgivit, att det enligt hans åsikt var till gagn för vinnande av klarhet i vad arrendet verkligen omfattade.

Gardar har sålunda på en väsentlig punkt fullt medvetet givit avskriften annan lydelse än originalet. Han har vidare lämnat klaganden den felaktiga avskriften och även tillställt stiftsnämnden och boställsnämndens ordförande i samma hänseende felaktiga avskrifter. Gardar måste ha förstått, att genom detta hans förfaringsätt uppkommit fara i bevishänseende. Därvid är särskilt att märka, att den till klaganden överlämnade avskriften skulle utgöra dennes bevis på arrendeavtalets innehåll. Genom att bestyrka riktigheten av den felaktiga avskriften har Gardar således gjort sig skyldig till osant intygande, för vilken gärning han icke kan undgå åtal.

Genom vad Gardar låtit komma sig till last har han därjämte förbrutit sig i sin tjänst såsom kyrkoherde och ordförande i pastoratskyrkorådet.

Utfärdandet av den oriktiga avskriften har uppenbarligen utgjort ett led i försöken att få klaganden att avstå från arrendet i fråga om det område, som skulle säljas till Aronsson. Emellertid torde Gardars avsikt närmast ha varit att rätta det misstag, som förelupit vid utskrivningen av originalkontraktet, och Gardar synes icke ha insett, att hans förfarande kunde lända klaganden till förfång. Då de allmänna förutsättningarna för tillämpning av straffbestämmelsen om tjänstemissbruk i 25 kap. 1 § strafflagen följaktligen icke torde föreligga, synes mig det osanna intygande, vartill Gardar gjort sig skyldig, icke böra betraktas såsom grovt.

Med anledning av Gardars invändning att klaganden erbjudits att stryka det felaktiga i avskriften samt att klaganden sedermera fått en avskrift, likalydande med originalkontraktet, vill jag framhålla följande. Gardars omförmälda erbjudande till klaganden gjordes i anledning av att klaganden fordrade rättelse av felet och avsåg uppenbarligen endast det å avskriften tecknade arealsammandraget och ej den felaktiga texten i övrigt, vilken självfallet ej heller kunde ändras av klaganden. Den riktiga avskriften tillställdes klaganden först sedan klagandens rätt enligt hans arrendekontrakt kommit till uttryck i kammarkollegiets beslut den 6 oktober 1950. På grund härav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan Gardar icke såsom grund för straffrihet eller strafflindring åberopa, att han frivilligt rättat felet eller eljest avvärjt faran för vidare olägenhet av desamma.

På grund av vad sålunda anförts uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Gardar för osant intygande samt å honom yrka ansvar jämlikt 13 kap. 11 § strafflagen. Alternativt borde landsfogden yrka ansvar å Gardar jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel. Tillfälle borde beredas klaganden att föra talan i målet.

Klagomålen över att klaganden uppsagts från arrendet och avfordrats ytterligare arrendeavgift riktade sig mot kyrkorådet och således mot kommunal myndighet, som ej står under JO:s tillsyn, varför desamma av mig lämnades utan avseende.

Nordals, Sundals och Valbo domsagas häradsrätt, varest åtalet väcktes, yttrade i dom den 29 augusti 1952 följande.

Genom vad Gardar i målet erkänt och vad till stöd därför förekommit finner häradsrätten utrett, att den avskrift, varom i målet är fråga, av arrendekontraktet den 30 augusti 1948, vilket kontrakt undertecknats av klaganden den 12 oktober samma år, haft annan lydelse än originalet beträffande en väsentlig punkt, nämligen det arrenderade områdets omfattning.

Tillika får anses utrett, att Gardar vid något tillfälle under mars månad 1949 överlämnat avskriften till klaganden.

Gardar måste ha förstått, att genom hans förfarande uppkommit fara i bevishänseende.

Under målets handläggning vid häradsrätten har intet framkommit, som tyder på att utfärdandet av den oriktiga avskriften utgjort ett led i försök att få klaganden att avstå från arrendet i fråga om det område, som skulle säljas till Aronsson.

Gardars avsikt har — enligt häradsrättens uppfattning — endast varit att rätta det misstag, som förelupit vid utskrivningen av originalkontraktet, och Gardar torde icke ha insett, att hans förfarande kunde lända klaganden till förfång, särskilt som Gardar genom sitt handlingssätt endast sökt nå överensstämmelse mellan arrendekontrakt och vad pastoratskyrkostämman genom sitt beslut den 30 augusti 1948 faktiskt avsett.

Vad Gardar, enligt vad ovan upptagits, låtit komma sig till last bedömer häradsrätten såsom osant intygande i tjänsten.

Gardar har bestritt ersättningsskyldighet till klaganden.

Då Gardar genom sitt handlingssätt måste anses ha föranlett de av klaganden havda utgifterna för resor m. m. för honom och hans biträde med tillhoppa 227 kronor 40 öre, finner häradsrätten Gardar icke kunna undgå att till klaganden utgiva ersättning med detta belopp.

Av klaganden fordrad ersättning för psykiskt lidande, föranlett av Gardars i målet påtalade förfarande, finner häradsrätten lagligen icke kunna bifallas.

Häradsrätten dömer Gardar jämlikt 13 kap. 11 § första stycket första punkten och 25 kap. 5 § strafflagen för osant intygande i tjänsten att till kronan böta 20 dagsböter, varje dagsbot bestämd till 10 kronor.

Beträffande av klaganden i målet förd skadeståndstalan prövar häradsrätten lagligt på det sätt bifalla denna talan, att häradsrätten förpliktar Gardar att till klaganden genast mot kvitto utgiva 227 kronor 40 öre.

Häradsrättens dom har vunnit laga kraft.

10. Fråga om felaktigt förfarande vid förundersökning.

I slutet av april 1950 började i tidningspressen förekomma uppgifter om att byråföreståndaren vid Stockholms stadsmission pastorn Karl-Erik Kejne sedan något år tillbaka vore utsatt för förföljelser och beskyllningar för homosexualitet från en liga av homosexuella, mot vilka Kejne sökt ingripa i sin sociala verksamhet och vilkas ledare antogs vara en å Östermalm i Stockholm bosatt predikant, Gösta Malmberg. I vissa tidningar antyddes mer eller mindre öppet, att — sedan Kejne under hösten 1949

med anledning av förföljelserna ingivit polisanmälan mot bland andra Malmberg — polis- och åklagarmyndigheterna medvetet fördröjde utredningen av ärendet till följd av otillbörlig påverkan från högre instanser eller eljest av ovidkommande hänsyn.

Med anledning av vad sålunda förekommit uppdrog förste stadsfiskalen i Stockholm den 5 maj 1950 åt e. o. stadsfiskalen Otto Meijer att övertaga ledningen av den fortsatta utredningen, varjämte ÖÄ den 6 maj 1950 förordnade underståthållaren Martin Wahlbäck att verkställa undersökning rörande polisens handläggning av ärendet. Samma dag beslöt riksåklagarämbetet att förordna Wahlbäck att företaga undersökning jämväl beträffande åklagarmyndighetens handhavande av saken. Wahlbäck avgav den 19 juni 1950 en gemensam rapport angående sin utredning till ÖÄ och riksåklagarämbetet.

Under sommaren 1950 intensifierades diskussionen i pressen och ryktes-spridningen bland allmänheten, och antydningarna om otillbörliga hänsynstaganden hos polis- och åklagarmyndigheterna utsträcktes till områden, som lågo vid sidan av det genom Kejnes polisanmälan väckta ärendet men som förmenades stå i visst samband med detta. De frågor, till vilka allmänhetens och pressens intresse sålunda kom att knyta sig, sammanfattades i den offentliga debatten under benämningen Kejneaffären.

Den under Meijers ledning företagna undersökningen i Malmbergsärendet var synnerligen omfattande och avslutades med att Meijer den 7 juli 1950 ingav ansökan om stämning å Malmberg med yrkande om ansvar för, bland annat, ärekränkning mot Kejne, bestående i tillvitelser om homosexualitet, i ett par fall kriminell sådan.

Den 11 september 1950, innan målet mot Malmberg förekommit till handläggning, inkom till mig från Kejne en klagoskrift, vari Kejne anförde — förutom annat varom här icke är fråga — följande.

Lördagen den 9 september 1950 hade Kejne vid 14-tiden på dagen erhållit telefonpåringning i sin bostad av en ung man, som sagt sig heta John Ejnar Anders Hellstadius. Denne hade vid telefonsamtalet påstått, att han troligen i maj 1950 gjort ett besök hos Kejne, därvid han kvarglömt en kniv samt ytterligare något föremål, som han nu icke kunde komma ihåg vad det var. Dessa ägodelar hade han önskat avhämta. Då Kejne icke alls känt till ynglingen, hade han tillsagt honom att komma upp, så att ynglingen kunde förvissa sig om att han helt visst toge fel på plats och person. Vid detta tillfälle hade Kejne haft besök av redaktören Karl Olof Hedström, som efter telefonsamtalet kvarstannat i Kejnes bostad. En stund senare hade anlånt en ung man, som sagt sig vara Hellstadius. På Kejnes fråga i tamburen hade ynglingen omedelbart förklarat, att han väl tidigare besökt Kejne men ej i denna lägenhet. Den uppgiften hade han emellertid ändrat vid det korta samtal, som därefter följt i

Hedströms närvaro. På frågor hade Hellstadius redogjort även för lokalteter och möblering på den plats — Kejnes bostad — där sammanträffandet skulle ha ägt rum. Inga av de uppgifter han därvid lämnat hade dock överensstämt med verkliga förhållandet. Ändock hade ynglingen bestämt vidhållit, att han i Kejnes bostad haft homosexuellt umgänge med Kejne och att han därvid erhållit en penningssumma jämte spritdrycker för sina tjänster. — Sedan Kejne satt sig i förbindelse med kriminalpolisen och meddelat vad som passerat, hade två kriminalmän, Bengt Resar och Tore Ilshammar, efter några minuter anlant till Kejnes bostad. Efter ett kort förhör med Hellstadius hade Resar per telefon satt sig i förbindelse med jourhavande kriminalöverkonstapeln och därvid erhållit order att föra Hellstadius till kriminalpolisen samt att tillfråga Kejne, huruvida denne hade tillfälle medfölja dit och göra anmälan mot Hellstadius. Samtliga hade därefter lämnat Kejnes bostad för att begiva sig till kriminalpolisstationen. Sedan de kommit ned på gatan och Hellstadius stigit in i en väntande bil, hade Hellstadius uppgivit, att kriminalöverkonstapeln Werner Winberg i en av polisens bilar väntade på honom i närheten, varjämte han vidare förklarar, att Winberg samt kriminalkonstapeln Allan Melin skjutsat honom till Kejnes bostad. Resar hade då givit order att den taxibil, i vilken han färdades, skulle köra runt ett par kvarter i närheten för att söka kontakt med den omförmälda polisbilen. I Hedströms sällskap hade Kejne själv åkt i en annan bil åt annat håll i samma avsikt. Efter cirka tio minuter hade Kejne sammanträffat med Resar, som meddelat, att han kontaktat polisbilen och att den nu vore på väg till kriminalpolisen. Båda bilarna hade därefter följt efter polisbilen. På kriminalpolisstationen hade Kejne samtalat med Winberg, som därvid påstått att Meijer givit Winberg och Melin order att sända Hellstadius till Kejnes bostad.

Kejne hemställde i klagoskriften, att jag måtte utreda, huruvida Meijer genom att arrangera Hellstadius' besök hos Kejne kunde tänkas ha gjort sig skyldig till felaktigt handhavande av sina tjänsteplikter.

Samma dag som klagoskriften inkommit remitterade jag den till riksåklagarämbetet med anhållan att ämbetet ville efter verkställd utredning till mig inkomma med yttrande.

Den 15 september 1950 uppdrog Kungl. Maj:t åt riksåklagaren att under medverkan av en allmän medborgerlig kommission verkställa utredning angående myndigheternas förhållande i Kejneaffären. Skälen för denna åtgärd framgick av vad chefen för justitiedepartementet i konselj samma dag anförde till statsrådsprotokollet. Han yttrade: Under diskussionen i pressen och bland allmänheten om Kejneaffären hade det framkommit påståenden om att polis- och åklagarmyndigheterna skulle gjort oriktiga ingripanden eller underlåtit att fullgöra sina skyldigheter till följd av direktiv från högre instanser eller av ovidkommande hänsyn. Den utom-

ordentliga vikten av att de rättsvårdande myndigheterna omfattades av medborgarnas fullständiga förtroende gjorde det angeläget, att en utredning rörande myndigheternas förhållande i denna sak genomfördes under medverkan av en allmän medborgerlig representation.

Då det åt den sålunda tillsatta kommissionen, som antog benämningen Kejnekommissionen, givna uppdraget syntes omfatta även de av Kejne i klagoskriften väckta frågorna, meddelade jag under hand till riksåklagarämbetet, att jag icke ämnade taga ställning till dessa frågor förrän kommissionen behandlat desamma.

Den 28 juni 1951 avgav kommissionen såsom resultat av sin verksamhet ett tryckt betänkande med titeln "Utredning angående myndigheternas förhållande i den s. k. Kejneaffären m. m." (SOU 1951:21). Med överlämnande av betänkandet återopade riksåklagarämbetet vad i betänkandet anförts såsom eget yttrande i det av mig till ämbetet remitterade ärendet.

I fråga om förföljelserna och beskyllningarna mot Kejne inhämtas av betänkandet följande.

Enligt vad Kejne uppgivit vid sina hänvändelser till polisen på hösten 1949 hade förföljelserna — bestående i nattliga, anonyma telefonpåringningar, buller och smygande steg i trappuppgången utanför Kejnes lägenhet — börjat efter det att Kejne den 2 mars 1948, då han varit en hos Malmberg inneboende behjälplig att flytta från Malmbergs bostad, haft ett uppträde med Malmberg.

På pingstaftonen den 4 juni 1949 uppringdes assistenten vid Stockholms stads barnavårdsnämnd Åke Westerberg i sin bostad klockan 6.30 på morgonen av en man, som uppgav att hans son kommit hem på morgonen berusad och — efter att först icke ha velat tala om var han hållit hus — erkänt, att han under natten varit tillsammans med en pastor Kejne, som haft homosexuellt umgänge med honom. Mannen omtalade icke sitt namn vid samtalet.

Såsom framgick av handlingar, som Kejne i samband med sin anmälan ingivit till kriminalpolisen, hade Malmberg vid två telefonsamtal med en för Kejne bekant frälsningsofficer, av vilka samtal det ena för Kejnes räkning avlyssnats av kriminalkonstapeln Resar, beskyllt Kejne för att vara homosexuell och för att "ha något kuckel för sig med pojkar".

En dag omkring mitten av oktober 1949 blev Kejne uppmärksamgjord på att i en telefonkiosk vid Strandvägen i Stockholm fanns en inskription, genom vilken med angivande av Kejnes namn och telefonnummer gjordes häntydning om att Kejne vore homosexuell. Vid en därefter företagen undersökning av telefonkioskerna utmed Strandvägen fann Kejne en liknande inskription även i en annan kiosk.

Under hösten 1949 hade vidare, enligt vad Kejne uppgav, förekommit ryktesspridning mot Kejne i ett aftongymnasium, där han undervisat. Ryk-

tena, som fortspritts av en kvinnlig elev, Karin Palmberg, hade gått ut på att Kejne skulle vara homosexuell. Karin Palmberg hade vid ett samtal, som Kejne med anledning härav haft med henne, uppgivit, att hennes sagesman vore en bokhandlare vid namn Tullberg.

Vid ett förhör, som överkonstapeln Winberg den 5 december 1949 höll med Karin Palmberg, uppgav hon, att Tullberg till henne yttrat, att Kejne tyckte om småpojkar och vore perverst lagd. Vid polisförhör, som sedermera hölls med Tullberg, förnekade emellertid denne, att han beskyllt Kejne för att vara homosexuell.

Rörande omständigheterna i samband med Hellstadius' i klagoskriften påtalade besök hos Kejne innehåller betänkandet i huvudsak följande.

Torsdagen den 7 september 1950 meddelade Malmberg telefonledes till överkonstapeln Winberg, som varit förhørsledare i ärendet mot Malmberg, att Malmberg dagen förut sammanträffat med Hellstadius, som uppgivit, att han haft homosexuellt umgänge med Kejne. Winberg satte sig omedelbart i förbindelse med Meijer, som beslöt att Hellstadius skulle höras. I anledning härav blev Hellstadius, som är född den 29 mars 1931 och var tillfälligt boende Valhallavägen 174, 2 tr., hos kamreraren Magnus Edgren och som saknade fast anställning, kallad till förhör, som ägde rum samma dag.

Vid förhöret berättade Hellstadius följande: Han hade fullgjort värnpliktstjänstgöring vid flottan under tiden från juni 1949 till i maj 1950. Under värnpliktstjänstgöringen hade han haft det ganska svårt ekonomiskt, varjämte han haft en viss längtan efter spritdrycker. Detta hade givit honom anledning att söka förbindelser med homosexuella män och betjäna dessa mot betalning. För sådana tjänster hade han fått kontant ersättning med belopp, varierande mellan 15 och 100 kronor. Därjämte hade han brukat bliva bjuden på spritdrycker. Sammanträffandena med männen hade skett i trakten av Stureplan. Vid sina promenader i dessa trakter hade Hellstadius vid upprepade tillfällen hört skilda personer omtala, att Kejne vore homosexuell. Hellstadius hade även hört omtalas, att en cirka 20-årig yngling, boende i närheten av Floravägen på Lidingö och kallad "Svarten", skulle ha varit hemma hos Kejne och betjänat honom i homosexuellt syfte och därför fått 20 kronor. — En söndag i mars eller april eller möjligen början av maj 1950 hade Hellstadius från Slussen gått Götgatan till hörnet av Ringvägen, där han stannat. Han hade blivit tilltalad av en man, som han tyckt sig ha sett vid Slussen. Mannen hade presenterat sig som Kejne men ej angivit någon titel. De hade samspråkats cirka 20 minuter, varpå mannen frågat Hellstadius, om denne ville följa med honom hem och dricka konjak. Hellstadius hade omedelbart förstått och också sett på mannen, att denne vore homosexuell, och därför beslutat sig för att följa med honom. De hade med spårvagn, linje 4, åkt till Norrmalmstorg,

där de stigit av. Tillsammans hade de därefter gått Biblioteksgatan till Stureplan och därefter över Birger Jarlsgatan till Engelbrektsplan samt vidare Engelbrektsplan. Sedan de gått till slutet av Humlegården, hade de gått in i en port till vänster vid Engelbrektsplan. Hellstadius kunde icke erinra sig husets gatunummer. De hade gått upp minst två trappor och in genom en troligen tvådelad dörr. Inne i lägenheten hade de först kommit in i ett kapprum, där Hellstadius hängt av sig sin uniformsmössa på en hylla, troligen till vänster. Från kapprummet hade de gått in i ett rum, troligen vettande åt gården och med två fönster. I rummet hade intill högra väggen varit placerad en säng. Något till vänster ute på golvet hade funnits ett runt bord och intill detta troligen två stolar. Bakom bordet hade stått en radiogrammofon. Mannen hade hämtat två glas och konjak samt hållt upp åt dem bägge, varefter de druckit av konjaken. (Den av Hellstadius därefter lämnade detaljredogörelsen för sitt homosexuella umgänge med mannen är utesluten i betänkandet.) Man hade kommit överens om att Hellstadius skulle komma tillbaka på kvällen och stanna över natten. Hellstadius hade därefter skrivit upp mannens namn — Kejne — och adress på en vanlig papperslapp. Innan han gått hade han kvarlämnat sin fickkniv, en silverkniv med namnet "Jimmy" ingraverat å skaftet, och ytterligare någon sak, men han kunde ej minnas vad detta var för något. För sina tjänster hade han fått 15 kronor. Något besök hade han ej avlagt på kvällen hos mannen, eftersom han först gått på krog och sedan till Nöjesfältet. Han hade ej hämtat kniven och det andra kvarlämnade föremålet, när det "ej blivit av". Han hade icke senare sammanträffat med eller sett mannen vid något tillfälle, men då han sett Kejnes bild i tidningarna, hade han sett att det vore samma person som han medföljt till Engelbrektsplan. Då han därpå sammanträffat med en annan bekant vid namn Lars Eric Lidén, som även ginge under benämningen "Svarten", hade han för honom omtalat, att han varit med Kejne och betjänat denne i homosexuellt syfte.

I en av Winberg m. fl. upprättad promemoria, dagtecknad den 11 september 1950, har antecknats: "Hellstadius förklarade sig ha för avsikt att avhämta kniven innan han nu i dagarna skulle lämna Stockholm." — Denna uppgift har ej återfunnits i protokollet för den 7 september. — Hellstadius hördes härom på föranstaltande av kommissionen och uppgav, att han vore synnerligen tveksam, om han gjort något sådant uttalande till Winberg.

Hellstadius förklarade, enligt protokollet, på ytterligare fråga, att han vore fullkomligt säker på att det varit pastor Kejne han varit med, då han med bestämdhet känt igen denne från fotografier i tidningarna.

Vid detta förhör lämnade Hellstadius också en berättelse om det sammanträffande dagen förut, den 6 september 1950, med Malmberg, vilket lett till att Malmberg hos kriminalpolisen påkallat att Hellstadius skulle

höras: Sammanträffandet hade skett på ett "party" hos en bekant. En för Hellstadius bekant person, som han ej ville namngiva, hade berättat för Hellstadius, att Kejne skulle vara homosexuell, och Hellstadius hade därför för denne sin bekante omtalat, att han varit med Kejne hemma. Detta hade senare denna person omnämnt för Malmberg, som då genom sagesmannen bett att få sammanträffa med Hellstadius. Sedan Malmberg, som förut ej varit bekant för Hellstadius, berättat att han blivit beskyldd för en hel del saker av Kejne och sagt, att han ville ha reda på hur det förhölle sig med Kejne, hade Hellstadius berättat för Malmberg vad som förekommit mellan honom och den man han lärt känna som Kejne.

Efter förhöret rapporterades Hellstadius' berättelse i huvudsak muntligen för Meijer.

Meijer beslöt som en förstahandskontroll av Hellstadius' uppgifter, att Hellstadius skulle vallas på platsen i och för kontroll om han kunde utpeka den bostad han besökt.

Vallningen företogs i omedelbar anslutning till förhöret den 7 september och leddes av Winberg med biträde av kriminalkonstapeln T. V. Paulsson.

Enligt de i vallningen deltagande polismännens uppgifter gav vallningen icke positivt resultat, i det att Hellstadius icke kunde känna igen sig i någon av de portar i de vid Engelbrektsplan belägna fastigheter, som Hellstadius vid vallningen undersökte, däribland porten i fastigheten nr 12 — belägen å gatans från Engelbrektsplan sett högra sida — där Kejne bodde. Hellstadius hade före vallningen lämnat en beskrivning av trappuppgången i det hus, vari besöket hos Kejne skulle ha ägt rum, vilken beskrivning emellertid visade sig icke stämma överens med det verkliga utseendet å trappuppgången i det hus, där Kejne bodde.

Efter vallningen erhöll Meijer en detaljerad skildring av vad därvid förekommit. Det negativa utfallet av vallningen föranledde en diskussion mellan Meijer, Winberg och Paulsson, om vilken Paulsson inför kommissionen uppgav följande: Meijer hade i anledning av det misslyckade vallningsförsöket sagt, att det ju rörde sig om en yngling, som hade ideliga sammanträffanden i homosexuellt syfte med olika personer och tydligen besökte än den ena än den andra fastigheten och att det ju därför icke kunde vara uteslutet, att hans oförmåga att kunna lokalisera sig berodde på ett minnesfel. Meijer hade därefter givit order om att en fullständig nedteckning skulle ske vid fortsatt förhör med Hellstadius. I detta sammanhang hade Meijer sagt något om att man ju kunde göra ett försök med att låta Hellstadius ringa upp Kejne och be att få hämta kniven. Under den fortsatta diskussionen hade framkastats den tanken att Hellstadius' skildring kunde vara helt riktig blott med det undantaget, att han misstagit sig på mannens identitet, då det ju kunnat tänkas, att den person han varit tillsammans med falskeligen utgivit sig för Kejne. I an-

slutning därtill hade Meijer sagt, att under sådana förhållanden vore ju Hellstadius i god tro men att man under alla förhållanden borde undersöka hur det förhölle sig och att en sådan undersökning även vore i Kejnes intresse. Paulsson ville minnas att Meijer redan vid denna överläggning beslutat, att Hellstadius skulle anmodas ringa Kejne och be att få hämta kniven, därvid Meijer lämnat Winberg och Paulsson besked om, att Hellstadius icke skulle få några ytterligare direktiv rörande hur telefonsamtalet skulle föras. Paulsson hade icke något minne av anledningen till att Hellstadius' telefonsamtal till Kejne ej kommit till stånd redan samma dag. Meijer hade vidare, såvitt Paulsson mindes, yttrat ungefärligen: "Om vi nu fullföljer utredningen genom att låta Hellstadius ringa om kniven, så kan det väl inte kallas provokation, för det är ju den enda möjligheten att få fastslaget om Hellstadius' uppgift är riktig." Man hade icke diskuterat den situation, som kunde inträffa, därest Hellstadius fullföljt den av honom uttalade avsikten att hämta kniven på egen hand och innan det sålunda av Meijer beslutade samtalet mellan Hellstadius och Kejne i kriminalpolisens regi kommit till stånd.

Den 8 september 1950 hördes Malmberg i saken av Winberg. Därjämte höll kriminalkonstapeln Melin förhör med Hellstadius' tillfällige värd, den förut omnämnde Edgren.

Vid dessa förhör bekräftades Hellstadius' uppgift, att han och Malmberg presenterats för varandra den 6 september 1950. Detta hade skett vid en svensex, som den dagen varit anordnad för leg. läkaren Clas Oterdahl i dennes bostad, Sturegatan 28. Vid förhören framkom också, att vid denna festlighet Hellstadius i närvaro av Oterdahl, Edgren och Malmberg redogjort i huvudsakliga delar för sitt sammanträffande under våren 1950 med den man, som presenterat sig under namnet Kejne.

Edgren uppgav därjämte, att Hellstadius, som sedan den 17 juni 1950 haft sin bostad hos Edgren, tidigare för honom omnämnt sitt sammanträffande med "Kejne". Hellstadius hade därvid nämnt, att han och "Kejne" träffats på Södermalmstorg och att de därefter gått till en lägenhet vid Hornsgatan, därvid dock Edgren reserverade sig för adressuppgiftens riktighet. Att Hellstadius omnämnt detta för Edgren hade enligt Edgren berott på att Edgren direkt frågat honom, varför han ej omnämnt händelsen för honom. Edgren hade nämligen någon månad före den 8 september 1950 haft kontakt med Hellstadius' far, som då för Edgren berättat, att sonen omtalat att han varit hos pastor Kejne och haft homosexuell förbindelse med denne, samt att sonen också förklarat, att han kunde svära på sina uppgifter och vore beredd att låta sig konfronteras med pastor Kejne.

Av Malmbergs berättelse vid förhöret den 8 september 1950 framgår, att Hellstadius tillika skulle ha omnämnt, att han stode under övervakning med assistenten Westerberg vid sociala nämnderna såsom övervakare och

att Hellstadius skulle ha för Westerberg omnämnt vad som förekommit mellan Kejne och honom. Westerberg skulle därvid ha förklarat sig icke sätta tro till det. Hellstadius hade också, enligt Malmberg, omtalat förhållandet för doktor John Takman vid sociala nämnderna.

Enligt uppgift till kommissionen hade Meijer den 8 september 1950 själv hållit ett flera timmar långt förhör med Hellstadius. Uppgifterna från förhöret voro icke protokollförda men skulle enligt Meijer ha inneburit en bekräftelse till alla delar av vad Hellstadius uppgivit vid förhöret den 7 september inför Winberg. Meijer hade framhållit för Hellstadius det anmärkningsvärda i att han icke kunde hitta tillbaka till det hus, där han varit, därvid Hellstadius genmält, att han den tiden "var ute med så många personer, det var var och varannan kväll".

Malmbergs uppgift om att Hellstadius berättat, att han omnämnt sitt sammanträffande med "Kejne" även för Westerberg och Takman, syntes i detta läge ej ha föranlett någon kontroll genom hänvändelse till dessa. Icke heller gjordes någon hänvändelse till Hellstadius' fader i anledning av vad Edgren berättat.

Beträffande den av Hellstadius omnämnde Lidén uppgavs, att försök hade gjorts att få kontakt med denne, vilka försök ännu den 9 september icke lyckats. Försök gjordes även att identifiera den andre, likaledes såsom "Svarten" av Hellstadius omnämnde ynglingen. Även dessa försök misslyckades. Oterdahl var på grund av utlandsresa ej anträffbar.

Med anledning av vad Hellstadius berättat beslöt Meijer, att Hellstadius skulle i polisens regi telefonera till Kejne angående den kniv han uppgivit sig ha kvarlämnat hos denne samt, om anledning därtill gavs, uppsöka Kejne för att avhämta kniven.

Beträffande sitt beslut att föranstalta om Hellstadius' besök hos Kejne uppgav Meijer inför kommissionen, att han innan planen satts i verket diskuterat den planerade åtgärden med de honom underställda utredningsmännen, varjämte han därom orienterat förste stadsfiskalen Martin Lundqvist och kriminalpolisintendenten Alvar Zetterquist, som då tjänstgjorde som polismästare, utan att dessa haft något att erinra mot planen. Lundqvist hade sedermera, då Meijer talat med honom om vad som förekommit dem emellan i saken, förklarat sig minnas, att de diskuterat ärendet, men sagt sig ej ha något minne av att Meijer omnämnt förslaget att Hellstadius skulle ringa upp eller besöka Kejne. Lundqvist hade emellertid förklarat, att han ej hade anledning betvivla riktigheten av Meijers påstående.

Beträffande direktiven för besökets genomförande uppgav Meijer inför kommissionen följande: Winberg hade omnämnt för Meijer, att "pojken säger, att den där kniven hade jag tänkt gå upp och hämta hos Kejne". Meijer hade sagt till Winberg, att Meijer icke tyckte det vore bra, om Hellstadius toge kontakt med Kejne, ty "då vet man aldrig vad som kan inträffa". Meijer och Winberg hade resonerat vidare om detta och, såvitt

Meijer kunde minnas, hade Meijer kommit med tanken att, om Hellstadius skulle taga kontakt med Kejne, det skulle ske under polisens kontroll. Winberg hade varit med på detta. Meijer och Winberg hade tänkt sig möjligheten att Hellstadius skulle ringa upp Kejne och höra efter, om kniven funnes kvar. Vid Meijers förhör den 8 september hade Meijer sagt till Hellstadius: "Ni har berättat här för Winberg, att Ni tänkte gå och hämta kniven. Skall ni göra det?" Hellstadius hade svarat, att han icke visste, om han skulle göra det. Meijer hade, när han fått detta svar, tänkt att det verkat som om Hellstadius skulle vackla i sina uppgifter och därför frågat, om Hellstadius hade något emot att hämta kniven, vartill Hellstadius svarat nekande. Meijer hade frågat Hellstadius, om han skulle ha något emot att ringa ett "sådant" samtal till Kejne medan polisen hörde på, och Hellstadius hade sagt, att han icke hade något emot det. Meijer hade diskuterat saken med Winberg, varefter Meijer givit vissa direktiv. Dessa hade omfattat, att samtalet skulle äga rum från Hellstadius' bostad samt att Hellstadius skulle tala om vem han var och att han vid ett tidigare besök i Kejnes bostad kvarglömmt en kniv. Hellstadius skulle under inga omständigheter få omtala, vad de haft för sig under det föregående sammanträffandet, och icke heller under några omständigheter göra några inviter. Samtalet skulle avlyssnas av polisen och, om Kejne vidkändes bekantskapen och talade om att han hade kniven eller eljest bad Hellstadius komma upp, skulle Hellstadius få göra det under polisens kontroll. Direktiven hade givits till Winberg, därvid Meijer betonat att man skulle tillse, att Hellstadius ej skulle ha någon möjlighet att smussla med sig någon kniv. Meijer hade givit order om att polisen skulle säga till Hellstadius, att de måste förvissa sig om att han icke hade någon kniv, därvid Hellstadius skulle medge, att de finge undersöka den saken. Detta hade varit förutsättningen för den tänkta kontakten.

Den 9 september klockan 14.20 inställde sig Winberg samt kriminalkonstaplarna Melin och Börje Bäckman i Hellstadius' tillfälliga bostad hos Edgren. Därifrån uppringde Hellstadius omedelbart Kejne, därvid samtalet dem emellan med extra hörlur avlyssnades av Melin och Bäckman. Enligt en av Melin upprättad promemoria avlyssnades följande:

"K. Hallå.

H. Ursäkta kan jag få tala med en man vid namn Kejne?

K. Det är jag.

H. Jag skulle vilja komma upp och hämta en kniv, som jag lämnat kvar hos er.

K. Hos mej? Jag är hemma i Engelbrekt, ni ringer till min bostad nu, ni har väl inte glömt den här.

H. Kommer ni inte ihåg, att vi träffades en söndag i maj?

K. Det är inte möjligt.

H. Vi träffades på Söder.

K. Det måste vara ett misstag. Varför var Ni med mej hem?

H. Ni bad mig om det.

K. Hm — då kan ni komma upp med detsamma.”

Redaktören Hedström, som vid tidpunkten för telefonsamtalet befann sig hos Kejne, uppgav för kommissionen, att han av telefonsamtalet uppfattat, att Kejne svarat att han icke kände till namnet, att den telefonerande ville komma upp och att Kejne upprepat något om en fällkniv. På Hedströms förslag hade Kejne vidare yttrat: ”Ja, ni kan ju komma upp så får jag se vem ni är.” Kejne hade omedelbart efter samtalet förklarat, att det vore ett av de vanliga irritationssamtalen, som brukade komma särskilt på lördagseftermiddagarna.

Efter samtalets slut begåvo sig Winberg, Melin, Bäckman och Hellstadius i bil till Kejnes adress. Före ankomsten dit visiterades Hellstadius efter eget medgivande två gånger av polismännen. Sedan bilen stannat på Östermalmsgatan i närheten av Kejnes bostad, steg Hellstadius ur och begav sig till fots till huset nr 12, därvid han övervakades för att han ej skulle kunna träffa någon utomstående. Han följdes dock icke längre än till porten, varefter polismännen i närheten avvaktade hans återkomst.

Beträffande vad som därefter förekom i Kejnes bostad berättade Kejne och Hedström samt de av Kejne tillkallade polismännen inför kommissionen i huvudsaklig överensstämmelse med vad Kejne uppgivit i sin klagskrift till mig.

Rörande de av polis- och åklagarmyndigheterna vidtagna åtgärderna i anledning av Hellstadius' uppgifter den 7 september 1950 att Kejne övat otukt med honom gjorde kommissionen följande uttalande:

”a) *Innebar Hellstadius' berättelse påstående om gärning, som över huvud kunde motivera en förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken?*

Kommissionen utgår från att Meijers handläggning av detta ärende haft karaktären av en förundersökning.

I 23 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrives, att förundersökning skall inledas, så snart på grund av angivelse eller eljest anledning förekommer att brott, som hör under allmänt åtal, förövats.

Enligt 18 kap. 10 § strafflagen är homosexuell otukt straffbar om den förövats mot någon, som vid gärningens begående icke fyllt 18 år samt — under vissa förutsättningar — även då den med vilken gärningen företages väl fyllt 18 men ej 21 år. Dessa förutsättningar äro att gärningsmannen begått gärningen under utnyttjande av den andres oerfarenhet eller beroende ställning.

Hellstadius hade vid den av honom angivna tidpunkt då Kejne skulle ha övat otukt med honom fyllt 19 år. Vid polisförhöret uppgav Hellstadius, att han före sammanträffandet med Kejne i avsevärd omfattning mot ersättning låtit bruka sig till homosexuell otukt av ett flertal perso-

ner. Hellstadius uppgav tillika, att han tidigare icke kände Kejne eller ens sammanträffat med honom. Det måste därför ha stått klart för Meijer, att den påstådda gärningen icke kunde ha inneburit ett utnyttjande av Hellstadius' oerfarenhet eller beroende ställning samt att alltså Hellstadius' berättelse icke innefattade påstående om gärning, som var straffbar enligt 18 kap. 10 § strafflagen.

Om alltså gärningen, sådan Hellstadius beskrivit den, ej var straffbar såsom homosexuell otukt och detta måste ha stått klart för Meijer, uppstår frågan, om gärningen vore att anse som straffbar av annan grund.

I 25 kap. 4 § strafflagen stadgas straff för tjänstefel för ämbetsman, som av försummelse, oförstånd eller oskicklighet åsidosätter vad honom åligger enligt lag, instruktion eller annan författning, särskild föreskrift eller tjänstens beskaffenhet. Det är uppenbarligen den sistnämnda bestämmelsen om åsidosättande av vad som åligger ämbetsman enligt tjänstens beskaffenhet, som här kan komma i fråga.

Kejne är prästvigd. Han är anställd såsom biträdande pastor vid stadsmissionen i Stockholm med rätt till prästerlig tjänsteårsberäkning och är vidare biträdande predikant vid fångvårdsanstalten å Långholmen. I denna sistnämnda egenskap utövar Kejne viss självvårdande verksamhet. Ehuru numera icke längre i författning finnas särskilda straffbestämmelser beträffande anstötligt leverne av prästman, lärar i fråga om en prästmans enskilda vandel med berättigande få ställas sådana särskilda krav, att en prästman, som beträdes med homosexuella otuktshandlingar, kan — även om dessa handlingar icke falla under begreppet straffbar otukt — i allt fall ha gjort sig skyldig till tjänstefel genom att åsidosätta vad tjänstens beskaffenhet kräver av honom. Rörande dessa spörsmål hänvisas till straffrättskommitténs förslag till lagstiftning om ämbetsbrott av präst (SOU 1945: 29) och 1948 års proposition i anslutning därtill ävensom till biskopsbrevet 1951 i sexualfrågan.

Emellertid må bemärkas, att det icke är så alldeles lätt att fastslå, vad som förstås med anstötligt leverne, och att olika meningar kunna göra sig gällande, huruvida nämnda begrepp måste anses innefatta ett krav på upprepade otuktshandlingar eller ej. Här skall vidare erinras om att enligt lagen om domkapitel det åligger domkapitlet såsom chefsmyndighet att i disciplinär väg bestraffa bland annat prästmans anstötliga leverne. Denna bestraffningsrätt är dock icke exklusiv. Om polis- eller åklagarmyndigheten får kännedom om ett sådant tjänstefel av präst, föreligger alltså ej formellt hinder för ett ingripande från nämnda myndigheters sida oberoende av domkapitlets ståndpunkt. Dock böra därvid nämnda myndigheter iakttaga återhållsamhet och detta synes särskilt böra vara fallet, då de tillgängliga uppgifternas tillförlitlighet icke är ställd utom tvivel.

Att märka är att Meijer icke själv åberopat den nu anförda synpunkten till stöd för sitt handlande.

Såsom motiv för sina åtgärder har Meijer huvudsakligen anført, att Hellstadius' berättelse — under förutsättning att den var riktig — kunde utgöra ett indicium mot Kejne på mot andra personer riktade, straffbara homosexuella gärningar. Meijer har härom uppgivit: 'Om det var riktigt, att Kejne under de omständigheter, som Hellstadius uppgivit, tagit kontakt med honom och haft umgänge med honom, hade indirekt framkommit misstanke om att Kejne kunde gjort sig skyldig till liknande förfarande mot andra ungdomar, som han kommit i kontakt med i sin tjänst. Om uppgifterna var riktiga förelåg följaktligen misstanke om brott jämlikt 18 kap. 10 § strafflagen och — under förutsättning att Kejne var tjänsteman — 25 kap. samma lag. Om Hellstadius' uppgifter bekräftades, kunde man därur härleda misstanke mot Kejne om brottslig homosexualitet.'

Vad Meijer sålunda anført kan enligt kommissionens mening icke godtagas. Visserligen ådagalägger erfarenheten att homosexuella personer, som tillfredsställa sin drift, sällan kunna förmå sig att söka sina sexuella objekt endast inom sådan åldersgrupp att gärningen blir strafffri. En upplysning om att en person haft en icke straffbar homosexuell kontakt utgör därför ofta ett indicium på, att han också har sådana förbindelser av straffbelagd natur. Särskilt om den utpekade personen har att å tjänstens vägnar eller eljest syssla med ungdom, kan det sägas vara ett starkt samhällsintresse att till skydd för denna ungdom få klarlagt om han med dem har kriminella homosexuella förbindelser. Det oaktat torde det icke vara tillåtet för polis- och åklagarmyndigheterna att verkställa en fristående undersökning, huruvida en icke straffbelagd handling företagits. I rättegångsbalkens 23 kap. förutsättes för att förundersökning skall inledas att anledning förekommer att brott föröfvats. Sådan anledning kan icke anses vara för handen i ovan angivna situation. En annan sak är, att det anmälda förhållandet bör av polisen läggas på minnet i avvaktan på huruvida i framtiden misstankar kunna framkomma om straffbelagda homosexuella förhållanden från den utpekades sida.

Såsom ett ytterligare skäl för att Hellstadius' anmälan icke lades å sido — ett skäl som har sammanhang med det senast anförda — har Meijer anført, att en utredning, varigenom tilläventyrs blivit påvisad brottslig homosexuell otukt från Kejnes sida, borde ske av hänsyn till Malmberg, enär vad sålunda utrönts kunde komma att påverka straffmätningen i det mot Malmberg anhängiggjorda ärekränkingsåtalet.

Härtill må anmärkas.

Annorledes än genom laga dom må ej i ärekränkingsmål jämlikt 16 kap. 7 § strafflagen införas bevisning om ett ärekränkande påståendes riktighet. Så som åtalet mot Malmberg konstruerats, nämligen med ansvarsyrkande i två punkter jämlikt nämnda lagrum för påståenden om att Kejne skulle 'haft kuckel med småpojkar', kan det icke uteslutas, att i och för sig en fortsatt utredning på grundval av Hellstadius' berättelse skulle leda fram

till erhållande av sådant material, som kunnat berättiga åtal och fällande dom mot Kejne för brott mot 18 kap. strafflagen. Det lärer åligga polis- och åklagarmyndighet att — på framställning av den i ärekränkingsmålet tilltalade — vara verksam för att utröna sanningsenligheten av det tillmål om brott, som grundat åtalet i ett ärekränkingsmål. Meijer har sålunda icke saknat grund för att bedöma Hellstadius' framträdande såsom ett led i en strävan att till den tilltalades försvar i ärekränkingsmålet åstadkomma sanningsbevisning. Vid bedömning av denna fråga måste emellertid beaktas, att Hellstadius' berättelse ej avsåg homosexualitet, som är straffbar enligt 18 kap. strafflagen, och att alltså denna berättelse i och för sig var utan betydelse i ärekränkingsmålet. Såsom redan tidigare anförts, kan emellertid icke ens ett antagande att Kejne gjort sig skyldig till homosexualitet, som ej är straffbar enligt 18 kap. strafflagen, ha berättigat till inledande av förundersökning mot Kejne på grundval av Hellstadius' berättelse.

Ett skäl, varför anledning kan ha förelegat att på grundval av Hellstadius' berättelse verkställa en utredning, är det att i Kejnes intresse — med hänsyn till att Hellstadius' berättelse inför polisen och Meijer innefattade tillvitelse om ett tjänstefel — bort undersökas i vad mån det kunde styrkas, att berättelsen var sanningslös och på den grund kunde föranleda åtal mot Hellstadius för osann tillvitelse jämlikt 13 kap. 7 § strafflagen. Detta skäl har emellertid icke av Meijer åberopats och Meijers utredning har uppenbarligen icke bedrivits utifrån en sådan tankegång. Det må emellertid anmärkas, att sedermera särskilt förordnad åklagare, som slutfört förundersökningen och prövat åtalsfrågan, framställt ansvarsyrkande mot Hellstadius för bland annat sådant brott inför Stockholms rådhusrätt.

Kommissionen får under beaktande av vad här ovan anförts sammanfattningsvis uttala det omdömet att Hellstadius' berättelse endast i vad den innefattade grund för misstanke om ämbetsbrott av präst kunde motivera inledandet av en förundersökning mot Kejne.

b) Med utgångspunkt från vad kommissionen sålunda ansett sig kunna fastslå inställer sig närmast till bedömning frågan: *Var Hellstadius' berättelse så osannolik, att Meijer redan på den grund hade bort lämna saken utan åtgärd?*

I och för sig måste en erfaren åklagare säga sig, att en uppgift om en homosexuell otuktshandling icke utan vidare kan tillbakavisas såsom ej trovärdig, därför att den utpekade skulle vara en man i Kejnes ställning. När det gäller sexualbrott över huvud och homosexualitet i synnerhet kan icke på grund av yttre omständigheter någon uteslutas från misstanke. Det gällde därför för Meijer att överväga, huruvida berättelsen innehöll några moment av osannolikhet av sådan betydelse, att därav framginge, att berättelsen kunde avfärdas utan ytterligare åtgärd. Detta gäller särskilt berättelsen

telsen, sådan den framstått i belysning av den i kontrollsyfte företagna vallningen.

Åtskilliga moment i Hellstadius' berättelse voro otvivelaktigt sådana, att de gävo anledning till tvivelsmål i fråga om skildringens sanningshalt.

Sålunda uppgav Hellstadius, att den man, som antastade honom i hörnet av Ringvägen och Götgatan, nästan genast presenterade sig. Mannens presentation vid denna tidpunkt av samvaron måste framstå såsom meningslös med hänsyn till syftet med den bekantskap han ville inleda. Vidare måste under förutsättning att mannen var Kejne presentationen ha varit synnerligen riskabel med hänsyn till Kejnes ställning och verksamhet. Det är att märka, att sammanträffandet enligt Hellstadius' slutliga uppgift inför polisen skulle ha ägt rum i maj 1950 eller just vid den tidpunkt, då Kejnes aktion mot de homosexuella började tilldraga sig allmän uppmärksamhet. Om å andra sidan mannen presenterade sig med falskt angivande av Kejnes namn, förefaller presentationen ha varit ganska meningslös ur den synpunkten att mannen haft att räkna med att nämmandet av Kejnes namn bort för Hellstadius, om denne, som mannen måste ha antagit, varit intresserad av ett homosexuellt närmande, snarast ha varit ett avhållande moment.

Enligt kommissionens mening borde därför redan uppgiften om presentationen för Meijer framstått som ett beaktansvärt osannolikhetsmoment i Hellstadius' berättelse. Osannolikhetsmomentet förringas knappast av den erfarenhet man vunnit av att homosexuellt inriktade personer vid tillgodo-seendet av sin sexualdrift äro benägna att släppa yttre hämningar och förbise självbevarelseinstinkten elementära krav. Vad här sagts utesluter emellertid icke att — även om sålunda uppgiften om presentationen var oriktig eller presentationen möjligen skett vid en senare tidpunkt, när kontrahenterna skildes åt och överenskommo om nytt sammanträffande samma kväll — berättelsen i övrigt kunde ha varit sann.

En annan omständighet ägnad att göra Hellstadius' berättelse mindre trovärdig hänför sig till Hellstadius' uppgift om hans och Kejnes färd till den senares bostad vid Engelbrektsgatan. Enligt Hellstadius' uppgift skulle han och hans följeslagare — i stället för att fortsätta med linje 4 till Valhallavägen, vilket hade varit det naturligare, om resans mål varit Kejnes bostad, Engelbrektsgatan 12 — ha lämnat spårvagnen redan vid Norrmalmstorg. Emellertid gingo Hellstadius' uppgifter ut på att promenaden från Norrmalmstorg via Biblioteksgatan och utmed Stureplan till Birger Jarlsgatan och därefter fram till följeslagarens bostad vid Engelbrektsgatan skulle ha föranletts av initiativ från Hellstadius. Även om man ger utrymme åt den brist på självbevarelseinstinkt som, enligt vad förut sagts, karakteriserar den homosexuelle i hans närmanden, borde det för Meijer ha framstått som föga troligt att, om följeslagaren varit Kejne, denne skulle ha utsatt sig för att mitt på ljusa dagen en söndag visa sig vid

Stureplan och å Birger Jarlsgatestråket i sällskap med en ung, i flottans uniform klädd man, om vilken han måst misstänka att han var homosexuellt prostituerad, och detta vid en tidpunkt då Kejne påkallat polisens skydd mot förföljelser från homosexuella. För Kejne var det för visso känt, att just dessa stråk utgjorde samlingsplats för prostituerad manlig ungdom. Att i dessa trakter öppet visa sig med en yngling med Hellstadius' föregående kunde anses för Kejne, som förut hyste misstankar att han själv varit skuggad av polisen, ha varit lika komprometterande som om han direkt å något av nämnda stråk tagit kontakt med någon av de där flanerande ynglingarna.

Vad här anförts utgör enligt kommissionens mening ett ytterligare skäl till misstro emot Hellstadius' berättelse, även om härvidlag, liksom beträffande vad som anförts om presentationen, bör bemärkas, att det icke kunde vara uteslutet att berättelsen, med hänsyn till att den berörde förhållanden som lågo cirka fyra månader tillbaka i tiden, kunde vara oriktig på nu angivna perifera punkter men dock sann i fråga om den homosexuella handlingen.

En ytterligare anledning att ifrågasätta trovärdigheten av Hellstadius' uppgifter var dennes påstående att det hus han besökt legat på Engelbrekts gatans vänstra sida, räknat från Engelbrektsplan, medan Kejne bebod en lägenhet i det å höger sida liggande huset med nummer 12. Även om man beaktar att i detta avseende ett minnesfel av Hellstadius med hänsyn till den tid som skulle ha förflutit från besöket vore naturligt, förstärkes dock betydelsen av den felaktiga lokaliseringen väsentligt genom det resultat vallningen av Hellstadius gav. Redan den omständigheten att vallningen företogs visar, att Meijer — och detta på goda grunder — icke var helt övertygad om tillförlitligheten i Hellstadius' berättelse. När emellertid vid vallningen Hellstadius icke kunde känna igen sig, då han fördes in i porten till det å högra sidan liggande huset nr 12, synes det kunna ifrågasättas, om icke detta förhållande redan i och för sig och än mer vid sammanställning med ovan behandlade, tvivelaktiga punkter i Hellstadius' berättelse bort hos Meijer ha framkallat starka tvivelsmål om berättelsens sanningsenlighet.

Å andra sidan kan den omständigheten att Hellstadius visade sig ej kunna utpeka Kejnes bostad — något som för honom varit lätt att taga reda på — möjligen för Meijer varit ett tecken på att i vart fall Hellstadius' berättelse icke var resultatet av en av Malmberg igångsatt komplot.

Slutligen må anföras såsom en ytterligare anledning att draga riktigheten av Hellstadius' berättelse i tvivelsmål, att den förmedlats av Malmberg. Genom den av Meijer verkställda utredningen i Malmbergsärendet var det klarlagt icke blott att Malmberg var ytterligt avogt inställd mot Kejne utan också att man från Malmbergs sida kunde vänta de mest hänsynslösa angrepp.

Meijer har å andra sidan anfört åtskilliga omständigheter som stöd för att Hellstadius' berättelse kunde ha varit sann.

Sålunda har Meijer framhållit, att sedan åtskillig tid tillbaka i Stockholms undre värld löpt rykten om Kejne, vilka kommit till Meijers kännedom, enligt vilka rykten Kejne skulle vara homosexuell. Enligt Meijer hade Winberg och kriminalkonstapeln Hjelm under sin tjänstgöring fått del av uppgifter, som tydde därpå.

Det har av Winberg bestyrkts, att rykten angående Kejne av sådan innebörd kommit till Winbergs kännedom under hans tjänstgöring på kriminalpolisens lösdrivarrotel åren 1935—1946, och av Hjelm, att denne fått del av rykten av motsvarande art under tiden 1944—1946, när han tjänstgjort på avdelningens stöldrotel. Winberg har uppgivit, att han givit Meijer besked om vad han sålunda erfarit, och sannolikt har även genom Winberg vad Hjelm inhämtat bragts till Meijers kännedom. Meijer har vidare erinrat om att i Malmbergsärendet liksom vid utredningen angående fröken Palmberg och Tullberg framkommit beskyllningar av ensartad beskaffenhet mot Kejne. Vidare har Meijer hänvisat till vad som framkommit — under utredningen om den av Kejne anmälda förföljelsen mot honom — i fråga om anteckningar i olika offentliga telefonkiosker om att Kejne skulle vara homosexuell.

Kommissionen har, såsom framgår av vad ovan sagts, funnit åtskilliga uppgifter i Hellstadius' berättelse så anmärkningsvärda, att de bort mana till sorgfällig eftertanke vid bedömningen av trovärdigheten hos Hellstadius' skildring i dess kärnpunkt. De omständigheter, som åberopats av Meijer såsom ägnade att stärka berättelsens trovärdighet, finner kommissionen föga vägande. Enligt kommissionens mening skulle någon anmärkning icke kunnat riktas mot Meijer, därest han redan vid denna tidpunkt avstått från att fullfölja undersökningen. Å andra sidan torde det icke kunna läggas Meijer till last att han icke redan på detta stadium lagt saken å sido.

c) I detta sammanhang inställer sig till bedömande spørsmålet: *Hade Meijer när Hellstadius' besök hos Kejne arrangerades gjort vad som kunde göras för att på andra vägar söka kontrollera trovärdigheten av Hellstadius' berättelse?*

Meijer har vidgått, att möjlighet förelegat att taga kontakt med Hellstadius' övervakare, assistenten Westerberg, samt doktor Takman hos sociala nämnderna ävensom med Hellstadius' far. Dessa hade samtliga enligt Hellstadius' egen berättelse av Hellstadius fått kännedom om dennes påstådda besök hos Kejne. En hänvändelse till någon av dessa eller helst samtliga hade icke varit opåkallad med hänsyn till vad som var känt om Hellstadius' person. Meijer har anfört, att han i det dåvarande läget ansett det mindre lämpligt att taga kontakt med Westerberg och Takman samt att Meijer, med hänsyn till den rådande starka motsättningen mellan Hell-

stadius' och hans far, icke ville låta avhöra denne senare. Det förtjänar anmärkas, att Winberg, med vilken Meijer ingående dryftat vilka åtgärder som borde vidtagas — Meijer har själv anfört att ärendet icke av honom handlagts i 'kommandoväg' utan genom samråd med polispersonalen — uppgivit, att man icke ansett det lämpligt att vända sig till Westerberg, vilkens kontakter med Kejne och Resar man kände till. Det må anmärkas, att möjlighet att erhålla ytterligare material erbjudits genom den av Hellstadius anvisade Lidén (Svarten) och den av Hellstadius ytterligare omnämnde yngling, som även gick under detta vedernamn. Värdet av vad dessa båda personer kunde tänkas uppgiva får dock knappast bedömas såsom starkare än Hellstadius' egna uppgifter. Meijer har uppgivit, att Lidén förgäves efterspanats samt att, med hänsyn till att Hellstadius såsom omhändertagen av barnavårdsmyndigheten sannolikt redan den 11 september 1950 skulle lämna Stockholm, ärendet måste behandlas med stor skyndsamhet. Winberg har vitsordat att Lidén intensivt efterspanats ehuru resultatlöst och därutöver uppgivit, att man eftersökt den andre yngling, som Hellstadius omnämnt under samma vedernamn, utan att kunna anträffa honom eller ens fastslå hans identitet.

Kommissionen finner att Hellstadius' beramade avresa från Stockholm icke bort giva anledning att uraktlåta införskaffandet av alla de upplysningar, som kunde stå till buds för bedömning av Hellstadius' trovärdighet. Ett uppskov med Hellstadius' avförande från Stockholm hade säkerligen utan svårighet kunnat utverkas. Kommissionen finner det därför anmärkningsvärt att Meijer underlät att, innan han övervägde vidare åtgärd i saken, taga kontakt med vare sig Westerberg, Takman eller Hellstadius' far. Icke minst anmärkningsvärd framstår denna uraktlåtenhet mot bakgrunden av de enligt Winbergs uppgifter intensiva spaningarna efter särskilt Lidén.

d) Under förutsättning att man godtager, att Meijer arbetade vidare på basis av Hellstadius' berättelse, finner kommissionen sig böra upptaga till granskning, *huruvida andra metoder än det arrangerade telefonsamtalet och besöket hos Kejne hade bort i första hand komma i fråga.*

Såsom sådana andra metoder torde man haft att räkna med förhör med Kejne, skuggning av denne eller en husrannsakan hos Kejne, för att söka utröna huruvida denne innehade en kniv av det utseende Hellstadius angivit.

Sannolikheten talar för att en kallelse av Kejne till förhör, även om man tillmätte Hellstadius' uppgifter aldrig så stark trovärdighet, varit ur flera synpunkter ändamålslös. Och i det läge, vari utredningen befann sig, förelåg, såsom Meijer ock gör gällande, icke fog för ett sådant handlande. Lika med Meijer finner kommissionen det icke ha kunnat ifrågakomma att anordna en systematisk skuggning av Kejne för att undersöka hans kon-

takter. Kommissionen anser sig också kunna uttala, att en husrannsakan hos Kejne vid angiven tidpunkt icke varit motiverad.

e) Kommissionen vill härefter till bedömande upptaga *huvudfrågan, nämligen den huruvida Meijer — när andra utvägar att bedriva utredningen icke stodo till buds än den, som sedermera anlätades — bort avstå från att söka utnyttja den ifrågavarande metoden därför att den kunde anses otillbörlig.*

Till en början må beaktas att den ringa styrkan hos den föreliggande misstanken om tjänstefel bort mana till särskild återhållsamhet inför undersökningsmetoder av mera ömtålig beskaffenhet.

Det må vidare beaktas, att det praktiska värde ur bevissynpunkt, som ett besök hos Kejne kunde erbjuda (att Hellstadius' kniv skulle finnas där), var ganska ringa. Kniven kunde ha under helt andra förhållanden än Hellstadius uppgivit kommit i Kejnes förvar. Även om den slutsatsen låg nära till hands, därest kniven återfanns, att Hellstadius talat sanning rörande vad som förekommit vid besöket, måste Meijer ha sagt sig, att utsikterna till ett erkännande från Kejne, vare sig genom överrumpling eller vid pressande förhör, varit ringa. Det är betecknande att Meijer själv förklarar, att någon plan för hur utredningen i fortsättningen skulle bedrivas, därest besöket hos Kejne utföll positivt, icke i förväg utarbetats.

Å andra sidan talade mycket starka skäl *direkt* mot ett anlåtande av denna metod. I första hand må i det hänseendet framhållas, att metoden hade en viss prägel av provokation, därvid föga möjlighet förelåg till kontroll över vad som kunde inträffa. Det kan ju icke förbises, att besöket, sett från Meijers utgångspunkt, medförde allvarlig risk för en förnyad uppfordran till otukt, måhända kunde det å andra sidan lätteligen draga med sig utpressningshot eller dylikt. Vidare måste beaktas att, därest Kejne var oskyldig, Hellstadius' besök måste ha inneburit en stark påfrestning för Kejne med hänsyn till den psykologiskt sett ömtåliga situation, vari Kejne befann sig. Det är nämligen att märka, att under flera månader, på framställning av Kejne, pågått undersökning angående förföljelse, som Kejne skulle ha utsatts för av homosexuella element. Denna utredning hade endast delvis — åtalet mot Malmberg — lett till positivt resultat. Anlåtandet av den nu ifrågavarande metoden kunde lätteligen — därest den gav till resultat att Hellstadius' uppgift i fråga om kniven icke besannades — även om den alltså i själva verket gagnat Kejne, av denne icke utan skäl ha så uppfattats som om kriminalpolisen under Meijers ledning vore sysselsatt med insamlande av bevis *mot* Kejne snarare än verksam för utredande av hans anmälan om mot honom föröfvade brott. Åtskilligt av vad Kejne anfört i skilda sammanhang visar, att denna bedömning icke saknar reell grund.

Därest åter Hellstadius återkommit från Kejne och för polisen kunnat inberätta, att han återfått kniven hos Kejne, skulle situationen för denne

— om kniven av helt annan anledning än den Hellstadius uppgivit hade varit i Kejnes vård — ha varit ytterligt svår. Svårigheten att vederlägga Hellstadius' uppgift kunde för Kejne ha inneburit nära nog en moralisk dödsdom.

Vid överbägande av de nu anförda synpunkterna finner kommissionen, att Meijer förfarit felaktigt, när han gav order om Hellstadius' besök hos Kejne. Kommissionen vill framhålla, att med hänsyn till de omständigheter som ovan återopats det av Meijer arrangerade besöket till sina återverkningar måste anses ha inneburit en otillbörlig kränkning av den enskildes integritet.

f) Härefter vill kommissionen upptaga till bedömande frågan, *hurvida, när ändock besöket hos Kejne arrangerades, detsamma planlades så att besöket icke medförde risk för uppkomsten av missvisande, för Kejne menliga indicier.*

De direktiv, som härvidlag kunna diskuteras, äro de, som av Meijer lämnats i syfte att förhindra något smussel från Hellstadius' sida med kniven.

Meijer har om direktiven uppgivit: 'Besöket skulle ske under polisens kontroll. Förutsättningen var att Hellstadius inte skulle ha möjlighet att smussla med sig någon kniv och sedan komma tillbaka och säga att han fått den av Kejne. Jag tillsade Winberg, att han fick se till att Hellstadius inte hade någon kniv med sig vid besöket. Detta kunde ske i den formen, att Winberg omtalade för Hellstadius att han måste förvissa sig om att denne inte hade någon kniv med sig, vartill Hellstadius säkerligen komme att säga, att polismännen fick undersöka detta. Arrangemanget förutsatte alltså en frivillig medverkan av Hellstadius. Det var inte frågan om någon kroppsvisitation i rättegångsbalkens mening. Skulle inte Hellstadius gå med på anordningen, skulle han inte få ta kontakten.' Meijer har tillagt, att det här rörde sig om rena spaningsåtgärder, där man inte behövde lämna så utförliga direktiv utan kunde lämna ett betydande rum åt kriminalpolisens egen erfarenhet och skicklighet.

De lämnade direktiven föranleda i och för sig ingen erinran från kommissionens sida.

Det sätt på vilket visitationen sedermera utfördes under den av Winberg ledda färden till Kejnes bostad ger i och för sig ej anledning till anmärkning. När emellertid syftet med visitationen var att förhindra att Hellstadius medförde någon kniv till Kejnes bostad, ett syfte som Meijer synes ha klart angivit i sina direktiv, torde kunna erinras emot de vidtagna anordningarna, att Hellstadius släpptes utanför porten till Kejnes bostad, Engelbrektskatan nr 12, och lämnades åt sig själv i trappuppgången. Härigenom gavs åt Hellstadius en i varje fall teoretisk chans att kunna till Kejne medföra en i trappuppgången tidigare eventuellt placerad kniv. Förutsättning härför kan ha förelegat, eftersom Hellstadius i för-

väg — sannolikt redan dagen förut, den 8 september — måste ha blivit på det klara med att Meijer avsåg att arrangera hans besök hos Kejne. Det kan också, ehuru med mindre styrka, anmärkas, att man icke vidtagit betryggande åtgärder för att kontrollera Hellstadius, då han på utgående efter besöket hos Kejne uppehöll sig i fastigheten eller ens å Engelbrekts-gatan förrän han nådde fram till dennas korsning med Östermalmsgatan. De vaktande polismännen, Bäckman och Melin, uppehöll sig nämligen i sistnämnda gatas korsning med Villagatan och kunde därför få kontroll över Hellstadius först då denne på återvägen kom fram till förstnämnda korsning. Att sedermera händelserna i Kejnes bostad medförde en helt annan utveckling, som gjorde frågan om kontrollens rätta genomförande betydelselös, får vid bedömning av de planerade åtgärdernas ändamålsenlighet ej tagas i betraktande.

Meijer saknar enligt kommissionens uppfattning icke fog för sin åsikt att det praktiska genomförandet av hans direktiv om noggrann visitation av Hellstadius kunnat anförtros Winberg med dennes mångåriga erfarenhet av polisiär spaningsverksamhet. Ansvaret för det sätt på vilket kontrollen ordnats och för vad som åtgjorts eller underlåtit faller alltså icke å Meijer.

Winberg har som skäl för att Hellstadius icke när han gick upp till Kejnes bostad bevakades inne i fastigheten nr 12 anfört, att Winberg ansåg en sådan åtgärd medföra risk för att vederbörande polisman kunde iakttagas — det må erinras om att Kejne på grund av det föregångna telefonsamtalet från Hellstadius var förberedd på dennes besök. Beträffande kontrollen över Hellstadius' återkomst från Kejne har Winberg anfört motsvarande motiv. Winberg har vidare framhållit, att enligt hans mening risken för att Hellstadius under de ifrågavarande förhållandena kunde smussla med sig en kniv, som tilläventyrs för detta ändamål undandolts i trappuppgången, var mycket ringa. Det förhöll sig ju också faktiskt så att, ehuru Hellstadius förstätt att tanken på ett hans besök hos Kejne föresvävade Meijer, tidpunkten för besöket bestämdes först omedelbart innan besöket gjordes och att Hellstadius därför icke rimligen i förväg kunnat smussla in någon kniv i trappuppgången. Även om Winbergs resonemang alltså måste tillerkännas ett visst berättigande, borde Winberg dock av försiktighetsskäl ha låtit i kontrollsyfte följa Hellstadius även i trappan. En sådan skärpt kontroll hade varit motiverad med hänsyn till vad som var bekant om Hellstadius' nära förbindelse med mot Kejne fientliga, homosexuella kretsar och till att Hellstadius' besök hos polisen för- anletts av Malmberg.

g) Kommissionen vill slutligen i detta avsnitt beröra frågan, *om något ansvar för vad som förekommit åvilar förste stadsfiskalen Lundqvist eller kriminalpolisintendenten Zetterquist.*

Meijer har uppgivit, att han — innan han definitivt beslutat sig för att låta Hellstadius taga upp telefonkontakt med Kejne för att åvägabrinda

ett besök hos denne — rådfört sig med såväl Lundqvist som Zetterquist. Mejer har därom anfört, att hans samtal med Lundqvist varit föga ingående samt att Lundqvist till synes ägnat spörsmålet endast föga intresse, enär Lundqvist varit överhopad av göromål. Med Zetterquist hade diskussionen varit mera ingående. Ingen av dem hade rest några invändningar mot Mejers plan. Vad Mejer sålunda uppgivit har bekräftats av Lundqvist och Zetterquist var för sig.

Vid bedömningen av frågan, huruvida Lundqvist och Zetterquist eller endera av dem med Mejer delar ansvaret för Mejers beslut, lärer först en fråga av mera formell art böra något behandlas. Härmed avses spörsmålet, om det överhuvud ankommit på Mejer i det dåvarande läget att omedelbart taga befattning med Hellstadius' berättelse. Enligt gällande ordning för fördelning mellan kriminalpolisen och åklagarmyndigheten av inkomna brottmålsanmälningar skall sådan anmälan handläggas av kriminalpolisen intill dess i ärendet misstanke uppkommer mot viss person om brottslig gärning, då ärendet skall genom lottning tilldelas viss åklagare, som därigenom blir förundersökningsledare. Ehuru Malmberg föranlett förhöret med Hellstadius, kan ifrågasättas, huruvida icke — med hänsyn till att berättelsen utpekade Kejne såsom skyldig till tjänstefel — rent formellt det var felaktigt att Mejer i dåvarande skede utan vidare handlade ärendet. Rätteligen borde lottning av detsamma ha skett. Denna omständighet hade bort beaktas, förutom av Mejer, såväl av Lundqvist såsom chef för åklagarmyndigheten som av Zetterquist i dennes egenskap av kriminalpolisens chef. Frågan är emellertid av övervägande teoretiskt intresse. Det kan nämligen med skäl antagas, att vid en lottning ärendet ansetts böra som självskrivet tilldelas Mejer med hänsyn till den befattning Mejer kommit att få med de av Kejne anhängiggjorda ärendena.

Om man alltså vid fördelningen av ansvaret bortser från denna formella oegentlighet, lärer ansvaret för de vidtagna åtgärderna eller för vad som underlåtits icke kunna till någon del läggas å Lundqvist. Förutsättningen för att så skulle kunna ske hade varit att Lundqvist på Mejers direkta begäran eller av eget initiativ fattat beslut i saken. Omständigheterna giva emellertid icke vid handen, att Mejers diskussion med Lundqvist haft karaktären av en begäran om chefsmyndighetens beslut eller ens sanktion. Samtalet synes mera ha varit av informatorisk art. Mejer har för övrigt icke ens gjort gällande, att Lundqvist skulle vara ansvarig för beslutet, ensam eller jämte Mejer.

Frågan, huruvida — oavsett att Mejer ej vill övervältra någon del av ansvaret å Zetterquist — denne ändock ensam eller jämte Mejer är ansvarig för vad som åtgjorts och för underlåtna åtgärder, är måhända icke lika klar. Otvivelaktigt har Zetterquist mera ingående informerats i saken än Lundqvist, och Zetterquist var genom sin tidigare befattning med Kejnes anmälan väl förtrogen med de bakomliggande omständigheterna. Med hän-

syn till att de åtgärder, som ifrågakommo till bedömande, i övervägande grad berörde spaningspörsmål får Zetterquist med hänsyn till sin ställning antagas ha haft alldeles särskilda förutsättningar att bedöma saken. Det synes likväl med hänsyn till att även Meijer i sådant hänseende besitter mycken erfarenhet knappast kunna läggas Zetterquist till last att han icke vid deras diskussion fann anledning till gensaga mot den av Meijer skisserade planen.”

I ett sammanfattande uttalande förklarade kommissionen, att den funne de erinringar, som kunde riktas mot Meijers beslut om Hellstadius' besök hos Kejne, särskilt allvarliga och att det enligt kommissionens mening vore angeläget ej minst med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet att det bleve ovedersägligen fastslaget, att en undersökningsmetod av det slag, som här kommit till användning, icke varit tillbörlig under de förhållanden som förelegat.

Sedan jag anmodat Meijer att inkomma med yttrande i saken, anförde denne i avgiven förklaring, bland annat, följande.

I sin tidigare omförmälda rapport hade Wahlbäck uttalat, att utredningen av Malmbergsärendet dithills icke bedrivits med tillbörlig energi. Wahlbäck hade betonat nödvändigheten av att samhället med skärpa ingrepe, om den som av samhället satts att övervaka villkorligt dömda, villkorligt frigivna eller från ungdomsfängelse på prov utskrivna homosexuellt förgrepe sig på sina skyddslingar; skulle påståendena därom vara ogrundade, vore det ur den utpekades synpunkt ett intresse, med vars tillgodoseende samhället borde bistå, så att beskyllningarnas grundlöshet klarlades. I rapporten hade vidare omnämnts, att rykten om att Kejne skulle vara homosexuell kommit till polisens kännedom flera år innan Kejne-affären blivit aktuell, och det framginge klart av yttrandet, att Wahlbäck icke varit främmande för den tanken att Kejne kunde vara homosexuell och att han gjort sin anmälan mot Malmberg av taktiska skäl.

Under den av Meijer bedrivna utredningen i Malmbergsärendet — anförde Meijer vidare — hade framkommit ytterligare omständigheter, som pekade i samma riktning som de av Wahlbäck angivna ryktena rörande Kejne. Dit hörde sålunda de påståenden mot Kejne, för vilka Malmberg åtalats, d. v. s. telefonsamtalet till barnavårdsassistenten Westerberg den 4 juni 1949 — vilken åtalpunkt emellertid ogillades av rådhusrätten — samt Malmbergs beskyllningar vid de ovan omförmälda telefonsamtalen med en frälsningsofficer och vid ett samtal i augusti 1949 med en revisorsassistent, för vilken Malmberg påstått att Kejne vore homosexuell. Vidare kunde anföras det av Karin Palmberg utspridda ryktet om att Kejne tyckte om småpojkar. Dessutom kunde nämnas, att en person vid namn Lönnberg, vilken hörts den 3 juni 1950, uppgivit att han ”bland snacket i Björns trädgård” hört, att Kejne vore homosexuell. Även de i vissa telefonkiosker

iakttaga inskriptionerna beträffande Kejne pekade i samma riktning. — Framställningen av de omständigheter, som antydde att Kejne kunde vara homosexuell, borde kompletteras med den upplysningen att Kejnes egna under utredningens gång lämnade uppgifter i åtskilliga hänseenden framstått såsom ovederhäftiga och detta stundom i anmärkningsvärt hög grad. Kejnes tydligt ådagalagda fientliga inställning mot myndigheterna hade också varit ägnad att ingiva den föreställningen att Kejne icke spelade rent spel.

Beträffande frågan huruvida Hellstadius' berättelse innehöll påstående om gärning, som kunde motivera förundersökning, yttrade Meijer följande: Riktigheten av kommissionens uppfattning att Hellstadius' berättelse endast i vad den innefattade grund för misstanke om ämbetsbrott av Kejne kunde motivera inledandet av förundersökning syntes tvivelaktig. Meijer hade ansett det ofrånkomligt, att, om Hellstadius' berättelse varit i det väsentliga riktig, därav kunnat härledas anledning till misstanke att Kejne gjort sig skyldig jämväl till kriminell homosexuell otukt. Vidare hade Meijer funnit, att Hellstadius' berättelse av hänsyn till Malmberg icke utan vidare kunnat lämnas å sido. Om det framkommit, att Kejne haft homosexuellt umgänge med en 19-årig yngling, med vilken han tagit kontakt på gatan, skulle utgången av målet mot Malmberg otvivelaktigt ha rönt inverkan därav. — Frågan huruvida förundersökning skulle inledas vore givetvis beroende av å ena sidan misstankens styrka och å andra sidan det förmodade brottets svårhetsgrad eller arten av det hotade intresset. Även om Hellstadius' berättelse icke i och för sig skapat någon stark misstanke mot Kejne för kriminell homosexualitet, hade dock detta uppvägts av andra skäl, som kraftigt talat för utredning. Utöver vad ovan anförts rörande Wahlbäcks uttalande kunde därutinnan ytterligare hänvisas till ett yttrande av kommissionen, däri kommissionen med hänsyn till de vådor för ungdomen, som den kriminella homosexualiteten innebure, underströke vikten av att ingen möda lämnades ospard från myndigheternas sida att komma till rätta med fall, där skäl till misstanke om sådan kriminalitet vore för handen.

Till bemötande av kommissionens uttalanden rörande trovärdigheten av Hellstadius' berättelse anförde Meijer: Vad först anginge det förhållandet att Kejne vid sammanträffandet med Hellstadius skulle ha presenterat sig för denne, så hade det, då Hellstadius hördes av polisen, icke varit utrett, att sammanträffandet ägt rum vid sådan tidpunkt att Kejnes sak mera allmänt fångat pressens intresse eller att Kejne ens haft anledning räkna med någon mera betydande publicitet. Vidare hade Kejne enligt Hellstadius' berättelse varit synnerligen ivrig att erhålla sexuellt umgänge. Det vore vidare att märka, att Hellstadius, när han skulle avlägsna sig från Kejne, skrivit upp dennes namn och adress på en papperslapp i syfte att återkomma vid annat tillfälle. Det kunde därför ej anses uteslutet,

att Hellstadius misstagit sig beträffande presentationen och att denna ägt rum vid senare tidpunkt än Hellstadius angivit. Eventuellt kunde det ha tillgått så, att Kejne vid presentationen uttalat sitt namn så otydligt, att detta icke kunnat uppfattas, men att Hellstadius sedermera, när han erhållit den omtalade papperslappen med Kejnes namn och adress, fått veta vem han träffat. — Vad anginge uppgiften om att Kejne och Hellstadius skulle ha stigit av spårvagnen vid Norrmalmstorg och promenerat till Engelbrektsgatan ville Meijer först framhålla vad redan tidigare påpekats, nämligen att utredningen icke givit vid handen, att någon publicitet i Kejneaffären varit att förvänta redan vid denna tid. Att Kejne verkligen trott, att han skuggades av polisen, vore ingalunda klarlagt. Men vidare hade en dylik promenad med hänsyn till arten av Kejnes sociala verksamhet, vilken medförde samröre med åtskilliga tvetydiga element, kanske icke behövt för Kejne framstå såsom ägnad att ingiva omgivningen några misstankar om vad som vore å färde. Kommissionen förbisåge även, att Kejne knappast kunnat äga kännedom om Hellstadius' föregående. Den omständigheten att promenaden, såsom kommissionen framhållit, ägt rum "mitt på ljusa dagen" syntes Meijer i motsats till vad kommissionen tydligen antagit närmast ägnad att minska Kejnes betänkligheter. Vad anginge de två sista punkterna, nämligen att kontakten med Hellstadius förmedlats av Malmberg och att Hellstadius vid vallningen icke kunnat hitta Kejnes bostad, ville Meijer framhålla, att såväl Malmberg som Hellstadius uppgivit, att de träffats första gången den 6 september 1950 hos doktor Oterdahl, vilket bestyrkts av de av Edgren lämnade uppgifterna. Meijer hade icke kunnat finna någon anledning till misstanke att Edgren icke talade sanning, och redan det här anförda hade enligt Meijers uppfattning utgjort ett indicium på att någon komplott icke förelåge mellan Malmberg och Hellstadius. I samma riktning hade enligt Meijers mening också den omständigheten pekat att Hellstadius vid vallningen icke hittat till Kejnes bostad. Hade det varit fråga om komplott, skulle Hellstadius säkerligen förberett sig genom en så enkel åtgärd som att taga reda på var Kejne bodde. Hellstadius' egen förklaring att han vid ifrågavarande tid varit tillsammans med så många män, att han icke kunde minnas alla adresser, hade syntes Meijer acceptabel. Det vore slutligen att märka, att Hellstadius' beskrivning av Kejnes lägenhet stämt väl överens med Winbergs för Meijer återgivna minnesbild av densamma. Att Malmberg skulle vara mäktig iscensätta någon skändlighet av här angivet slag syntes föga sannolikt. Malmberg hade av personer, som kände honom ingående, karakteriserats såsom uppenbart feg och säkerligen icke kapabel att företaga sig några ytterlighetshandlingar. — Meijer hade varit fullt medveten om att vissa omständigheter talat mot berättelsens sannolikhet, under det att andra omständigheter talat i motsatt riktning. Bland dessa sistnämnda omständigheter vore särskilt att märka Hellstadius' egen på-

fallande stora säkerhet. Han hade icke stått att rubba trots upprepade för honom mycket pressande förhör. Vid den prövning av berättelsen, som Meijer sålunda verkställt, hade han — med beaktande jämväl av den uppfattning han under den grundliga utredningen fått om Kejne — kommit till det resultatet att svagheter icke vore så väsentliga, att skäl förelågo att utan vidare anse berättelsen i dess kärnpunkt oriktig. Det material, som tidigare under utredning mot Malmberg framkommit mot Kejne, men som då icke ansetts motivera någon utredning, hade nu trätt i förgrunden. Meijer vore givetvis medveten om att detta material till allra största delen härrörde ur ytterst grumliga källor. Detta vore emellertid i och för sig ingenting anmärkningsvärt. De homosexuella brotten vore till sin natur sådana, att misstanke därom som regel framkomme genom mer eller mindre bestämda uppgifter från personer ur den undre världen. Skulle man nu vid utredning om kriminell homosexualitet använda den principen att lämna uppgifter ur dessa grumliga källor utan avseende, skulle detta i själva verket omöjliggöra allt utredningsarbete och leda till resignation inför uppgiften. Meijer hade funnit det vara en bjudande plikt att om möjligt kontrollera riktigheten av Hellstadius' berättelse.

Vidkommande möjligheterna att, innan Hellstadius' besök hos Kejne arrangerades, på andra vägar kontrollera Hellstadius' uppgifter yttrade Meijer: Givetvis hade Meijer eftersträvat att lägga utredningen så, att undersökningarna om möjligt icke skulle komma till Kejnes kännedom, vilket endast inneburit tillämpning av en elementär utredningsprincip. Meijer hade den säkerligen välgrundade uppfattningen att, om förhör då hållits med Westerberg, denne omedelbart skulle ha underrättat Kejne därom. Beträffande Takman förhölle det sig så, att Meijer fyra eller fem gånger utan resultat sökt nå honom per telefon, varefter saken fått förfalla. Vad anginge Hellstadius' fader hade det för Meijer framstått som en synnerligen känslig sak att anordna förhör med honom. Därtill komme, att allt icke kunnat göras omedelbart och att, om Hellstadius' medverkan skulle anlitas i utredningsarbetet, detta — så som Meijer sett det — måst ske före måndagen den 11 september 1950, då Hellstadius skulle förpassas till Långanäs. Det vore troligt, att ett uppskov med Hellstadius' avresa från Stockholm kunnat utverkas. I så fall hade emellertid ytterligare ett antal personer behövt inblandas i saken, och Meijer hade, som ovan antytts, varit angelägen att utredningen skulle bedrivas så, att den väckte minsta möjliga uppseende. Därtill komme, att de förhör som kunnat ifrågakomma knappast kunde beräknas lämna några sådana resultat, som kunnat inverka på frågan om den tilltänkta kontrollåtgärden skulle anordnas eller ej. — Att ett förhör med Kejne icke skulle ha fört utredningen framåt, att en skuggning av Kejne icke lämpligen kunnat ifrågakomma samt att husrannsakan hos Kejne icke varit motiverad, hade syntts Meijer uppenbart. Även kommissionen hade avfärdat dessa utredningsmöjligheter.

Vad angår frågan huruvida den klandrade undersökningsmetoden bort underlåtas såsom otillbörlig anförde Meijer följande: Kommissionen hade tydligen utgått från att kontrollen av Hellstadius' besök hos Kejne varit huvudsakligen inriktad på att framskaffa bevis mot denne. Som Meijer upprepade gånger framhållit för kommissionen hade så icke varit fallet. Det låge i öppen dag, att om Hellstadius' pennkniv skulle ha återfunnits i Kejnes bostad, detta icke skulle ha utgjort något mera avgörande bevis för att Kejne haft homosexuellt umgänge med Hellstadius. Andra förklaringar kunde finnas till att Hellstadius besökt Kejne, och Kejne kunde till och med tänkas inneha pennkniven utan att Hellstadius någonsin besökt honom. Avsikten med den tilltänkta kontrollen av Hellstadius' besök hade i första hand varit att sätta Hellstadius på prov för att i möjligaste mån kontrollera sanningshalten i hans berättelse. Om Hellstadius' uppgifter om pennkniven varit rena fantasier, måste det för honom ha inneburit en stark påfrestning att först i telefon ringa upp Kejne och be att få hämta pennkniven samt sedermera vid besök hos Kejne upprepa denna begäran. Utvecklingen hade, som Meijer sett saken, mycket väl kunnat bli den, att Hellstadius antingen omedelbart före telefonsamtalet eller också senare, innan något besök kommit till stånd, fallit till föga och återtagit de uppgifter han lämnat. Meijer hade ingalunda varit främmande för den tankegången att en kontroll av Hellstadius' berättelse låge i Kejnes intresse, och Meijer hade även för kommissionen upprepade gånger framhållit, att denna synpunkt spelat in vid hans ställningstagande. Kommissionens uttalande att Meijers utredning "uppenbarligen icke drivits utifrån en sådan tankegång" vore följaktligen fullständigt felaktigt. I anledning av kommissionens uttalande att metoden haft en viss prägel av provokation samt att besöket medfört allvarlig risk för en förnyad uppfordran till otukt och måhända lätteligen kunnat draga med sig utpressningshot eller dylikt ville Meijer erinra om att Hellstadius själv meddelat, att han ämnade gå upp till Kejne och hämta sin kniv, och att Meijer följaktligen utgått från att besöket ändå skulle komma till stånd. Vidare hade Meijer givit Winberg, vilken skulle svara för det praktiska genomförandet av kontrollen, uttryckliga direktiv om att Hellstadius både vid telefonsamtalet och sedermera vid det eventuella besöket endast skulle få säga, att han träffat Kejne och följt med honom hem, varvid han glömt sin pennkniv. Han skulle icke under några omständigheter få omtala, att han haft homosexuellt umgänge med Kejne, samt icke heller göra några inviter och bestämt avböja dylika från Kejne. Med provokation torde i detta sammanhang icke kunna avses annat än ett lockande eller förledande till otukt i syfte att vad som förevarit skulle kunna åberopas gentemot den förledde. Att Meijer icke haft något sådant uppsåt låge — särskilt mot bakgrunden av de direktiv han lämnat — i öppen dag. I beaktande av omständigheterna — med polisen väntande utanför Kejnes dörr — syntes kommis-

sionens oro för upprepad otukt betydligt överdriven. Att risken för utpressning skulle ha ökat genom att polisen kontrollerade Hellstadius' besök hos Kejne kunde knappast heller vara riktigt. Det vore visserligen sant att, om kniven återfunnits hos Kejne och Hellstadius återkommit med densamma, detta faktum i viss mån kunnat få karaktären av ett indicium mot Kejne. Men om nu kniven kommit i Kejnes vård på annat sätt än Hellstadius påstått, varför skulle då Kejne icke kunna lämna en godtagbar förklaring därtill och varför skulle detta — kommissionen hade ju själv framhållit att bevisvärdet skulle ha varit ringa — ha inneburit "nära nog en moralisk dödsdom"? Den bristande logiken i dessa kommissionens uttalanden låge i öppen dag. Vad därefter anginge frågan om vidtagna åtgärder inneburit en integritetskränkning mot Kejne, ville Meijer fästa uppmärksamheten på att Kejne vid telefonsamtalet med Hellstadius lämnat sitt samtycke till besöket och att Kejne själv lockat Hellstadius in på det samtal som sedan ägt rum. Det vore ingalunda cyniskt att antaga, att Kejne icke lidit någon skada och att, om skada verkligen uppstått, denna i vart fall vore självförvålad. Det vore i detta sammanhang att märka, att polis- och åklagarmyndigheterna sjölvfallet icke haft för avsikt att förläna någon publicitet åt Hellstadius' besök. Beträffande det sätt, varpå direktiven sedermera genomförts, ville Meijer — utan att därmed klandra någon annan — endast framhålla, att han själv icke fortsättningsvis skulle ha medverkat vid Hellstadius' besök hos Kejne, om han fått kännedom om förloppet av det telefonsamtal då Kejne lovat Hellstadius att få komma. Av detta samtal hade framgått, som Meijer senare fått veta, att Kejne icke alls känts vid Hellstadius. Något ytterligare resultat syntes under sådana omständigheter icke ha varit att förvänta av sakens fullföljande. Utredningen hade alltså icke utförts i enlighet med Meijers intentioner.

Meijer hade — anförde han vidare — inför kommissionen avvisat tanken att hans handlande kunde anses innefatta tjänstefel och hade velat framhålla, att han icke haft annan riktpunkt för sina åtgärder än att efter bästa förstånd och utan sidoblickar föra utredningen framåt och klarlägga vilken grund, som kunde finnas för olika beskyllningar. Han hade emellertid bedömt saken såsom tveksam och diskuterat den såväl med Winberg och Paulsson som med kommissarien Klas Larsson, varjämte han inhämtat Zetterquists uppfattning i saken och Lundqvists godkännande av åtgärden. Kommissionens uttalande att Meijers samtal med Lundqvist skulle ha varit "av informatorisk art" och att det icke "haft karaktären av en begäran om chefsmyndighetens beslut eller ens sanktion" vore felaktigt. Det vore riktigt, att samtalet med Lundqvist varit relativt kort och att Lundqvist vid tillfället haft en del annat för händer. Meijers avsikt hade dock icke varit att lämna någon information, vartill anledning icke funnits, utan fastmer just att inhämta Lundqvists uppfattning om och godkännande av den planerade åtgärden. Meijer ville nämligen icke använda den tilltänkta

metoden utan att hans chef först godkänt densamma. Otvivelaktigt bottnade kommissionens uttalande i bristande kännedom om hur samarbetet mellan förste stadsfiskalen och underlydande åklagare i praktiken försigginge. Med stöd av det bedömande, som — på grund av då föreliggande material — gjorts av förutom Meijers chef även kriminalpolisintendenten och andra erfarna polismän, ansåge Meijer sig kunna utgå ifrån att det i vart fall icke kunde anses givet, att åtgärden varit olämplig.

På grund av vad han sålunda anfört förklarade sig Meijer slutligen vilja särskilt understryka följande förhållanden: Vid Meijers övertagande av Kejneutredningen hade kraftig kritik riktats mot polis- och åklagarmyndigheterna för att utredningen icke bedrivits med tillräcklig grundlighet. Wahlbäck hade efter den utredning, han i anledning därav fått i uppdrag att verkställa, manat till krafttag i utredningsarbetet, särskilt för sådant fall att misstanke uppkommit mot personer i just Kejnes ställning. Wahlbäck hade även diskuterat den möjligheten att Kejne — trots att han valt målsägarens position — själv kunde vara homosexuell. Rykten om att Kejne skulle vara homosexuell hade med stor envishet influerat från olika håll, bland annat flera år innan Kejneaffären blivit aktuell. Bestämd anledning hade funnits att ifrågasätta Kejnes trovärdighet och vilja att medverka till en förutsättningslös utredning. Intet hade förekommit, som gjort att Hellstadius' berättelse omedelbart kunnat läggas åt sidan som klart sanningslös, och det hade — särskilt med hänsyn till Wahlbäcks uttalanden och vad som tidigare förekommit mot Kejne — framstått såsom angeläget, att Hellstadius' berättelse om möjligt kontrollerades. Andra möjligheter därtill hade icke synts föreligga än att kontroll anordnades av det besök Hellstadius förklarar sig ämna avlägga hos Kejne för att hämta sin kniv. En dylik kontroll hade synts ligga även i Kejnes intresse, därest beskyllningarna voro grundlösa. Åtgärden hade icke gått ut på att anskaffa bevis mot Kejne utan avsett en förutsättningslös kontroll av Hellstadius' berättelse. Sådana direktiv hade lämnats, att vid besöket om möjligt icke skulle förekomma något annat än avhämtande av kniven, om denna nu funnits hos Kejne. Någon risk för eventuellt upprepad otukt eller andra icke önskvärda biverkningar av besöket hade icke synts föreligga. Meijer hade, innan åtgärden vidtogs, samrått med flera polismän, bland andra Zetterquist, och — särskilt med hänsyn till vad som förekommit vid dessa överläggningar — för egen del kommit till den uppfattningen att åtgärden i den föreliggande situationen icke kunde anses olämplig. Meijer hade vidare föredragit saken för Lundqvist och erhållit hans godkännande. Med hänsyn till vad sålunda förekommit kunde Meijer icke anses ha gjort sig skyldig till något fel i sin tjänsteutövning, och den kritik, som kommissionen — efter en utredning som lämnade åtskilligt övrigt att önska — riktat mot Meijer, vore därför icke sakligt grundad.

I infortrat yttrande uppgav Lundqvist rörande sin befattning med saken följande.

Meijer hade dels för Lundqvist lämnat en redogörelse för det huvudsakliga innehållet i den berättelse, Hellstadius lämnat om sitt besök hos Kejne våren 1950, och dels med Lundqvist diskuterat möjligheten av att skugga Kejne. Dessa hänvändelser till Lundqvist hade med all sannolikhet skett vid två särskilda tillfällen. Vid första tillfället, då Meijer troligen samtalat med Lundqvist per telefon, hade Meijer lämnat en kortfattad redogörelse för innehållet i Hellstadius' berättelse. Samtalet hade varit av informatorisk karaktär, och Lundqvist hade intet minne av att därunder förekommit någon diskussion om sättet för ärendets vidare handläggning. Vid den senare hänvändelsen hade Meijer kommit in i Lundqvists tjänsterum vid ett tillfälle, då Lundqvist varit upptagen av andra tjänstegörsmål, och inlett sitt samtal ungefär med orden: "Ja, efter Hellstadius' uppgifter få vi väl överväga, om vi ej skola skugga Kejne." Därefter hade följt en kortvarig diskussion om möjligheten och lämpligheten därav. Diskussionen hade emellertid slutat med att Meijer och Lundqvist enats om att skuggning ej borde komma i fråga. Lundqvist hade intet minne av att Meijer vid detta tillfälle skulle ha bragt frågan om Hellstadius' planerade besök hos Kejne på tal. Då saken kort därefter relaterades i tidningarna, hade den för Lundqvist framstått som en nyhet, och på fråga av två journalister i dagspressen hade Lundqvist lämnat den upplysningen att han icke tagit någon befattning med saken. En tid senare hade Meijer emellertid meddelat Lundqvist, att han talat med Lundqvist om saken innan åtgärden företagits, och på Lundqvists fråga i vilket sammanhang detta skett hade Meijer uppgivit, att han vid besök på Lundqvists tjänsterum tillfrågat Lundqvist, om denne ansåge det finnas något hinder att låta Hellstadius företaga ett besök i Kejnes bostad för att hämta sina tillhörigheter, och att Lundqvist därvid "förstrött nickat bifall". Lundqvist hade alltjämt ej något minne därav men ifrågasatte ej riktigheten av dessa Meijers uppgifter. Meijers omnämnande av de ifrågasatt förhållandena hade tydligen skett helt flyktigt, och detta syntes vara den psykologiska förklaringen till att Lundqvist ej lagt händelsen på minnet. Tydligen hade Meijers relation av saken lämnats i samband med det samtal, som rört ifrågasatt skuggning av Kejne. Inför kommissionen hade Meijer uppgivit, att hans samtal med Lundqvist varit helt kortvarigt, att Lundqvist icke lagt någon större vikt vid samtalet, att Meijer emellertid uttryckligen frågat, huruvida det kunde riktas någon anmärkning mot den planerade åtgärden, och att Lundqvist därtill svarat, att han icke tyckte detta. På sätt framginge såväl av denna relation som av vad Lundqvist själv uppgivit hade Lundqvist sålunda tydligen endast helt flyktigt tagit del av det föreliggande ärendet. Han ansåge sig därför kunna påstå, att han för sin del ej fattat Meijers föredragning av saken så, att Meijer påyrkat

att Lundqvist skulle taga ansvaret för åtgärden, utan endast så, att Meijer velat höra den mening, som Lundqvist med sin erfarenhet på området kunde på rak arm och utan någon mera ingående penetrering av fallet uttala. Vore detta riktigt, ansåge sig Lundqvist ej ha något juridiskt ansvar för vad som hänt.

I fråga om rättmätigheten av den vidtagna åtgärden anförde Lundqvist: Även om kommissionens uppfattning om åtgärdens olämplighet godtoges och de, som bure ansvaret för densamma, följaktligen skulle anses ha misstagit sig i fråga om den föreliggande situationen, måste den felbedömning, som därvidlag skett, enligt Lundqvists mening anses i hög grad ursäktlig. Förutsättningarna för användande av den art av spaningsmetoder, som här anlåtats, vore ju icke lagligen reglerade. Kommissionen hade icke ansett, att metoden under alla förhållanden vore otillåten, utan allenast av skäl, som måste anses innebära ett mycket långt gående hänsynstagande till den enskilde individens rättssäkerhet, utdömt densamma i det nu föreliggande fallet. Det resultat, vartill kommissionen vid sina överväganden sålunda kommit, kunde enligt Lundqvists mening icke anses så självklart, att ett motsatt ståndpunktstagande av en åklagare med stor arbetsbörda och i en situation, där av olika skäl ett skyndsamt avgörande betingats av omständigheterna, kunde anses innebära, att hans handlande skulle bedömas såsom tjänstefel. På grund därav och då förfarandet icke tillskyndat den, mot vilken det riktats, någon skada, än mindre varit anlagt därpå, hemställde Lundqvist, att JO ville låta bero vid vad i ärendet förekommit.

Sedan Kejne därefter inkommit med påminnelser i ärendet, anförde Meijer i förnyat yttrande följande.

Som Lundqvist framhållit, hade Meijer vid två tillfällen fört Hellstadius' uppgifter inför kriminalpolisen på tal med Lundqvist. Huruvida det första av dessa samtal ägt rum per telefon eller vid besök å Lundqvists tjänsterum kunde Meijer ej minnas. Samtalet hade under alla förhållanden troligen endast innefattat ett återgivande från Meijers sida av vad Hellstadius berättat. Emellertid ville Meijer påpeka, att Lundqvist förut varit åtminstone i stora drag informerad om Kejneaffärens förlopp och innehåll. Sålunda hade Meijer konfererat med honom, innan Meijer fattat åtalsbeslut mot Malmberg i juli 1950. Vid Meijers senare, av Hellstadius' framträdande föranledda hänvändelse till Lundqvist, vilken skett vid personligt besök, hade emellertid saken diskuterats mera utförligt. Lundqvist syntes ha den minnesbilden att Meijer föreslagit skuggning av Kejne såsom en av omständigheterna påkallad åtgärd. Detta vore icke helt riktigt. Efter en redogörelse för saken hade Meijer nämligen redogjort för alla tänkbara utredningsmöjligheter, däribland skuggning av Kejne samt förhör med honom och husrannsakan. Meijer hade emellertid redan på förhand varit

inställd på att ingen av dessa åtgärder borde ifrågakomma, och denna hans uppfattning hade delats av Lundqvist. Först sedan angivna utvägar avhandlats, hade Meijer föreslagit den sedermera genomförda kontrollen av Hellstadius' besök hos Kejne. Lundqvist hade icke visat några betänkligheter utan godkänt planen. I detta sammanhang hade Meijer också uttryckligen frågat, huruvida det kunde tänkas att de ifrågasatta åtgärderna skulle föranleda något berättigat klander, men denna eventualitet hade av Lundqvist avfärdats såsom utesluten. Möjligen hade Meijer till slut framhållit, att han ytterligare skulle konferera med Zetterquist. Enligt Meijers uppfattning hade Lundqvist helt varit på samma linje som Meijer, och det kunde enligt Meijers åsikt ej vara tal om något missförstånd. Visserligen hade överläggningen varit relativt kortvarig, men däri hade icke legat något anmärkningsvärt, särskilt som Lundqvist tidigare varit insatt i själva saken. Beträffande spörsmålet, huruvida Meijer genom sin hänvändelse till Lundqvist kunde ha på denne — helt eller delvis — överfört det juridiska ansvaret för de senare vidtagna åtgärderna, ville Meijer framhålla, att han å ena sidan icke uttryckligen begärt att Lundqvist skulle övertaga något dylikt ansvar. Till formen hade samtalet varit en kollegial diskussion om ett avgörande, som Meijer med hänsyn till omständigheterna funnit vanskligt. Å andra sidan skulle Meijer icke senare låtit åtgärderna sättas i verket, därest Lundqvist eller Zetterquist, vilkens råd Meijer även inhämtat, haft några som helst betänkligheter däremot. Med hänsyn till det uppseende saken redan väckt i pressen och det intresse den tilldragit sig hos högre myndigheter hade Meijer emellertid velat särskilt noga gardera sig mot att vidtaga någon åtgärd, som kunde utsätta honom för befogade anmärkningar. Detta hade varit anledningen till hans hänvändelser till Lundqvist och Zetterquist. När dessa icke haft något att erinra mot de tilltänkta åtgärderna, hade Meijer ansett deras omdöme och erfarenhet utgöra tillräckliga garantier i berörda hänseende. Meijer hade således saknat skäl att begära, att Lundqvist skulle övertaga ansvaret för en handling, som på förhand bedömdes såsom korrekt och ändamålsenlig.

Av handlingarna i ärendet inhämtas vidare: Sedan åtal väckts mot Hellstadius med yrkande om ansvar jämlikt 16 kap. 7 § sista stycket strafflagen för det Hellstadius inför skilda personer, senast den 6 september 1950, av obetänksamhet pådiktat Kejne, att denne skulle ha övat otukt med Hellstadius vid något tillfälle under våren 1950, samt jämlikt 13 kap. 7 § andra stycket strafflagen för det Hellstadius inför kriminalpolisen i Stockholm i september 1950 vid förhör uppsåtligen sanningslöst tillvitat Kejne den nyss angivna gärningen, dömdes Hellstadius den 11 juni 1951 av Stockholms rådhusrätt — som fann Hellstadius' påståenden ha innefattat beskyllningar mot Kejne för tjänstefel — i enlighet med åklagarens ansvarsyrkanden. Svea hovrätt, där Hellstadius väddat mot rådhusrättens

dom, lämnade i dom den 20 september 1951, vilken vunnit laga kraft, Hellstadius' vadetalan utan bifall.

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 23 kap. 12 § rättegångsbalken äro bestämmelser meddelade, som innefatta förbud att under förhör vid förundersökning använda medvetet oriktiga uppgifter, löften, förespeglningar eller andra otillbörliga åtgärder. Där emot saknas i svensk rätt föreskrifter om vilka åtgöranden från polis- eller åklagarmaktens sida under spaning eller förundersökning i övrigt, som äro att anse som otillåtliga. Det torde emellertid icke under alla omständigheter vara en förundersökningsledare betaget att, i avsikt att få den misstänkte att röja sig eller för att skaffa bevis mot honom, träffa anordningar, som innebära ett medvetet vilseledande av honom. Särskilt i grova brottmål, där ett viktigt samhällsintresse kräver klarläggande av brottet, torde det förekomma, att förundersökningsledaren genom att på ett eller annat sätt föra den misstänkte bakom ljuset förmår honom till en handling, som — även om handlingen i och för sig ej är brottslig — sedan kan läggas honom till last såsom bevis för hans skuld. Det är otvivelaktigt, att en åtgärd av detta slag kan för den, som utsättes för densamma, framstå såsom kränkande eller som ett hot mot hans integritet, framförallt om han ej är skyldig till det brott, för vilket han misstänkes. Anlitandet av en dylik undersökningsmetod kräver därför ett synnerligen noggrant övervägande och ställer stora fordringar på omdömet hos den, som har att träffa avgörande i saken. Innan metoden tillgripes, måste således ingående övervägas, huruvida åtgärden kan anses försvarlig med hänsyn till arten av det brott, varom fråga är, och styrkan av misstanken mot den, som utsättes för åtgärden, ävensom till de eventuella skadeverkningarna av åtgärden och det resultat i bevisningshänseende, som kan vinnas genom densamma.

I förevarande fall har Hellstadius på föranstaltande av Meijer såsom förundersökningsledare fått göra ett besök hos Kejne under medverkan av polismän, därvid avsikten varit att utröna huruvida Kejne innehade Hellstadius' i ärendet omförmälda fällkniv. Kejne har därvid hållits i okunnighet om myndigheternas del i saken och den bakomliggande avsikten med besöket. Därest Kejne visade sig inneha kniven, var detta en omständighet, som syntes kunna läggas honom till last såsom ett indicium för att han gjort sig skyldig till straffbar otukt. Anordnandet av besöket var därför en åtgärd av den ömtåliga beskaffenhet, som nyss sagts.

Beträffande det brott, som i detta fall föranlett förundersökning, har kommissionen efter en utförlig analys kommit till det resultatet att inle-

dandet av förundersökningen endast kunnat motiveras av misstanken att Kejne gjort sig skyldig till ämbetsbrott, nämligen anstötligt leverne såsom prästman. Vad kommissionen i detta hänseende anfört i sitt uttalande anser jag vara riktigt. Hellstadius' berättelse innebar otvivelaktigt ett påstående om tjänstefel av Kejne. Denna uppfattning har också biträttas av domstolarna i målet mot Hellstadius. Däremot kan jag på de skäl, som anförts av kommissionen, icke godtaga Meijers åsikt att på grundval av Hellstadius' berättelse förundersökning kunnat inledas mot Kejne antingen på grund av att berättelsen kunde utgöra ett indicium om kriminell homosexualitet hos Kejne eller ock emedan utredningen bort ske med hänsyn till straffmätningen i ärekränkingsmålet mot Malmberg. Meijer har visserligen i sin förklaring till mig understrukt, att den kontroll av Hellstadius' berättelse, som han genom den påtalade åtgärden företagit, syntes honom ligga även i Kejnes intresse, men Meijer kan icke rimligen därmed vilja påstå, att åtgärden företagits för att skaffa bevis mot Hellstadius om falsk tillvitelse jämlikt 13 kap. 7 § strafflagen och således utgjort ett led i en förundersökning rörande denne.

De beskyllningar mot Kejne om homosexuell otukt, som förefunnos innan Hellstadius lämnade sin berättelse, voro antingen ytterst diffusa eller fällda i tvivelaktiga sammanhang, varför någon större trovärdighet uppenbarligen icke kunde tillmätas dem. Dessa rykten kunde därför icke motivera någon förundersökning om brottslighet hos Kejne. Annorlunda blev förhållandet, sedan Hellstadius inför polisen framfört sina tillvitelser. Hellstadius' berättelse, som innebar en direkt beskyllning mot Kejne från en person, som påstod sig ha varit föremål för homosexuella handlingar från Kejnes sida, måste ha framstått som det första egentliga spaningsuppslaget angående Kejnes påstådda brottslighet. Någon anmärkning kan därför icke göras mot Meijer för att han i anledning av Hellstadius' berättelse icke lagt saken å sido utan inlett förundersökning rörande tjänstefel av Kejne. Detta har tydligen också varit kommissionens åsikt. Att en undersökningsmetod av så ömtålig beskaffenhet, som här är i fråga, anlitas endast för att åvägbringa bevisning mot Kejne för det tjänstefel, varför han misstänktes, synes mig däremot icke vara försvarligt.

Såsom kommissionen funnit förelågo avsevärda osannolikhetsmoment i Hellstadius' berättelse inför polisen. Vidare måste det helt negativa utfallet av vallningen ha framstått såsom ägnat att väsentligen förringa berättelsens trovärdighet. Sedan Meijer ansett sig böra kontrollera Hellstadius' påståenden, har han också — vilket måste anses vara det naturligaste och riktigaste förfaringssättet — i första hand föranstaltat om förhör med personer, med vilka Hellstadius före sitt besök hos polisen haft kontakt i saken. Kommissionen har funnit det anmärkningsvärt att Meijer underlåtit att, innan han övertvägt vidare åtgärd, taga kontakt med assistenten Westerberg, doktor Takman och Hellstadius' fader. De av Meijer gent-

emot denna kritik anförda invändningarna — att ärendet brådskade, enär Hellstadius enligt beslut av barnavårdsnämnden skulle förpassas från Stockholm den 11 september 1950, att en hänvändelse till Westerberg kunde ha medfört att Kejne fått kännedom om vad som var i görningen, att Takman utan framgång eftersökts per telefon fyra eller fem gånger samt att starka motsättningar rådde mellan Hellstadius och dennes fader — kan jag icke finna avgörande. Det synes mig som om Meijer övervärderat nyssnämnda omständigheter. Också i denna del anser jag mig därför kunna biträda kommissionens uttalande.

Även om anledning till förundersökning förelegat, är därmed icke sagt, att en kontroll av sanningsenligheten av Hellstadius' uppgifter bort ske genom arrangerandet av dennes besök hos Kejne. För inledande av förundersökning fordras ju endast, att anledning förekommit att brott förövats, medan ett ingrepp av förevarande art i den personliga integriteten kan anses berättigat, endast om misstanken mot vederbörande nått en avsevärd styrka. Så synes enligt min mening icke ha varit fallet i fråga om Kejne. Meijer måste därför anses ha förfarit oriktigt genom att föranstalta om Hellstadius' besök hos Kejne på alltför svaga misstankar mot denne.

Den ifrågavarande undersökningsmetoden var sådan, att den kunde ha medfört betydande skadeverkningar. Kommissionen har i detta hänseende anført vissa omständigheter, som bort avhålla Meijer från att handla på sätt som skett. Om Kejne varit skyldig till det som Hellstadius tillvitade honom, hade uppenbarligen risk förelegat att besöket, vars närmare förlopp var undandraget polisens kontroll, lett till förnyad otukt eller att Hellstadius utnyttjat situationen till att öva utpressning mot Kejne. Särskilt sistnämnda omständighet borde ha fordrat synnerlig uppmärksamhet. Om Kejne var oskyldig, måste det ha stått klart för Meijer, som var väl förtrogen med Kejnes förhållanden, att telefonsamtalet och det efterföljande besöket, som onekligen om än oavsiktligt hade en viss provokatorisk prägel, lätt kunde uppfattas som ett led i förföljelserna mot Kejne eller som ett utslag av polisens misstro mot honom. Vad som vid denna tid förekommit i tidningspressen hade bort mana Meijer att iakttaga särskild försiktighet. Hellstadius'andel samt det förhållandet att hans kontakt med polisen förmedlats av Malmberg, som då stod under åtal för tillvitelser mot Kejne om homosexuell otukt, måste — vilket också Meijer antyder — ha föranlett Meijer att misstänka, att Hellstadius' framträdande vore ett led i en komplott mot Kejne. Genom att arrangera besöket av Hellstadius hos Kejne kunde Meijer därför riskera, att polisen oavsiktligt kom att medverka i en sådan komplott. Om det i Meijers regi företagna besöket givit till resultat att Hellstadius återvänt med kniven, hade detta — även om Meijer icke hade någon tanke på att förläna publicitet däråt —

kunnat med för Kejne överskådliga skadeverkningar utnyttjas av dem, med vilka Hellstadius kunde misstänkas samarbeta.

Vad angår det värde ur bevisningssynpunkt, som kunde vara att förvänta genom den påtalade åtgärden, må framhållas följande.

Det måste ha stått klart för Meijer, att något avgörande bevis för sanningsenligheten av Hellstadius' berättelse icke skulle ha erhållits, även om Hellstadius vid återkomsten från Kejnes bostad kunnat uppvisa den omnämnda kniven. Bevisvärdet av det planerade besöket hos Kejne var uppenbarligen till väsentlig del beroende på möjligheten att anordna en effektiv kontroll därav. I detta hänseende innehöllo Meijers direktiv intet annat än att Hellstadius skulle visiteras före ankomsten till Kejnes bostad. Det närmare utförandet av den erforderliga övervakningen av Hellstadius har Meijer sålunda anförtrott Winberg. Kommissionen har — enligt min mening med rätta — ansett, att Meijer icke saknat fog att så göra samt att ansvaret för det sätt på vilket kontrollen ordnats och för vad som åtgjorts eller underlåtits alltså icke fallit å Meijer. Däremot synes det mig ligga i sakens natur — vilket Meijer måste ha insett — att kontrollen av Hellstadius' åtgöranden vid besöket med hänsyn till risken för att hela planen skulle avslöjas icke kunde göras tillräckligt effektiv. Av vad Winberg inför kommissionen uppgivit samt av utredningen i övrigt framgår också, att nyssnämnda risk föranledde de i åtgärden deltagande polismännen att släppa Hellstadius på egen hand utanför det hus, där Kejne bodde, och att avvakta Hellstadius' återkomst utom synhåll från Kejnes bostad. På grund härav kunde det icke uteslutas, att — om Hellstadius återvänt med kniven — denna i förväg kunde ha gömts i förstugan eller trappuppgången i huset antingen av Hellstadius själv eller av någon, med vilken han vore i komplott. Uteslutet var icke heller, att Hellstadius kunde smussla med sig kniven utan att detta upptäcktes vid visitationen, vilken ju kunde utföras endast om och i den omfattning Hellstadius själv medgav detta. Kniven kunde också under andra omständigheter än Hellstadius uppgivit ha kommit i Kejnes besittning. Vådan av att Hellstadius' besök skulle på grund av de nu anförda omständigheterna kunna leda till uppkomsten av missvisande indicier synes mig ha varit så uppenbar, att redan detta bort avhålla Meijer från att arrangera besöket.

Meijer har betonat såväl inför kommissionen som i yttrande till mig, att avsikten med telefonsamtalet och besöket hos Kejne i första hand var att sätta Hellstadius på prov, därvid man räknade med den möjligheten att, om Hellstadius' uppgifter voro uppdiiktade, han skulle falla till föga på grund av den psykiska påfrestning, som en konfrontation med Kejne då måste utgöra för honom. Detta argument, som i viss mån giver intryck av en efterhandskonstruktion, är enligt min mening föga bärkraftigt. Då Hellstadius, som enligt Meijers egen utsago icke stod att rubba trots långvariga och pressande förhör, tydligen mycket hårdnackat låst sig fast i sin posi-

tion, förefaller det tämligen omotiverat att antaga, att han skulle ha givit vika vid en konfrontation, som han frivilligt gått med på.

Av det telefonsamtal, som föregick Hellstadius' besök hos Kejne och som avlyssnades av två polismän, framgick, att Kejne icke kände Hellstadius och att han ställde sig oförstående till saken. Besöket kunde därför icke beräknas giva något ytterligare av väsentlig betydelse och måste sålunda bedömas såsom i det närmaste meningslöst ur bevis- och kontrollsynpunkt. Meijer har också i sin förklaring till mig yttrat, att han icke skulle ha medverkat vid Hellstadius' besök hos Kejne, om han känt till förloppet av telefonsamtalet, när något ytterligare resultat icke varit att förvänta av sakens fullföljande.

På grund av vad jag sålunda anfört finner jag, att Meijer icke ägt beordra Hellstadius' besök hos Kejne, när förundersökning ej kunnat ske annat än i fråga om misstanke rörande omförmälda tjänstefel av Kejne samt arten av detta brott och de alltför svaga misstankar om brottslighet, som förelegat, icke berättigat till en sådan åtgärd, ävensom att Meijer med hänsyn till det omdöme, man haft rätt att fordra av honom, i allt fall bort underlåta företaget av åtgärden, då han bort förstå, att densamma kunde medföra betydande skadeverkningar och icke var av något egentligt värde för utredningen. När Meijer, trots dessa förhållanden, arrangerat ifrågavarande besök, synes mig Meijer — även om någon påvisbar skada icke skulle ha åsamkats Kejne genom vad som förevarit — icke kunna undgå åtal för tjänstefel.

Meijer har anfört vissa omständigheter, som skulle minska hans ansvarighet för den vidtagna åtgärden. I sådant hänseende har Meijer påstått, att åtgärden endast inneburit kontroll av ett besök, som under alla omständigheter skulle ha kommit till stånd, att utredningen icke utförts i enlighet med hans intentioner samt att han erhållit Lundqvists godkännande av åtgärden.

Det kan icke med fog göras gällande, att Hellstadius givit Meijer grundad anledning antaga, att Hellstadius skulle självmant uppsöka Kejne. Meijer har nämligen själv framhållit för kommissionen, att Hellstadius vid förhöret den 8 september 1950 på direkt fråga av Meijer förklarat sig icke veta om han skulle hämta kniven men att han, därom tillfrågad, sagt sig icke ha något emot att göra detta. Även om skäl kunna anses ha förelegat till ett sådant antagande, som nyss nämnts, kan likväl detta förhållande enligt min mening icke på något avgörande sätt påverka bedömandet av Meijers åtgöranden i saken, eftersom Meijer dock tagit initiativet till det besök, som faktiskt ägde rum, samt planlagt och arrangerat detta. Besöket måste därför bedömas såsom en av Meijer i egenskap av undersökningsledare föranstaltad spaningsåtgärd.

Vad angår Meijers påstående att de polismän, som omhändertog genomförandet av ifrågavarande spaningsåtgärd, borde ha avstått från att full-

följa saken, sedan telefonsamtalet givit vid handen att Kejne icke alls kändes vid Hellstadius, vill jag erinra om att de av Meijer givna direktiven gingo ut på att besöket hos Kejne skulle komma till stånd, om Kejne vid telefonsamtalet medgav att han innehade kniven eller eljest bad Hellstadius komma upp. I dessa direktiv kan svårligen inläggas annan mening, än att telefonsamtalet skulle utgöra en förberedande åtgärd i sonderande syfte, vilken omedelbart skulle fullföljas genom ett besök av Hellstadius i Kejnes bostad, om anledning därtill på nyss angivet sätt gavs vid samtalet. Polismännen ha sålunda endast följt de givna föreskrifterna, varför Meijer saknar fog för sin invändning att utredningen icke utförts i enlighet med givna order.

I likhet med kommissionen anser jag ansvaret för de vidtagna åtgärderna icke kunna till någon del läggas å Lundqvist. Av Lundqvists yttrande till mig synes uppenbart, att han icke uppfattade Meijers endast helt flyktigt gjorda hänvändelse till honom som en begäran om överordnads beslut samt att han med sina uttalanden till Meijer icke avsåg att påtaga sig något ansvar. Även om den omständigheten att Meijer i denna enligt hans åsikt tveksamma och vanskliga fråga rådfört sig med sin närmaste förman onekligen länder honom till förtjänst, kan Meijer dock icke undgå att ensam bära ansvaret för det av honom sedermera meddelade beslutet i saken.

På grund av vad jag sålunda anfört uppdrog jag åt riksåklagarämbetet att vid Svea hovrätt väcka och utföra åtal mot Meijer för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas Kejne att föra talan i målet.

Svea hovrätt, där Meijer biträdades av advokaten Bure Malmström såsom offentlig försvarare, yttrade, efter huvudförhandling den 29 och den 30 september 1952, i dom *den 21 oktober 1952* följande.

Från samhällelig synpunkt är av synnerlig vikt att brott i största möjliga utsträckning beivras. Det är även ett samhällsintresse att åtgärder i möjligaste mån vidtagas till förebyggande av brott. Fördenskull är ofrånkomligt att de myndigheter, vilka äro satta att handhava den verksamhet som syftar till en god ordning i förevarande hänseenden, utrustas med befogenheter att i mån av behov ingripa mot enskilda medborgare. Å andra sidan är det ett oeftergivligt krav att den enskilde ej utsättes för större ingrepp i sin integritet än som i varje särskilt fall betingas av föreliggande förhållanden och övergrepp få icke under några omständigheter förekomma. Vid denna avvägning mellan å ena sidan det offentliga intresset att bekämpa brottslighet och å andra sidan den enskildes intresse av personlig okränkbarhet — vilka intressen endast i det enskilda fallet synas motstridiga men, från en vidare synpunkt sett, båda låta sig inordna under

rättssäkerheten — kan icke undvikas att den enskilde någon gång utsättes för ingripande som i förstone eller i varje fall för honom själv ter sig oförsvarligt eller rentav kränkande. De spörsmål, som uppkomma vid dylika överväganden, ha endast delvis berörts genom lagstiftning och få huvudsakligen lösas med ledning av den praxis som utbildat sig och med hänsyn tagen till samtliga för det särskilda fallet kännetecknande omständigheter. Det är uppenbart att sådana avgöranden ofta äro mycket vanskliga och att svårigheterna göra sig särskilt gällande vid beräkningen av följderna. Jämväl kommer i betraktande att, om resultat skall kunna vinnas, beslut måste träffas och genomföras med minsta möjliga tidsutdräkt. Med hänsyn till vad nu anförts är tydligt att en undersökningsledare bör, inom ramen för vad tjänstens beskaffenhet kräver, ha befogenhet att med ett icke alltför avgränsat mått av frihet bedöma det föreliggande läget och pröva vilka åtgärder som må vara påkallade. Skulle prövningen vara hårt bunden, kan det lätt inträffa att, till men för undersökningsresultatet, förmågan till initiativ och uppslag hämmas av mer eller mindre berättigade farhågor för att handlandet skulle kunna bli betecknat som oförsvarligt. Att ändamålsenligheten och lämpligheten av beslut eller åtgärd från en undersökningsledares sida icke äro ställda utom tvivel eller till och med kunna ifrågasättas bör alltså skäligen icke utan vidare ge anledning till påstående om felaktigt förfarande. Endast om gränsen för den frihet, som enligt vad nyss sagts bör tillkomma en undersökningsledare, med hänsyn till omständigheterna får anses överskriden, bör förfarandet kunna föranleda ansvar för tjänstefel. I anslutning härtill må framhållas att man icke kan låta utfallet av en viss företagen åtgärd — i varje fall om detta icke med någon säkerhet kunnat i förväg beräknas — tjäna till huvudsaklig ledning, då det gäller att i efterhand pröva huruvida åtgärden varit oförsvarlig. Vid bedömandet har man att utgå från de objektiva förutsättningar som varit givna, när åtgärden företogs.

Meijer är i detta mål åtalad för tjänstefel, som skulle bestå i att han beordrat Hellstadius' besök hos Kejne den 9 september 1950, oaktat anlitan- de av en sådan spaningsåtgärd icke varit försvarligt under de omständigheter som förelågo i saken.

Vad angår de åtgärder, som i anledning av Hellstadius' berättelse vidtagits innan Meijer gav order om den med åtalet avsedda spaningsåtgärden, är följande upplyst. Som en förstahandskontroll av Hellstadius' uppgifter lät Meijer i omedelbar anslutning till förhör den 7 september 1950 företaga vallning av Hellstadius å Engelbrektskatan, vid vilken gata Kejne alltsedan tiden före det av Hellstadius uppgivna tillfället under våren 1950 haft sin bostad. Därvid befanns att Hellstadius ej kunde angiva, i vilken fastighet han vid ifrågavarande tillfälle skulle ha besökt Kejne. Rapport om vallningen avgavs muntligen till Meijer samma dag. Nästföljande dag, den 8 september, anställdes förhör med Malmberg och en person vid namn

Edgren. Vid förhören bekräftades vad Hellstadius uppgivit om att han presenterats för Malmberg den 6 september i samband med en festlighet i Oterdahls bostad, och det framkom vidare bland annat att Hellstadius i närvaro av Malmberg, Edgren och Oterdahl redogjort i huvudsakliga delar för sitt påstådda sammanträffande våren 1950 med Kejne samt att Hellstadius skulle till några ytterligare personer ha omnämnt sammanträffandet, nämligen till sin fader samt till sin övervakare Westerberg och Takman, båda anställda vid sociala nämnderna i Stockholm. Samma dag, den 8 september, höll Meijer ett flera timmar långt förhör med Hellstadius, varvid denne till alla delar vidhöll sin berättelse vid föregående förhör. Enligt uppgift av Meijer förklarade Hellstadius vid förhöret den 8 september att han vore osäker huruvida han för Westerberg och Takman omnämnt sin samvaro med Kejne. Förutom nyss angivna förhörsåtgärder verkställdes spaning efter ett par ynglingar, av vilka, enligt uppgift av Hellstadius, den ene sagt sig ha betjänat Kejne i homosexuellt syfte och den andre av Hellstadius fått kännedom om dennes besök hos Kejne våren 1950. Denna spaning ledde icke till något resultat. Något förhör med Oterdahl, Westerberg, Takman eller Hellstadius' far ägde icke rum. Av dessa personer var Oterdahl på grund av utlandsresa icke anträffbar. Meijer har uppgivit att han minst fyra eller fem gånger under de här ifrågavarande dagarna sökt telefonledes komma i kontakt med Takman, dock utan att lyckas, varefter frågan om förhör med honom fått förfalla. Beträffande Westerberg och Hellstadius' fader har Meijer sagt sig ha övervägt frågan om dessa personers hörande men ansett en sådan åtgärd icke böra ifrågakomma, enär vad därvid kunde framkomma ej i nämnvärd mån kunde inverka på tilltron till Hellstadius' berättelse samt dessutom tillkomme, vad anginge Westerberg, att han vore nära bekant med Kejne och därför kunde befaras varna denne, och rörande Hellstadius' far att anordnandet av förhör vore särskilt känsligt beroende på svåra misshälligheter mellan fadern och sonen. Till Meijers underlåtenhet att höra här avsedda personer har medverkat att Hellstadius enligt beslut av barnavårdsnämnden skulle den 11 september 1950 förpassas till Långanäs yrkesskola och att Meijer, som ansåg angeläget att inga ytterligare personer invigdes i saken, icke ville göra framställning om uppskov med förpassningen. Vad Meijer härutinnan anfört till sitt försvar synes förtjäna beaktande vid det fortsatta bedömandet av hans åtgöranden.

Från åklagarens sida har ej gjorts gällande, att ytterligare åtgärd utöver de nyss angivna bort av Meijer vidtagas i ärendet, och i enlighet med åklagarens betraktelsesätt hade, om påvisade kontrollåtgärder ej kunde verkställas eller dessa icke lämnade tillfredsställande resultat, undersökningen bort i detta skede åtminstone för tillfället nedläggas.

Beträffande genomförandet av telefonsamtalet och besöket hos Kejne lämnade Meijer polismännen vissa anvisningar ineffattande i huvudsak

följande. Samtalet skulle äga rum från Hellstadius' bostad. Hellstadius skulle tala om för Kejne vem han var och att han vid ett tidigare besök i Kejnes bostad lämnat kvar en kniv. Hellstadius skulle icke under några omständigheter få tala om vad de haft för sig vid det föregående sammanträffandet eller göra några inviter. Samtalet skulle avlyssnas av polisen, och om Kejne vidkändes bekantskapen och talade om att han innehade kniven eller eljest bad Hellstadius komma upp, skulle Hellstadius få göra detta under polisens kontroll, varvid skulle tillses att han ej hade möjlighet att smussa med sig någon kniv.

I fråga om de närmare omständigheterna vid telefonsamtalet och besöket är följande utrett. Sedan överkonstapeln Winberg och två kriminalkonstaplar ifrågavarande dag den 9 september 1950 klockan 14.20 infunnit sig i Hellstadius' bostad, fick Hellstadius därifrån ringa upp Kejne. Det samtal, som därefter ägde rum mellan Hellstadius och Kejne, avlyssnades av två av polismännen. Vid samtalet, som började med att Hellstadius uppgav sitt namn, yttrade Hellstadius bland annat att han ville hämta sin kniv som han kvarlämnat hos Kejne en söndag i maj. Kejne, som hade besök av redaktören Hedström vid Stockholms-Tidningen, förklarade under samtalets gång bland annat att det måste vara fråga om ett misstag, och sedan Hedström, som hört Kejnes yttranden och förstått att det var något mystiskt med samtalet, ropat till Kejne att uppmana Hellstadius att komma upp till Kejne, tillsade Kejne Hellstadius att göra detta. — Om vad som förekommit vid telefonsamtalet fick Meijer icke någon rapport i detta skede. — Därefter begåvo sig polismännen och Hellstadius i bil mot Kejnes bostad. Under färden visiterades Hellstadius till kontroll av att han ej innehade någon kniv. Sedan man stannat bilen ett stycke från Kejnes bostad, fick Hellstadius ensam bege sig upp i bostaden, varvid han under vägen fram till porten övervakades för att han ej skulle kunna komma i förbindelse med någon utomstående. Uppkommen i bostaden upprepade Hellstadius sitt ärende och redogjorde även, på frågor av Kejne och Hedström, för omständigheterna vid det tillfälle, då han tidigare skulle ha besökt Kejne. I anledning av Hellstadius' uppgifter ringde Kejne till kriminalpolisen, varefter två polismän på order av jourhavande överkonstapeln infunno sig i Kejnes bostad. Efter förhör med Hellstadius därstädes lämnade samtliga de närvarande bostaden för att bege sig till polishuset.

Med hänvisning till innehållet i de av Meijer givna anvisningarna med avseende å förutsättningarna för att telefonsamtalet skulle efterföljas av ett besök hos Kejne har Meijer — icke utan fog — gjort gällande att, då den väsentliga förutsättningen för besöket, nämligen att Kejne vidkändes bekantskap med Hellstadius, icke visade sig föreligga, vidare åtgärd ej bort förekomma. I brist på annan utredning får antagas att Meijer, såsom han påstått, ej skulle ha låtit besöket komma till stånd, om han vetat att telefonsamtalet utfallit på nu angivet sätt. Detta förhållande i och för

sig kan icke fritaga Meijer från ansvarighet för besöket — vilket denne ej heller sökt göra gällande — men vad sålunda framkommit rörande Meijers avsikter är ej utan betydelse för frågan huruvida Meijer genom vad som lagts honom till last förfarit oförsvarligt.

Åklagaren har angående den med åtalet avsedda spaningsåtgärden framhållit att en undersökningsmetod av så ömtålig beskaffenhet som den ifrågavarande, ehuru ej under alla förhållanden otillbörlig, icke får komma till användning i annat fall än efter en synnerligen omsorgsfull avvägning, därvid måste beaktas bland annat arten av det brott varom är fråga, styrkan av den föreliggande misstanken, det resultat i bevisningshänseende som kan ernås samt risken för skadeverkningar. Under hänvisning härtill har åklagaren som stöd för sitt påstående att den av Meijer anlidade undersökningsmetoden icke vore försvarlig anfört i huvudsak *att* det brott för vilket Kejne misstänktes — tjänstefel bestående i homosexuell otukt — vore förhållandevis obetydligt, *att* ringa stöd förelåg för misstanken om dylikt brott, *att* det praktiska värdet ur bevissynpunkt, som ett besök hos Kejne kunde erbjuda, var ganska tvivelaktigt, *att* emellertid — för den händelse Hellstadius vid återkomsten innehade kniven, vilket ju i och för sig icke visade att Kejne vore skyldig — kunde uppkomma en för Kejne mycket besvärande situation, därest han ej kunde styrka att han icke under de av Hellstadius uppgivna förhållandena mottagit kniven, *att* förfarandet, utan att Meijer avsett detta, hade en viss prägel av provokation, i det att besöket, för den händelse Hellstadius' uppgifter vore riktiga, medförde risk för ny uppfordran till otukt och även för hot om utpressning, *att* besöket, om Kejne vore oskyldig, måste ha inneburit en stark påfrestning för denne med hänsyn till det psykologiskt sett ömtåliga läge, i vilket han befann sig, *samt att* därvid vore särskilt att beakta risken för att Kejne kunde få intryck av att polisen motarbetade honom. Sammanfattningsvis har åklagaren påstått, att med hänsyn till de av honom sålunda åberopade omständigheterna det av Meijer anordnade besöket till sina återverkningar måste anses ha inneburit en otillbörlig kränkning av Kejnes integritet.

Med utgångspunkt från att Meijers åtgärder utgjorde led i ett förundersökningsförfarande riktat mot Kejne, har åklagaren gjort gällande att, då det var uppenbart att Hellstadius' berättelse ej innefattade beskyllning för straffbar homosexuell otukt, inledande av förundersökning mot Kejne var motiverat endast i den mån berättelsen innefattade grund för misstanke att Kejne, i sin egenskap av prästman, genom homosexuell otuktshandling gjort sig skyldig till ämbetsbrott. Att — oaktat åtskilliga omständigheter förefunnos som förringade tilltron till berättelsen — Meijer dock icke saknat skäl att på angiven grund inleda förundersökning mot Kejne får åklagaren anses ha vitsordat. Från åklagarens sida har sålunda ej riktats annan anmärkning mot Meijer än vad angår sättet för undersökningens bedrivande. Meijer å sin sida har, med förklaring att han vid

ifrågavarande tidpunkt icke räknade med att Hellstadius' uppgift innefattade påstående om ämbetsbrott av Kejne, anført dels att — särskilt som Kejne i sin sociala verksamhet hade att taga befattning med ungdom — den mot Kejne inledda undersökningen borde betraktas icke enbart som en förundersökning i egentlig mening utan även som ett led i polisens allmänna verksamhet i syfte att söka förebygga brott, dels att förundersökning mot Kejne var befogad jämväl ur den synpunkten att, om riktigheten av Hellstadius' berättelse vunne bekräftelse, därigenom förbragts ett indicium på att Kejne kunde, i andra fall, ha gjort sig skyldig till kriminell homosexualitet. Jämväl har framhållits att undersökningen kunde ha betydelse vid prövningen av målet mot Malmberg. Vidare har Meijer andragit att undersökningen kunde vara i Kejnes intresse, i det att denne därigenom kunde frias från misstanken om homosexualitet.

Vid bedömande av karaktären av den företagna utredningen finner hovrätten följande. Hellstadius' berättelse innefattade visserligen icke påstående om straffbar homosexuell otukt; berättelsen kunde dock tjäna som grund för misstanke ej blott att Kejne genom otukt med Hellstadius gjort sig skyldig till ämbetsbrott utan även att Kejne genom otukt med annan ungdom kunde komma att göra sig skyldig till kriminell homosexualitet. För att samhällets strävanden beträffande ungdomsvården icke skall förfuskas är det av vikt att ingripa, därest någon, som har hand om ungdomsvård, i homosexuellt hänseende förgriper sig på sina skyddslingar. Har det kunnat fastslås att en ungdomsvårdare förövat homosexuell otukt mot ungdom, måste, även om den aktuella otukten ej faller under 18 kap. 10 § strafflagen, uppenbar risk anses föreligga att gärningsmannen söker även sådana föremål för sina sexualhandlingar att dessa komma att innefatta kriminell homosexualitet. Här finnes onekligen anledning till en verksamhet från samhällets sida i brottsförebyggande syfte. På grund av det anförda måste anses att i förevarande fall — även om direkt grund icke förelåg för misstanke om svårare brott än ämbetsbrott — vid bedömandet av angelägenheten att verkställa undersökning hänsyn måste tagas jämväl till att, om misstanken visade sig riktig, det kunde vara påkallat att söka förebygga homosexuella handlingar av brottslig art från Kejnes sida. Det förhållandet att samhällets brottsförebyggande verksamhet i första hand anförtrotts polisen och icke åklagarmakten bör såsom varande uteslutande av formell art ej medföra att Meijer vid sin utredning icke skulle ha ägt att beakta även sist anförda synpunkt, särskilt som av praktiska skäl ledningen av utredningen icke kunde uppdelas mellan olika personer. Det kan således icke anses riktigt att vid bedömandet av undersökningens behövlighet beakta allenast den omständigheten att omedelbar grund ej förelåg för misstanke om svårare brott än tjänstefel. I belysning härav kan det ämbetsbrott, varom utredning kunde erfordras, icke heller betecknas såsom obetydligt. Nu anförda förhållanden måste anses innefatta giltiga skäl att

söka utröna huruvida Hellstadius' beskyllning mot Kejne ägde riktighet. Vad som förekommit genom förhören med Hellstadius var i själva verket av sådan beskaffenhet att Meijer kunnat utsättas för berättigat klander, därest han icke vidtagit någon åtgärd i anledning av Hellstadius' berättelse.

Med avseende å den prövning, som Meijer haft att företaga i fråga om sannolikheten av att Kejne gjort sig skyldig till den av Hellstadius påstådda gärningen, är att märka att Hellstadius' vid polisförhören avgivna utsagor till synes icke innehålla några mot varandra stridande moment och att Hellstadius under samtliga förhören vidhållit riktigheten av sin berättelse. Åklagaren har gjort gällande att vissa fakta med avseende å berättelsens innehåll och omständigheterna i samband med dess avgivande varit ägnade att i hög grad förringa berättelsens trovärdighet: å andra sidan har Meijer påpekat vissa förhållanden till stöd för att berättelsen kunde vara sann. Det ligger i sakens natur att, i varje fall i första skedet av en undersökning av denna art, en avvägning av sannolikheten av det framförda påståendet är mycket vanskelig. Jämväl må erinras om de svårigheter som mött när det gällt att erhålla kontroll å Hellstadius' uppgifter. På grund härav och med hänsyn till att effektiviteten av utredningsarbetet ej skulle bli lidande synes Meijer ha haft tillräckliga skäl att lägga Hellstadius' berättelse till grund för sådan ytterligare undersökning som funnes möjlig att verkställa och som icke stötte på hinder från andra synpunkter.

I fråga om det positiva värde, som den klandrade åtgärden kunde äga i bevisningshänseende, är visserligen riktigt att, även om Hellstadius' besök hos Kejne utfallit så att Hellstadius vid återkomsten haft kniven med sig, därigenom icke blivit styrkt att hans uppgift om otukten varit sann. Ett indicium i den riktningen hade emellertid, förutsatt att Kejne icke på nöjaktigt sätt kunde redogöra för åtkomsten av kniven, otvivelaktigt blivit förebragt, och ett sådant läge kunde måhända ha givit anledning till andra åtgärder eller vara av betydelse, om nya spaningsuppslag senare skulle yppas. Å andra sidan kan ej uteslutas att detta indicium kunde vara falskt, och härigenom skulle Kejne helt visst ha kommit i en svår ställning. De kontrollåtgärder, som efter Meijers anvisningar vidtagits i avseende å besöket, och den omständigheten att Hellstadius icke i förväg fått kännedom om tidpunkten för besöket få dock anses ha varit väl ägnade att motverka risken för att genom besöket kunde tillskapas falsk bevisning. Vid bedömandet av de skadeverkningar, som i förevarande hänseende kunnat befaras uppkomma, synes ej heller kunna bortses från att, enligt Meijers genom vittnesmål med överkonstapeln Winberg och kriminalkonstapeln Melin bestyrkta uppgift, Hellstadius vid polisförhören sagt sig ämna hämta kniven hos Kejne, innan Hellstadius den 11 september skulle lämna Stock-

holm, och att risken för uppkomsten av falsk bevisning mot Kejne kunnat avsevärt öka om Hellstadius' besök hos Kejne skett utan varje kontroll.

Risken för att besöket, för den händelse Hellstadius' uppgifter voro riktiga, skulle medföra uppfordran till otukt eller hot om utpressning torde, med hänsyn till det sätt på vilket Meijer låtit utföra detsamma, ha varit skäligen ringa och i varje fall mindre än om Hellstadius helt av eget initiativ genomfört besöket.

Såsom åklagaren påpekat har besöket, om Kejne var oskyldig, kunnat ge intryck av att polisen snarare vore sysselsatt med samlande av bevis mot Kejne än verksam för utredning i anledning av hans anmälan om mot honom förövade brott. Härigenom kunde besöket vara ägnat att stärka Kejnes redan förefintliga missnöje med polisens utredning av hans anmälan och hans misstanke att ovidkommande hänsyn hade inflytande på polisens arbete. Att besöket sålunda lätt kunde komma att uppfattas som ett led i förföljelser mot Kejne eller som ett utslag av polisens misstro mot denne har uppenbarligen förtjänat beaktande.

Vid slutligt överbäggande av samtliga förhållanden, som inverka på bedömandet av Meijers åtgöranden, anser hovrätten att det påtalade förfarandet — ehuru det varit ägnat att ingiva betänkligheter med hänsyn till risken för skadeverkningar — likväl icke kan betecknas såsom oförsvarligt och hovrätten finner följaktligen att Meijer genom vad som lagts honom till last icke gjort sig skyldig till tjänstefel.

Åklagarens talan lämnas utan bifall.

Malmström tillerkännes ersättning av allmänna medel för försvaret av Meijer i hovrätten med fordrade 1 269 kronor 75 öre, varav 1 250 kronor i arvode.

Nämnda ersättning skall liksom vad av allmänna medel utgått till Hellstadius i ersättning för inställelse som vittne i hovrätten stanna å statsverket.

Med denna utgång av målet fann jag mig icke böra åtnöjas. I revisionsinlaga yrkade jag alltså, att högsta domstolen måtte med ändring av hovrättens dom fälla Meijer till ansvar i målet ävensom förplikta honom att återgälda statsverket av allmänna medel förskjuten vittneslön och ersättning åt Meijers försvarare, samt anförde till utveckling härav följande.

Jag anser mig kunna biträda hovrättens allmänna uttalanden om den synnerliga vikten av att brott i största möjliga utsträckning beivras och i möjligaste mån förebyggas, om de befogenheter de för sådan verksamhet avsedda myndigheterna böra äga samt om avvägningen av den enskildes intresse av personlig okränkbarhet mot det offentliga intresset av brotts beivran eller förebyggande. Åtskilliga av de ingrepp i den personliga integriteten, som kunna anlitas av myndigheterna för beivrande av brott, äro detaljerat reglerade genom lagstiftning, exempelvis anhållande, hus- och

kroppsrannsakan, reseförbud, hämtande till förhör m. fl. Regleringen av dessa tvångsåtgärders användning har i första hand tagit sikte på det misstänkta brottets svårhet och misstankarnas styrka. Det synes mig kunna hävdas, att principen om en avvägning av åtgärdens art mot brottets beskaffenhet och graden av misstankarna bör vara normgivande också när det gäller anlitaandet av icke lagreglerade åtgärder, där man alltså måste vägledas av tilläventyrs förefintlig praxis eller låta sig nöja allenast med bedömande av in casu föreliggande omständigheter. Nämda princip torde därför beaktas vid tillämpningen av det allmänt hållna stadgandet i 23 kap. 4 § rättegångsbalken att förundersökning bör så bedrivas, att ej någon onödigt utsättes för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet. Liknande synpunkter synas mig böra anläggas, då fråga är om den brottsförebyggande verksamheten, men härvidlag måste särskild återhållsamhet krävas beträffande anlitaande av åtgärder, som icke äro i lag reglerade. Ett angrepp mot den enskildes integritet uteslutande i brottsförebyggande syfte bör anlitas endast om överhängande fara föreligger för att ett brott skall ske.

Om jag alltså — med den reservation som framgår av vad nu sagts — biträder hovrättens principiella uppfattning i fråga om en utrednings bedrivande, kan jag emellertid icke godtaga alla domskälen och än mindre åtnöjas med de slutsatser hovrätten dragit ur åtskilliga av dem och det slut, vartill hovrätten kommit i målet.

Beträffande hovrättens redogörelse för de åtgärder, som på Meijers föranstaltande vidtogos i kontrollsyfte innan beslutet fattades om att låta Hellstadius i polisens regi besöka Kejne, vill jag fästa uppmärksamheten på att vid vallningen framgick icke blott — såsom hovrätten antecknat — att Hellstadius ej kunde angiva, i vilken fastighet han skulle ha besökt Kejne. Vid vallningen fick Hellstadius även besöka den fastighet, där Kejne hade sin bostad, och förklarade då, att ”där var det absolut inte”. Denna inadvartens i domen må emellertid vara av underordnad betydelse. Hovrätten har emellertid i anslutning till sin fortsatta redogörelse för de kontrollåtgärder som företagits och för dem, som Meijer uraktlåtit, uttalat, att vad Meijer i sådant hänseende anfört till försvar syntes förtjäna beaktande vid det fortsatta bedömandet av hans åtgöranden. Ett par av de synpunkter, som hovrätten därvid till Meijers förmån beaktat, torde förtjäna särskild uppmärksamhet.

I fråga om uraktlåtenheten att taga kontakt med Westerberg har Meijer som skäl för att sådan kontakt ej borde sökas anfört, att Westerberg vore nära bekant med Kejne och därför kunde befaras varna denne. Däröfver är till en början att säga, att Westerberg, låt vara att han personligen var Kejnes gode vän, vid den ifrågavarande tidpunkten var anställd vid Stockholms stads sociala nämnder, icke vid stadsmissionen, samt övervakare för Hellstadius. Det kan också förtjäna framhållas, att därest Meijer ansåg

sig böra befara, att Westerberg skulle till Kejne föra vidare något av vad han erfarit vid ett förhör i saken — i och för sig synes med hänsyn till Westerbergs ställning och vad om hans person måste ha varit känt även för Meijer ett sådant antagande närmast vara oförsynt — Meijer kunnat med stöd av bestämmelsen i 23 kap. 10 § rättegångsbalken förordna, att vad vid förhöret förekomme icke finge uppenbaras.

Hovrätten har vidare hänvisat till Meijers upplysning att han ehuru utan resultat flera gånger telefonledes sökt komma i kontakt med Takman, varför frågan om förhör med honom fått förfalla. Denna upplysning bör jämföras med redogörelsen för spaningen efter de ynglingar, som enligt Hellstadius' berättelse skulle kunna bidra till utredning i saken, särskilt den yngling för vilken Hellstadius skulle ha berättat om sitt sammanträffande med Kejne. För denna spaning sparades ingen möda, medan man nödgas konstatera, att föga intresse måste ha ägnats uppgiften att söka kontakt med Takman, en uppgift som hade bort vara minst lika betydelsefull.

Ytterligare må anmärkas, att Meijers försvar för att någon framställning icke gjordes om uppskov med förpassningen av Hellstadius till Långnäs, nämligen att han ansåg det angeläget att inga ytterligare personer invigdes i saken, har ytterst ringa fog för sig. Enligt min mening har det — om verkligen vilja förelegat att innan man skred till åtgärd mot Kejne vidtaga alla erforderliga kontrollåtgärder — icke förelegat den ringaste svårighet att ernå ett uppskov med överförandet av Hellstadius till Långnäs utan att därför bakgrunden till en framställning därom måst blottas.

Jag anser mig alltså kunna slå fast, att innan Meijer beslutade och gav order om genomförandet av besöket hos Kejne icke vidtagits de åtgärder, som bort ingå som naturliga och tillåtna led i en påbörjad förundersökning.

Efter en utförlig redogörelse för Meijers ordergivning i fråga om Hellstadius' telefonsamtal med Kejne och därpå följande besök hos denne samt för telefonsamtalets och det efterföljande besökets förlopp har hovrätten — som antagit att Meijer, såsom han påstått, ej skulle ha låtit besöket komma till stånd, om han vetat att telefonsamtalet utfallit så som skett — uttalat, att Meijer icke utan fog gjort gällande att, då den väsentliga förutsättningen för besöket, nämligen att Kejne vidkändes bekantskap med Hellstadius, icke visat sig föreligga, vidare åtgärd ej bort förekomma. Med den formulering Meijer givit sin order — om Kejne vidkändes bekantskapen och talade om att han innehade kniven eller eljest bad Hellstadius komma upp, skulle Hellstadius få göra detta under polisens kontroll — kan den av Meijer hävdade meningen icke godtagas. Skulle telefonsamtalet tillmätas en så avgörande betydelse för frågan, huruvida man skulle arrangera besöket hos Kejne eller ej, som hovrätten synes förmena, hade rimligen Meijer bort beordra, att telefonsamtalets innehåll skulle rapporteras för honom innan besöket gjordes. Även om hovrätten med rätta

uttalat, att Meijer även med den av honom hävdade ståndpunkten i och för sig icke vore fri från ansvarighet för besöket, saknas emellertid fog för det hovrättens ytterligare uttalande på denna punkt att vad sålunda framkommit ej är utan betydelse för frågan huruvida Meijer genom vad som lagts honom till last förfarit oförsvarligt.

Jag har i likhet med Kejnekommissionen hävdadt, att Hellstadius' berättelse — härvid lämnas åsido frågan om dess trovärdighet — kunde utgöra en grund för misstanke om tjänstefel av Kejne och av denna anledning giva skäl till inledande av en förundersökning samt att en dylik misstanke vore den enda grunden för en sådan åtgärd. Hovrätten har å sin sida uttalat, att — även om direkt grund icke förelåg för misstanke om svårare brott än ämbetsbrott — vid bedömningen av angelägenheten att verkställa undersökning hänsyn måste tagas jämväl till att, om misstanken visade sig riktig, det kunde vara påkallat att söka förebygga homosexuella handlingar av brottslig art från Kejnes sida. Det kan alltså icke, säger hovrätten, anses riktigt att beakta allenast den omständigheten att omedelbar grund ej förelåg för misstanke om svårare brott än tjänstefel. I belysning härav kan, fortsätter hovrätten, det ämbetsbrott, varom utredning kunde erfordras, icke heller betecknas som obetydligt. Hovrätten, som anser att dessa förhållanden innefattat giltiga skäl för Meijer att söka utröna huruvida Hellstadius' beskyllning mot Kejne ägde riktighet, har uttalat, att Meijer kunnat utsättas för berättigat klander, därest han icke vidtagit någon åtgärd i anledning av Hellstadius' berättelse. Måhända har hovrätten härigenom velat utsäga, att misstanken om ämbetsbrott från Kejnes sida icke innefattade misstanke om brott av sådan svårhetsgrad, att den påtalade åtgärden varit befogad, och att den blivit det först genom att såsom särskild grund för dess anlitande tillkommit kravet på att förebygga homosexuella handlingar av brottslig art från Kejnes sida. Hovrätten har emellertid här underlåtit att klart giva uttryck för någon uppfattning, huruvida en åtgärd som den påtalade var tillåten eller ej. Hovrätten har nöjt sig med att uttala, att giltigt skäl förelegat att söka utröna, huruvida Hellstadius' beskyllning mot Kejne ägde riktighet, något som icke bestritts från åklagarsidan. Jag vill med bestämdhet hävda, att varken misstanken om ämbetsbrottet eller en brottsförebyggande verksamhet, var för sig eller i förening, kan ha berättigat till anlitande av en åtgärd, som innefattade ett så allvarligt angrepp mot den enskildes rätt till okränkbarhet som det arrangerade besöket hos Kejne utgjorde. Meijer har uppenbarligen, då han förordnade om besöket hos Kejne, icke haft en tanke på någon av de nu nämnda grunderna för åtgärden. Det synes mig också kunna antagas, att Meijer — med den erfarenhet och kunnighet han besitter — skulle ha underlåtit åtgärden, om han noggrannare beaktat de omständigheter som skulle kunna berättiga densamma.

Vid sin bedömning av de olika omständigheter, som kunnat tala mot

anlitandet av den påtalade åtgärden, har hovrätten bland annat uttalat, att därest Hellstadius' uppgifter voro riktiga, risken för att besöket skulle kunna medföra hot om utpressning med hänsyn till det sätt på vilket Meijer låtit utföra detsamma varit skäligen ringa och i varje fall mindre än om Hellstadius helt av eget initiativ genomfört besöket. En sådan bedömning synes mig oförståelig. Förutsatt att mellan Hellstadius och Kejne förekommit en sexuell förbindelse av den art, varom Hellstadius berättat inför Meijer, måste ett antagande att situationen kunnat utveckla sig till en utpressningssituation legat synnerligen nära till hands. Det måste för sådant fall ha för Hellstadius tett sig som en lockande möjlighet att för Kejne omtala ändamålet med sitt besök, att han sänts av polisen, som utanför Kejnes bostad väntade på hans återkomst, samt att han emellertid vore villig att mot en kontant erkänsla från Kejne eller mot annan för Hellstadius värdefull utfästelse återvända till polisen med den förklaringen att han efter besöket i Kejnes hem och den personliga konfrontationen med Kejne vore övertygad om att han tagit miste på person. I det läget och ställd inför det faktum att han omedelbart måste fatta ett avgörande beslut — en situation som mera sällan torde vara för handen i utpressningsfall men som skulle ha försvårat Kejnes ställning ytterligare — skulle rimligen Kejne kunnat vara starkt benägen att godtaga Hellstadius' förslag. Det hade för övrigt icke bort framstå såsom uteslutet, att ett utpressningsförsök från Hellstadius' sida, även om Hellstadius' berättelse om Kejnes och hans tidigare sammanträffande var uppiktad, kunnat leda till att Kejne gått med på Hellstadius' önskningsar. Det är ju att märka, att Kejne — med eller utan skäl — hyste den uppfattningen att polisen var verksam för anskaffande av bevisning mot honom och att han var starkt känslomässigt engagerad mot polisen. Med en sådan inställning kunde det för Kejne ha varit frestande att hos Hellstadius köpa sig till en förklaring, att Hellstadius ryggade sin tidigare berättelse, utan att därvid i sitt trängda läge beakta den risk han kunde löpa genom att på så sätt utlämna sig åt Hellstadius. Om jag alltså måste klart underkänna redan hovrättens åsikt att faran för utpressning var i och för sig ringa, måste jag på lika goda grunder hävda, att hovrätten felbedömt situationen genom att anse risken ha varit mindre vid ett besök i polisens regi än om Hellstadius helt av eget initiativ genomfört besöket. Bortsett från att sannolikheten för ett sådant besök tvärt emot vad Meijer synes ha antagit måste ha varit skäligen liten — hade Hellstadius icke på flera månaders tid gjort sig omaket att på egen hand leta sig fram till en bostad, vilken han visade sig vid vallningen ej ens kunna lokalisera, är det föga troligt att han skulle ha gjort sig ett sådant besvär inför den förestående transporten till Långanäs, helst som kniven icke hade något egentligt värde för Hellstadius — synas mig betingelserna för ett utpressningsförsök i det läget icke ha varit till-

närmelsevis lika ogynnsamma för Kejne som vid det av Meijer anordnade besöket.

Hovrätten har i ett enda hänseende funnit anledning till klander av den påtalade åtgärden under uttalande, att den kunnat påverka Kejne till ett bedömande av polisens åtgärder — särskilt mot bakgrunden av hans vid tidpunkten rådande missnöje med dess verksamhet — såsom ett led i förföljelsen mot honom eller ett utslag av polisens misstro mot honom. Med hänsyn till denna antagna skadeverkan har hovrätten betecknat det påtalade förfarandet såsom ägnat att ingiva betänkligheter. Om man till denna risk för skadeverkan, som hovrätten sålunda godtagit, fogar den mycket allvarliga risk för sådan verkan, som enligt vad jag anser mig ha visat framgår ur möjligheten av en utpressning, är redan därigenom det Meijers förfarande som påtalats i målet att karaktärisera såsom otillbörligt. Därtill komma de ytterligare omständigheter och förhållanden, som nu och tidigare i målet från åklagarsidan åberopats.

Ett övervägande av vad i målet förekommit synes mig icke kunna leda till annat resultat, än att Meijer i påtalade hänseendet ådagalagt så grov omdömeslöshet, att den ej bör undgå ansvar.

Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

11. Felaktigt beslut av landsfiskal om meddelande av handräkning för förflyttning av en å ålderdomshem intagen person. Fråga om vid förrättningen använt våld varit försvarligt.

I Aftontidningen för den 20 oktober 1951 var under rubriken "Polisen slogs med åldring en halvtimme. Handbojsaffären på Tjörn upprörande åldringsvård." införd en artikel, vari uppgavs, att en 67-årig pensionär måndagen den 15 i samma månad under våldsamma former tvångsförflyttats från ålderdomshemmet i Stenkyrka på Tjörn, där han varit intagen, till Rönnängs ålderdomshem, dit han hänvisats av fattigvårdsstyrelsen. I artikeln uppgavs vidare, att åldringen vägrat flytta och gjort motstånd i det längsta, då landsfiskalen i orten och en annan polisman skulle hämta honom, samt att han bundits med en poliskedja och i detta tillstånd kommit till ålderdomshemmet i Rönnäng.

Med anledning av uppgifterna i tidningsartikeln anhöll jag i skrivelse samma den 20 oktober, att länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län måtte efter verkställd utredning till mig inkomma med utlåtande. Därefter inkom länsstyrelsen med protokoll över av landsfogden i länet verkställd utredning

rörande ifrågavarande förflyttning ävensom med infortrat yttrande från landsfogden, varjämte länsstyrelsen avgav eget utlåtande.

Av utredningen framgår till en början följande.

Namnet på den åldring, som enligt tidningsartikeln skulle ha utsatts för våld, var Albert Andreasson. Han var född den 28 december 1884 och hade tidigare varit stenarbetare. Han hade under 1951 hemortsrätt i Stenkyrka kommun. Någon gång vid årsskiftet 1950—1951 hade han begärt att få plats å kommunens försörjningshem i Siröd. Denna framställning hade resulterat i att han efter överenskommelse mellan Stenkyrka och Valla kommuner — båda ingå från och med 1952 i Tjörns kommun — erhållit tillstånd att bo på Valla försörjningshem mot att Stenkyrka kommun betalade för vården. Anledningen till att Andreasson intagits å Valla försörjningshem i stället för å Stenkyrkas synes ha varit, att han hade en avog inställning mot ordföranden i Stenkyrka fattigvårdsstyrelse Oscar Martinsson, på grund varav Martinsson funnit lämpligast förfara på sätt som skett. Den 10 mars 1951 hade Andreasson emellertid överflyttats till försörjningshemmet i Siröd. Häremot hade Andreasson, såvitt upplysts, ej haft något att invända. Orsaken till att fråga om ny förflyttning av Andreasson — den i tidningsartikeln behandlade — uppkommit hade varit, att en sjuk och orkeslös kvinna från Skärhamn, vilken var i behov av omedelbar vård, måst beredas plats å försörjningshemmet i Siröd och att detta på grund av rådande platsbrist ej varit möjligt utan att någon intagen förflyttades från hemmet.

Vid den verkställda utredningen uppgav landsfiskalen i Tjörns distrikt Erik Nordström, hörd av landsfogden, följande.

Lördagen den 13 oktober 1951 hade Martinsson begärt "polishjälp" för flyttning av Andreasson från Stenkyrka försörjningshem i Siröd till Rönnängs kommuns försörjningshem i Rönnäng. Anledningen till förflyttningen hade varit platsbrist. Det hade varit angeläget att Andreasson snarast förflyttades, då en sjuk kvinna, som åtnjutit fattigvård, måst beredas plats. Martinsson hade nämnt, att han ordnat plats åt Andreasson å försörjningshemmet i Rönnäng. Med hänsyn till ärendets ömtåliga art hade Nordström samma dag ringt till t. f. landsfogden i länet Gunnar Kragh och diskuterat gällande bestämmelse för polishandräckning i fall som det förevarande. Kragh hade varit av den meningen att man borde undvika verkställighet på lördagen. Nordström hade fått den bestämda uppfattningen att handräckningen skulle verkställas. Nordström hade i telefon läst upp 71 och 72 §§ fattigvårdslagen. De hade varit överens om att förenämnda fall icke direkt inkluderades i dessa paragrafer, men Kragh hade framhållit, att "de allmänna instruktionerna för landsfiskalerna" väl täckte även detta fall. Nordström hade sagt, att han själv skulle resa ned och i första hand söka lösa frågan i godo. Efter detta samtal hade Nordström sökt kontakt med Martinsson och meddelat denne, att handräckning skulle lämnas påföljande

måndag, den 15 oktober. Nordström hade även under lördagen besökt hemmet och talat med Martinsson och föreståndarinnan för hemmet Ally Olausson. Av samtalet hade framgått, att Ally Olausson och hennes biträden varit "djupt" missbelåtna med Andreassons uppträdande. Andreasson hade bland annat varit närgången mot Ally Olausson. Ally Olausson hade till och med ifrågasatt att lämna sin plats, därest Andreasson skulle vara kvar. Huruvida Ally Olausson fällt detta uttalande på lördagen eller senare kunde Nordström icke erinra sig. Ungefär klockan 12 måndagen den 15 oktober hade Nordström, biträdd av kontorspolisen Sven Jansson, infunnit sig å hemmet, där de mottagits av Martinsson och Ally Olausson. Martinsson hade anmält, att Andreasson uppehållit sig i sitt rum i andra våningen. Martinsson hade följt med upp i trappan och pekat ut dörren till rummet men därefter avlägsnat sig. Nordström hade gått fram till dörren, gjort en "kort knackning" och därefter gått in i rummet, där Andreasson suttit på sängen. Nordström kände Andreasson väl och Andreasson å sin sida hade känt till, att han skulle avlägsnas från hemmet. Nordström hade gått fram till Andreasson och sagt: "Goddag Andreasson. De vill inte ha er kvar, men det är ordnat så att ni kan få bo på Rönnäng och det blir ju lika bra." Andreasson hade därtill genmält i brysk ton: "De skall så fan heller." Nordström hade tagit Andreasson i armvecket och sagt: "Kom nu med." Andreasson hade "flugit upp" och fattat tag i halsduken och västen på Nordström strax nedanför kragen, förmodligen med båda händerna, samt ryckt till, så att slipsen åkt åt sidan. Kläderna hade icke gått sönder, men det hade "knakat i dem". Nordström hade icke varit klädd i uniform, vilket däremot Jansson varit. Därefter hade det uppstått fullt handgemäng, vari alla tre deltagit. Nordström och Jansson hade lyckats få Andreasson ut ur rummet men ej nedför trappan. Under handgemänget hade Andreasson spjärnat emot, bland annat med benen, och därvid erhållit någon "knyck", dock icke någon spark, så att han efteråt klagat över att han haft ont i knät. Då Nordström och Jansson icke lyckats få Andreasson ned för trappan, hade de släppt honom och låtit honom återvända till sitt rum. Handgemänget hade varat cirka 10 minuter. Nordström och Jansson hade följt med in i rummet, och där hade Andreasson utfarit i otidigheter. Då Nordström insatt, att han och Jansson icke behärskade situationen, hade han eftersänt en handkedja. Otidigheterna hade mest bestått i att Andreasson påstått, att Nordström varit "lat". Nordström hade genmält, "att Andreasson nog icke arbetat hälften så mycket". Sedan handkedjan hämtats, hade Jansson lagt den om Andreassons ena handled och fört ut honom med hjälp av Nordström. Andreasson hade alltjämt gjort motstånd, men det hade icke varit förenat med några större svårigheter att föra ut honom. Han hade förts ned i undre våningen och därefter direkt ut i bilen. Han hade vid omhändertagandet, såvitt Nordström kunde minnas, varit fullt påklädd. Sedan Andreasson införts i bilen, hade Nordström återvänt in i hemmet och be-

gärt att få med hans tillhörigheter. Ally Olausson hade förklarat, att man omedelbart skulle skicka ned dessa till Rönnäng, bara man bleve av med Andreasson. Nordström hade därefter tagit plats i bilens förarsäte och beordrat körning till Rönnäng. Under färden hade Andreasson förhållit sig lugn. Handkedjan hade hela tiden suttit på. Andreasson hade icke begärt att bli skjutsad till någon särskild plats. Hade sådan begäran framställts, skulle den ha villfarits. Vid framkomsten till Rönnäng hade Nordström avlämnat Andreasson å försörjningshemmet. Nordström hade med hänsyn till att Andreasson klagat över smärtor i knät tillsagt föreståndarinnan där, Agda Qvarfordt, att ringa efter läkare. Vid hemkomsten hade Nordström ringt till provinsialläkaren i distriktet för att kontrollera, att denne blivit anmodad att tillse Andreasson, och erhållit upplysning om att så var fallet. Nordström hade icke sparkat eller slagit Andreasson. Nordström ansåge, att han i ärendet förfarit riktigt. Andreasson hade enligt Nordströms mening varit omhändertagen för fattigvård. Med hänsyn därtill hade Andreasson varit underställd fattigvårdsstyrelsens målsmanskap, och man kunde icke gärna kräva en vräkningsdom för att flytta en intern från ett rum till ett annat eller från ett hem till ett annat inom samma kommun. Enligt Nordströms mening hade Stenkyrka och Rönnängs, Valla och Klövedals kommuner — från den 1 januari 1952 Tjörns kommun — redan nu utgjort en enhet, åtminstone i praktiskt avseende, och man kunde därför icke anse, att Andreasson överförts från ett fattigvårdssamhälle till ett annat. Hade så varit förhållandet, hade transporten icke skett. Överförandet hade skett av praktiska skäl. I Rönnäng hade nämligen förefunnits större möjlighet att omhändertaga Andreasson, då där funnits en äldre föreståndarinna samt bättre utrymme stått till buds.

Jansson, som hördes därefter, berättade: Lördagen den 13 oktober 1951 hade en person ringt till Nordström och talat om förflyttning av en understödstagare. Närmare detaljer hade Jansson då icke ägt kännedom om. Nordström hade ringt till Kragh och begärt anvisningar i ärendet, men vilket besked denne lämnat visste Jansson icke i vidare mån än att fallet skulle behandlas försiktigt. Nordström och Jansson hade på lördagen besökt försörjningshemmet i Siröd ungefär klockan 17. Det hade varit meningen att de skulle tala med Andreasson om förflyttningen, men de hade icke träffat denne. De hade däremot träffat Martinsson och Ally Olausson. Samtliga hade talat om fallet. Det hade framgått av samtalet, att Andreasson varit besvärlig och envis samt velat regera hemmet. Då Nordström och Jansson ej anträffat Andreasson, hade de återvänt hem. Vid tillfället hade överenskommelse träffats om att de skulle återkomma påföljande måndag. Vid 12-tiden måndagen den 15 oktober hade Nordström och Jansson ånyo kommit till försörjningshemmet, där de träffat Martinsson och Ally Olausson. Nordström hade frågat, om Andreasson vore inne. Martinsson hade upplyst om att så var fallet. Han hade tidigare talat med Andreasson

om förflyttning, men denne hade vägrat flytta. Martinsson hade sagt, att Andreasson uppehöll sig i sitt rum en trappa upp till vänster. Nordström hade anmodat Martinsson att gå med och visa var rummet låg, vilket denne även gjort. Martinsson hade försvunnit sedan han utpekade rummet. Nordström och Jansson hade gått fram till Andreassons dörr. Om de, innan de gått in, knackat på dörren eller ej, visste icke Jansson. Nordström hade gått först in i rummet och Jansson hade följt efter. Då de inträtt hade Andreasson suttit på sin säng och haft nål och tråd framme. Nordström hade sagt: "Goddag Andreasson." Samtalet mellan Nordström och Andreasson hade först rört sig om mera allmänna saker, men därefter hade Nordström nämnt, att Andreasson skulle flyttas till Rönnäng. Andreasson hade svarat: "Jag skall så fan heller." Nordström hade då gått fram och tagit från Andreasson sysakerna. Andreasson hade icke opponerat sig däremot. Nordström hade talat till Andreasson "mjukt", liksom till ett barn. Nordström hade därpå gripit Andreasson i armen för att få honom med. Andreasson hade då fattat tag i Nordström med ena handen genom att gripa om skjortan och slipsen under kragen. Genom greppet hade Nordström fallit framåt mot Andreasson. Jansson hade då gått fram och fattat tag i Andreassons vänstra arm för att "koppla" denna, vilket dock icke lyckats. Med förenade krafter hade Nordström och Jansson emellertid fått upp Andreasson ur sängen. Härunder hade Andreasson fattat tag i Janssons uniformskavaj och därvid skadat ena ärmen, som fått två mer än decimeterlånga revor. Andreasson hade därefter satt sig på golvet och spjärnat emot. Nordström och Jansson hade försökt bära ut Andreasson, men detta hade icke lyckats, varför de dragit honom ut genom dörren till hallen. Andreasson hade på allt sätt sökt hindra dem. De hade släpat Andreasson till räcket vid trappan till undre våningen. Där hade Andreasson fått ett bra tag i stängerna, och det hade varit omöjligt få honom vidare. Nordström och Jansson hade därför släppt Andreasson, som då återvänt till sitt rum. Nordström och Jansson hade följt efter in i rummet. Under uppehållet där hade Andreasson varit otidig och bland annat yttrat, att Nordström icke gjort ett handtag i hela sitt liv samt att, om de varit i Ryssland, så skulle sådana herrar som Nordström varit ett huvud kortare. Andreasson hade fått svar på sina uttalanden genom sådana yttranden som: "Vi är inte i Ryssland nu. Dom som inte kan arbeta i Ryssland, dom kommer inte på ålderdomshem och få äta upp sig utan dom skjuts på en gång." Förmodligen i samband med att Andreasson släpptes vid trappavsatsen hade Nordström anmodat Jansson att skicka efter en handkedja för att kunna betvinga Andreasson. Chauffören i den bil, med vilken Nordström och Jansson färdats till försörjningshemmet, hade i Janssons bostad hämtat en handkedja. Jansson hade sedan fått den av chauffören och gått upp med den. Jansson hade, under det att han hållit handkedjan synlig, frågat Andreasson, om han frivilligt ville gå med eller ej. Andreasson hade ej svarat. Han hade

suttit kvar på golvet. Han hade klagat över att det gjort ont i benet. Hur Andreasson skadat benet visste Jansson icke. Jansson hade belagt Andreassons högra hand med kedjan samt vridit om, dock ej hårt. Andreasson hade ej klagat över att kedjan gjort honom ont i handleden. Jansson hade dragit i handkedjan och med hjälp av andra handen fått upp Andreasson, så att dennes högra armhåla kommit att vila mot Janssons högra axel. Andreasson hade därigenom kommit att hänga över Janssons rygg. Nordström hade följt med på Janssons vänstra sida. På vilket sätt han hållit i Andreasson kunde Jansson icke uppgiva. Jansson hade på angivna sätt burit Andreasson ned till bilen och in i denna. Andreasson hade därunder icke gjort något nämnvärt motstånd, men han hade sökt fatta tag med vänster hand under vägen nedför trappan. Under bilfärden hade Andreasson hållit sig lugn. Handkedjan hade suttit kvar på Andreassons handled men hade icke varit åtdragen. Vid framkomsten till Rönnäng hade Jansson lett Andreasson till försörjningshemmets dörr — alltjämt med handkedjan på — men där släppt honom. Andreasson hade icke begärt att få komma till annan plats. Nordström hade sagt till Agda Qvarfordt, att en läkare skulle tillkallas för att se på Andreassons benskada. Jansson hade icke vid något tillfälle sparkat eller slagit Andreasson.

Martinsson uppgav: Andreasson hade kommit till försörjningshemmet i Siröd den 10 mars 1951. Till en början hade han skött sig bra, men senare hade han velat regera och "ställa en del". Personalen hade varit missbelåten med honom och velat ha bort honom. Ally Olausson hade talat om att flytta, om Andreasson skulle komma tillbaka. Anledningen till att fråga uppkommit om Andreassons förflyttning hade varit, att en vårdtagare från Skärhamn behövt beredas plats å hemmet. Martinsson hade ringt till Rönnäng och förhört sig om platsmöjligheter samt fått besked om att Andreasson kunde mottagas där. Samtalet hade ägt rum den 13 oktober och det hade varit tal om flyttning redan samma dag. Martinsson hade talat med Andreasson om flyttningen, men denne hade vägrat gå med därpå. Martinsson hade sedan talat med Andreasson ännu en gång och erbjudit honom bilskjuts till Rönnäng om han flyttade, men Andreasson hade alltjämt vägrat. Martinsson hade då samma dag ringt till Nordström och frågat, om Nordström ville flytta Andreasson till Rönnäng. Nordström hade varit tveksam, men samma dag på kvällen hade han kommit till försörjningshemmet för att tala med Andreasson. Telefonsamtalet med Nordström hade avsett begäran om handräckning, om sådan kunde ske. Martinsson hade på lördagen sammanträffat med Nordström vid dennes besök på hemmet. Därvid hade Nordström lovat att tala med Andreasson på måndagen, men Martinsson skulle först ringa. På måndagen hade Martinsson ringt till Nordström och begärt, att Nordström skulle tala med Andreasson. Martinsson hade trott att, om Nordström talade med Andreasson, denne frivilligt skulle flytta, men om Andreasson ändock icke gjorde detta, hade Martins-

son önskat att Andreasson skulle transporteras till Rönnäng. Nordström hade kommit till hemmet ungefär klockan 12. Martinsson hade varit tillstädes och visat Nordström var Andreasson hade sitt rum. Då Martinsson icke velat ha vidare med Andreasson att göra, hade han icke gått med in till honom. Martinsson hade uppehållit sig i rummet intill Andreassons och hört, att Nordström sagt till Andreasson att denne skulle flytta. Delvis hade högljutt tal förekommit mellan Nordström och Andreasson. Nordström hade sagt, att han tyckte att Andreasson kunde försörja sig själv. Martinsson hade även hört några dunsar och vid ett tillfälle hade han hört Nordström säga: "Du får gå in ett tag, så skall vi hämta dig sedan." Det hade därefter blivit ganska tyst. Efter cirka 20 minuter hade Nordström och Jansson avlägsnat sig tillsammans med Andreasson. — Vid påringningen på lördagen hade Nordström sagt sig vilja fundera på saken, därmed avseende förflyttningen av Andreasson till Rönnäng. Martinsson vidginge, att en direkt handräkningsframställning blivit gjord av honom till Nordström.

Ally Olausson uppgav, bland annat, att Andreasson under sin vistelse å hemmet varit "stygg". Han hade velat bestämma över alla och göra som han ville. Vid ett tillfälle under sommaren, då Ally Olausson skolat låsa balkongdörren i övre våningen till hemmet, hade hon sagt till Andreasson, att han skulle gå in, men Andreasson hade vägrat göra detta och tillagt: "Håll käften, här låser jag själv." Anledningen till att Andreasson skulle flyttas från hemmet hade varit platsbrist. En patient från Skärhamn, som var sjuk och orkeslös, hade måst beredas plats på hemmet. Detta hade icke varit möjligt, därest icke Andreasson flyttade. Nordström hade talat med Andreasson om förflyttningen, men Ally Olausson hade därvid icke varit närvarande. Själv hade hon icke berört flyttningen med Andreasson. Hon hade varit rädd för Andreasson och hade till Martinsson antytt något om att hon skulle sluta sin anställning, om Andreasson skulle komma tillbaka. Detta uttalande skulle man dock icke taga på fullt allvar. Den 13 oktober hade Martinsson besökt hemmet. Sedan han, såsom nyss nämnts, talat med Andreasson om flyttning och denne vägrat vara med därpå, hade Martinsson ringt till Nordström för att få hjälp med Andreassons överförande till Rönnängs försörjningshem. Samtalet hade Ally Olausson icke hört. Samma dag på kvällen hade Nordström och Martinsson ungefär klockan 19 sammanträffat på hemmet för att, som Ally Olausson förstått, tala med Andreasson om dennes överförande till Rönnäng. Andreasson hade vid tillfället icke varit hemma, varför Nordström och Martinsson avlägsnat sig med oförrättat ärende. Innan de gått, hade de sagt, att de skulle återvända på måndagen. Måndagen den 15 oktober klockan 11.45 hade Nordström och Jansson kommit till hemmet. Martinsson, som tidigare kommit dit, hade visat Nordström var Andreassons rum var beläget men därefter avlägsnat sig. Ally Olausson hade uppehållit sig i köket i fastighetens undre våning sysselsatt med middagen, som då serverades. Vad Nordström och Jansson

haft för sig visste hon icke, men hon hade hört oväsen. De hade stampat och sprungit samt talat högljutt. Hon hade även hört svordomar. Vem som uttalat dessa kunde hon icke bestämt säga, men hon hade känt igen Andreassons röst. Nordström hade vistats å hemmet ungefär en halvtimme. Andreassons tillhörigheter hade senare samma dag sänts med buss till Rönnäng. Nordström hade icke frågat henne efter dessa eller Andreassons kläder, innan han rest från hemmet.

Vid förhör den 24 oktober 1951 berättade Agda Qvarfordt: Den 15 oktober vid 12-tiden hade Nordström och Jansson i bil kommit till hemmet i Rönnäng medförande Andreasson. Jansson hade lett Andreasson fram till försörjningshemmet och denne hade därvid haft en "boja" på ena handen. Det hade varit någon slags kedja. Då de överlämnat Andreasson till Agda Qvarfordt, hade Jansson lossat kedjan. Agda Qvarfordt hade tyckt det var synd om "gubben" och därför "klappat om honom". Andreasson hade omtalat, att han hade ont i benet, och tillagt, att Nordström sparkat honom. Han hade även uttryckt sin ledsnad över att komma till hemmet som "en tjuv eller mördare". Vid ankomsten till hemmet hade Andreasson varit iklädd blåstall och skjorta men icke haft skor på fötterna, ej heller rock eller huvudbonad. — Andreasson hade under den tid han varit på hemmet varit snäll och hygglig.

Vid därefter hållet förhör med Andreasson uppgav denne till en början i huvudsak följande.

Lördagen den 13 oktober hade Martinsson kommit till försörjningshemmet och sagt, att Andreasson skulle flytta. Som anledning till flyttningen hade Martinsson uppgivit, att en sjuk person behövde intagas och att det därför icke funnes plats för Andreasson. Andreasson å sin sida hade hävdad, att det funnes plats för honom, även om ytterligare en person skulle intagas. Han hade därför vägrat flytta till Rönnäng. Något längre resomang mellan Martinsson och Andreasson hade det dock icke varit. På lördagskvällen hade en patient på hemmet sagt till Andreasson, att "länsman" hade varit där. Båda hade undrat över anledningen därtill. Måndagen den 15 oktober vid 11-tiden hade Andreasson suttit på sängen i sitt rum och sytt knappar i en väst. Nordström och Jansson hade kommit in och rusat på honom. Först hade dock Nordström ryckt till sig sysakerna, som Andreasson haft i händerna. Nordström och Jansson hade båda tagit honom i armarna och kläderna och försökt föra ut honom. Andreasson hade satt sig till motvärn, "hållit igen". För att värja sig hade Andreasson tagit i Nordström och Jansson, där han kommit åt. Han bestred dock bestämt, att han tagit mot halsen på Nordström. Det hade lyckats Nordström och Jansson att få Andreasson ned på golvet, varefter de släpat ut honom i hallen. Andreasson hade försökt hindra dem så gott han kunnat genom att fatta tag i befintliga räcken och andra föremål. Då Andreasson suttit på golvet hade Nordström sparkat till honom i närheten av högra knät. Spar-

ken hade varit hård, möjligen hade Nordström sparkat två gånger. Under handgemänget hade Nordström och Andreasson grälat på varandra. Nordström hade kallat Andreasson för menedare och tillagt, att meneden skulle ha skett i samband med ett skattemål. Det hade även varit tal om Ryssland, och då hade Andreasson i något sammanhang sagt, att "där gör dom dom ett huvud kortare". Han hade med yttrandet icke avsett någon viss person. Svordomar hade även förekommit från båda sidor. Då Andreasson kommit ut i hallen, sedan han släpats ut ur rummet, hade Nordström och Jansson släppt honom, då de icke förmått föra honom vidare. Andreasson hade då återvänt till sitt rum, och Nordström och Jansson hade följt efter. Under det de uppehållit sig i hallen hade Nordström talat något om att de skulle ringa efter hjälp. Efter några minuter hade Jansson kommit fram till Andreasson, som då suttit på golvet, med en handkedja och lagt den om Andreassons högra handled. Nordström hade sagt till Jansson: "Vrid åt." Andreasson, som efter sparken av Nordström haft ont i benet, hade ej längre brytt sig om att bråka utan följt med. Jansson hade lagt Andreassons högra arm över sin högra axel och halvburit honom ut till bilen. Under bilturen till Rönnäng hade intet hänt. Andreasson hade under färden varit iförd blåbyxor och skjorta men ingen rock, inga skor och ingen huvudbonad. Handkedjan hade suttit på Andreassons handled under transporten, då de stigit ur bilen samt intill dess Nordström och Jansson lämnat Andreasson till Agda Qvarfordt. I samband med detta avlämnande hade Nordström yttrat, att Andreasson vore menedare, vilket uttalande Agda Qvarfordt och troligen chauffören i bilen hört. Martinsson hade icke varit närvarande vid hämtningen. Handgemänget i hallen och på rummet hade varat cirka 10 minuter.

Vidare uppgav Andreasson på särskilda frågor följande: Då Nordström och Jansson befunnit sig i rummet på Siröds försörjningshem och Jansson haft handkedjan framme, hade Jansson frågat Andreasson, om han ville följa med. Andreasson hade förmodligen icke svarat därpå men godvilligt följt med såsom han tidigare uppgivit. Sparken eller sparkarna hade Nordström tilldelat honom då de uppehållit sig i rummet och Andreasson suttit på golvet. Sparken hade utdelats snett uppifrån. Andreasson hade, då han fått sparken, högt sagt: "Sparkar du." Såväl Nordström som Jansson hade säkerligen hört detta yttrande.

Med anledning av vad som framkommit vid förhöret med Andreasson anställdes ånyo förhör med Jansson och Nordström.

Jansson upplyste därvid bland annat: Då Nordström först kommit in i rummet till Andreasson, hade han talat en stund med denne — någon eller några minuter. Nordström hade därefter, då Andreasson vägrat medfölja, ryckt sysakerna från Andreasson. Jansson hade iakttagit, att Andreasson fattat tag i Nordströms kläder i närheten av halsen och dragit Nordström mot sig. Då Andreasson kommit ned på golvet, hade Jansson tagit honom

under armhålorna för att lyfta honom. Under det handgemäng, som därvid uppstått, hade Andreasson sagt: "Ni har fördärvat benet på mig." Jansson hade icke direkt iakttagit, att Andreasson fått något slag eller någon spark på benet. Det hade mest varit Jansson, som tagit i och sökt flytta Andreasson. Andreasson hade vid ett tillfälle, då han suttit på golvet, sagt: "Du har sparkat mig din djävel." Därmed hade han avsett Nordström. "Det kan väl hända, att jag gjort det under brottningen", hade Nordström genmält. Jansson hade sett, att Nordström "vidrört" Andreasson med sin fot, men om det varit en spark eller ej kunde han icke uppgiva.

Nordström förklarade, sedan han fått del av Andreassons uppgifter om att Nordström skulle ha sparkat Andreasson, att han under tumultet möjligen trampat på Andreassons ben, förmodligen underbenet, och att det genom denna trampning troligen hade uppkommit någon bändning, som förorsakat knäskadan. Nordström tillade, att "trampet" varit ofrivilligt. Vidare uppgav Nordström, att han i något sammanhang, troligen då de satt på handkedjan, sagt att Andreasson "skall väl inte ställa sig så dum som när han begick mened". Andreasson hade ställt sig frågande och då hade Nordström tillagt, att "det var ju i samband med skatten". Då Nordström och Jansson avlämnat Andreasson till Agda Qvarfordt, hade Nordström sagt något om meneden. Efter sin återkomst till bostaden hade Nordström erinrat sig, att han beträffande meneden tagit fel på person. — Efter redogörelse för hur detta misstag uppkommit beklagade Nordström detsamma.

Härefter hördes handlanden Arne Nordevik, som berättade: Måndagen den 15 oktober hade Nordevik, som då tillfälligt tjänstgjort som droskchaufför, vid 11-tiden hämtat Nordström och Jansson å landsfiskalskontoret i Hoga samt skjutsat dem i bil till Siröd. Då de kommit fram, hade Nordström och Jansson gått in på försörjningshemmet. Efter ungefär 15 minuter hade Jansson kommit ut till Nordevik, som suttit kvar i bilen, och anmodat honom att köra till Hoga och i Janssons bostad hämta en handkedja. Nordevik hade utfört uppdraget och Jansson hade hämtat kedjan hos Nordevik, då denne kommit tillbaka till Siröd. Jansson hade, sedan han fått kedjan, åter gått in i hemmet. Efter cirka 5 minuter hade Nordström och Jansson återkommit, varvid Jansson burit Andreasson på sin rygg till och in i bilen. Såvitt Nordevik kunde se, hade Andreasson icke gjort något motstånd. Under färden till Rönnäng hade Andreasson varit "otrevlig" mot Jansson och bland annat sagt: "Du har väl aldrig gjort något i dina dar." Jansson hade genmält: "Du ser också välfödd ut." Jansson och Andreasson hade suttit i baksätet. Handkedjan hade under färden suttit på Andreassons handled. Då de kommit fram till Rönnäng, hade samtliga gått ur bilen. Nordström, Jansson och Andreasson hade gått fram till försörjningshemmets trappa. Därvid hade Jansson lett Andreasson i handkedjan. Andreasson hade ej gjort något motstånd. Föreståndarinnan hade

mött på trappan. Andreasson hade sagt till föreståndarinnan, att de behandlat honom illa samt att Nordström "spänt benet av honom". Nordström hade förklarat, att benet kommit i kläm, samt uppmanat föreståndarinnan att tillkalla läkare för att se på skadan. Nordström och Jansson hade, sedan de lämnat Andreasson, återvänt till bilen och med denna färdats tillbaka till Hoga. Under återfärden hade de stannat vid Siröd. Nordström hade där samtalat med Martinsson. Denne hade frågat, hur det gått. Nordström hade svarat något om att de lämnat Andreasson å Rönnängs försörjningshem. Han hade tillagt, att Andreasson varit skadad i benet, samt anmodat Martinsson att ringa efter läkare. Martinsson hade bett Nordström göra det, då han bättre känt till händelseförloppet. Martinsson hade även frågat, hur skadan uppkommit, och Nordström hade därtill genmält, att Andreasson fått benet i kläm, förmodligen då de fört honom ut ur hans rum. Då Andreasson överfördes från Siröd till Rönnäng hade han icke haft några skor på sig och icke någon huvudbonad. Såvitt Nordevik kunde erinra sig, hade Andreasson varit iförd blåbyxor och en stickad tröja.

Kragh uppgav vid förhör följande.

Troligen omkring klockan 19 lördagen den 13 oktober 1951 hade Nordström ringt Kragh i dennes bostad och meddelat följande: Ordföranden i Stenkyrka kommuns fattigvårdsstyrelse hade hos Nordström gjort framställning om handräckning för överförande av en manlig vårdtagare från Stenkyrka fattigvårdsanstalt till fattigvårdsanstalten i Rönnäng. Anledningen därtill hade varit, att ett brådskande vårdfall hade uppkommit genom att en sjuk kvinna som varit i behov av omgående vård — hon hade ej själv kunnat intaga sin föda — måst omhändertagas på Stenkyrka fattigvårdsanstalt, där emellertid ytterligare utrymme ej funnits. En omkring 60-årig man, som var intagen å anstalten, ehuru han ej var ett direkt fattigvårdsfall utan troligen kunde försörja sig själv, hade emellertid kunnat överflyttas till anstalten i Rönnäng, med vilken kommun Stenkyrka hade träffat avtal om att få disponera plats å fattigvårdsanstalten i fall av behov. Mannen hade vidtalats därom, men han hade bestämt motsatt sig att flytta. På Kraghs fråga huruvida ej kvinnan kunnat föras till fattigvårdsanstalten i Rönnäng hade Nordström uppgivit, att då hon vore i behov av särskild vård, Rönnängsanstalten ej kunde mottaga henne. Nordström hade vidare på Kraghs fråga om ej någon annan provisorisk lösning av problemet kunde tänkas förklarat, att så ej vore fallet. Då Kragh under samtalets gång fått veta att ifrågavarande manlige vårdtagare nyligen erhållit kännedom om att överflyttning ifrågasattes, hade han förordat, att med vidare åtgärder i varje fall borde anstå till efter söndagen. Därefter hade, på sätt Nordström uppgivit, fattigvårdslagens möjligheter angående meddelande av polishandräckning genomgåts, därvid det konstaterats att dessa ej täckte fall av ifrågavarande art. Då det emellertid av den lämnade redogörelsen framstätt såsom synnerligen önskvärt, att möjlighet bereddades till kvinnans om-

händertagande, hade Kragh uttalat, att vad som rimligen kunde göras för att hjälpa fattigvårdsmyndigheten i detta fall borde göras, samt därvid hänvisat till landsfiskalernas instruktionsenliga skyldighet att ägna uppmärksamhet åt fattigvården. Under samtalets gång hade Nordström uppgivit, att han själv ämnade bege sig till fattigvårdsanstalten i Stenkyrka för att tala med den som skulle överflyttas, vilket förslag Kragh biträtt. Kragh, som för Nordström uttryckligen uppgivit att vid en eventuell överflyttning fattigvårdsstyrelsens ordförande skulle vara närvarande och ombesörja transporten, hade ansett, att Nordström med sin närvaro skulle ha möjlighet att i sin egenskap av landsfiskal gynnsamt påverka en friktionsfri lösning av frågan. Vidare hade Kragh meddelat, att han ansåge att Nordström vid behov kunde hjälpa till genom att "ta ett tag" men att uppträdandet mot vårdtagaren måste vara smidigt och att bryskhet vid åtgärderna måste undvikas. Det skulle "tas försiktigt". För säkerhets skull hade Kragh under samtalet ännu en gång upprepat, att fattigvårdsstyrelsens ordförande måste vara närvarande och ombesörja själva transporten. "Det skall ske i fattigvårdens regi." Kraghs avsikt med uppskjutandet av eventuella åtgärder till måndagen hade varit dels att ifrågavarande vårdtagare skulle beredas erforderlig betänketid, dels — ehuru detta tyvärr ej omnämns för Nordström — att möjlighet skulle beredas för inhämtande av länsstyrelsens uppfattning om den tilltänkta överflyttningen.

Delgiven Kraghs berättelse förklarade Nordström, att han av samtalet fått den uppfattningen att fallet skulle behandlas så smidigt som möjligt, men att dock verkställighet skulle ske. Nordström tillade att, om han icke fått den uppfattningen av Kraghs yttrande, att det legat inom hans tjänsteområde att verkställa ifrågavarande förrättning, hade han icke verkställt den.

Sedan Nordström tagit del av den verkställda utredningen, gjorde han följande tillägg: Det vore möjligt, att han på Andreassons yttrande "du har sparkat mig din djävel" svarat på sätt Jansson berättat. Hans svar hade emellertid endast inneburit, att om någon spark träffat Andreasson, hade det skett Nordström omedvetet. Angående handgemänget i rummet uppgav Nordström, att han och Jansson gemensamt sökt betvinga Andreasson. Jansson hade varit den starkare, men Nordström hade hela tiden verksamt deltagit. Andreasson hade varit stark i händerna och bánt upp "tagen". Hur skadan uppkommit kunde Nordström icke säga, men det vore mycket möjligt, att den uppkommit i dörren till Andreassons rum.

Härefter hölls ytterligare förhör med Jansson och Martinsson, vilka därvid uppgåvo följande.

Jansson: Då Andreasson suttit på sin säng och fattat tag i Nordström, hade Jansson skyndat till och tagit tag i Andreassons vänstra arm och försökt koppla den, vilket dock icke lyckats. Jansson hade därefter lyft Andreasson något genom att bända vänster arm. I samband därmed hade

Andreasson glidit ned på golvet, så att hans vänstra sida varit vänd mot sängen. Jansson, som stått på Andreassons högra sida, hade ställt sig grensle över honom och försökt få upp honom. Jansson hade därefter tagit under högra armhålan på Andreasson och med hjälp av Nordström släpat honom mot och ut genom dörren. Enligt vad Jansson trodde hade Andreasson, som hela tiden spjärnat emot, icke fått tag i något föremål, som han kunnat gripa tag i för att hindra bortförandet ur rummet. Då de kommit ut i hallen, hade Andreasson gripit tag i en spjåla till staketet vid trappan. Nordström och Jansson hade försökt rycka loss Andreasson från detta grepp men utan resultat. Jansson hade icke sett, om Nordström försökt lossa Andreassons grepp om spjålan, och själv hade han icke gjort det i annan mån än att han försökt draga loss greppet. Då detta ej gått, hade Nordström och Jansson satt ned Andreasson invid trappavsatsen.

Martinsson: Nordström hade, då Martinsson begärt handräckning för Andreassons förflyttande, påfordrat att Martinsson skulle vara "där". Martinsson hade icke fattat denna begäran så, att han skulle vara med vid själva förrättningen, utan endast så, att han skulle vara på hemmet och visa var Andreasson fanns. Hade Nordström begärt att Martinsson skulle vara med vid själva omhändertagandet, hade Martinsson vägrat, då han tyckte att sådana förrättningar vore otrevliga. Martinsson hade träffat Nordström utanför hemmet i Siröd, då Nordström återvänt från Rönnängs försörjningshem efter Andreassons avlämnande där. Därvid hade Nordström bett Martinsson ringa efter läkare. Då Martinsson ansett det lämpligare att Nordström gjorde detta, när denne bättre kände till fallet, hade han bett Nordström ringa, vilket denne även lovat göra. I detta sammanhang hade Martinsson frågat Nordström, hur Andreassons benskada uppkommit. Nordström hade sagt, att Andreasson spjärnat emot, särskilt då han förts ut genom dörren mellan Andreassons rum och hallen, och att benet nog då kommit i kläm.

Provinsialläkaren N. Lundström avgav den 27 oktober 1951 utlåtande till landsfogden angående den skada, som Andreasson erhållit vid förflyttningen. Utlåtandet var av följande lydelse:

"Vid undersökning på em. samma dag klagade A. över smärtor i höger knäled, som befanns ha normal konfiguration utan svullnad av leden. På insidan av leden över och omkring ledspringans bakre del å ett 5-öresstort område markerade A. måttlig tryckömhet vid palpation (tryck). Huden över detta område oskadad och icke missfärgad. Vid maximal böjning av leden såväl aktiv som passiv markerade A. smärtor i knäleden å det ovan angivna området, men visade ingen rörelseinskränkning. — — — Vid undersökning den 24/10 visade sig knäleden vara obetydligt diffust ansvälld med tecken på lindrig utgjutning i leden. Ömhetsen å det ovannämnda området på insidan av knäleden mindre uttalad. Ingen missfärgning av huden här,

men ett par tvärfinger nedanför å insidan av vaden är huden svagt gulaktigt missfärgad å ett mindre område utan skarp avgränsning till normal hud. Fortfarande ingen rörelseinskränkning, men smärtor vid maximal böjning i leden. Helt obetydlig håltå vid gång. — Den skada jag kunnat iakttaga hos A. måste betecknas som en relativt lindrig sådan och kommer sannolikt icke att föranleda framtida men. Symptomen vid första undersökningen voro mycket små och lokaliserade till mjukdelarna utanför själva leden. Vid undersökning 9 dagar senare fanns tecken på en säkert några dagar gammal blödning i underhuden, vilket tyder på att vid skadetillfället en mindre blödning uppkommit innanför huden. Dessutom fanns vid sista undersökningen en mindre utgjutning i leden, som kan vara en reaktion till förändringar utanför ledkapseln. Att bestämt avgöra om orsaken varit ett slag el. en stöt utifrån mot det ömmande partiet, eller om orsaken varit en vrickning av leden är svårt att med säkerhet avgöra. Om orsaken varit en kontusion (slag el. stöt) direkt utifrån så synes det mig att denna måste hava förorsakats av ett föremål som varit trubbigt och utan skarpa, hårda kanter, enår annars ytliga hudförändringar borde hava förefunnits vid första undersökningen, vilket allt härmed på heder och samvete intygas.”

Länsstyrelsen åberopade såsom eget utlåtande vad landsfogden anført i sitt yttrande. Dåri uttalade landsfogden, att det syntes honom klart, att tjänsteförsummelse förelåge, men att han, då jag upptagit årendet, icke ansåge sig böra fatta beslut i åtalsfrågan.

Nordström avgav därefter yttrande, vari han bland annat anförde: Vid telefonsamtalet med Kragh hade denne och Nordström varit ense om att handräckningsbestämmelserna i fattigvårdslagen ej fullt täckte den begårda åtgården men samtidigt ansett, att lagens allmänna bestämmelser vore sådana, att ”fattigvården” borde kunna påräkna hjälp mot tredskande på anstalt. Såväl Kragh som Nordström hade varit på det klara med att förrättningen borde ske så hänsynfullt som möjligt, och det hade varit av den anledningen Nordström företagit förrättningen själv med hjälp allenast av sitt tjänstebitråde. Det hade varit Nordströms avsikt att vid besöket å försörjningshemmet i Siröd på lördagen tala med Andreasson, men han hade ej träffat denne. Beträffande det berättigade i själva förrättningen syntes det Nordström orimligt, att en å ålderdomshem intagen person, som varken vore sjuk eller ålderdomssvag, skulle kunna med tredska förhindra, att en annan sjuk människa finge vederbörlig vård. Nordström hade för sig jämfört, hur det skulle gått om Andreasson vistats på sjukhus och doktorn där velat skriva ut honom eller flytta honom till annan lokal. Om Andreasson då satt sig till motvårn mot dylik åtgård, hade väl åndock polisen anmodats ingripa. Då Nordströms närmaste överordnade slutligen i ifrågavarande fall ansett, att förrättningen kunde verkställas, hade Nord-

ström känt sig övertygad om att han borde tillmötesgå "fattigvårdens" begäran. Nordström måste medgiva, att han ej reflekterat över att han slutligen skulle falla undan för våldsamt motstånd. Lagen borde väl ändock anses bygga på att ett polisingripande innebure, att eventuellt motstånd skulle brytas. Naturligtvis måste detta även ha varit fattigvårdsmyndighetens mening med dess begäran, och det borde väl även ha förståtts av Kragh. En polismyndighet finge ej utöva mera våld än nöden krävde. Nordström kunde emellertid ej själv finna, att han förbrutit sig i dylikt hänseende. Han och hans biträde hade ju faktiskt ej orkat få ned Andreasson till bilen utan poliskedja.

Såsom ombud för Nordström anförde slutligen advokaten Harald Gjöthlén i Stenungsund i särskild skrift i huvudsak följande: Även om gällande föreskrifter icke direkt berättigade en landsfiskal att verkställa sådan av fattigvårdsstyrelse begärd handräckning, som nu vore i fråga, så syntes i allt fall denna åtgärd få anses inrymmas under landsfiskalens tjänsteplikt. Ty i lagar, reglementen och instruktioner kunde uppenbarligen icke varje tänkbar situation beaktas. När en landsfiskal vore skyldig att meddela fattigvårdsstyrelsen handräckning för återhämtande av understödstagare, som olovligen avvikit från fattigvårdsanstalt, hade Gjöthlén svårt att inse, att det skulle vara landsfiskalen förbjudet att bistå fattigvårdsstyrelsen med förflyttning av understödstagare, som olovligen kvarstannat å anstalten. Och det vore ju det sistnämnda fallet, som det nu vore fråga om. Alla spekulationer om att fattigvårdsstyrelsen haft att inhämta länsstyrelsens beslut i saken, innan nu ifrågavarande understödstagare finge förflyttas, måste vara felaktiga. Ty på länsstyrelsens beslut hade fattigvårdsstyrelsen för visso fått vänta i månader och under tiden hade det trängande vårdfall, som det nu gällde, lämnats åt sitt öde. Därtill komme, att länsstyrelsen i nu förvarande fall ovillkorligen måst bifalla fattigvårdsstyrelsens begäran om handräckning för förflyttning, och då vore det sannerligen svårt att inse vad gagn denna omväg över länsstyrelsen skulle avsett att tjäna. Vad sedan anginge frågan huruvida Nordströms åtgärd att bevilja den begärda handräckningen skulle bedömas såsom tjänsteförsummelse, så finge man icke bortse från det faktum, att han ett par dagar innan handräckningen verkställdes diskuterat saken med Kragh, som icke avrått honom från att verkställa handräckningen. Man finge heller icke glömma, att en landsfiskal enligt 2 § landsfiskalsinstruktionen ägde att av landsfogden i förekommande fall erhålla råd och upplysningar. Gjöthlén trodde icke, att Nordström med fog kunde anses ha gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse genom att efter samråd med landsfogden, vars råd han finge anses berättigad att sätta sin lit till, verkställa den nu klandrade handräckningsåtgärden. Att det sedan för dennas genomförande tarvats ett visst mått av våld vore icke Nordströms fel. Han hade förvisso icke använt större våld än nöden krävt. Härvidlag borde man ha i minnet, att den person, mot vilken polisingripandet

riktats, vore en storväxt, kraftig och stark grovarbetare, som själv, innan våld användes, grovt okvädat och våldfört sig å såväl Nordström som dennes tjänstebitråde.

I en till landsfogden i Göteborgs och Bohus län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 72 § lagen den 14 juni 1918 om fattigvården uppräknas de fall, då polismyndighet har att på begäran meddela handräckning, som innefattar ingrepp i en understödstagares eller försörjningspliktigs personliga integritet. Enligt nämnda lagrum kan handräckning meddelas för överförande av vissa understödstagare till arbetshem, för försörjningspliktigs inställande till förelagt arbete eller överförande till arbetshem och för återhämtande av understödstagare eller försörjningspliktig, som olovligen avvikit från fattigvårdsanstalt, å vilken han varit intagen. Enär handräckning ej lagligen får lämnas i andra fall än lagen sålunda uttryckligen angiver, saknas möjlighet att genom anlitande av polismyndighet tvångsvis förflytta en understödstagare från en fattigvårdsanstalt till en annan.

I förevarande fall hade det därför ålegat Nordström att omedelbart avslå Martinssons begäran om handräckning för Andreassons överförande från Stenkyrka ålderdomshem till ålderdomshemmet i Rönnäng.

Till sitt försvar har Nordström anfört, att han rådfört sig med sin närmaste överordnade, t. f. landsfogden Kragh, samt att han därvid fått den uppfattningen att Kragh ansett, att handräckning kunde ske men att fallet borde behandlas så smidigt som möjligt. Av utredningen framgår emellertid, att Nordströms samtal med Kragh endast inneburit en allmän diskussion om vad som möjligen kunde göras för att hjälpa fattigvårdsmyndigheten. Även om Kragh — såsom han uppgivit — förklarat sig anse, att Nordström kunde hjälpa till genom att "ta ett tag", innebär detta icke en förklaring från Kraghs sida, att en handräckningsförrättning kunde äga rum. Detta framgår klart av Kraghs upprepade gånger givna förklaring att transporten skulle ombesörjas av fattigvårdsstyrelsens ordförande och således ske i fattigvårdens regi. Något bestämt uttalande att handräckningsansökningen borde bifallas har Kragh i varje fall icke gjort, än mindre har något beslut i sådant hänseende meddelats av Kragh. Dennes uttalanden kunna därför endast fattas såsom i olika hänseenden lämnade råd, rörande vilka Nordström haft att på eget ansvar avgöra om de skulle följas eller ej. Något ansvar för de av Nordström sedermera vidtagna åtgärderna kan följaktligen icke läggas å Kragh.

Då handräckning lämnas, skall vid bedömande av frågan om begagnande av våld och om det eventuella våldets styrka beaktas, att våld som icke står i rimlig proportion till betydelsen av den sökta åtgärdens genomförande ej får begagnas. Särskild försiktighet bör iakttagas vid användande av våld

mot äldre personer eller barn. Erinras må även om stadgandet i 5 kap. 10 § strafflagen, enligt vilket lagrum i angivna fall det våld må brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Lagrummet torde i stor utsträckning få anses normgivande för de utanför lagrummet liggande fall, för vilka regler för våldsanvändning saknas. I fråga om polisens maktbefogenheter innehåller 11 § allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948 föreskrift om att polisman för att verkställa tjänsteåtgärd ej får använda strängare medel än förhållandena kräva; våld får tillgripas endast då tjänsteuppgiften ej kan lösas på annat sätt; vid val mellan olika former av våld skall användas det lindrigaste som kan leda till det avsedda resultatet.

Vid förflyttningen av Andreasson har utan tvivel använts för kraftigt våld. Jag finner dock ej utredningen giva stöd för antagande att Nordström avsiktligt sparkat Andreasson. Nordström, som är ansvarig för våldsanvändningen och omfattningen därav, har sålunda felat även i nu ifrågasvarande hänseende. Det må påpekas att, även om utredningen visar, att Andreasson okvädat Nordström och satt sig till motvärn, detta ej berättigat Nordström att förfara på sätt som skett. Slutligen må framhållas, att handräckningen utförts på sätt som direkt strider mot det av Kragh till Nordström givna rådet att iakttaga försiktighet.

Enligt det ovan sagda hade Nordström förfarit felaktigt i sin tjänst såsom landsfiskal dels genom att meddela handräckning i fall, då sådan icke varit i lag medgiven, och dels genom att för handräckningsförrättningens genomförande bruka våld, som icke varit försvarligt. Vad Nordström sålunda låtit komma sig till last syntes mig vara av beskaffenhet att icke kunna undgå beivran. Jag uppdrog därför åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Nordström för tjänstefel i anmärkta hänseenden samt å honom yrka ansvar enligt 25 kap. 4 § strafflagen; och borde Andreasson beredas tillfälle att föra talan i målet.

Åtalet väcktes vid *Orusts och Tjörns domsagas häradsrätt*, där Nordström, med bestridande av åtalet, bland annat gjorde gällande att, då besvär över den av honom meddelade handräckningen, som vore att jämställa med i 79 § fattigvårdslagen avsedd handräckning, icke anförts och administrativ myndighet därför icke prövat handräckningen, lagenligheten av handräckningen icke finge prövas av domstol. Andreasson yrkade skadestånd av Nordström med tillhoppa 500 kronor.

I dom den 6 november 1952 lämnade häradsrätten utan avseende Nordströms invändning att innehållet av 79 § fattigvårdslagen utgjorde hinder för domstol att pröva lagenligheten av den meddelade handräckningen samt yttrade därefter i anförda domskäl följande.

Under första hälften av oktober 1951, medan Andreasson var intagen å Stenkyrka ålderdomshem, hade det blivit nödvändigt att där bereda plats för en svårt sjuk kvinna från Skärhamn. Hennes sjukdom hade varit av sådan art att tillfredsställande vård ej kunnat beredas henne å annat hem. Då ålderdomshemmet emellertid varit fullbelagt, hade före kvinnans intagning en av de övriga vårdnadstagarna måst förflyttas. Fattigvårdsstyrelsen i Stenkyrka kommun hade med anledning härav beslutat, att Andreasson skulle förflyttas till ålderdomshemmet i Rönnäng, där han kunde mottagas. Fattigvårdsstyrelsens ordförande hade därefter anmodat Andreasson att avflytta från Stenkyrka ålderdomshem till ålderdomshemmet i Rönnäng. Andreasson hade emellertid vägrat att flytta. Fattigvårdsstyrelsens ordförande hade då hos Nordström begärt polishandräckning för Andreassons förflyttning. Nordström hade meddelat sådan handräckning.

I 72 § fattigvårdslagen uppräknas de fall, då polismyndighet har att på begäran meddela handräckning som innefattar ingrepp i en understödstagares eller försörjningspliktigs personliga integritet. Enligt nämnda lagrum kan handräckning meddelas för överförande av vissa understödstagare till arbetshem, för försörjningspliktigs inställande till förelagt arbete eller överförande till arbetshem och för återhämtande av understödstagare eller försörjningspliktig, som olovligen avvikit från fattigvårdsanstalt å vilken han varit intagen. Handräckning i andra fall än lagen sålunda uttryckligen angiver får lagligen icke meddelas. Möjlighet saknas därför att genom anlitande av polismyndighet förflytta en understödstagare från en fattigvårdsanstalt till en annan.

Nordström hade med hänsyn härtill icke ägt meddela handräckning för förflyttning av Andreasson till ålderdomshemmet i Rönnäng.

Genom att meddela handräckningen har Nordström därför förfarit felaktigt.

I målet är emellertid upplyst, att Nordström före handräckningens meddelande varit i telefonförbindelse med t. f. landsfogden i länet Kragh angående handräckningens tillåtlighet.

Om innehållet av Nordströms och Kraghs samtal har Nordström vid häradsrätten uppgivit: Nordström hade ur lagboken läst upp 72 § fattigvårdslagen och i samband därmed yttrat, att "det kanske ej är något för mig". Kragh hade emellertid uttalat, att man finge se saken litet mera allmänt, och han hade med hänsyn härtill tillstyrkt verkställighet.

Kragh, som vid häradsrätten hörts såsom vittne i målet, har i sitt vittnesmål om samtalet med Nordström uppgivit: Nordström hade läst upp 72 § fattigvårdslagen. Kragh hade konstaterat, att Andreassons fall ej komme under denna paragraf. Kragh hade med något uttryck tillkännagivit denna sin åsikt och Kragh ansåge, att Nordström vid samtalet delat riktigheten därav. Kragh hade emellertid fått den uppfattningen att det var ett öm-

mande fall och att man borde göra vad man kunde för att hjälpa fattigvårdsstyrelsen. Under samtalet hade 6 § landsfiskalsinstruktionen förts på tal, vilket stadgande ålägger landsfiskal skyldighet att ägna uppmärksamhet åt fattigvården. Kragh hade påpekat, att en förflyttning av Andreasson skulle ombesörjas av fattigvården, att den "skulle ske i fattigvårdens regi". Kragh hade uttalat att Nordström kunde hjälpa till och "ta ett tag" men understrukit att ärendet skulle tagas mycket försiktigt och smidigt. Kragh hade icke tillstyrkt, att så mycket våld finge användas som behövdes för en polishandräckning. Kragh hade icke uttalat något förbud för Nordström att blanda sig i saken.

Om vad som förekommit vid samtalet mellan Nordström och Kragh hava de alltså lämnat motstridiga uppgifter.

Nordström har emellertid uppenbarligen av samtalet med Kragh fått den uppfattningen att Kragh ansåge, att Nordström borde meddela den begärda handräckningen. Det kan antagas för visst, att Nordström — såsom han ock framhållit vid häradsrätten — i annat fall icke skulle hava meddelat handräckning.

Någon anledning att antaga, att Nordström skulle hava missuppfattat Kragh, föreligger ej.

På grund härav finner häradsrätten, att Nordströms utsaga icke kan fränkännas tilltro. Häradsrätten finner det därför genom Kraghs vittnesmål och vad övrigt i målet förekommit icke vara bevisat, att samtalet mellan Nordström och Kragh icke haft det innehåll Nordström återgivit.

Väl måste Kraghs uttalanden endast fattas såsom råd och ansvaret för vidtagna åtgärder åvila Nordström ensam, men med hänsyn till vad Nordström uppgivit om innehållet av samtalet mellan honom och Kragh, vilka uppgifter i enlighet med vad nyss sagts icke kunna fränkännas vitsord, samt då Kragh i allt fall vid samtalet icke uttalat förbud för Nordström att lämna handräckning för Andreassons förflyttning till ålderdomshemmet i Rönnäng, kan Nordströms oriktigt vidtagna åtgärd att meddela sådan handräckning icke tillräknas Nordström såsom försummelse, oförstånd eller oskicklighet.

I fråga om förloppet vid handräckningens genomförande har Andreasson vid häradsrätten uppgivit: Då Nordström åtföljd av kontorspolisen Jansson kom till Stenkyrka ålderdomshem för att utföra förrättningen, uppehöll sig Andreasson på sitt rum. Nordström hade plötsligt kommit in i rummet och utan att säga ett ord "flugit" på Andreasson. Då Andreasson ej velat följa med, enär han ej visste vad det var fråga om, hade han gjort motstånd genom att "hålla igen". Nordström hade uppsåtligen sparkat Andreasson på ena knäet. Nordström och Jansson hade inlåtit sig i handgemäng med Andreasson, vilket varat tio eller femton minuter. Då det ej lyckats dem att övermanna Andreasson, hade de gått ifrån honom men efter en stund

kommit tillbaka med en handkedja. Andreasson hade då haft så ont i benet, att han ej längre brytt sig om att göra motstånd.

Nordström har uppgivit: Då han först kom in i Andreassons rum, hade han för Andreasson omtalat sitt ärende och vädjat till Andreasson att frivilligt följa med. Andreasson hade vägrat detta och fattat tag i Nordströms kläder vid halsen samt dragit ned Nordström mot sig. Därefter hade handgemäng uppstått mellan Andreasson samt Nordström och Jansson, först i Andreassons rum och sedan i hallen utanför rummet. Nordström och Jansson hade icke kunnat betvinga Andreassons motstånd. Nordström och Jansson hade därför släppt Andreasson. Nordström hade givit order om att en handkedja skulle hämtas, och sedan så skett, hade Jansson lagt denna om Andreassons ena handled. Därefter hade ingen svårighet uppstått att föra ned Andreasson till en väntande bil och i denna köra honom till Rönnäng. Nordström bestrede, att han sparkat Andreasson, men ville icke bestrida, att Andreassons ben under handgemänget på ett eller annat sätt kunnat komma i kläm och därvid skadas.

Nordströms skildring av händelseförloppet vinner stöd av vad vid förundersökningen förekommit och får därför tagas för god.

Den omständigheten att Nordström och Jansson icke under handgemänget med Andreasson kunnat betvinga dennes motstånd visar, att Andreasson besitter avsevärda kroppskrafter. Andreasson har ock — såsom häradsrätten kunnat iakttaga vid huvudförhandlingen — en mycket kraftig kroppsbyggnad.

Med hänsyn till vad sålunda upptagits finner häradsrätten det icke kunna anses, att Nordström brukat större våld, än som var erforderligt, för att föra Andreasson ned i den väntande bilen.

I målet är upplyst, att Andreasson ej befriats från handkedjan under biltransporten till Rönnäng. Med hänsyn till risken att Andreasson plötsligt kunnat i bilen sätta sig till våldsamt motvärn i likhet med vad han gjorde, då han skulle föras ned till bilen, samt då avståndet från Stenkyrka ålderdomshem till Rönnäng är förhållandevis ringa och den tid, som åtgick för biltransporten, alltså var kort, kan det dock ej anses otillbörligt, att Andreasson ej befriats från handkedjan förrän vid ankomsten till Rönnäng.

På grund av vad sålunda anförts finner häradsrätten, att det icke kan anses att Nordström vid handräckningsförrättningens genomförande brukat större våld än som varit försvarligt.

Åtalet mot Nordström kan förty icke bifallas.

Vid denna prövning kan ej heller Andreassons talan mot Nordström vinna bifall.

I domslutet ogillade häradsrätten den mot Nordström väckta talan samt tillerkände advokaten Einar Hammar för Andreasson lämnat biträde ersättning av allmänna medel med 475 kronor, av vilket belopp 250 kronor utgjorde arvode.

Ingen av parterna ålades i målet skyldighet att återgälda till statsverket kostnaderna för Andreasson beviljad förmån av fri rättegång. Andreasson skulle själv vidkännas sina kostnader å målet vid häradsrätten.

Med anledning av denna utgång av åtalet uppdrog jag åt landsfogden i Göteborgs och Bohus län att hos hovrätten för Västra Sverige fullfölja talan mot häradsrättens dom. Jag framhöll därvid följande.

I domen har häradsrätten funnit, att Nordström icke ägt meddela den i målet påtalade handräckningen för förflyttning av Andreasson till ålderdomshemmet i Rönnäng, samt förklarat, att Nordström därför förfarit felaktigt genom att meddela handräckningen. Med hänsyn till vad som förekommit vid telefonsamtal mellan Nordström och Kragh angående möjligheten att meddela den begärda handräckningen har häradsrätten dock funnit Nordströms oriktigt vidtagna åtgärd icke kunna tillräknas Nordström såsom försummelse, oförstånd eller oskicklighet. Det av häradsrätten i sistnämnda hänseende gjorda uttalandet kan jag icke godtaga.

Vad i målet förekommit har enligt min mening icke givit stöd för den bevisvärdering, som domen innehåller. Häradsrätten synes icke ha satt någon tilltro till Kraghs vid häradsrätten avgivna vittnesutsaga, då ju i domen fastslås, att någon anledning ej föreligger till antagande att Nordström skulle ha missuppfattat Kragh. Varför häradsrätten icke ansett sig kunna skänka full tilltro till Kraghs klara och detaljerade vittnesberättelse framgår ej av domskälen. Kraghs uppgifter synas mig emellertid i allo äga sanningens prägel. Enligt Kragh skulle han och Nordström först ha konstaterat, att någon handräckning för Andreassons förflyttning icke kunde lämnas med stöd av 72 § fattigvårdslagen, varefter de diskuterat vad som under sådana omständigheter kunde göras, därvid Kragh framhållit, att fattigvårdsmyndigheten finge ombesörja förflyttningen. Enligt Nordströms uppgift skulle däremot Kragh — efter konstaterandet av att handräckning enligt nämnda lagrum ej kunde företagas — ha "tillstyrkt verkställighet", något som förefaller osannolikt, då Kragh självfallet bort ha sig bekant, att handräckning kan äga rum endast i de fall, som lagen uttryckligen anger. Kraghs yttrande att Nordström skulle hjälpa till och "ta ett tag" måste ses i det sammanhang, vari yttrandet fällt, och kan därför icke ha inneburit annat, än att — i händelse förflyttningen av Andreasson verkställdes "i fattigvårdsstyrelsens regi" — Nordström kunde vara behjälplig därvid. Jag erinrar härutinnan om Kraghs vid förhöret inför landsfogden uttalade tanke att Nordström med sin närvaro skulle ha möjlighet att i sin egenskap av landsfiskal gynnsamt påverka en friktionsfri lösning av frågan.

Jag finner följaktligen uppenbart, att man måste hålla sig till de av Kragh på vittnesed lämnade uppgifterna. Men även om hovrätten mot förmodan skulle vid sin bevisprövning komma till samma resultat som häradsrätten, kan vad som förekommit vid telefonsamtalet icke, såsom härads-

rätten förmenat, vara avgörande för frågan om Nordströms ansvar. Att Kragh icke uttalat något förbud för Nordström att lämna den begärda handräckningen saknar betydelse, då ju, såsom häradsrätten också funnit, Kraghs uttalanden endast voro att fatta såsom råd och ansvaret för de vidtagna åtgärderna åvilade Nordström ensam. Häradsrättens dom innebär, att en medborgare, som lidit skada genom ett av en myndighet övat orättmätigt våld mot honom, skulle fränkännas gottgörelse för skadan på grund av att den ansvarige tjänstemannen erhållit ett olämpligt råd av en överordnad eller till och med blott på grund därav att det icke kan styrkas, att ett sådant råd ej lämnats. Gentemot en sådan uppfattning vill jag hävda, att endast om den överordnade övertagit beslutanderätten i saken kan den underordnade, i första hand ansvarige tjänstemannen undgå påföljd. I annat fall skulle bestämmelsen i 2 § landsfiskalsinstruktionen att landsfiskal äger att av landsfogden erhålla råd och upplysningar, vilken bestämmelse tillkommit för att garantera ökad rättssäkerhet, verka i rakt motsatt riktning än som åsyftats.

På grund av vad jag nu framhållit anser jag, att de i domen upptagna skälen för att Nordströms, av häradsrätten såsom felaktig betecknade åtgärd att meddela handräckning icke skulle innebära tjänstefel enligt 25 kap. 4 § strafflagen äro ohållbara och att Nordström därför icke bör undgå ansvar för det begångna felet.

Vad angår det våld, som använts vid förrättningens genomförande, synes mig vad vid häradsrätten förekommit icke visa, att det brukade våldet varit försvarligt. Jag anser därför, att även frågan härom bör underställas hovrättens prövning.

Jämväl Andreasson har fullföljt talan mot häradsrättens dom. Målet är beroende på hovrättens prövning.

12. Fråga om uttagande av för hög kostnadsersättning för hållande av tjänstebil.

Handlingarna i ett efter klagomål av bilinspektören J. Appelberg i Borås härstades upptaget ärende utvisa följande.

I juli månad 1948 träffade dåvarande förste bilinspektören i Norrköpings distrikt Carl L. Engström, vilken den 28 oktober 1949 utnämnts till motsvarande befattning i Göteborgs distrikt, avtal med en bilfirma i Norrköping om inköp av en personbil av märket Volvo Pv 444 genom övertagande av en annan köparens leveranskontrakt. Den 12 juli, då Engström under semesterresa befann sig i Borås, fick han telefonmeddelande från bilfirman i Norrköping att bilen anlänt och genast måste hämtas. Han for därför nästa dag till Norrköping, övertog bilen samt lät där besiktiga densamma.

Anledningen till den senare åtgärden var att han ämnade förändra bilens vikt genom extra belastning — en krängningshämmare av blytackor — så att dess beskaffenhet ej skulle komma att överensstämma med det för bilen utfärdade typintyget. Den 13 juli inställde han bilen till besiktning hos dåvarande bilinspektören i Norrköpings distrikt Fritz Johansson, vilken numera avlidit. Då Engström förvarade de för bilen avsedda blytackorna i Borås, belastades densamma vid besiktningstillfället i stället med snökedjor med en på ett ungefär beräknad vikt av 70 kg. Bilens tjänstevikt, som enligt typintyget utgjorde 995 kg, visade sig därvid uppgå till 1 110 kg, vilken uppgift infördes i besiktningssinstrumentet. Följande dag lät Engström inregistrera bilen, varvid den tilldelades registreringsmärket E 67. Samma dag körde han tillbaka till Borås och började där omedelbart experimentera med inmontering av krängningshämmaren. Efter någon vecka var anordningen definitivt utformad. Blytackorna voro då fastsatta vid en platta, som löpte i gejdor på rullar av bokträ och så placerade att en satt till höger och en till vänster i bilen. De voro ställ- och läsbara i varje önskat läge i bilens längdriktning samt förskjutbara oberoende av varandra.

Enligt kungl. brev den 23 april 1948 ägde besiktningssman vid statens bilinspektion under viss förutsättning uppbära dels som bidrag för täckande av kostnaderna för hållande av bil ett belopp av 1 200 kronor för år räknat, därest bilens tjänstevikt uppgick till minst 1 100 kg, samt 900 kronor för år räknat, därest bilens tjänstevikt var lägre, dels ock resekostnadsersättning vid tjänsteresa med sådan bil med 15,5 öre för kilometer, om bilens tjänstevikt uppgick till minst 1 100 kg, samt med 12 öre för kilometer, om bilens tjänstevikt var lägre. Enligt kungl. brev den 30 december 1948 skulle resekostnadsersättningen per kilometer, räknat från och med den 1 april 1948, tillsvidare utgå med ett i varje särskilt fall med 5 öre förhöjt belopp. I samband härmed må anmärkas, att Kungl. Maj:t den 27 januari 1950 förklarar, att vid tillämpningen av förenämnda bestämmelser angående resekostnadsersättning vid tjänsteresa med egen bil skulle med bils tjänstevikt förstås dess tjänstevikt i standardutförande.

I en den 7 november 1950 hit inkommen skrift påtalade Appelberg, under åberopande av innehållet i vissa tidningsartiklar, att Engström genom att i sin bil inmontera ovannämnda blytackor utbekommit större ersättning för bilens användning i tjänsten än som bort tillkomma honom, om bilen använts i sitt vanliga skick. I skriften anförde Appelberg, bland annat, följande: Någon dag i början av juli månad 1948 under Appelbergs tjänstgöring i Borås hade biträdande bilinspektören Bo Nordenskjöld kommit in till Appelberg och yttrat följande: "Engström var här i dag och hade en ny Pv 444 vilken han upptagit i en tjänstevikt av 1 115 kg." På Appelbergs fråga, hur Engström kommit till den siffran, hade Nordenskjöld svarat: "Den frågan ställde jag till Engström, varvid denne svarade, att det är ju mycket enkelt, det är bara att lägga sandsäckar i bagagerummet vid väg-

ningen." Detta syntes vara ett bedrägligt sätt för att bekomma det högre arvudet i månaden och dessutom större kilometerpenningar. Den 6 eller den 7 oktober 1948 hade Appelberg gjort ett besök hos bilinspektionen i Stockholm och samtalat med ordföranden i Automobilbesiktningsmännens förening förste bilinspektören N. A. Lannefors. När denne tittat på en av Appelberg medhavd avskrift av registreringsinstrumentet angående Engströms bil och jämfört detsamma med originalet av typintyget för Volvo Pv 444, hade Lannefors sagt: "Det skulle man ej tro om Engström när man samtalar med honom." Med anledning därav hade föreningen utsänt en varning till kåren, att icke "fiffla" med tjänstevikter. Någon anledning till konstlad tyngning av Volvo Pv 444 förelåge icke, utan denna vagn vore allmänt känd för att vara en av de säkraste och tillförlitligaste vagnar, som funnes i marknaden. Den av Engström företagna tyngningen måste därför haft annat syfte än att förbättra fordonets redan förut goda egenskaper.

Med anledning av innehållet i klagoskriften verkställde statsåklagaren i Göteborg på anmodan av mig utredning i saken, varefter han med överlämnande av utredningen avgav eget utlåtande.

Vid av statsåklagaren hållet förhör med Engström berättade denne följande.

Den 12 juli 1948, då Engström befunnit sig i Borås på semesterfärd till västkusten, hade han fått telefonmeddelande från Norrköping att den av honom beställda bilen Volvo Pv 444 kommit och genast måste hämtas. Den 13 juli hade Engström rest tillbaka till Norrköping, köpt bilen och inställt den till besiktning. Denna hade utförts av dåvarande bilinspektören i Norrköping Johansson. Anledningen till att Engström låtit besiktiga bilen hade varit att han ämnat förse den med en krängningshämmare, som komme att höja bilens vikt. Han hade haft sammanlagt 17 bilar, därav en del småvagnar. De senare hade vid ensamkörning visat tendenser till slirning och vandrande bakvagn. Han hade genom provkörning av flera Volvo Pv 444:or och samtal med åtskilliga ägare av sådana fått den uppfattningen att biltypen ifråga hade sådana tendenser och att dess köregenskaper skulle kunna förbättras. Engström, som vore intresserad av experiment med bilar och dessutom en längre tid innehaft verkstad, hade därför beslutat att förse den nyinköpta bilen med en krängningshämmare av blytackor, ungefär motsvarande en persons vikt. De blytackor, som skolat användas därtill, hade förvarats i Borås och funnits kvar sedan han haft verkstad. Då denna anordning skolat ingå i bilens normala utrustning, hade bilen vid vägningen belastats med snökedjor till motsvarande vikt, omkring 70 kg. Oaktat typbesiktningsinstrumentet för Volvo Pv 444 upptog en tjänstevikt av 995 kg, hade tjänstevikten på Engströms bil blivit 1 110 kg vid vägningen i samband med besiktningen. Denna vikt hade kvarstått vid flera kontrollvägningar. Engström vore övertygad om att den vänliga

tjänstevikten på Volvo Pv 444 från detta stadium i tillverkningsserien uppginge till omkring 1 040 kg. Dagen efter köpet och besiktningen, den 14 juli 1948, hade bilen inregistrerats med nummer E 67. Samma dag hade Engström kört tillbaka till Borås, där han omedelbart installerat krängningshämmaren. Under sin semester i återstoden av juli månad hade han sedan experimenterat med olika sätt att placera anordningen. I slutgiltigt skick hade blytackorna varit fastsatta vid en botten, som varit fastskruvad vid vagnsgolvet. Då Engström kört ensam, hade tyngderna varit förskjutna bakåt, den högra längre än den vänstra. Vid körning med passagerare hade tyngderna placerats längre framåt. Han hade några gånger under år 1948 experimenterat med att som jämförelse taga bort tackorna. I övrigt hade de ständigt ingått i bilens normala utrustning. Den 28 oktober 1949 hade Engström utnämnts till förste bilinspektör i Göteborg från den 1 november samma år. I februari 1950 hade han sedan sålt sin bil till charkuteristen Rolf Lidström, Redbergsvägen 7 B, Göteborg, inklusive krängningshämmaren. Denne, som vore tävlingsförare, hade använt bilen vid isbanetävlingen Flatenloppet 1950 och erövrat andra pris i sin klass. Lidström hade funnit anordningen så bra att han monterat av den, då han på hösten 1950 sålt bilen vidare till en person i Stockholm. Lidström hade nämligen för avsikt att montera på krängningshämmaren igen, om han köpte en ny Volvo. Under den tid Engström innehaft bilen, hade han i tjänsten kört 1 830,5 mil eller i genomsnitt omkring 100 mil i månaden. Engström hade räknat ut, att hans bil kostat statsverket 3,06 kronor per körd mil. Under den tid han innehaft bilen hade han i runt tal utfått 1 000 kronor mer i ersättning än han skulle fått enligt den lägre taxan.

Den 6 februari 1951 besiktigade extra åklagaren Klas Lithner tillsammans med en konstapel vid trafikavdelningen krängningshämmaren, vilken visade sig helt överensstämma med Engströms uppgifter om dess beskaffenhet. Den var, enligt Lithner, gediget utförd, och ett omsorgsfullt arbete syntes ha nedlagts på dess konstruktion.

Vad angick frågan huruvida besiktning av Engströms bil skolat ske i förevarande fall hänförde sig Engström till ett skriftligt yttrande av följande innehåll.

Redan från början önskade Engström framhålla, att något "fiffel", som Appelberg antytt, icke förekommit. Engström hade handlat i full överensstämmelse med givna föreskrifter och hade icke gjort någon hemlighet av bilens ändring, utan för såväl kolleger som tjänstemän inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen öppet deklarerat och förevisat anordningen. Engström vore väl förtrogen med författningar och förordningar samt de betänkanden, som låge till grund för dessa, och de anvisningar, som av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utfärdats, ävensom med de meddelanden, vilka av Automobilbesiktningsmännens förening utgivits för enhetligt förfaringssätt vid förrättningar. Engström hade i föreliggande fall följt dessa

föreskrifter. Det torde vara ostridigt, att ifrågavarande bil varit Engströms privata egendom. Med samma rätt som övriga svenska medborgare hade Engström ägt förfoga över sin egendom efter gottfinnande. Engström hade ägt rätt sälja bilen, utföra försök med densamma eller ändra den utan att inhämta tillstånd härför. Även sådan ändring, som föranlett tjänstevikts-höjning, torde Engström ha varit berättigad utföra utan deklarationsskyl-dighet för ändamålet därmed. I kungl. kungörelsen med närmare bestäm-melser angående fastställande av motorfordons tjänstevikt den 22 december 1927 föreskrevs i 1 §, att motorfordon skulle för att anses vara i normalt, fullt driftfärdigt skick vara försett med all den utrustning, som vore avsedd för dess vanliga användning. Varken i förordningar eller betänkanden, som låge till grund för dessa, omnämndes all den utrustning, som därvid avsåges. För enhetligt förfaringsätt vid förrättningar hade besiktningsmännen för motorfordon före förståtligandet följt de anvisningar, som lämnats av Auto-mobilbesiktningsmännens förening. I meddelande nr 39 år 1928 från före-ningen lämnades bland annat följande anvisningar beträffande tolkningen av ovannämnda kungörelse: "Fordonet skall enligt kungörelsen anses vara i nämnda skick (normalt, fullt driftfärdigt) då det är försett med all den utrustning, som är avsedd för dess vanliga användning. Detta stadgande torde icke böra föranleda därtill, att besiktningsmannen ingår i *närmare* undersökning, huruvida fordonet är avsett att huvudsakligen användas för det ena eller andra ändamålet och förty med hänsyn härtill bort vara utrustat på ena eller andra sättet, men framgår det uppenbarligen, att for-donets avsedda användning kräver viss utrustning, som vid viktens fast-ställande icke är tillfinnandes, och är vikten av denna utrustning av nämn-värd betydelse, torde denna vikt böra tilläggas." I Automobilbesiktnings-männens förenings handbok, del I, s. 14, lämnades uppgift om vikten av vissa utrustningsdetaljer, som därest de felades skulle läggas till vågsedels-uppgifterna vid bils tjänsteviktsberäkning, och framhölles dessutom: "Om annan utrustningsdetalj, som skall ingå i tjänstevikten, saknades vid väg-ningen, tillägges jämväl dess vikt." I en av statens sakrevision verkställd utredning om Volvo Pv 444 syntes av tidningsartiklar att döma sakrevisio-nen ha kommit till den uppfattningen, att alla utrustningsdetaljer skulle ingå i bils tjänstevikt. Det torde därvid vara ovidkommande, om dessa detaljer vore fabriksmässigt eller — som förhållandet varit med Engströms anordning — hantverksmässigt tillverkade. Såsom exempel på ändringar, vilka föranledde ny besiktning, kunde här nämnas, att tybeseiktigade Volvo Pv 444, som av telegrafverket användes för visst ändamål, före registrering regelmässigt underginge första besiktning sedan de försetts med en trä-ställning i bagageutrymmet, avsedd för verktyg m. m. I en annan typ av telegrafverkets Volvo Pv 444 funnes direkt lösa detaljer, vilka inginge i tjänstevikten, t. ex. tråkorg för glasflaska, glasflaska, väska av trä, fem stycken remmar, löslåda för småmaterial samt verktygstavla. Vid båda

typerna funnes dessutom bagageräck på taket. Det hade aldrig ifrågasatts, att dessa detaljer icke skulle ingå i tjänstevikten. Bärningsbilar försåges ofta med tyngder bestående av blyfyllda rör eller lösa, påhängbara vikter av olika utförande, som kunde anbringas framtill på fordonen för att ernå godtagbart framhjulstryck. I varje särskilt fall inginge dessa detaljer i fordonens tjänstevikt. I olika sammanhang och anvisningar hade framhållits, att utrustningsdetaljer, som annat än tillfälligtvis komme till användning, skulle ingå i bils tjänstevikt. Engström hänvisade i detta hänseende till vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anfört i sina skrivelser Vt 2202/37, 1898/37 och 1985—27/50. Vid två olika tillfällen hade Engström hos styrelsen muntligt förfrågat sig om tolkningen av uttrycket "annat än tillfälligt" och därvid i fråga om djurtransportlämningar på lastbilar erhållit uppgift om att, därest dylik anordning komme till användning mera regelbundet, t. ex. en gång i veckan, tillfälligt brukande icke kunde anses föreligga. Engströms anordning hade regelmässigt kommit till användning med undantag för de tillfällen, då en felaktighet i fråga om hjulinställningen hos bilen varit föremål för undersökning. Sedan felet avhjälpes vid Volvos experimentavdelning, hade anordningen icke vid något tillfälle tagits bort. Anordningen kunde alltså icke betecknas såsom tillfällig. Under den tid anordningen utprovats hade upprepade kontrollvägningar företagits, varvid tjänstevikten i varje särskilt fall överstigit 1 100 kg. I den normala utrustningen hos Engströms bil hade skolat ingå den anordning, som Engström fattat beslut om. Av vad ovan framhållits framginge, att anordningen i enlighet med föreskrifterna och tillämpad praxis skolat ingå i bilens tjänstevikt på sätt som skett. Reseräkningarna hade uppgjorts i enlighet med gällande föreskrifter. Någon anmärkning på reseräkningarna hade icke gjorts, vilket tydde på att räkningarna varit riktiga. Det torde även ha ankommit på myndigheterna att avgöra, vilken ersättning som skolat utgå, men Engström hade slutligen tillkommit rätten att avgöra, om han önskat ställa sin bil till förfogande för erbjuden ersättning eller icke. Det hade för Engström framhållits, att han kunnat debitera den lägre reseersättningen, oaktat han varit berättigad till den högre. Det vore riktigt, men man måste då fråga sig om det t. ex. vore vanligt att en stats-tjänsteman, som vore berättigad till och reste andra klass på järnväg, ändock debiterade tredje klass biljett. Reseersättning torde i varje särskilt fall utgå efter de grunder tjänstemannen vore berättigad till, och så hade också skett i Engströms fall. Även om Engströms anordning i bilen varit den direkta orsaken till att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjort en framställning om tolkning av bestämmelsen om tjänstevikt hos privatbil, som användes i tjänstebruk, och Kungl. Maj:t ansett giltigt skäl föreligga för en författningsändring, syntes detta icke betyda, att Engström gjort sig skyldig till en författningsöverträdelse, som skulle datera sig *tidigare* än bestämmelsernas ikraftträdande. Av vad ovan anförts framginge, att Eng-

ström ansåge sig ha handlat i överensstämmelse med givna föreskrifter. Anmälan mot honom hade icke tillkommit av sakliga skäl. Engström hemställde, att anmälingen icke måtte föranleda någon åtgärd.

I anledning av Engströms uppgifter hördes Lidström, vilken berättade: Lidström hade köpt en Volvo Pv 444 med nummer E 67 av Engström första veckan i februari 1950 i avsikt att använda den för isbanetävlingen Flatenloppet i Stockholm. Han hade sålt bilen igen den 18 februari, omedelbart efter tävlingen. Köparen hade varit en läkare i Stockholm. Då Lidström köpt bilen, hade krängningshämmaren suttit på. Han hade låtit den sitta kvar under träningskörningen men monterat av den före tävlingen, då det gällt att ha en så lätt bil som möjligt. Han hade tyckt att bilen gått perfekt under träningen och icke ansett den extra belastningen som någon olägenhet. Någon direkt skillnad mot ett par andra Volvo Pv 444:or, som han haft, hade dock icke funnits. Då blytackorna monterats av, hade de sänts till Göteborg, där de förvarades hos Motorfirman Olympia. Lidström hade för en vecka sedan köpt en ny Volvo. Med denna skulle han även år 1951 deltaga i isbanetävlingar och komma att experimentera med påmontering av blytackorna. Han komme däremot ej att använda dem i vardagslag, då han huvudsakligen räknade med att använda bilen i stadskörning kortare sträckor med varor mellan två charkuteriaffärer. Lidström hade 12 års erfarenhet i bilfacket före sitt nuvarande yrke. Han trodde, att en sådan krängningshämmare kunde behövas på korta småvagnar, om man ofta körde ensam på landsvägen.

Enligt skrivelse den 13 februari 1951 från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hade under tiden den 1 augusti 1948—den 27 januari 1950 till Engström för hållande av bil med tjänstevikt över 1 100 kg utbetalats resekostnadsersättning och fast ersättning med sammanlagt 5 431 kronor 82 öre. Enligt den lägre beräkningsgrunden, avseende bil med tjänstevikt under 1 100 kg, skulle för samma tid ha utgått 4 363 kronor 77 öre.

I sitt utlåtande anförde statsåklagaren i huvudsak följande.

Enligt typintyget för den av Engström inköpta Volvobilen hade dess tjänstevikt utgjort 995 kg. Om sådan ändring företoges av ett motorfordon att de uppgifter, som angivits i det för fordonet utfärdade typintyget, icke längre vore överensstämmande med fordonets beskaffenhet, ålåg det jämlikt 10 § motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936 ägaren att anmäla fordonet till ombesiktning. Vid anmälan till sådan besiktning skulle ägaren enligt föreskrift i samma paragraf förete typintyget och ange de förändringar, som fordonet undergått. Med ombesiktning torde enligt motorfordonsförordningens terminologi avses förnyad besiktning, som verkställdes efter det att registrering av fordonet ägt rum. Beträffande fastställande av ett fordons tjänstevikt gällde emellertid uppenbarligen samma

regler vare sig frågan därom uppkomme före eller efter fordonets registrering. Med hänsyn till att den av Engström inköpta bilen varit typbesiktigad betecknades i det följande den på hans föranstaltande företagna nya besiktningen såsom ombesiktning. På sätt av utredningen framginge hade Engström ansett ombesiktning påkallad av den anledningen att han ämnade i bilen anbringa en krängningshämmare för att förbättra bilens vägegenskaper vid ensamkörning. En sådan anordning kunde icke i och för sig vara av beskaffenhet att föranleda ombesiktning, eftersom den icke avsåge något förhållande som upptagits i typintyget. Den frågan stode emellertid öppen, huruvida ombesiktning varit påkallad med hänsyn till att anordningen inverkat på bilens tjänstevikt. Innebörden av begreppet tjänstevikt syntes i viss mån oklar, och under utredningen i förevarande ärende hade framgått, att tillämpningen av bestämmelserna därom föranlett svårigheter. Tveksamheten hänförde sig närmast till frågan, vilka delar av ett fordon som skulle räknas ingå i tjänstevikten. I en den 2 oktober 1950 upprättad promemoria rörande tjänstevikten hos motorfordon m. m. anförde vägtrafikinspektören vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen Gustav Ekberg bland annat följande: Svårigheter uppstode framförallt vid bedömandet när ett fordon skulle anses befinna sig i "normalt, fullt driftfärdigt skick". Som regel tillämpades för närvarande, att endast den på fordonet fastmonterade utrustningen skulle inräknas i tjänstevikten. Löstagbara kreaturslämmar, lastningsapparater för timmer och liknande anordningar, vilka komme till användning endast tillfälligtvis för utförande av transporter av viss art, inginge sålunda icke i tjänstevikten, enär fordonet ansåges vara i normalt, fullt driftfärdigt skick även utan dylika anordningar. Undantag från nämnda princip gjordes dock beträffande lämmar och bommar på lastbilar med flak, vilka alltid inräknades i tjänstevikten.

Den av Engström påmonterade krängningshämman, anförde statsåklagaren vidare, hade tjänat syftet att underlätta bilens förande vid ensamkörning under vissa förhållanden och syntes därför till sitt ändamål närmast vara att betrakta som barlast. Ehuru anordningen varit stadigvarande anbragt, hade dess egentliga funktion icke framträtt annat än under vissa speciella förhållanden. Med hänsyn därtill och under beaktande av att bilen uppenbarligen befunnit sig i normalt, fullt driftfärdigt skick alldeles oberoende av krängningshämman ville det synas, som om denna icke bort inräknas i tjänstevikten och att sålunda ombesiktning icke varit påkallad. Då ombesiktningen ägt rum, hade Engström innehaft befattning såsom förste bilinspektör i Norrköpings distrikt. Ombesiktningen hade på Engströms begäran verkställts av en i distriktet anställd, numera avliden bilinspektör, vilken i tjänsten var underställd Engström. Enär bilen varit avsedd att användas i Engströms tjänst som förste bilinspektör mot en efter tjänstevikt beräknad ersättning av allmänna medel samt det för honom bort ha framstått som tveksamt, huruvida anledning till ombesiktning

förelegat, uppkomme till bedömande frågan, om han kunde anses ha förfarit felaktigt genom att under angivna förhållanden påkalla besiktning hos en honom underställd befattningshavare. Något hinder hade icke förefunnits att inställa bilen till besiktning hos bilinspektör i annat distrikt. Av anförda skäl ville det synas, som om Engström icke i sitt handlande tillräckligt beaktat vikten av att besiktningen ägt rum under förhållanden, som inneburit tillfredsställande garantier för en fri och opartisk prövning. Sådana omständigheter syntes dock ej ha förekommit, att Engström genom vad nu anmärkts gjort sig skyldig till tjänstefel.

Vad därefter anginge förfarandet vid besiktningsförrättningen, anförde statsåklagaren slutligen, hade genom utredningen framkommit, att den krängningshämmare, varmed bilen senare försetts, ej vid ombesiktningen varit påmonterad bilen samt att för utrönande av den ökning i tjänstevikten, som genom densammas anbringande skulle uppstå, snökedjor till till en vikt, som enligt Engströms uppskattning ansetts ungefärligen motsvara vikten av krängningshämmaren, vid vägningen placerats i bilen. Krängningshämmaren hade vid vägning i samband med den nu företagna utredningen befunnits äga en vikt av 71 kg. De vid ombesiktningen av bilen däri placerade snökedjorna hade enligt Engströms uppgift haft en ungefärlig vikt av 70 kg. Vid besiktningsförrättningen hade bilens tjänstevikt enligt besiktningsinstrumentet uppgått till 1 110 kg. Vid ombesiktning till följd av förhållande som inverkade på tjänstevikten syntes böra gälla, att — i den mån ej genom författning eller instruktioner vissa uppskattningsvis angivna viktvärden kunde tillämpas — viktresultatet skulle kunna exakt fastställas. Betydelsen av noggrannhet vid vägningen framträdde särskilt i sådana fall, då — såsom situationen här varit — ändring av tjänstevikten kunde antagas komma att inverka på rätten till ersättning av allmänna medel. I förevarande fall utgjorde den differens i fråga om tjänstevikten, som berättigat Engström till resekostnadsersättning enligt högre taxa än som skolat tillämpas på grundval av bilens tjänstevikt enligt typintyget, endast 10 kg. Med hänsyn till vad som förevarit måste emellertid denna siffra betraktas såsom fiktiv. Den vid ombesiktningen framkomna vikten kunde visserligen ha motsvarat den vikt som bilen ägt, sedan densamma försetts med den särskilt konstruerade krängningshämmaren, men någon fullständig garanti för att så varit fallet förefunnnes ej. Den siffra för tjänstevikten som erhållits vid ombesiktningen verkade ej heller fullt övertygande. Med utgångspunkt från bilens tjänstevikt enligt typintyget, utgörande 995 kg, föreläge — om därtill lades vikten av krängningshämmaren 71 kg — en differens mellan den ursprungliga tjänstevikten och den vid ombesiktningen fastställda av 44 kg. Även om tjänstevikten för Volvobilar av ifrågavarande typ i vissa fall vid kontrollvägning visat sig vara högre än den i typintyget angivna, syntes dock skillnaden — i betraktande av att bilen vid ombesiktningen varit fabriksny — anmärk-

ningsvärt stor. Med hänsyn därtill syntes den i besiktningssinstrumentet angivna nya tjänstevikten ej kunna tillerkännas vitsord. Genom att på angivet sätt medverka till att tjänstevikten vid ombesiktningen ej blivit fastställd med tillbörlig noggrannhet samt genom att på grundval av uppgifterna i det sålunda tillkomna besiktningssinstrumentet anmäla bilen för registrering med den högre tjänstevikten syntes Engström, med beaktande av att bilen var avsedd att användas i tjänsten mot en efter tjänstevikt beräknad ersättning, ha gjort sig skyldig till tjänstefel. Likaledes syntes han ha förfarit felaktigt genom att debitera kostnadsersättning enligt den högre taxan, oaktat han borde ha insett att tillräckligt säker grund för tillämpning därav ej förelegat. Såsom en följd av vad nu anmärkts syntes Engström vidare vara skyldig att återgälda statsverket det belopp, som han i kostnadsersättning uppburit utöver vad han skulle ha varit berättigad till enligt den lägre taxan, eller 1 068 kronor 5 öre, möjligen med visst avdrag för den ökning av automobilskatten, som han fått vidkännas på grund av den anmälda tjänstevikten.

I ett under utredningen hit inkommet telegram återkallade Appelberg sin mot Engström gjorda anmälan. I en därefter hit insänd skrift bekräftade Appelberg återkallelsen under förklaring, att hans anmälan tillkommit på grund av hans fysiska och psykiska depressionstillstånd.

Efter att ha tagit del av statsåklagarens utlåtande i ärendet anförde Engström i ett till mig inkommet yttrande följande.

I sitt yttrande till statsåklagaren hade Engström framhållit, att av tjänsteviktsbestämmelserna icke klart framginge, vilka detaljer som skulle ingå i tjänstevikten hos ett motorfordon, varför en viss praxis utbildats, som grundade sig dels på Automobilbesiktningssmännens förenings meddelanden, dels ock på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens direktiv i hit hörande frågor. Utöver vad Engström i detta hänseende tidigare åberopat ville Engström hänvisa till två skrivelser från nämnda styrelse (Vt 704/38 och Vt 496/39), av vilka framginge, att en påsatt pakethållare på t. ex. en typbesiktigad motorcykel skulle medföra ny första besiktning, därest ändringen utfördes före registrering, och eljest ombesiktning samt att ett typbesiktigat fordon, som utrustades med bagageräck och värmeledning, skulle undergå enahanda första besiktning eller ombesiktning, därest fordonets beskattningsförhållanden ändrades. Engströms förfaringssätt grundade sig på dessa i olika angelägenheter givna direktiv. Någon tveksamhet, som statsåklagaren ansåge bort förefinnas beträffande skyldigheten till besiktning, hade Engström icke haft, utan han hade ansett sig skyldig att ånyo låta fordonet undergå besiktning i anledning av krängningshämmaren, likaväl som bagageräck eller värmeledning skulle ha medfört denna skyldighet. Därest krängningshämmaren icke ingått i tjänstevikten, hade enligt Eng-

ströms förmenande med större fog anmärkning kunnat riktas mot honom. Det vore även möjligt, att så blivit fallet. Statsåklagaren hade icke återgivit Engströms utsago om att snökedjornas placering i bilen vid den första vägningen tillkommit för att underlätta hjultrycksberäkningen och icke för att höja tjänstevikten. Det hade varit fullt tillräckligt, att Engström vid besiktningen deklarerat krängningshämmaren och angivit vikten. Omedelbart efter besiktningen i Norrköping hade Engström avrest till Linköping, där han vidtalat ett ombud att ombesörja registreringen, samt fortsatt till Borås. Engström hade övernattat på Gyllene Uttern vid Gränna och fortsatt nästa morgon klockan 6 till Borås, dit han anlant omkring klockan 9.30, monterat in anordningen, vägt bilen och fortsatt sin avbrutna semesterresa samma dags förmiddag. Anordningen hade alltså funnits inmonterad registreringsdagen. Statsåklagaren betecknade besiktningen såsom "ombesiktning", men då fordonet icke varit registrerat, hade *första besiktning* ägt rum. Engströms första besiktning stämde även väl överens med de första besiktningar, som av Engström omnämnts beträffande telegrafverkets Volvobilar. Statsåklagaren framhölle att, ehuru Engströms anordning varit stadigvarande anbragt, dess egentliga funktion icke framträtt annat än under vissa speciella förhållanden och att med hänsyn därtill och under beaktande av att bilen uppenbarligen befunnit sig i normalt, fullt driftfärdigt skick alldeles oberoende av krängningshämmaren det ville synas, som om denna icke bort inräknas i tjänstevikten och att sålunda besiktning icke varit påkallad. Man måste då fråga sig, om icke en värmeledning vore en anordning, som komme till användning endast vid speciella förhållanden (kylig väderlek) och utan vilken en bil uppenbarligen befunde sig i normalt, fullt driftfärdigt skick alldeles oberoende av värmeledning. Ändock ansåge väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (Vt 496/39) liksom statens sakrevision — vilket framginge av en pågående utredning om deklarations-skyldighet i visst fall för utrustningsdetaljer hos bilar — att värmeledning skulle ingå i tjänstevikten. Varför skulle då icke varje utrustningsdetalj — oberoende av syftet med densamma — ingå i tjänstevikten. Själv hade Engström tolkat föreskrifter och direktiv så, att hans anordning med nödvändighet måste ingå i tjänstevikten, och handlat därefter. Uppgiften om att den bilinspektör, som verkställt förrättningen, var Engström i tjänsten underställd vore fullt riktig, även om Engström vid detta tillfälle haft semester och annan förste bilinspektör var förordnad, antagligen förrättningsmannen själv. Det skulle emellertid enligt Engströms mening vara att gå för långt att påfordra, att landets nio förste bilinspektörer måste gå utom sitt eget distrikt för att få sina bilar besiktigade. Någon anledning att på grund av tveksamhet anlita annan bilinspektör än den närmast till hands varande hade icke förelegat. Det hade dessutom varit en tillfällighet att bilinspektionen ännu var öppen, som gjort att just Norrköping blivit platsen för besiktningen och icke någon annan stad. Bilens tjänstevikt kunde

icke betraktas såsom fiktiv. Få bilar torde ha stått under sådan fortlöpande viktkontroll som Engströms med anledning av försöken. Statsåklagaren ansåge, att den siffra som erhållits vid tjänsteviktsberäkningen icke verkade övertygande, och hänvisade till typintygets tjänstevikt, 995 kg, samt anordningens vikt, 71 kg, och funne bristande överensstämmelse mellan dessa vikter och besiktningsinstrumentets 1 110 kg. Sakrevisionens utredning gäve emellertid belägg för att Volvobilens tjänstevikt vore högre än 995 kg och att variationen i fråga om tjänstevikt hos detta bilmärke vore relativt stor. Fabriken hade givit en fullt godtagbar förklaring därtill. Enligt de anvisningar bilinspektörerna följde skulle tjänstevikten hos bil bestämmas på 10 kg när och skulle, om vid beräkning erhållet värde ej slutade på 10-tal kg, siffrorna höjas till närmast högre. (Automobilbesiktningsmännens förenings handbok, del I, s. 15, första stycket.) Någon anledning förmoda, att tjänstevikten icke fastställts med erforderlig noggrannhet, föreläge därför icke. Engström hade alltså icke medverkat till att tjänstevikten icke med tillbörlig noggrannhet kunnat fastställas utan tvärtom på allt sätt medverkat till att såväl hjultrycks- som tjänsteviktsberäkningen blivit exakt. Någon anledning att särskilja tjänstevikten vid privatbruk och vid bruk i tjänsten hade icke förelegat, utan hade reseräkning uppgjorts i enlighet med gällande föreskrifter. Efter utredning angående Engströms bil år 1949 hade Engström hos kameralbyrån hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efterhört, om den lägre taxan för bilersättning skulle av Engström debiteras. Engström hade därvid erhållit besked om att reseersättning skulle utgå efter bilens tjänstevikt. Därest denna uppfattning numera ansåges felaktig eller om det trots allt kunde anses, att Engströms anordning icke bort ingå i tjänstevikten, hade Engström intet att erinra mot återbetalning av skillnaden mellan den högre och den lägre ersättningen. Återbetalning hade tidigare icke ifrågasatts. Av vad ovan anförts framginge, att Engström handlat efter sin övertygelse och ansett sig följa givna direktiv beträffande utrustningsdetaljers inräkning i tjänstevikten. Det syntes Engström därför hårt, att tjänstefel skulle anses föreligga. Vad som här förekommit före de nya föreskrifternas om bilersättning ikraftträdande borde icke betraktas såsom tjänstefel. Engström hemställde, att JO med hänsyn till de vaga bestämmelser som funnits måtte anse tjänstefel icke föreligga, och förklarade sig villig att, om så syntes befogat, återbetala den reseersättning, som kunde anses för mycket uppuren.

Engströms här ifrågavarande förfarande hade tidigare varit föremål för viss utredning inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i samband med frågan om tillsättning av befattningen såsom förste bilinspektör i Göteborg, till vilken befattning Engström erhållit styrelsens förord. Här om anförde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i ett till mig i annat sammanhang den 9 december 1950 avgivet yttrande följande.

Sedan vid utnämningsärendets handläggning hos Kungl. Maj:t förhållandet med Engströms bil muntligen meddelats väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, hade styrelsen den 17 oktober 1949 kallat Engström att inför överdirektören och kanslibyråchefen redogöra för saken. Därvid hade Engström uppgivit, att han vid provkörning för en väns räkning av en personbil av märket Volvo Pv 444 märkt, att vagnen icke låge så väl på vägen som önskvärt vore. Han hade ansett detta bero på att bilen var för lätt och på grund därav börjat experimentera med extra belastningar med snökedjor. Han hade då kommit fram till en viss vikt på belastningen, som han ansett lämplig för stabilisering av bilen. När han sedan själv skaffat sig en bil av samma märke, hade han belastat denna med blytackor av motsvarande vikt, vilka efter viss tid i enlighet med av honom vid här ifrågavarande tillfälle företedd ritning varaktigt fastgjorts vid bilens karosseri. Då bilens tjänstevikt genom belastningen ökats, hade han ansett sig skyldig att enligt motorfordonsförordningens bestämmelser låta ombesiktiga bilen. Tjänstevikten hade därvid (av annan besiktningsman) fastställts till 1 110 kg. Bilen hade därigenom passerat den viktgräns, som avgjorde om viss högre eller lägre bilersättning skulle utgå. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens bedömande i sakfrågan framginge av en styrelsens skrivelse den 29 november 1949 till verkets överrevisorer, som begärt yttrande i ämnet. Med hänsyn till vad av nämnda skrivelse framginge och vad Engström uppgivit hade styrelsen icke funnit anledning tro, att Engström tyngt sin bil för att komma i åtnjutande av den högre ersättningen. På den grund hade styrelsen ansett sig ej böra göra ändring i sitt förord till förste bilinspektörstjänsten i Göteborg. Någon disciplinär åtgärd hade det inträffade givetvis icke föranlett. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hade emellertid funnit det otillfredsställande att — som utredningen visat — möjlighet föreläge för tjänsteman att genom att förse sin bil med extra utrustning komma i åtnjutande av högre bilersättning än tjänsteman, som använde sig av samma bil med standardutrustning. Styrelsen hade i anledning därav den 25 november 1949 avlåtit en skrivelse till Konungen med förslag till viss tolkning av föreskrifterna rörande ersättning för tjänsteresa med bil, som tillhörde förrättningsman. Sedan statskontoret avgivit yttrande i ärendet den 14 december 1949, hade Kungl. Maj:t i skrivelse till statskontoret den 27 januari 1950 förklarat, att vid tillämpningen av vissa bestämmelser angående resekostnadsersättning vid tjänsteresa med egen bil skulle med bils tjänstevikt förstås dess tjänstevikt i standardutförande.

Den i yttrandet återopade skrivelsen den 29 november 1949 till överrevisorerna för väg- och vattenbyggnadsväsendet innehöll i hithörande del bland annat följande.

Bilar av den typ och det märke det här vore fråga om användes inom väg- och vattenbyggnadsverket i jämförelsevis stor utsträckning som tjänstebilar och hade därvid visat sig lämpliga för sitt ändamål. Innan

styrelsen satt in dessa bilar hade en sådan bil av styrelsen anskaffats på prov. Vid provkörningar, företagna av den tjänsteman inom styrelsen som närmast svarade för verkets bilar, hade bilen vid sommarkörning visat sig ha goda köregenskaper. Vid vinterkörning på halt underlag hade vederbörande tjänsteman förmenat sig märka en tendens hos bakvagnen att vandra. Prov hade därför verkställt med en belastning i bagageutrymmet av först 30 senare 60 kg. Avsikten hade varit att prova även med en belastning av 45 kg, men detta prov hade ej kunnat fullföljas, då vinterföret upphört. Styrelsen kunde därför icke göra något bestämt uttalande om resultatet av de utförda provningarna såvitt anginge vinterkörning. Styrelsen ville emellertid framhålla, att en extra belastning i bagageutrymmet vid vinterkörning icke vore någon särskilt exceptionell företeelse utan hade använts även på tjänstebilar av andra märken. Uppfattningen om nyttan av en sådan belastning torde dock vara individuell och syntes sammanhänga med det individuella körsättet.

Vid yttrandet var vidare fogad avskrift av en å finansdepartementets akt rörande tolkning av begreppet tjänstevikt gjord blyertsanteckning om ett telefonsamtal med väg- och vattenbyggnadsstyrelsens vägtrafikinspektör, så lydande:

”Vägtrafikinspektören Ekberg har 7/12 1949 telefonledes meddelat följande. I tjänstevikten i motorfordonsförordningens mening finge — ehuru förordningens ordalag vore en smula vaga — inräknas sådan extra belastning, som anbringats *fast* i bilen t. ex. för förhindrande av sladdning. Enligt typbesiktningen för här ifrågavarande Volvomodell uppginge tjänstevikten till 995 kg. I de exemplar, som därefter tillverkats, hade emellertid tjockare plåt använts, med påföljd att tjänstevikten stigit till 1 050 kg. I nu förevarande fall hade den extra belastningen blivit fast inmonterad i bilen. De båda bilinspektörer, som omnämnts i handlingarna, hade — särskilt Engström — gjort sig kända som samvetsgranna personer. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hölle bestämt före, att deras förfarande att anbringa extra belastning i bilarna icke vore i någon mån klandervärdt. Ekberg ansåge det emellertid angeläget, att Kungl. Maj:t snarast meddelade beslut av den innebörd, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslagit. Ansåg icke tillrädligt att begrava framställningen hos sakrevisionen.”

Slutligen var vid yttrandet fogad en inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen upprättad promemoria, varav här må återgivas följande:

”P. M.

rörande vissa förhållanden i samband med fråga om anskaffande av bilar av märket Volvo Pv 444 för bilinspektörerna.

Under behandlingen hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen av remiss från riksdagens justitiombudsman med anledning av en i tidningen Aftonbladet den 24 oktober 1950 intagen artikel inkom med skrivelse till styrelsen

den 15 november 1950 följande av Automobilbesiktningsmännens förening (AF) utsända meddelande.

'Särskilt meddelande från AF:s arbetsutskott.

— — — — —
 Betr. anskaffning av bil.

Arbetsutskottet har erfarit, att flera bilinspektörer stå inför behovet att byta bil eller anskaffa sådan och att Volvo Pv 444 kan anses såsom lämpligt fordon för bilinspektörernas tjänsteresor. — — — — —

Nyligen företagen vägning av två fabriksnya Volvo Pv 444 har givit till resultat, att tjänstevikten är 1 020—1 030 kg. På förekommen anledning är arbetsutskottet angeläget framhålla, att bilinspektör icke får räkna med, att tjänstevikten på konstlad väg kan få ökas till över 1 100 kg. Stockholm i februari 1949.

N. A. Lannefors

/ Helge Torudd.'

Med anledning härav ha inför t. f. byråcheferna Tänneryd och Fjellström upplysningar i ärendet lämnats av vägtrafikinspektören K. G. Ekberg, 1:e byråingenjören E. C. K-son Lundeberg (å vägtrafikavdelningen), 1:e bilinspektören N. A. Lannefors (ordf. i AF), bilinspektören H. G. E. Torudd (sekreterare i AF), bitr. bilinspektören S. O. K. Lindqvist (tjänstgör å vägtrafikavdelningen). Därjämte har Lannefors berett Tänneryd tillfälle att taga del av viss korrespondens, som kunde anses ha betydelse i detta sammanhang.

Lämnade upplysningar framgår av det följande.

Vid ett telefonsamtal med Ekberg i mitten av november 1950 hade 1:e bilinspektören C. L. Engström läst upp en till honom överlämnad avskrift av bilinspektören J. Appelbergs anmälan till JO rörande Engström. Enligt denna anmälan skulle föreningens medlemmar skriftligen ha varnats för att tynga bilarna. Då Ekberg och Lundeberg icke kände till något sådant meddelande, begärdes per telefon att Lannefors skulle sända ett exemplar.

Lindqvist hade visserligen erhållit meddelandet år 1949, men det hade endast föranlett vissa reflexioner rörande den befattning AF tagit med denna fråga och således icke sagt honom något beträffande förhållandet mellan vägningarna och Pv 444:s tjänstevikt enligt typbesiktningen, vilken han icke kände till.

Under hösten 1948 hade bilinspektör Appelberg vid ett besök hos Lannefors fört på tal att 1:e bilinspektören C. L. Engström, som hade en Pv 444, tyngt sin bil så att tjänstevikten kommit upp i över 1 100 kg, varigenom den högre bilersättningen utginge, vilket Appelberg ansåg så anmärkningsvärt, att han hade planer att göra en officiell anmälan.

Lannefors ansåg sig med anledning härav i egenskap av föreningens ordförande böra kontrollera vid vilken extra belastning tjänstevikten kom att ligga över 1 100 kg. Han tog därför av en sändning nya bilar till Volvoför-

säljaren i Stockholm ut två vagnar, som vägdes den 15 december 1948 med det resultat som angives i det särskilda meddelandet.

Då det visat sig svårt för bilinspektörerna att inom rimlig tid komma över en Pv 444 genom enskilt köp, uppkom bland dem frågan om att genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens medverkan ordna någon form av kollektivt köp för bilinspektörer.

Lannefors skrev i samband härmed den 12 februari 1949 till 1:e bilinspektörerna Engström och Westman, som redan hade Pv 444, och begärde upplysningar angående denna bils lämplighet för bilinspektörer. Därvid anförde Lannefors bl. a. följande:

'En fråga, som väl är av betydelse, är driftskostnaderna med hänsyn till att vagnens tjänstevikt utgör cirka 1 000 kg och att bilersättningen till bilinspektör sålunda kommer att gå efter den lägre taxan. Det är möjligt, att man måste bortse från detta förhållande på grund av att i marknaden för närvarande icke finnas några lämpliga vagnar att gå in för i lämplig storlek och prisläge och som har tjänstevikt över 1 100 kg.'

Engström lämnade därefter i ett svarsbrev till Lannefors de begärda upplysningarna och rekommenderade bilen för tjänstebruk. Han anförde bl. a. följande:

'Då jag redan i förväg erfarit, att vagnens köregenskaper i slirigt väglag icke voro förstklassiga, anbringade jag krängningshämmare i form av sandpåsar, vilka sedan utbyttes mot blytackor, 61,5 kg. Från början placerades krängningshämmaren i bagageutrymmet, men vid körning i slirigt väglag erhöles bättre verkan då belastningen förflyttades framåt. För närvarande har jag satt blytackorna på medförsedda träplattor, anbringade under främre stolarna och förskjutbara efter önskan. Genom denna anordning har tjänstevikten stigit till 1 100 kg, och jag debiterar den högre taxan i reseräkningarna. Fejmert har gjort gällande att jag varit 'oförsiktig', mycket oförsiktig, som vidtagit denna anordning, men jag har en annan uppfattning. Många gånger har jag besiktigt bärgningsbilar, där en större blytyngd anbringats framtill för att erhålla godtagbart framhjulstryck, och denna har då helt naturligt ingått i tjänstevikten. Av samma skäl torde min krängningshämmare böra ingå i tjänstevikten och ämnar jag behålla den till dess anordning bestämes. Har hört att Westman gjort på samma sätt utan att vi först talat om saken. Ännu en bilinspektör har på enahanda sätt belastat sin bil, som dock har från början högre tjänstevikt än 1 100 kg. Även någon annan tjänsteman har gjort likadant och det fallet kom till min kännedom och föranledde mig att följa exemplet.

Jag nämner detta för att Du skall kunna bilda Dig en uppfattning om vi ha möjlighet att erhålla den högre ersättningen vid färd med de Pv 444, som vi eventuellt få inköpa genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.'

Westman uttalade sig likaledes i ett brev till Lannefors för bilens lämplighet.

I tvenne i nu aktuell del likalydande brev den 23 februari 1949 till Engström och Westman meddelade Lannefors bl. a. följande:

'För Ditt vänliga ang. Volvo Pv 444 tackar jag. Är rädd att din åtgärd med höjning av tjänstevikten till över 1 100 kg knappast kan försvaras. Jag har låtit väga två fabriksnya vagnar. Dessa visade tjänstevikt 1 020—1 030 kg. Det hade varit bättre att vid ökning av tjänstevikten stanna under 1 100 kg med hänsyn till att vid denna vikt går en gräns i fråga om reseersättningen. Jag kan i allt fall icke rekommendera åtgärden till eventuella köpare genom AF:s förmedling.'

Då Lannefors bibragts den uppfattningen att det vore lämpligt att söka genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen köpa Pv 444 för bilinspektörer avlät föreningen därför följande skrift till styrelsen:

'Ang. anskaffning av bilar till bilinspektörer för tjänstebbruk.

Under nu rådande onormala förhållanden på bilmarknaden möter det svårigheter för bilinspektörerna att vid behov av anskaffning av bil för tjänstebbruk erhålla lämpligt fordon. Företagen utredning har givit vid handen, att Volvo Pv 444 av ett flertal bilinspektörer anses som en för bilinspektörs tjänsteresor lämplig bil. Enskild person, som tecknar kontrakt om ett sådant fordon, kan emellertid ej erhålla leverans förrän om ett par år. — — — — —

Företagen vägning av två fabriksnya Volvo Pv 444 har givit till resultat, att tjänstevikten för detta fordon, såsom det numera utgår från fabriken, uppgår till 1 020—1 030 kg. Fordonet tillhör sålunda den viktklass, för vilken vid tjänsteresa ersättning skall utgå efter den för bilinspektörerna fastställda lägre taxa, nämligen kronor 900 per år jämte 17 öre för varje körd kilometer.

Stockholm den 26 februari 1949.

För
Automobilbesiktningsmännens Förening
N. A. Lannefors

Helge Torudd.'

Bilinspektörerna i Örebro anhöll i en skrift till styrelsen den 2 mars 1949 — under hänvisning till AF:s skrift — att genom styrelsen få köpa 3 st Pv 444 samt lämnade som motivering härför vissa uppgifter rörande av dem då ägda bilar.

Diskussionen mellan AF:s ordförande Lannefors och Engström rörande frågan om tjänstevikten fortsatte emellertid.

I ett brev till Lannefors anförde Engström följande:

'Du har gjort ett uttalande, som utvisar, att sådan ändring av Volvo Pv 444, att tjänstevikten ökas till över 1 100 kg, enligt Ditt förmenande icke är tillåten, men Du har icke närmare motiverat denna Din uppfattning. Vore Dig därför tacksam för några rader i vilka Du närmare anger på vilka grunder Du kommit till denna slutsats. Jag skulle också önska höra

om Du anser att tillverkaren själv icke är berättigad att utföra och leverera vagnen med en sådan anordning. Om tillverkaren är berättigad härtill, varför är då icke annan än denne berättigad att göra anordningen och sedan besiktiga om bilen enl. Mf. 10 §.

Varje ändring, som en bil undergår och som ändrar instrumentets uppgifter, skall ju medföra ombesiktning (med vissa undantag), varför skall ifrågasvarande ändring utgöra undantag? En större bensintank, blyfyllda kofångare fram eller bak, som ändra tjänstevikten m. m., äro sådana ändringar. Varför är icke en krängningshämmare i mitt utförande då också en anordning, som medför ombesiktningstvång?

Enligt kontrollvägning den 7/2 vid Borås stads förråd uppgick vikten till 1 015 kg, vartill kommer förare och halv tank bensin = 1 110 kg. Ekberg har sett anordningen och även om han ansåg att viss tvekan kunde råda om ombesiktning erfordrades eller ej, framgick av samtalet, att han själv vid besiktning antagligen skulle ha förfarit på samma sätt, som nu skett. Utformningen av krängningshämmaren är ju tillverkarens ensak — fast eller rörlig.

Oberoende av om beslut fattas, att anordningen icke skall ingå i tjänstevikten, eller icke kommer jag i fortsättningen alltid att behålla denna för körningens trevnad verkligt bra sak. Vägegenskaperna ha avsevärt förbättrats och därmed tryggheten i körningen.

Om VoV icke har anmärkning att göra mot förfaringssättet, förstår jag icke varför AF har anledning uttala sig mot detsamma, utan att samtidigt motivera ställningstagandet.

Har Du hört Westmans synpunkter på frågan? Jag har icke varit i förbindelse med honom ännu. Vet icke hur han förfarit.'

Lannefors anförde i svarsbrev till Engström den 8 mars 1949 följande: 'Beträffande Volvo Pv 444 så har Westman svarat i onlighet med bilagda tvenne avskrifter och jag har i min tur givit samma svar, som Du fått.

Åtgärden att höja tjänstevikten till mera än 1 100 kg kan se ut som om det gjorts för att komma i åtnjutande av den högre ersättningstaxan och det är detta, som jag anser knappast kan försvaras. Det hade därför varit bra, om Du och Westman nöjt Eder med höjning intill 1 100 kg.

Jag har i varje fall icke ansett mig kunna gå in för att tillstyrka höjning av tjänstevikten till mera än 1 100 kg åt de AF:s medlemmar, för vilka arbetsutskottet skall försöka genom Väg- och Vatten anskaffa fordon.'

Lannefors hade av Engströms brev och samtal med denne fått den uppfattningen att de av Engström vidtagna åtgärderna sanktionerats av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. AF:s arbetsutskott ansåg sig emellertid det oaktat böra underrätta

ställning till frågan. Detta skedde genom det särskilda meddelandet, vilket sålunda avsåg frågan om sambandet mellan vikten hos Pv 444 och bilersättningen och således icke bilens tjänstevikt i och för sig.

Vägtrafikinspektör Ekberg har beträffande samtalet med Engström erinrat sig följande.

Ekberg hade på våren 1949 företagit en tjänsteresa bland annat till Norrköping. Vid ett besök på flygverkstäderna, troligen den 22 februari, hade Engström meddelat Ekberg, att bilinspektören Fejmert ansett det felaktigt att Engström tyngt sin bil och tagit ut högre bilersättning. Engström hade samtidigt beskrivit, vilka åtgärder han vidtagit med bilen. Ekberg hade svarat honom, att det kanske ur formell synpunkt vore alldeles riktigt, att han ombesiktigade bilen och därigenom erhöle den högre ersättningen. Han ville emellertid icke råda honom att göra på det viset, därför att det kunde göras gällande mot Engström, att han gjorde denna ändring i tjänstevikten uteslutande för att få högre ersättning.

AF:s och bilinspektörernas i Örebro skrifter till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 26 februari respektive 2 mars 1949 behandlades å styrelsens förråds- och verkstadsbyrå och föranledde skrivelse 9 mars 1949, vari styrelsen meddelade, att styrelsen ur för det dåvarande placerade beställningar på personbilar för vägväsendets behov icke kunde göra någon överlåtelse på bilinspektörerna.

Den av Lannefors gjorda vägningen hade icke givit varken Lannefors eller Torudd någon tanke på att anmälan i enlighet med bestämmelserna i 8 § motorfordonsförordningen borde göras. Vägningen hade icke gjorts på sådant sätt, som är brukligt vid fastställande av tjänstevikt för vagn som typbesiktigas. Frågan om tjänstevikten hade emellertid senare förts på tal vid ett sammanträffande mellan Lannefors och dåvarande 1:e bilinspektören Svalin i Göteborg, som typbesiktigat Pv 444. Denne hade därvid meddelat, att han företagit vägningen på två olika vägar, vilka båda gävo en tjänstevikt under 1 000 kg. Någon anmälan gjordes icke till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen om att Pv 444 skulle kunna antagas ej överensstämmande med uppgifterna i typbesiktningensinstrumentet. Som sådan anmälan var icke avsedd de avslutande raderna i den i det föregående nämnda skrivelsen från AF den 26 februari 1949 till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Stockholm i Kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 9 december 1950.

Allan Tänneryd.”

Beredd tillfälle att ånyo yttra sig i nu förevarande ärende och därvid angiva den ytterligare utredning han ansåge sig böra påfordra anförde Engström i ett den 23 november 1951 hit inkommet yttrande följande.

Den av Engström konstruerade och i bilen fast inmonterade krängningshämmaren hade tjänat ett tekniskt syfte, vars teoretiska grund han tidigare i korthet redogjort för. Anordningen hade vid polisbesiktning befunnits gediget utförd och ett omsorgsfullt arbete hade synt vara nedlagt på dess konstruktion. Vid samma besiktning hade anordningens vikt konstaterats

utgöra 71 kg. Genom krängningshämmaren, som varit avsedd att stadigvarande brukas i bilen, hade denna skolat komma att förete avvikelser från typfordonet av beskaffenhet att ändra beskattningsförhållandet, enär genom densamma den i typintyget angivna tjänstevikten skolat komma att ökas. Typintyget hade sålunda icke längre kunnat vara gällande, utan särskild besiktning hade varit erforderlig, vare sig nu denna skedde såsom första besiktning eller såsom ombesiktning. Det hade tidigare rått tvekan om vilka element, som skulle ingå i tjänstevikten. För de tolkningar, som Engström stödde sig på, hade han redogjort dels i sitt skriftliga yttrande till statsåklagaren och dels i sitt tidigare yttrande till JO. För den av statsåklagaren framförda tolkningen att krängningshämmaren icke skulle vara av beskaffenhet att öka tjänstevikten, enär den fyllde sin funktion endast "under vissa speciella förhållanden", syntes icke finnas något stöd vare sig i lag eller praxis. Engström hävdade sålunda, att skyldighet förelagat för honom att låta besiktiga bilen för högre tjänstevikt. Vid besiktningen hade bilen belastats med snökedjor till vikt motsvarande krängningshämmaren, 71 kg, vilken vikt av Engström deklarerats för besiktningsmannen. Den närmaste anledningen till belastningen med snökedjorna — vilkas vikt först kontrollerats — hade varit att de skulle placeras på krängningshämmarens plats för uträkning av fördelningen på hjultrycket. Vid besiktningen hade bilen vägts med snökedjebelastningen, därvid resultatet blivit 1 020 kg. Vid vägningen hade felats 10 liter bensin, motsvarande en vikt av 7,5 kg. Med tillägg av förarvikten, 75 kg, hade sålunda erhållits ett viktresultat av tillhopa 1 102,5 kg. Denna siffra hade därefter avrundats enligt anvisningar och praxis till närmast högre 10-tal kg, d. v. s. 1 110 kg. Resultatet, som sedermera bekräftats genom ett flertal kontrollvägningar, motsades icke av den utredning, som genom sakrevisionen gjorts om de stora variationerna i den verkliga tjänstevikten på ifrågasvarande bilar, utan vunne tvärtom stöd av nämnda utredning. Engström ansåge sig således ha haft en god grund för sin uppfattning att han varit berättigad inmontera en nykonstruktion i bilen, att därigenom avvikelser från typintyget kommit att föreligga av beskaffenhet att nödvändiggöra särskild besiktning, att därvid tjänstevikten konstaterats vara 1 110 kg samt att vägningen och övriga åtgärder vid besiktningen skett under fullt betryggande omständigheter. Tjänsteviktens huvudsakliga funktion vore att utgöra underlag för bilbesiktningen. Då reseersättningarna anknutits till tjänstevikten, hade detta icke inneburit, att begreppet tjänstevikt givits något nytt innehåll. Icke heller funnes fog för ett påstående att begreppet skulle tolkas annorlunda, då det gällde utanordnande av reseersättningar, än eljest. Först genom Kungl. Maj:ts förklaring den 27 januari 1950 hade skapats ett nytt tjänsteviktsbegrepp, i det reseersättningarna skolat räknas efter tjänstevikt "i standardutförande". Då Engström med hänsyn till ändrade beskattningsförhållanden varit skyldig besiktiga bilen till den högre faktiska

tjänstevikten, hade Engström också, enligt sin mening, blivit berättigad att basera sina reseersättningar på denna vikt. Engström hade gjort detta fullt öppet. Hans experiment med krängningshämmaren hade varit kända. Det hade ävenledes på tidigt stadium varit känt genom vilket förhållande tjänstevikten på bilen blivit ökad. Det framginge av den korrespondens, som delvis vore refererad i ovanintagna promemoria, att Engström redan i början av 1949 diskuterat saken med olika personer, därvid han hävdade samma uppfattning som nu. Efter vad Engström i saken anfört syntes det vara överflödigt att betona, att han givetvis icke konstruerat krängningshämmaren i avsikt att få ut högre reseersättning, utan att det varit i rent tekniskt syfte, vilket emellertid på grund av de rådande bestämmelserna de facto kommit att medföra högre ersättning. Engström hemställde, att saken icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd. Skulle JO finna, att Engström handlat oriktigt genom att basera sina reseräkningar på den fastställda tjänstevikten, vore Engström — såsom han förut framhållit — villig att till statsverket återgälda vad han sålunda kunde ha uppburit för mycket.

Ehuruväl Appelberg återkallat förevarande klagomål, fann jag dock vad i saken upplysts rörande Engströms ifrågakomna förfarande vara av den beskaffenhet, att jag icke kunde låta vid den skedda återkallelsen bero. I en till statsåklagaren i Göteborg avlåten skrivelse anförde jag därför följande.

Med automobils tjänstevikt avsågs enligt den vid ifrågavarande tid gällande motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936 sammanlagda vikten av dels automobilen i normalt, fullt driftfärdigt skick vid användning av tyngsta till automobilen hörande karosseri, dels till automobilen hörande verktyg och reservgummi ävensom bränsle, smörjolja och vatten, dels ock föraren av automobilen. Förarens vikt skulle enligt samma förordning uppskattas till 75 kg.

Jämlikt kungl. förordningen den 2 juni 1922 om automobils katt med senare ändringar utgår automobils katt å motorfordon i förhållande till tjänstevikten.

Enligt kungl. förordningen den 30 november 1945 (nr 735) om ändrad lydelse av 5 § automobils katteförordningen utgick för personbil med ringar av mjuk kautschuk automobils katt med dels grundavgift av 70 kronor, dels ock därutöver för varje påbörjat tal av 100 kg av tjänstevikten minskad med 900 kg ett belopp av 20 kronor.

Enligt 2 § 5 mom. motorfordonsförordningen ankom det på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser om fastställande av fordons vikt. Sådana bestämmelser hade utfärdats genom kungl. kungörelsen den 19 feb-

ruari 1937 med närmare föreskrifter om typbesiktning och första besiktning av motorfordon m. m. Tjänstevikten bestämdes vid typbesiktning eller första besiktning enligt bestämmelserna i motorfordonsförordningen.

Enligt 9 § 2 mom. motorfordonsförordningen skulle tillverkare här i riket av motor- eller släpfordon eller här i riket bosatt generalagent för sådan tillverkare i utlandet kunna erhålla tillstånd att få olika typer av tillverkningen besiktigade (typbesiktning) i den ordning, som i 9 § 1 mom. sades om första besiktning. Typbesiktning hade den verkan att fordon av angivet slag skulle anses som besiktigat, därest det enligt av tillverkaren eller generalagenten utfärdat intyg (typintyg) var i full överensstämmelse med besiktigat typfordon eller företedde allenast sådana avvikelser från typfordonet, vilka voro att hänföra till fordonets utstyrsel och icke förändrade dess beskattningsförhållande.

Över typbesiktning upprättade besiktningsmannen ett typbesiktningsinstrument på formulär enligt kungl. kungörelse den 30 juni 1942 (nr 618). I formuläret ingick uppgift om tjänstevikten. Enligt 1937 års kungörelse ankom det på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att meddela de ytterligare föreskrifter om besiktning, som kunde erfordras.

Förfarandet med typbesiktning har införts för att underlätta särskilt handeln med motorcyklar och personbilar. Beträffande motorcyklar och personbilar kan det bli fråga om serier, omfattande flera tusen fordon, vilka alla utan besiktning registreras på grundval av besiktning av typfordonet. Även om de flesta typerna ändras år från år, ha vissa fabrikanter tillverkning av en och samma typ i gång flera år utan ändringar. Om typfordonets tjänstevikt ligger mycket nära jämnt 100-tal kg, kunna även små viktändringar orsakade av under tillverkningens gång gjorda konstruktionsändringar, såsom övergång från lättmetall till gjutjärn eller vice versa, ändring av kylsystemet eller bränsletankens rymd, medföra att skatteförhållandena böra ändras.

Hade sådan ändring av motor- eller släpfordon företagits, att fordonets beskaffenhet icke längre överensstämde med uppgifterna i det för fordonet gällande besiktningsinstrumentet eller typintyget, skulle ägaren jämlikt 10 § 1 mom. motorfordonsförordningen sist inom fjorton dagar från det ändringen skedde hos besiktningsman anmäla fordonet till ombesiktning.

I förevarande fall har Engström, sedan han inköpt en bil av märket Volvo Pv 444 med en tjänstevikt enligt typintyg av 995 kg, den 13 juli 1948 låtit bilinspektören Fritz Johansson i Norrköpings distrikt, där Engström vid den tiden var förste bilinspektör, besiktiga bilen, enär Engström ämnade förse bilen med krängningshämmare till en vikt av omkring 70 kg. Med hänsyn till den därigenom ökade vikten av bilen har densamma vid sedermera skedd inregistrering fått tjänstevikten angiven till 1 110 kg. Under återopande av denna tjänstevikt har Engström av statsmedel under tiden den 1 augusti 1948—den 27 januari 1950 uppburit ersättning för

tjänstebils hållande och för resor i tjänsten efter den för bil med högre tjänstevikt än 1 100 kg gällande taxan och därigenom uppburit tillhoppa 5 431 kronor 82 öre i stället för 4 363 kronor 77 öre, vartill ersättningen skolat uppgå för bil med tjänstevikt intill 1 100 kg.

Engström har gjort gällande, att skyldighet förelegat för honom att inställa bilen till besiktning. Jag kan emellertid icke finna, att någon sådan skyldighet ålegat Engström. Hans bil var såsom levererad i normalt, fullt driftfärdigt skick lämplig för den avsedda användningen. Någon tyngning av bilen genom barlast var uppenbarligen icke nödig för att bilen skulle kunna uppfylla anspråken på en god bil och användas på ett för tjänstebilar i gemen vanligt sätt. Barlasten kunde lika väl ha bestått av sandpåsar eller andra inlagda tyngder, och att densamma genom en speciell anordning fastsattes i bilen kan icke ha medfört skyldighet att besiktiga bilen. Helt annorlunda är förhållandet exempelvis med bärgningsbilar eller telegrafverkets bilar, där barlast eller särskild utrustning erfordras för bilens användning till avsett ändamål, eller med inmontering av värmeledning, pakethållare eller dylik anordning, med vilken bilar gemenligen bruka utrustas.

Engström har vidare förklarat, att inmonteringen av krängningshäm-maren gjorts uteslutande av tekniska skäl. Det saknas visserligen anledning antaga annat än att Engström ansett anordningen vara till fördel vid bilens begagnande. Men att detta varit den enda eller ens huvudsakliga anledningen till inmonteringen eller till att vikten av barlasten bestämdes till 71 kg måste enligt min mening ifrågasättas. En fördel hos de små bilar av den typ, vartill Engströms bil hörde, är att bilskatten hos dem är lägre än för större bilar. Genom förtyngningen höjdes skatten å Engströms bil. Enligt Engströms egen uppgift vägde bilen vid besiktningen 1 102,5 kg eller således ytterst obetydligt över den vikt, som medförde rätt till den högre resekostnadsersättningen. Det torde icke kunna påstås, att en minskning av krängningshäm-marens vikt med exempelvis 5 kg skulle ha på minsta sätt inverkat på den effekt, Engström önskade ernå genom förtyngningen. I ärendet är upplyst, att vikten hos Volvobilarna av den ifrågasvarande typen varierar inom ganska vida gränser. Engström har emellertid icke bestämt tyngden av barlasten med hänsyn till dess inverkan på just den av honom köpta bilen utan på grundval av experiment, som han gjort med andra bilar av samma typ. Det måste på grund härav antagas, att möjligheten till den högre reseersättningen haft en avgörande inverkan, då Engström beslöt inmontera barlasten och bestämde sig för vikten hos densamma. Engströms i ärendet omförmälda skriftväxling med Lannefors synes mig också tala i sådan riktning.

Vid den tid då Engström föranstaltade om besiktning av sin bil funnos inga uttryckliga bestämmelser om innebörden av begreppet tjänstevikt vid beräkning av rätten till ersättning för hållandet av tjänstebil. Det synes emellertid uppenbart, att med tjänstevikten i ett fall som det förevarande

bort vid uttagande av ersättning avses standardvikten enligt utfärdat typintyg. Engström hade bort förstå, att statsverket icke borde belastas med särskilda utgifter i anledning av de speciella anordningar, som han företagit med sin bil. Engströms ställning som bilbesiktningsman med därav följande kännedom om hithörande förhållanden hade bort avhålla honom från att på sätt som skett utnyttja förefintliga formella möjligheter att utbekomma den högre ersättningen. Han har också från flera håll varnats från att så göra, utan att dessa varningar medfört något resultat.

Besiktningen den 13 juli 1948 verkställdes av en bilinspektör, som i tjänsten var underställd Engström. På skäl som av statsåklagaren anförts synes Engström därvid icke ha tillräckligt beaktat vikten av att besiktningen ägde rum under förhållanden, som inneburo tillfredsställande garantier för en fri och opartisk prövning. Vid besiktningen har Engström endast deklarerat vikten av den krängningshämmare, som han ämnade begagna. I likhet med statsåklagaren anser jag viktresultatet ha bort exakt fastställas, då tjänstevikten inverkade på rätten till ersättning av allmänna medel och då den differens i vikten, som varit avgörande för denna rätt, i Engströms fall varit ytterligt ringa. Uppmärksammas bör i detta sammanhang, att Engström vid besiktningen icke synes ha haft fullt klart för sig vad krängningshämmaren verkligen komme att väga och att han i brev till Lannefors i februari 1949 uppgivit vikten av denna till allenast 61,5 kg. Såsom statsåklagaren framhållit var också skillnaden mellan bilens vikt enligt typintyget och bilens vid besiktningen konstaterade vikt anmärkningsvärt stor. De av Engström sedermera verkställda kontrollvägningarna kunna icke anses tillförlitliga, enär en fabriksny bil snabbt självförtynges av smuts och fukt. Vad nu anförts visar enligt min mening, att vid besiktningen tillbörlig noggrannhet icke iakttagits vid fastställande av tjänstevikten.

Genom att — trots ovan anförda förhållanden — på grundval av besiktningsinstrumentet den 13 juli 1948 debitera kostnadsersättning enligt den högre taxan måste Engström anses ha visat oförstånd och åsidosatt vad honom enligt tjänstens beskaffenhet ålegat. Det tjänstefel, som Engström sålunda gjort sig skyldig till och som medfört, att han uppburit ersättning av statsverket utöver den, vartill han varit berättigad, synes mig vara av beskaffenhet att icke kunna lämnas utan beivran.

Jag uppdrog alltså åt statsåklagaren att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Engström för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas, såvitt avsåg tiden före den 1 januari 1949, jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen, sådant lagrummet då lydde, och i övrigt jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen i dess nuvarande lydelse. Tillfälle borde beredas väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att i målet föra ersättningstalan.

Rådhusrätten i Göteborg, varest åtalet väcktes samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen yrkade ersättning av Engström med 1 068 kronor 5 öre jämte ränta, yttrade i dom *den 12 december 1952* följande.

Engström har bestritt ansvarsyrkandet och anför: Avsikten med krängningshämmaren var uteslutande att förbättra bilens vägegenskaper, särskilt vid körning utan passagerare. Engström är intresserad av bilar. Han har kört bil i 35 år, ägt 17 bilar, haft verkstad och även byggt en bil. Innan han erhöll nu ifrågakarande bil, hade han genom provkörning av andra Volvobilar av samma typ och genom samtal med ägare av sådana bilar kommit till den slutsatsen, att bilens vägegenskaper, särskilt vid ensamkörning, skulle förbättras genom inmontering av en krängningsanordning med vikt, motsvarande en persons vikt eller omkring 70 kg. Då Engström den 13 juli 1948 mottog bilen, kände han ej till dess vikt i vidare mån än att han visste, att tjänstevikten enligt typintyget var 995 kg. Han insåg, att krängningshämmaren skulle öka bilens vikt så mycket, att bilen kom upp i en högre skatteklass. Denna viktökning medförde skyldighet för Engström att låta besiktiga bilen. Även den omständigheten, att anordningen skulle anbringas fast i fordonet och användas stadigvarande, medförde sådan skyldighet. Engström visste icke, att tjänstevikten skulle bli så hög, att bilen skulle komma upp även i den högre ersättningsklassen. Besiktningen, som ägde rum samma dag bilen levererades, verkställdes i överensstämmelse med gällande bestämmelser och praxis. I samband med att Engström i augusti eller september 1948 insände sin första reseräkning för bilen till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen upplyste Engström vid telefonsamtal befattningshavare hos styrelsen om de förhållanden, som låge till grund för debiteringen av den högre ersättningen. Med kännedom därom godkände styrelsen denna och följande reseräkningar. I samband med det utnämningssärende, som ledde till att Engström erhöll befattningen som förste bilinspektör i Göteborg, prövade styrelsen på hösten 1949 ånyo frågan om Engströms rätt till den högre bilersättningen och ändrade icke ståndpunkt.

Förste byråingenjören Erik Lundeberg och förste revisorn Ragnar Johansson, båda anställda hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, hava hörts såsom vittnen i målet och ha bekräftat riktigheten av Engströms uppgifter angående styrelsens ställningstagande till frågan om Engströms rätt till den högre bilersättningen.

I kungl. brev den 23 april 1948 har, med tillämpning från och med den 1 januari 1948 tillsviðare, föreskrivits, att vid statens bilinspektion anställd besiktningsman, vilken är ägare till bil, som han förbinder sig använda för resor i tjänsten, äger uppbära dels bidrag till täckning av omkostnaderna för hållandet av bilen med ett belopp av 1 200 kronor för år räknat, därest bilens tjänstevikt uppgår till minst 1 100 kg, och 900 kronor för år räknat, därest bilens tjänstevikt är lägre, dels ock resekostnadsersättning vid

tjänsteresa med sådan bil med visst belopp per kilometer. Resekostnadsersättningen utgår med högre belopp, då bilens tjänstevikt uppgår till minst 1 100 kg. Kungl. brevet den 23 april 1948 innehåller icke någon bestämmelse om vad som skulle avses med en bils tjänstevikt. I enlighet med en av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 25 november 1949 gjord hemställan har Kungl. Maj:t i brev den 27 januari 1950 till statskontoret förklarat, att vid tillämpning av ifrågavarande bestämmelser om resekostnadsersättning skall med bils tjänstevikt förstås dess tjänstevikt i standardutförande.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som är chefsmyndighet för statens bilinspektion, har med kännedom om de förhållanden, som lågo till grund för Engströms debitering av kostnadsersättning enligt den högre taxan, godkänt hans reseräkningar. I målet har icke visats, att Engström låtit inmontera krängningshämmaren och besiktiga bilen av andra skäl än han uppgivit. Ej heller har framkommit någon omständighet av beskaffenhet att medföra skyldighet för Engström att vid sin debitering av kostnadsersättning för ifrågavarande tid utgå från annan tjänstevikt än den bilen åsatts vid besiktningen den 13 juli 1948.

Rådhusrätten finner åtalade förfarandet icke kunna för Engström föranleda ansvar för tjänstefel.

Engström har bestritt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ersättningsyrkande, då han icke gjort sig skyldig till tjänstefel och styrelsen med kännedom om förhållandena med krängningshämmaren godkänt hans anspråk på bilersättning.

Enär rådhusrätten icke funnit Engström förfallen till ansvar för tjänstefel, kan väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ersättningsyrkande ej bifallas.

I meddelat domslut lämnade rådhusrätten åklagarens ansvarstalan utan bifall och ogillade väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ersättningsyrkande.

Advokaten Bo Westman tillerkändes för försvaret av Engström ersättning av allmänna medel med 1 260 kronor 50 öre, varav 1 200 kronor utgjorde arvode.

Kostnaderna för ersättningen till försvararen och vittnesersättningen till revisorn Johansson skulle stanna å statsverket.

II. Redogörelse för ärende, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning.

1. Bristande i självbehärskning såsom polisman och polisbefäl.

I en den 29 maj 1952 hit inkommen skrift anförde ritsaren Sven Olof Fredriksson, Rimbo, klagomål mot polisöverkonstapeln Arne Almestad på grund av dennes behandling av klaganden på kvällen den 27 maj 1952, då klaganden och en annan person, Esse Johnsson, medföljt klagandens broder Lars Fredriksson, vilken av Almestad gripits för fylleri m. m., till polisstationen i Rimbo. Klaganden uppgav därvid i huvudsak följande.

Efter ankomsten till polisstationen hade Almestad förklarat klaganden och Johnsson anhållna för fylleri. På klagandens fråga om anledningen därtill hade Almestad genmält: "Nu har jag fått chansen på er dj—la busar." Då Almestad sedermera tillsagt klaganden att sätta sig och klaganden icke omedelbart åtlytt denna tillsägelse, hade Almestad fattat tag med ena handen i klagandens hår och med den andra handen i klagandens ena ben samt slagit omkull klaganden. Almestad hade därefter dragit av klaganden skorna och släpat in klaganden i arrestlokalen med huvudet mot golvet. Inne i arrestlokalen hade Almestad med båda händerna fattat tag i klagandens hår och ryckt upp klaganden från golvet samt flera gånger slagit klagandens huvud mot arrestdörren, varvid ett tämligen djupt kött-sår uppstått ovanför högra ögat. Senare på kvällen hade klaganden uttagits ur cellen, antagligen för förhör. Klaganden hade därvid för polismännen Sigurd Agne Gustavsson och Erik Gösta Eriksson påvisat, att klaganden vore blodig. Almestad hade då förklarat, att han icke kunde rå för att klaganden slagit sig. Almestad hade därefter med en smutsig skurtrasa ömsom slagit och ömsom torkat klaganden i ansiktet. Eriksson hade därvid ingripit och tillsagt Almestad att hålla sig lugn, vartill Almestad genmält: "Ta hand om det här Ni, Ni är nog bättre sjukvårdare än jag."

På anmodan av mig verkställde landsfogden i Stockholms län utredning i ärendet och inkom därmed ävensom med eget yttrande.

Vid utredningen uppgav klaganden ytterligare bland annat följande: Sedan Almestad dragit av klaganden skorna och avvisiterat honom, hade Almestad tilldelat klaganden en kraftig "knuff" med påföljd att klaganden fallit omkull. Därefter hade Almestad släpat klaganden till arresten. Almestad hade fört in klaganden i cellen genom att "knuffa" in honom medelst en spark i rygglutet.

Almestad uppgav vid förhör, att klaganden, då han skolat insättas i arresten, missfirmat Almestad och gjort våldsamt motstånd. Almestad

bestred, att han slagit klagandens huvud mot arrestdörren eller sparkat honom. Han hade vid tillfället icke använt mera våld än omständigheterna påkallat.

Beträffande först händelseförloppet vid klagandens insättande i arresten hördes vid utredningen förenämnda Johnsson och Gustavsson ävensom arbetaren Karl Rudolf Andersson, plåtslagaren Axel Torsten Vilhelm Borg och bilmekanikern Roland Olof Eriksson. Av dessa personers berättelser må här sammanfattningsvis återgivas följande. *Johnsson*: Klaganden hade, efter det de anlönt till polisstationen och Lars Fredriksson insatts i arrest, kallats in i Almestads rum och efter en stund införts i en av arrestlokalerna. Johnsson, som under tiden uppehållit sig i ett större expeditionsrum tillsammans med Gustavsson, hade icke iakttagit något bråk i samband med klagandens införande i arresten. — *Gustavsson*: Han hade anlönt till polisstationen medan Almestad och klaganden uppehöll sig i den förres rum, till vilket dörren stått på glänt. Gustavsson hade hört, när klaganden infördes i arresten, men icke lagt märke till några våldsamheter. — *Andersson*: Han hade tillsammans med Borg vid ifrågavarande tid passerat polisstationen och tittat in genom ett fönster. Därvid hade han iakttagit Almestad sitta vid ett bord, medan klaganden stått bredvid. Plötsligt hade Almestad rusat mot klaganden och fattat tag i dennes hår med ena handen och i klagandens ena ben med andra handen, därvid klaganden fallit omkull. Något ytterligare hade Andersson icke sett. — *Borg*: Han hade vid det av Andersson omnämnda tillfället sett Almestad fatta klaganden i håret och trycka ned honom mot en stol. — *Roland Olof Eriksson*: Även han hade vid tillfället befunnit sig utanför polisstationen och tittat in genom fönstret. Han hade emellertid endast iakttagit, att någon, som befunnit sig inne i rummet tillsammans med Almestad, åkt omkull på golvet på något sätt.

Vidkommande händelseförloppet, då klaganden i polismännen Gustavssons och Erik Gösta Erikssons närvaro uttogs ur arresten, berättade den senare vid utredningen följande: När klaganden fördes ut från arrestlokalen, hade han påvisat, att han hade ett sår ovanför högra ögat, samt yttrat: "Här ser ni, hur man blir behandlad på Rimbo polisstation." Almestad hade uppmanat Erik Gösta Eriksson att ta fram en förbandslåda, varefter han tillsagt klaganden att sköta om såret, som fortfarande blött. Därtill hade klaganden genmält: "Har överkonstapeln slagit sönder mej, så får han torka av mej också." Almestad hade då hämtat en handduk från toaletterummet och i detta sammanhang yttrat: "De ska jag nog fan göra." Med handduken hade Almestad därefter torkat såret på klaganden mycket hårdhänt, och då Erik Gösta Eriksson icke kunnat undgå att reagera mot Almestads beteende, hade han funnit sig föranlåten att ingripa. Sälunda hade han tagit handduken från Almestad, under det han yttrat: "Du får väl ta't lugnt, du får väl tänka på att du har med folk att göra." Almestad

hade yttrat något om att Erik Gösta Eriksson och Gustavsson kanske vore bättre sjukvårdare än han själv, varefter han överlätit skötseln av såret till konstaplarna. I övrigt hade Almestad varit upphetsad och enligt Erik Gösta Erikssons förmenande uppträtt obehärskat. Bland annat hade han till klaganden yttrat: "Ta händerna ur fickorna och sitt inte här som en dräng", samtidigt som han med våld slitit händerna ur fickorna på klaganden. Därutöver hade Erik Gösta Eriksson icke sett, att Almestad våldfört sig eller uppträtt olämpligt mot vare sig klaganden eller någon av de båda andra gripna.

Gustavsson berättade i denna del följande: När klaganden fördes ut och kom i kontakt med Gustavsson och Erik Gösta Eriksson hade han genast för dem påvisat, att han hade ett sår över högra ögat. Han hade vidare yttrat: "Där ser Ni, hur man blir behandlad" eller något liknande. Han hade vidare gjort gällande, att skadan uppstått genom misshandel från Almestads sida, men några detaljer hade han icke omnämnt. Beträffande skadan hade klaganden påyrkat, att polisen skulle sköta om denna, eftersom polisen var skuld till det inträffade. Almestad hade då hämtat en handduk — absolut ingen skur- eller dammtrasa — varmed han börjat torka och gnida på såret. Då han därvid synts förfara ganska hårdhänt, hade han av Erik Gösta Eriksson uppmanats att upphöra med sådan behandling och att lugna sig. Almestad hade då överlätit skötseln av såret till Gustavsson och Erik Gösta Eriksson.

Almestad förnekade vid förhör, att han, då han skulle rengöra såret, förför hårdhänt, samt gjorde gällande, att klaganden simulerade smärta för att vinna sympatier hos de andra polismännen. Anledningen till att Almestad med våld slitit klagandens händer ur fickorna hade varit den, att det icke kunnat uteslutas att klaganden hade något i fickorna.

I sitt yttrande anförde landsfogden bland annat följande.

Almestad hade medgivit, att han med våld dragit klagandens händer ur fickorna vid det tillfälle, då även Erik Gösta Eriksson och Gustavsson varit närvarande på polisstationen. Vad Almestad uppgivit om anledningen därtill syntes knappast förtjäna avseende. Enligt Erik Gösta Erikssons berättelse syntes Almestad i samband därmed ha använt olämpligt tilltal mot klaganden. Erik Gösta Erikssons och Gustavssons berättelser finge anses giva vid handen, att Almestad varit onödigt hårdhänt vid rengöringen av klagandens sår. I övrigt kunde den företagna utredningen icke anses utvisa, att Almestad i av klaganden påtalade hänseenden eller annorledes gjort sig skyldig till något av beskaffenhet att för Almestad böra medföra ansvar. Genom vad i saken ådagalagts framginge, att Almestad brustit i den självbehärskning, som ålegat honom såsom polisman och polisbefäl. Därigenom syntes han ha gjort sig skyldig till tjänstefel. För Almestad förmildrande syntes vara, att han kort förut under fritid på ett förtjänstfullt sätt utfört

en krävande och obehaglig tjänsteförrättning, varvid klaganden på flera sätt sökt hindra förrättningens genomförande.

Landsfogden anförde vidare att, därest JO ansåge att Almestads förfarande icke kunde undgå beivran, denna syntes lämpligen kunna ske inom ramen för polischefens disciplinära bestraffningsrätt i enlighet med stadgandet i 33 § första stycket polisreglementet. T. f. polischefen i distriktet, biträdande landsfiskalen Lennart Rosén, hade på landsfogdens förfrågan förklarat sig dela denna uppfattning.

Klaganden, vilken beretts tillfälle att avgiva påminnelser i ärendet, underlät att inkomma därmed.

I en till polischefen i Norrtälje landsfiskalsdistrikt avlåten skrivelse anförde tjänsteförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande.

Enär den i saken verkställda utredningen — särskilt i betraktande av de därvid lämnade motstridiga uppgifterna — icke kan mot Almestads bestridande och vad till stöd därför förekommit anses tillförlitligen ge vid handen, att Almestad, då han införde klaganden i arresten, misshandlat denne eller därvid använt mera våld än som påkallades av omständigheterna, finner jag klagomålen i denna del icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Vad åter angår klagomålen, i vad de avse Almestads uppträdande då klaganden i Gustavssons och Erik Gösta Erikssons närvaro uttogs ur arresten, finner jag däremot utrett, att Almestad vid detta tillfälle tilltalat klaganden på ett olämpligt och sårande sätt samt med våld ryckt klagandens händer ur fickorna på honom, att Almestad saknat godtagbara skäl för detta våld samt att Almestad, då han på klagandens begäran skulle rengöra dennes sår, varit otillbörligt hårdhänt. Almestad har genom vad sålunda förekommit, på sätt landsfogden funnit, brustit i den självbehärskning, som ålegat honom såsom polisman och polisbefäl. Det tjänstefel, som Almestad härigenom låtit komma sig till last, finner jag icke kunna lämnas obeivrat. I likhet med landsfogden finner jag emellertid denna beivran kunna ske i disciplinär väg.

På grund av vad han sålunda anført överlämnade JO under åberopande av innehållet i 31 § första stycket och 33 § polisreglementet den 4 juni 1948 handlingarna i ärendet till polischefen för den åtgärd mot Almestad, som polischefen kunde finna påkallad.

Polischefen i Norrtälje landsfiskalsdistrikt yttrade i beslut den 4 september 1952 följande.

Genom vad i ärendet förekommit måste anses utrett, att Almestad på sätt ovan anförts brustit i den självbehärskning, som ålegat honom såsom polisman och polisbefäl.

Med stöd av 31 § första stycket och 33 § polisreglementet den 4 juni 1948 prövar polischefen skäligt att för det tjänstefel, vartill Almestad härigenom gjort sig skyldig, tilldela honom varning.

Polischefens beslut har vunnit laga kraft.

III. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föränlett åtgärd enligt I eller II.

För nedbringande av tryckningskostnaderna för berättelsen har jag, i likhet med vad tidigare skett, under denna avdelning intagit redogörelse för allenast ett mindre antal under år 1952 behandlade ärenden.

1. Fråga om nedläggande av väckt åtal samt om domares befogenhet att taga initiativ till förlikning mellan målsägande och tilltalad i mål, däri talan om ansvar förts av allmän åklagare.

Genom en den 5 november 1950 dagtecknad skrift angav montören Allan Petersson hos kriminalpolisen i Göteborg tjänstemannen Gunnar Alverén till åtal för misshandel bestående i att han samma dag vid 17.30-tiden med knuten hand slagit Petersson i ansiktet, varvid näsblod, svullen kind och "igenmurat" öga uppstått. Sedan på grund härav förundersökning ägt rum, ställde stadsfiskalen Axel Benktander Alverén under åtal vid Göteborgs rådhusrätt, sjätte avdelningen B, för misshandel jämlikt 14 kap. 13 § strafflagen, därvid gärningen i den av Benktander utfärdade stämningen beskrevs sålunda: "Den 5 november 1950 har Alverén å gården till fastigheten Framnäs-gatan 10 tilldelat målsäganden ett kraftigt knytnävsslag å näsan och högra ögat, varav kommit näsblod och svullnad, för vilken skada målsäganden polikliniskt behandlats." I stämningen yrkade Benktander vidare för Peterssons räkning ersättning med 204 kronor.

Vid huvudförhandling den 31 januari 1951 inställde sig Benktander som åklagare, varjämte Petersson och Alverén kommo personligen tillstådes, Petersson för att höras i anledning av åklagarens talan. Alverén åtföljdes av advokaten Paul Sundberg såsom försvarare. Rätten fann hinder ej föreliggande för målets företagande till huvudförhandling och förhandlingen började med att rådmannen Folke Hellgren såsom rättens ordförande föredrog

angivelseskriften. Om vad därefter förekom innehåller det vid huvudförhandlingen förda protokollet följande: "På fråga av rättens ordförande förklara sig målsäganden och den tilltalade — den senare under förutsättning att åtalet nedlägges — villiga till förlikning sinsemellan på villkor att den tilltalade skall i skadestånd till målsäganden utge 100 kronor i ett för allt. Åklagaren nedlägger härpå åtalet. Från ömse sidor hemställes om målets avskrivning." Rätten beslöt därefter avskrivna målet.

I en den 6 november 1950 dagtecknad, Hamar Politikammer i Hamar (Norge) tillställd angivelseskrift anförde norske undersåten, agenten Christoffer Daehli bland annat följande: "Jeg tillater mig herved å anmelle, at jeg den 3. november i Göteborg av Kåre Dehli, Vidkårsaleen 9 B, Göteborg, ble overfallt og slått i ansiktet slik at mine briller gikk i stykker og jeg blev hoven og oppslått ved det ene öie . . — . . — Jeg forlanger vedkommende, Kåre Dehli, tilltalt og straffet, samt godtgjørelse av ödelagte briller kr. 40,00 samt mulige legeutgifter."

Sedan Christoffer Daehli och hans hustru hörts av polisen i Hamar, översände politimesteren i Hamar handlingarna i ärendet till kriminalpolisen i Göteborg med anhållan att kriminalpolisen måtte övertaga ärendets vidare behandling, enär den straffbara gärningen var förövad i Göteborg.

Förundersökningen slutfördes därefter av kriminalpolisen i Göteborg, varefter Benktander ställde Kåre Dehli under åtal vid ovannämnda avdelning av Göteborgs rådhusrätt för misshandel jämlikt 14 kap. 13 § strafflagen. I av Benktander utfärdad stämning beskrevs gärningen sålunda: "Den 3 november har Kåre Dehli i sin bostad tilldelat sin broder målsäganden Christoffer Daehli minst ett knytnävsslag invid vänstra ögat varav uppkommit blodvite." I stämningen yrkade Benktander därjämte för Christoffer Daehlis räkning ersättning med 40 kronor.

Vid huvudförhandling den 31 januari 1951 under Hellgrens ordförandeskap inställde sig Benktander som åklagare, varjämte Kåre Dehli iakttog personlig inställelse. Christoffer Daehli var däremot allenast tillstådes genom åklagaren å tjänstens vägnar. Protokollet vid huvudförhandlingen är i hithörande delar av följande lydelse: "Rätten finner hinder icke föreligga för målets företagande till huvudförhandling. Rättens ordförande föredrager angivelsehandlingen. Åklagaren förklarar, att han, därest den tilltalade är villig att till målsäganden betala 40 kronor, kommer att nedlägga åtalet. Dehli uppger sig villig att till målsäganden erlægga det av åklagaren angivna beloppet och förklarar sig icke ha något att erinra mot att målet avskrivs. Åklagaren förklarar att han nedlägger åtalet." Därefter beslöt rätten avskrivna målet.

Vad i de båda målen sålunda förekommit iakttofs av mig vid inspektion av rådhusrätten i juni 1951. Jag anmärkte därvid, att Benktander icke syn-

tes ha ägt laga rätt att nedlägga åtalen. På min anmodan avgav därefter Benktander yttrande, däri han anförde följande.

Enligt förarbetena till den nya rättegångsordningen syntes ett nedläggande av åtal endast få ske i sådana fall, där helt nya omständigheter tillkommit, ehuru något direkt förbud ej stadgats. När en angivelse föreläge, vore det ju åklagarens skyldighet att väcka åtal. Åklagaren kunde icke medhinna att sedermera före stämningens utfärdande kontrollera, om angivelsen vidhölles. Sedan målsäganden och svaranden inkallats till domstolen, hade ofta inställningen dem emellan förändrats. Då parterna eller deras advokater före målets påropande förklarar sig beredda att förlikas, hade Benktander för rätten anmält detta förhållande. Rättens ordförande hade då tillfrågat parterna om saken eller vädjat till dem att försonas, därvid målsäganden ofta fordrat ett visst skadestånd för läkarkostnad, förlorad arbetsförtjänst eller dylikt. Sedan svaranden godkänt målsägandens fordran, hade åklagaren på ordförandens fråga nedlagt sin talan, varefter rätten under den gamla rättegångsordningens tid fastställt förlikningen. Något dylikt fastställande förekomme givetvis ej numera. Stundom hade rättens ordförande själv tagit initiativet till förlikningen. Det hade givetvis alltid visat sig lättare för domstolen med dess större auktoritet än för åklagaren att åvägabringa förlikning. Denna förlikningsaktion hade sålunda fortgått före huvudförhandlingen i målet, innan stämningssyrkandet framställt av åklagaren, och hade därefter ingen förhandling ägt rum. När de enskilda parterna vore försonade, syntes Benktander sådana omständigheter föreligga, att ett nedläggande vore motiverat. Helt naturligt gällde detta endast vid ringare brottslighet, där något verkligt samhällsintresse ej kränktes. — Det första av nu ifrågavarande fall hade gällt en tvist mellan en vice värd, Petersson, och en hyresgäst, Alverén, vilka blivit oense om en bagatell, med resultat att Alverén i husets källare tilldelat Petersson ett slag i ansiktet. På rättens ordförandes fråga hade båda parterna omedelbart efter målets påropande förklarar sig villiga till förlikning under villkor, att Alverén till Petersson betalade 100 kronor och åklagaren lade ned åtalet. Det andra fallet gällde tvenne bröder. Målsäganden, bosatt i Norge, hade varit på tillfälligt besök hos brodern, boende i Göteborg, i dennes hem, därvid de kommit i dispyt angående sitt modernearv, med resultat att svaranden givit målsäganden ett slag intill ena ögat. Vid uppträdet hade målsägandens glasögon gått sönder (olika uppgifter angående orsaken), varför målsäganden sedermera vid polisförhöret begärt 40 kronor som ersättning för dessa. Med anledning därav hade Benktander frågat bröderna, före handläggningen, om de ej kunde bli vänner mot att svaranden betalade målsäganden detta belopp. Båda hade beklagat händelsen och velat förlikas. Beloppet hade näppeligen kunnat utdömas. Sedan Benktander anmält detta för rättens ordförande, hade målet efter ordförandens fråga blivit förlikt. I båda dessa fall, särskilt det andra, syntes det Benktander

icke förenligt med rättvisa och billighet att samhällsmakten ingrepe bestraffande och genom en dom skadade eller förstörde det återställda goda förhållandet mellan parterna. Vore emellertid det påtalade förfarandet att anse som olagligt, förmenade Benktander, att det vore högeligen önskvärt att en lagändring gjordes. En annan framkomlig väg vore, att institutet åtalseftergift utvidgades så, att möjlighet skapades till förhindrande av att obetydliga brott droges inför domstol.

På grund av Benktanders uppgift i yttrandet, att stundom rättens ordförande själv tagit initiativet till förlikning, anmodade jag därefter ordföranden å rådhusrättens sjätte avdelning att inkomma med yttrande.

I ett med anledning därav avgivet yttrande anförde Hellgren följande.

I båda de ifrågakvarande målen hade Hellgren tjänstgjort såsom rättens ordförande. Ehuru Hellgren icke mindes, om han tagit initiativ av nämnda beskaffenhet i någotdera av målen, saknade han anledning bestrida att så skett; i själva verket hade han troligen alltsedan nya rättegångsbalkens ikraftträdande i ett mindre antal mål — uppskattningsvis 4—5 stycken — påpekat för parterna, att han funnit målen lämpa sig för förlikning. Det hade i samtliga fall varit fråga om tämligen bagatellartade brott, och Hellgrens förfarande hade baserats på den uppfattningen, att på grund av omständigheterna en fällande dom i målet snarast skulle varit ägnad att bibehålla och förstärka rådande hat och bitterhet mellan de enskilda parterna, under det att en förlikning kunnat medverka till ett personligt motsatsförhållandes mildring eller upplösning. I ärendet funnes endast helt allmänt angivet, att JO anmärkt, att Benktander icke syntes ha ägt rätt att nedlägga åtalet. Hellgren kunde för sin del icke finna, att något rättegångsbalkens stadgande borde tolkas så, att hinder föreläge för att nedlägga åtal på av Benktander avsedda anledningar. Därest denna hans uppfattning skulle vara felaktig, ville Hellgren livligt instämma i Benktanders mening om önskvärldheten av en lagändring. Det vore helt visst stridande mot en sund rättsuppfattning, om staten skulle framstå som så mån om sin rätt att straffa, att exempelvis en brödratvist icke som här skett skulle kunna biläggas i godo. Varken rättens eller åklagarens anseende torde lida av initiativet till en förlikning i dylika fall. Tvärtom: "Alla lagar skola vara sådana, att de tjäna till det meniga bästa, och därför då lagen bliver skadlig, så är det icke mera lag, utan olag, och bör avläggas."

I 20 kap. 6 § rättegångsbalken stadgas, att åklagare skall tala å brott, som hör under allmänt åtal.

I processlagberedningens förslag till rättegångsbalk anføres beträffande detta stadgande följande: I fråga om skyldigheten för åklagare att åtala

brott, som hör under allmänt åtal, ha olika uppfattningar gjort sig gällande. Enligt den s. k. legalitetsprincipen skall åklagaren vara skyldig att väcka åtal, så snart tillräckliga skäl föreligga mot den misstänkte. I motsats häremot innebär den s. k. opportunitetsprincipen, att åklagaren, ehuru dylika skäl föreligga, skall äga att verkställa en prövning av åtalets lämplighet ur det allmännas synpunkt och, därest han på grund av omständigheterna i det föreliggande fallet finner, att straffets utkrävande ej är påkallat av något allmänt intresse, besluta, att åtal för brottet ej skall äga rum. Såsom processkommissionen framhållit möta starka betänkligheter mot att giva åklagarna en sådan befogenhet. Det material, på vilket de ha att grunda sitt avgörande, är ofta icke av beskaffenhet att utgöra en fullt tillfredsställande grund för frågans bedömande. Det kan vara föremål för tvekan, huruvida åklagarna äro vuxna den allvarliga och krävande uppgift, som därigenom ålägges dem. Tillämpningen av principen kan befaras bliva ojämn, så att i väsentligen likartade fall åtal emellanåt anställdes och emellanåt underlåtes. Med hänsyn till nu antydda betänkligheter ansåg sig kommissionen icke böra föreslå opportunitetsprincipens upptagande som allmän grundsats i vår rätt. Beredningen har i stort sett anslutit sig till processkommissionens ståndpunkt. Att medgiva åklagare en diskretionär rätt att underlåta åtal, då en gärning enligt strafflagen är belagd med straff, står säkerligen icke i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen och skulle lätt kunna leda till missbruk. Liksom hittills bör därför legalitetsprincipen gälla såsom allmän grundsats i förevarande hänseende. Såsom framgår av 7 § har beredningen emellertid ansett sig böra föreslå vissa undantag från den allmänna regeln.

Härefter erinrade beredningen om att regeln gäller vare sig brottet utan vidare eller först efter angivelse av målsägande hör under allmänt åtal.

De av beredningen ovan antydda undantagen från den allmänna regeln äro icke av intresse för bedömande av nu föreliggande fall.

I 9 § av samma kapitel stadgas, att, sedan dom fallit, allmänt åtal ej må nedläggas, varjämte bland annat meddelas bestämmelser om målsägandens rätt att övertaga ett allmänt åtal, som nedlagts på den grund, att tillräckliga skäl att den misstänkte är skyldig till brottet ej föreligga.

I motiven till detta stadgande uttalas, att då det enligt 6 § ålagts åklagaren såsom en tjänsteplikt att väcka åtal, när tillräckliga skäl mot den misstänkte föreligga, därav torde följa, att han icke godtyckligt kan nedlägga ett väckt åtal.

I 12 § av nu ifrågavarande kapitel stadgas till en början, att målsägande, som genom förlikning eller eljest utfäst sig att ej angiva brottet eller tala därå eller återkallat angivelse eller nedlagt åtal, ej därefter må angiva brottet eller tala därå. Vidare stadgas att, om brottet allenast efter angivelse hör under allmänt åtal och utfästelsen gjorts eller angivelsen återkallats innan allmänt åtal väckts, allmänt åtal för brottet ej därefter må äga rum.

Processlagberedningen anför om sist angivna stadgande att, om brottet är sådant, att det allenast efter angivelse hör under allmänt åtal, och utfästelse göres eller angivelsen återkallas först sedan åklagaren väckt åtal för brottet, detta icke inverkar på åklagarens rätt att föra talan, varemot en utfästelse eller återkallelse, som göres dessförinnan, har den verkan, att den utesluter åklagaren från rätt att tala å brottet.

Av vad sålunda upptagits torde otvetydigt framgå att, därest i mål, som allenast efter angivelse hör under allmänt åtal, angivelsen återkallas sedan åtal väckts, åklagaren endast kan nedlägga åtalet, om nya omständigheter eller bevis yppas, som, därest de från början varit kända, skulle föranlett att åtal ej väckts. Några sådana omständigheter ha icke förelegat i de nu ifrågavarande fallen, och Benktander har förty icke ägt nedlägga åtalen. Med anledning av Benktanders uttalande att en lagändring vore högeligen önskvärd, om hans förfarande vore felaktigt, vill jag framhålla, att frågan måhända kan komma i ett annat läge, om möjligheterna att underlåta åtal eller medge åtalseftergift vidgas, ett spörsmål som för närvarande är föremål för övervägande.

Vad som i ärendet synes mig särskilt betänkligt är emellertid, att Hellgren som ordförande i rätten i vissa fall i mål, däri talan om ansvar förts av allmän åklagare, synes ha ingripit i åklagarens tjänsteuppgifter genom att taga initiativ till förlikning mellan målsäganden och den tilltalade. Syftet med förlikningsförsöken kan nämligen endast, vilket även framgår av Hellgrens yttrande till mig, ha varit att åtalet, om förlikning träffats, skolat nedläggas. Det ligger emellertid utom rättens befogenhet att söka åvägabringa nedläggande av allmänt åtal. Denna fråga skall avgöras av åklagaren allena och på hans eget ansvar.

Med dessa uttalanden, som jag upptog i en till Hellgren avlåten skrivelse, var ärendet av mig slutbehandlat.

2. Felaktigt förfarande av domare vid anskaffande av ersättare för jävrig nämndeman. Fråga om gäldandet av kostnader, vilka uppkommit till följd av huvudförhandlingens inställande på grund av bristande domförhet hos rätten.

Den 30 augusti 1951 hölls inför Mora och Orsa tingslags häradsrätt under ordförandeskap av häradshövdingen Harald Körlof huvudförhandling i Orsa i mål mellan landsfiskalen Holger Haugard, allmän åklagare, å ena, samt hemmansägaren Gössa Per Andersson i Orsa och fil. mag. Per-Axel Hildeman i Stockholm, å andra sidan, angående trafikförseelser. Vid förhandlingen iakttago de tilltalade personlig inställelse, varjämte tre vittnen

kommo tillstådes. Sedan viss handläggning i målet ägt rum, upplyste i nämnden tjänstgörande nämndemannen Gössa Anders Andersson, att han vore brorson till Gössa Per Andersson, i anledning varav rätten förklarade huvudförhandlingen inställd och utsatte målet till ny huvudförhandling den 27 september 1951, varjämte ersättning av allmänna medel tillerkändes vittnena med tillhoppa 80 kronor 60 öre utan att dessa blivit hörda.

Då målet den 27 september 1951 ånyo företogs till handläggning, kommo de tilltalade och vittnena åter personligen tillstådes. Efter förhandling, därvid vittnesförhör ägde rum och vittnena tillerkändes ersättning av allmänna medel för sin inställelse, meddelades den 28 september 1951 dom i målet, varigenom de tilltalade fälldes till ansvar och förpliktades att, gemensamt eller vilkendera bäst gälda gitte, återgälda statsverket i målet förskjutna vittneslöner.

I en den 26 februari 1952 hit inkommen skrift anförde Hildeman följande.

Det syntes Hildeman knappast rimligt, att han skulle betala en extra resa från Stockholm till Orsa samt hotellrum och mat endast av den anledningen att rätten vid ovanberörda huvudförhandling den 30 augusti 1951 icke varit domför. Hildeman funne det anmärkningsvärt, att Körlof icke vid tillfället ifråga inkallat en annan nämndeman i stället för den som var jävig. Det förefölle Hildeman också märkligt, att han vid nämnda rättegångstillfälle icke av Körlof upplysts om sin rätt att yrka ersättning för resekostnader vid inställelsen. Hildeman hade åsamkats extra kostnader genom den långa och tidsödande resan med 90 kronor samt genom gäldande av vittneslöner med minst 75 kronor. Med stöd av vad han sålunda anført hemställde Hildeman om utredning, huruvida icke Körlof gjort sig skyldig till försummelse, då han dels icke efter upptäckten av att rätten ej var domför inkallat en extra nämndeman, dels icke låtit kostnaderna för vittnesförhören vid första rättegångstillfället stanna å statsverket och dels icke underrättat Hildeman om möjligheterna att yrka ersättning av allmänna medel för resekostnaderna i samband med inställelsen den 30 augusti.

Sedan jag i anledning av klagoskriften anmodat Körlof att inkomma med yttrande, anförde denne följande.

I det nämndemanslag, som tjänstgjorde vid ting i Orsa, skulle finnas och hade också våren 1951 funnits nio nämndemän. En av dem hade avlidit den 22 juni 1951, och Körlof hade i anledning därav den 29 samma månad anmodat kommunalfullmäktige i Orsa kommun att välja ny nämndeman. Körlof hade alltså haft anledning antaga, att en nyvald nämndeman skulle inställa sig vid tinget den 30 augusti 1951, men någon sådan hade ej kommit, enär fullmäktige av någon anledning låtit anstå med valet. Detta hade i och för sig ej varit så ödesdigert, ty rätten vore ju domför med sju nämndemän, och Körlof hade ju haft åtta nämndemän kvar i laget.

På morgonen den 30 augusti, då Körlof skolat fara till tinget i Orsa, hade på hans bord lagts ett brev, avsänt från Stockholm, i vilket häradsdomaren Finn Erik Hansson i Hansjö meddelat, att han ej kunde komma till tinget samma dag. Hansson hade icke begärt permission från tjänstgöring vid tinget. Det hade då återstått sju nämndemän, alltså fortfarande fullsutten rätt. Dessa hade infunnit sig, och ingen hade anmält jäv. Mål efter mål hade handlagts. Sedan handläggningen av här ifrågavarande mål påbörjats, hade Körlof lagt märke till en påfallande likhet mellan Gössa Per Andersson och Gössa Anders Andersson. Körlof hade sett sig föranlåten att förordna om en stunds uppehåll i tingsförhandlingarna, varefter han frågat Gössa Anders Andersson, om han vore släkt med Gössa Per Andersson. Körlof hade då fått veta, att Gössa Per Andersson var farbroder till Gössa Anders Andersson. Körlof hade förehållit Gössa Anders Andersson, att han genast på morgonen före tingsförhandlingarnas början bort anmäla jävet, så att annan ojävig nämndeman kunnat inkallas. Under den nämnda rasten hade Körlof sökt uppdriva någon annan ojävig nämndeman men icke lyckats därutinnan. Han ville i detta sammanhang framhålla, att ordalydelsen i 1 kap. rättegångsbalken syntes giva vid handen, att det blott kunde vara i tjänst varande nämndemän, som kunde vara ersättare för bortovarande nämndeman. I den uppkomna situationen hade Körlof icke haft annat att göra än att uppskjuta huvudförhandlingen, tills fulltalig, ojävig nämnd kunde anskaffas. Givetvis kunde häradsrätten i sin dom ha låtit de 80 kronor 60 öre, som i vittneslöner utdömts den 30 augusti, stanna å statsverket, och det torde ha berott på ett förbiseende av Körlof att han ej föreslagit ett sådant skrivsätt i domen i målet.

Körlof hänvisade slutligen till att — enligt av honom företedda post-anvisningskvitton — Hansson tillställt Hildeman 90 kronor i ersättning för Hildemans inställelse vid tinget den 30 augusti 1951, varjämte Körlof till honom översänt 80 kronor 60 öre, utgörande summan av de vittneslöner, som samma dag utdömts i målet.

I avgivna påminnelser bekräftade Hildeman, att han mottagit nu nämnda belopp, samt förklarade, att han icke önskade att vidare yttra sig i frågan om någon försummelse förekommit.

Vid avgörande av ärendet gjorde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande uttalanden.

Enligt 4 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken är domare, som vet omständighet föreligga, som kan antagas utgöra jäv mot honom, skyldig att självmant giva det tillkänna. Nämndemannen Gössa Anders Andersson skulle således för Körlof ha anmält jävet så snart han fått kännedom om att det mot hans farbroder väckta åtalet skulle förekomma inför härads-

rätten vid sammanträde, vid vilket Gössa Anders Andersson skulle tjänstgöra såsom nämndeman. Om så skett skulle ersättare för honom lättare ha kunnat anskaffas i tid. Försummelsen har emellertid uppenbarligen föranletts av okunnighet om gällande bestämmelser.

Av Körlofs förklaring framgår, att han, då han fick kännedom om jävet, avbröt huvudförhandlingen samt genast sökte ordna med ersättare för Gössa Anders Andersson. Körlof utgick därvid från att endast i tjänst varande nämndemän kunde vara ersättare för bortovarande nämndeman. Denna uppfattning är icke riktig. I 4 kap. 10 § rättegångsbalken stadgas nämligen, att rättens ordförande — om nämndeman är av jäv hindrad att tjänstgöra eller uteblir från rättens sammanträde och annan nämndeman ej utan tidsutdräkt kan infinna sig — äger till tjänstgöring i nämnden kalla någon, som är valbar till nämndeman för domkretsen. Enligt 1 kap. 1 § rättegångsbalken är tingslag häradsrättens domkrets. Körlof hade därför, när han icke lyckades uppdriva annan nämndeman såsom ersättare, bort be någon inom tingslaget boende, till nämndeman valbar person att tjänstgöra i nämnden vid handläggningen och avdömandet av nu ifrågakomna mål. Detta skulle sannolikt icke ha mött några svårigheter, eftersom tingsstället är beläget i Orsa och Orsa ingår i tingslaget.

I 31 kap. 1 § rättegångsbalken stadgas, att tilltalad, som dömes i mål vari åklagare för talan, skall till statsverket återgälda vad av allmänna medel utgått till vittne. Den tilltalade är dock icke ersättningskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Såsom Körlof själv funnit borde häradsrätten med hänsyn härtill icke ha ålagt de tilltalade i förevarande mål att återgälda statsverket kostnaderna för vittnenas inställelser vid den avbrutna huvudförhandlingen.

Hildeman har numera erhållit fordrad gottgörelse för sin inställelse vid huvudförhandlingen den 30 augusti 1951. Körlof har vidare själv guldit sistnämnda vittneslöner. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt låter jag med dessa uttalanden bero vid vad i ärendet förevarit i nu berörda hänseenden.

Hildeman har även gjort gällande, att Körlof bort upplysa honom om hans möjligheter att yrka ersättning av allmänna medel för resekostnader i samband med inställelsen den 30 augusti 1951. Bestämmelser, vilka göra det möjligt för domstol att tillerkänna tilltalad ersättning för inställelse i ett sådant fall som det förevarande, finnas emellertid icke meddelade. Någon försummelse i angivna hänseende kan således icke ligga Körlof till last.

De gjorda uttalandena upptogs i en till Körlof avläten skrivelse, och var ärendet därmed av JO slutbehandlat.

3. Förfarandet vid uttagande hos arbetsgivare av löntagare påfordrad kvarstående skatt, för vilken arbetsgivaren skall ansvara.

Av handlingarna i ett genom klagomål av bagarmästaren Knut Jönsson i Malen, Båstad, härstädes anhängiggjort ärende framgår följande.

Vera Ann-Marie Nilsson i Pilgården, Skummeslövs socken, innehade under tiden den 1 januari—den 15 maj 1949 anställning hos klaganden mot en avlöning av 110 kronor i månaden jämte fritt vivre, varjämte hon vid anställningens upphörande erhöll semesterersättning med 179 kronor. Avdrag för preliminär skatt gjordes därunder av klaganden med 79 kronor.

Under tiden den 1 juni—den 1 september 1949 var Vera Ann-Marie Nilsson anställd hos Rolf Liedman i Furuhem, Båstad, mot kontant avlöning och fritt vivre, sammanlagt beräknat till 915 kronor, varav 105 kronor av Liedman avdrogos för preliminär skatt.

Vid 1950 års taxering hade Vera Ann-Marie Nilsson i Skummeslövs socken påförts kvarstående skatt med 89 kronor, vilket belopp, då det icke erlades under vederbörliga uppbördsterminer år 1951, uppfördes å restlängd.

Å utfärdade restlängdsutdrag, vilka voro försedda med bevis att Vera Ann-Marie Nilsson saknade utmätnings- eller införselbar tillgång i Skummeslövs socken, intygade exekutionsbiträdet Albert Andersson i Båstad den 15 oktober 1951, att Vera Ann-Marie Nilsson saknade utmätnings- eller införselbara tillgångar därstädes, med upplysning tillika att hon såsom hemmafru med ett barn ej haft någon inkomst sedan den 1 september 1949.

Under rubriken "Uppgifter om arbetsgivares ansvarighet för skatt" fanns å restlängdsutdragen anteckning, att Vera Ann-Marie Nilsson under förut angivna tider haft anställning hos klaganden och Liedman. I avlöningskolumnen upptogos avlöningarna till respektive 1 049 kronor 50 öre och 915 kronor, varvid i båda fallen hänvisades till en anmärkning att "Fritt vivre ingår i summan". Löneavdrag hade enligt uppgiften, som undertecknats den 15 oktober 1951 av exekutionsbiträdet Andersson, verkställts av klaganden med 79 kronor och av Liedman med 105 kronor.

Då skattebeloppet icke kunnat indrivras hos Vera Ann-Marie Nilsson, anhöll landsfiskalen i Skottorps distrikt hos lokala skattemyndigheten i Laholms fögderi om beslut rörande arbetsgivares eventuella betalnings-skyldighet för skatten.

Med anledning därav meddelade häradsskrivaren i fögderiet Erland Linton den 18 januari 1952 följande beslut:

"Av handlingarna i ärendet framgår, att Nilsson icke haft förvärvsarbete under år 1951, då den kvarstående skatten förfallit till betalning. Under inkomståret 1949 har Nilsson däremot haft två olika anställningar och därvid förutom lön åtnjutit fritt vivre, nämligen dels hos Knut Jönssons Bageri, Båstad, under tiden 1/1—15/5 med en kontant avlöning av kr. 1 049: 50, och dels hos Rolf Liedman, Furuhem, Båstad, under tiden 1/6—

1/9 med en kontant lön av 915 kronor. Löneavdrag för preliminär skatt har därvid verkställts av Jönssons bageri med 79 kronor och av Liedman med 105 kronor. Vid härstädes verkställd kontroll rörande löneavdragen framgår emellertid, att dylika avdrag i förhållande till den utbetalade lönen och övriga förmåner verkställts med för låga belopp, och att sålunda den nu ifrågavarande kvarstående skatten kr. 89: — uppkommit på grund härav. Med hänsyn till berörda omständigheter finner den lokala skattemyndigheten, som verkställt fördelning av den kvarstående skatten, Nils-sons båda arbetsgivare under år 1949 ansvariga för skatten, Knut Jönssons bageri för ett belopp av 56 kronor och Rolf Liedman för ett belopp av 33 kronor. Anförda besvär hindrar icke beloppets uttagande.”

Över detta beslut anförde klaganden besvär hos länsstyrelsen i Hallands län. I besvärsskriften gjorde klaganden gällande att, då Vera Ann-Marie Nilssons kontanta inkomst hos klaganden uppgått till 674 kronor och värdet av naturaförmånerna enligt skattetabell utgjort 375 kronor 50 öre, det av klaganden verkställda skatteavdraget, 79 kronor, vore riktigt. Klaganden anförde därutöver följande: Det vore förvånansvärt, att klaganden icke beretts tillfälle att bidra till utredningen. Den lokala skattemyndigheten sade, att ”av handlingarna i ärendet framgår etc. . . .”, vilket tydde på att viss för klaganden obekant utredning föreläge. Det syntes vara en allmän rättsgrundsats, att beslut om betalningsföreläggande icke fattades utan att vederbörande dessförinnan beretts tillfälle att taga del av handlingarna i ärendet. Först då bleve utredningen allsidig, så att ett riktigt beslut kunde fattas därpå. Klaganden hade kort och gott fått besök av en polisman, som under åberopande av ifrågavarande för klaganden helt obekanta beslut avfordrat klaganden 56 kronor jämte indrivningsprovision vid äventyr att utmätning eljest komme att ske. Han hade därvid hänvisat till att anförda besvär icke hindrade beloppets uttagande.

I ett över besvären infordrat yttrande anförde Linton i huvudsak följande.

De i beslutet angivna skattebeloppen, för vilka klaganden och Liedman förklarats ansvariga, hade tillkommit efter uträkningar på grundval av en utmätningmannens skrivelse bifogad utredning i ärendet. Beklagligtvis hade därvid det misstaget begåtts, att värdet av fritt vivre i båda fallen tillagts de i utredningen angivna avlöningsbeloppen, ehuru det framginge, att denna förmån redan inräknats uti ifrågavarande belopp. Besvären borde därför bifallas, ehuru icke i sin helhet. På av Linton anförda skäl skulle under Vera Ann-Marie Nilssons anställning hos klaganden ha avdragits preliminär skatt med ett sammanlagt belopp av 103 kronor. Ett skillnadsbelopp å 24 kronor uppkomme därvid, då preliminär skatt allenast avdragits med 79 kronor. Det belopp, för vilket klaganden förklarats ansvarig, borde sålunda nedsättas från 56 till 24 kronor. I detta sammanhang syntes beslutet även för Liedmans vidkommande böra bliva föremål för ändring,

ehuru denne icke anført besvær over detsamma. Det belopp, för vilket Liedman förklarats ansvarig, borde nedsättas från 33 till 6 kronor. — Det vid utmätningmannens skrivelse i ärendet fogade restlängdsutdraget hade innehållit fullständiga uppgifter och hade därför kunnat läggas till grund för Lintons överklagade beslut. Det hade icke förefunnits någon anledning att betvivla utredningens riktighet, lika litet som något skäl förelegat att besvara klaganden med ytterligare upplysningar i ärendet. Besvärshänvisning hade meddelats, och klaganden hade erhållit del av beslutet i vanlig ordning. Ett uträkningsfel hade blivit begånget, men klaganden hade också utnyttjat sin besvärsrätt. Någon rättsförlust hade han sålunda icke lidit.

Med anledning av besvären förordnade länsstyrelsen genom resolution den 28 mars 1952, att det belopp för vilket klaganden förklarats ansvarig skulle nedsättas till 5 kronor, samt yttrade vidare: Vid bestämmandet av sagda belopp hade löneavdraget för preliminär skatt beräknats enligt vederbörlig skattetabell för envar av månaderna januari—april 1949 till 15 kronor och för tiden den 1—den 15 maj samma år till 7 kronor samt enligt 7 § uppbördsförordningen å en semesterersättning av 179 kronor efter 10 procent till 17 kronor eller sålunda sammanlagt till 84 kronor. Vad klaganden på grund av det överklagade beslutet för mycket erlagt skulle till honom återbetalas jämte 5 procent ränta.

Sedan klaganden till mig överlämnat en avskrift av sin besvärsskrivelse till länsstyrelsen under anhållan om prövning, huruvida Lintons beslut stode i överensstämmelse med gällande lag, anmodade jag, efter tagen del av länsstyrelsens resolution och handlingar, Linton att till mig inkomma med yttrande.

I avgivet yttrande anförde Linton följande.

Till grund för Lintons ifrågakomna beslut hade lagts en den 15 oktober 1951 av vederbörande exekutionsbetjänt verkställd utredning. Enligt från denne infordrad förklaring hade därvid klaganden lämnat samtliga de i utredningen intagna uppgifterna om arbetstagarens anställningsförhållanden hos honom. Det syntes därför anmärkningsvärt, att klaganden under sådana omständigheter i sin besvärsskrift gjort gällande, att tillfälle icke beretts honom att bidra till utredningen och att detsamma vore för honom obekant. Då klaganden vidare framhållit, att det ovanberörda beslutet varit honom helt obekant, syntes därav framgå, att han ansett sig berättigad till närmare informationer i fråga om ärendets fortsatta handläggning. Ett dylikt förfarande vore emellertid icke föreskrivet och skulle, om detsamma allmänt tillämpades, leda till orimliga konsekvenser med hänsyn till den mångfald beslut av olika slag, vilka expedierades av lokal skattemyndighet, och med tanke på den stora arbetsbördan i övrigt samt de oftast eftersläpande arbetsuppgifterna. Det borde möjligen i detta sam-

manhang omnämnas, att antalet beslut i fråga om skattejämknings, existensminimum, anstånd med inbetalning av skatt m. m. under statistikåret 1949 överstigit tusentalet. Klaganden hade enligt Lintons förmenande icke lidit någon rättsförlust. Genom sina besvär hade klaganden vunnit nedsättning av det belopp, för vilket han förklarats ansvarig, och länsstyrelsens beslut innebure därjämte, att han erhöle återbetalning av för mycket erlagd skatt jämte ränta därå. Under åberopande av anförda omständigheter hemställde Linton, att klagomålen icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd.

Vid yttrandet var fogad en så lydande skrivelse:

”Till Häradsskrivaren i Laholms fögderi, Laholm.

På därom av Eder gjord förfrågan får jag meddela att vid den av mig den 15 oktober 1951 verkställda utredningen rörande arbetsgivares ansvarighet för Vera Ann-Marie Nilsson, Pilgården, Skottorp, påförd, å restlängd uppförd kvarstående skatt på grund av 1950 års taxering, i fråga om Nilssons anställning under år 1949 hos bagarmästaren Knut Jönsson i Båstad, samtliga de i utredningen intagna uppgifterna om anställningstid, avlöning och verkställda löneavdrag för skatt lämnades av Jönsson själv. Båstad den 9 april 1952.

Albert Andersson.
Exekutionsbetjänt.”

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Någon dag i oktober månad 1951 hade klaganden i telefon blivit uppringd av Andersson, vilken på förfrågan erhållit vissa uppgifter angående Vera Ann-Marie Nilssons arbetsförhållanden hos klaganden. Denna förfrågan hade varit av sådan rutinmässig karaktär, som arbetsgivare ofta finge stå till tjänst med angående anställdas skatte- och anställningsförhållanden. Av Anderssons förfrågan hade icke på något sätt framgått, att saken varit av ekonomisk natur gentemot klaganden och långt mindre att betalningsföreläggande för honom åsyftats. Andersson torde ej heller själv ha haft den uppfattningen. En dylik rutinmässig förfrågan per telefon kunde näppeligen kallas utredning. Något personligt besök hos klaganden med förhör i saken eller skriftlig delgivning av handlingar i ärendet hade ej förekommit. I ett så allvarligt fall som betalningsföreläggande för enskild person syntes det vara angeläget, att den mot vilken krav riktades delgäves handlingarna och bereddes tillfälle att avgiva yttrande, innan beslut om betalningsföreläggande meddelades. I detta ärende framginge med önskvärd tydlighet angelägenheten av att ett beslut om betalningsföreläggande icke borde grunda sig på ett kort rutinmässigt telefonsamtal. Hade handlingarna delgivits klaganden på samma sätt som föreskrevs i civilt fordringsmål, hade felet att beräkna värdet av naturaförmåner två gånger kunnat rättas till. Det innebure orimliga konsekvenser för den enskilde att få ett betalningsföreläggande på så lösa uppgifter. Un-

der hänvisning till det anförda hemställda klaganden, att Linton måtte erinras om angelägenheten av att noggrann utredning skedde i ärenden av förevarande slag och att den, som kravet riktades mot, delgåves utredningen på ett betryggande sätt.

Sedan jag därefter anmodat länsstyrelsen att i ärendet avgiva utlåtande, däri upplysning jämväl borde lämnas huruvida till Liedman återbetalts den skatt, som kunde av denne ha uttagits på grund av Lintons beslut den 18 januari 1952, anförde länsstyrelsen i utlåtande den 10 juli 1952 följande.

Sedan det belopp å 56 kronor, för vilket klaganden enligt omförmälda beslut förklarats ansvarig, erlagts av denne, hade av beloppet den 15 april 1952 till klaganden återbetalts 51 kronor jämte därå belöpande ränta 53 öre och restavgift, 2 kronor 4 öre, i enlighet med länsstyrelsens resolution den 28 mars 1952. Det belopp å 33 kronor, för vilket Liedman av den lokala skattemyndigheten förklarats ansvarig, vore däremot ännu icke redovisat till statsverket. Frågan om återbetalning till Liedman, som numera avflyttat från Båstad och, såvitt känt vore, icke kunnat anträffas för delgivning av lokala skattemyndighetens beslut, hade därför icke varit aktuell. Därest Liedman skulle anträffas och möjligen erlægga ifrågavarande belopp å 33 kronor, komme länsstyrelsen att enligt bestämmelserna i 89 § 2 mom. första stycket uppbördsförordningen upptaga frågan om restitution till prövning.

Vad därefter beträffade förfarandet vid fastställande av arbetsgivares betalningsansvar i fall av föreliggande art — anförde länsstyrelsen vidare — kunde till en början framhållas, att några detaljbestämmelser rörande tillvägagångssättet icke meddelats vare sig i författningar eller tillämpningsföreskrifter. Vissa uttalanden i ämnet hade emellertid gjorts i riksräkenskapsverkets promemoria den 31 mars 1950 angående vissa spörsmål om indrivning och avskrivning av skatt (Meddelanden från riksräkenskapsverket 1950 nr 2) under avdelning I med rubriken "Arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt". I huvudsak torde samma förfarande böra tillämpas som vid fastställande av arbetsgivares ansvar för arbetstagares preliminära A-skatt enligt 24 § i kungörelsen den 30 december 1946 (nr 890) med vissa föreskrifter angående tillämpningen av uppbördsförordningen. Angående detta förfarande hade centrala uppbördsnämnden avgivit en förklaring den 7 oktober 1948 (Meddelanden från centrala uppbördsnämnden 1948 :17). Därav framginge, att arbetsgivaren, när det gällde preliminär A-skatt, finge kännedom om att betalningsansvar för det oguldna beloppet gjordes gällande gentemot honom först därigenom att utmätningsman vidtog åtgärd för beloppets utfående hos arbetsgivaren, sedan den skattskyldige (arbetstagaren) förgäves avkrävts det av lokal skattemyndighet fastställda samt av länsstyrelsen uppdebiterade beloppet. Bestrede arbetsgivaren skyldighet att svara för beloppet, hade utmätningsmannen enligt

95 § tredje stycket uppbördsförordningen att vända sig till vederbörande lokala skattemyndighet för att inhämta besked huruvida arbetsgivaren vore ansvarig för beloppet. I förevarande fall, då fråga vore om arbetsgivaransvar för viss del av arbetstagarens kvarstående skatt, hade utmätningssmannen tydligen ansett sig icke kunna rikta något direkt krav mot de olika arbetsgivarna, eftersom de belopp, för vilka arbetsgivarna eventuellt kunde göras ansvariga, icke varit för utmätningssmannen kända. Han hade därför vänt sig till den lokala skattemyndigheten för att erhålla besked därom. På grund därav syntes arbetsgivaren i nu ifrågakommande fall icke ha fått kännedom om betalningsanspråket mot honom förrän i och med delgivningen av den lokala skattemyndighetens beslut i ärendet. Den lokala skattemyndigheten hade i detta fall grundat sitt beslut på sådan utredning, som i ärenden av liknande slag vanligen brukade förekomma och i allmänhet visat sig fullt tillräcklig. En mera omständlig procedur kunde med hänsyn till ärendenas mångfald och ofta brådskande natur av praktiska skäl icke ifrågakomma. Man måste också förutsätta, att arbetsgivarna i eget intresse lämnade sin medverkan till utredningen med fullständiga upplysningar om de anställdas avlöningsförhållanden. I vederbörande exekutionsbiträdes utredning i föreliggande fall, varom anteckningar gjorts å restlängdsutdragens baksida, hade värdet av fritt vivre — vilket vanligen icke brukade ske — inräknats i det kontanta avlöningsbeloppet, varigenom Linton av förbiseende kommit att beräkna preliminärskatten för högt. I utredningen hade ej heller uppgivits, att en del av den kontanta lönen utgjorde semesterersättning, vilket också påverkade preliminärskattens storlek. Genom länsstyrelsens resolution den 28 mars 1952 hade rättelse vidtagits i dessa hänseenden.

På begäran avgav slutligen centrala uppbördsnämnden utlåtande i ärendet. Nämnden anförde däri följande.

Enligt 95 § uppbördsförordningen vore arbetsgivare, som vore skyldig verkställa löneavdrag för skatt och utan skälig anledning underlåta att vederbörligen fullgöra denna skyldighet, jämte arbetstagaren ansvarig för skatt, vilken löneavdraget skolat avse, till belopp som svarade mot vad han hade underlåtit att avdraga. Ansvarigheten aktualiserades beträffande preliminär A-skatt vanligen under löpande inkomstår genom förfarande enligt 24 § tillämpningskungörelsen den 30 december 1946 (nr 890) till uppbördsförordningen. Därom hade nämnden uttalat sig i sitt meddelande nr 17/1948. Ansvarighet för arbetsgivare, som under inkomståret icke vederbörligen fullgjort sin skyldighet, kunde efter inkomståret aktualiseras därigenom att underlåtenheten lett till att arbetstagaren påförts kvarstående skatt. Därom hade nämnden uttalat sig i meddelandet nr 17/1949. Nämnden hade där anført att, därest lokal skattemyndighet "i visst fall haft särskild anledning att verkställa undersökning" angående anledningen

till att kvarstående skatt påförts skattskyldig och det därvid eller eljest framkommit, att den kvarstående skatten vore helt eller delvis beroende därpå, att arbetsgivare under inkomståret icke vederbörligen verkställt löneavdrag för preliminär A-skatt, kunde denne arbetsgivare göras ansvarig för motsvarande del av ogulden kvarstående skatt. Som framginge av det återgivna citatet hade nämnden velat angiva, att lokal skattemyndighet icke borde känna sig förpliktad att i alla fall av kvarstående skatt utan endast undantagsvis verkställa sådan undersökning. Nämnden ville också erinra om att riksräkenskapsverket i meddelande den 31 mars 1950 (nr 2) uttalat, att utredning om att arbetsgivare under inkomståret icke vore medansvarig för skatten eller att skatten icke hade kunnat tagas ut av arbetsgivare under inkomståret icke borde anses utgöra en ovillkorlig förutsättning för avskrivning av kvarstående skatt. Som regel bleve frågan om ansvarighet för kvarstående skatt för arbetsgivare under inkomståret icke aktuell förrän den kvarstående skatten blivit restförd. Underlåte då den skattskyldige att verkställa inbetalning, anhängiggjordes frågan hos lokal skattemyndighet genom att den utmätningsman, som hade att indriva den restförda kvarstående skatten, hos skattemyndigheten jämlikt 95 § uppbördsförelörden hemställde om besked rörande den skattskyldiges arbetsgivares eventuella betalningsskyldighet för den ogulden skatten. Föreskrift eller anvisning om att myndigheten, innan beslut jämlikt nyssnämnda författningsrum meddelades, skulle höra den arbetsgivare, som kunde ifrågasättas vara ansvarig, funnes icke. Nämnden funne emellertid självfallet, att arbetsgivare i ett sådant fall före ärendets slutliga avgörande lämnades tillfälle avgiva förklaring. Av polismyndighet begärda upplysningar syntes icke kunna ersätta kommunikation. I detta sammanhang torde kunna nämnas att, då lokal skattemyndighet inledde förfarande jämlikt 24 § tillämpningskungörelsen, som regel användes särskilda blanketter. Av blanketterna framginge, att det vore avsett att arbetsgivare i dessa fall skulle lämnas tillfälle att yttra sig. I nu förevarande fall syntes lokala skattemyndigheten icke ha berett klaganden tillfälle att avgiva yttrande i ärendet.

Såvitt handlingarna utvisade — anförde centrala uppbördsnämnden vidare — hade Vera Ann-Marie Nilsson innehaft anställning hos klaganden under tiden den 1 januari—den 15 maj 1949 med en kontant månadslön av 110 kronor jämte naturaförmåner, uppenbarligen bestående av fritt vivre. Vid anställningens upphörande den 15 maj 1949 hade hon uppburit semesterersättning med 179 kronor. Hon hade under år 1949 haft att utgöra preliminär A-skatt, som skolat beräknas enligt skattetabell I: 8 kol. 1. Värdet av fritt vivre hade enligt denna skattetabell utgjort 80 kronor i månaden. Klaganden hade alltså rätteligen bort verkställa löneavdrag för preliminär A-skatt med 15 kronor under envar av månaderna januari—april samt med 7 kronor under maj månad. Enligt centrala uppbördsnäm-

dens meddelande nr 27/1947 beräknades löneavdrag för skatt å semesterersättning, som utbetalades kontant i samband med att arbetstagare slutade sin anställning, enligt 7 § uppbördsförordningen till 10 eller 15 procent beroende på om arbetstagarens årsinkomst beräknades över- eller understiga 10 000 kronor. I nu förevarande fall hade löneavdrag bort beräknas efter 10 procent eller med 17 kronor. Klaganden hade alltså rätteligen skolat innehålla och redovisa preliminär A-skatt med tillhoppa 84 kronor. Länsstyrelsens beslut den 28 mars 1952 stode i överensstämmelse därmed. Vad arbetsgivaren Liedman anginge syntes icke så fullständig utredning föreligga, att med säkerhet kunde angivas, huruvida Liedman verkställt löneavdrag för preliminär skatt med riktigt belopp. Det torde nämligen på goda grunder kunna antagas, att i den uppgivna kontanta bruttolönen inginge semesterersättning. Vid bestämmandet av Liedmans ansvarighet för den restförda kvarstående skatt, varom nu vore fråga, torde man alltså icke kunna gå till väga på sätt lokala skattemyndigheten föreslagit i yttrandet den 4 mars 1952. För ett riktigt avgörande därutinnan krävdes utredning om huru mycket Vera Ann-Marie Nilsson kontant uppburit för varje avlöningsperiod under anställningen hos Liedman. Det torde vidare, för att åstadkomma erforderlig rättelse, vara onödigt omständligt att, på sätt länsstyrelsen syntes förutsätta, först hos Liedman uttaga ett för högt belopp och därefter restituera hela eller en del därav.

Med anledning av vad centrala uppbördsnämnden anfört i fråga om fallet Liedman lät jag till landskamreraren i länet för kännedom överlämna en avskrift av nämndens utlåtande i sagda del.

Av den verkställda utredningen framgår, att sedan hos Vera Ann-Marie Nilsson icke kunnat uttagas henne vid slutlig taxering år 1950 påford kvarstående skatt samt fråga uppkommit om hennes arbetsgivares ansvarighet för samma skatt, Linton beräknat den preliminära skatt, som under år 1949 bort innehållas av klaganden och Liedman, med ledning av uppgifter i restlängdsutdrag om Vera Ann-Marie Nilssons avlöning hos dem med tillägg av värdet av naturaförmåner, ehuru i samma utdrag antecknats att berörda naturaförmåner varit inräknade i de uppgivna avlöningsbeloppen. På grundval av denna beräkning har Linton därefter, under förmenande att löneavdragen för preliminär skatt verkställts med för låga belopp, fastställt de belopp, för vilka klaganden och Liedman efter fördelning av den kvarstående skatten skulle vara ansvariga, till respektive 56 kronor och 33 kronor, varefter beloppet 56 kronor uttagits av klaganden.

Efter besvär av klaganden har länsstyrelsen den 28 mars 1952 bestämt det belopp, för vilket klaganden skulle vara ansvarig, till 5 kronor — beroende på annan beräkning av värdet av naturaförmånerna varom här ej

är fråga — samt förordnat om återbetalning till klaganden av för mycket erlagd skatt jämte ränta.

Beträffande Liedman torde rättelse i fråga om det belopp, för vilket denne eventuellt skulle vara ansvarig, kunna förväntas ske genom länsstyrelsens försorg.

Såsom av utredningen i ärendet framgår har grunden för Lintons felaktiga beräkning av den skatt, som preliminärt bort avdragas å Vera Ann-Marie Nilssons avlöning, varit att Linton i beslutet den 18 januari 1952 beräknat hennes sammanlagda avlöning hos envar av klaganden och Liedman till för högt belopp. Detta förhållande, som i och för sig med tillbörlig noggrannhet bort kunna undvikas, torde emellertid ha kunnat upptäckas, om Linton innan meddelandet av sitt sagda beslut lämnat klaganden och Liedman tillfälle att yttra sig i saken. Även om något direkt stadgande om att arbetsgivare skall höras, innan beslut meddelas om uttagande hos honom av kvarstående skatt, som uppkommit till följd av för låga löneavdrag för hans arbetstagare, icke finnes, synes på skäl som i centrala uppbördsnämndens utlåtande angivas arbetsgivarens yttrande i dylika fall böra inhämtas, så att han åtminstone får vetskap om att ett åläggande för honom att betala skatten kan komma i fråga. Om så skett i förevarande fall, skulle uppenbarligen sådana upplysningar ha vunnits, att den för höga beräkningen av Vera Ann-Marie Nilssons avlöning kunnat undvikas.

Då rättelse av det begångna felet i vad angår klaganden skett eller beträffande Liedman syntes kunna förväntas, fann jag mig, under hänvisning tillika till innehållet i centrala uppbördsnämndens utlåtande, kunna låta bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till Linton avlåten skrivelse och jämväl bragte till länsstyrelsens kännedom.

4. Felaktigt förfarande av inskrivningsdomare vid handläggning av ansökan om lagfart å jordbruksfastighet och av lantbruksdirektör vid utfärdande av intyg rörande lantbruksnämnds prövning av jordförvärvet.

Genom köpekontrakt den 16 juni 1950 försålde Fritiof Bitén och dennes hustru till Albert Georg Fjällström jordbruksfastigheten Norra Fjällnäs 1⁴ i Tärna socken för en köpesumma av 22 500 kronor. Av köpeskillingen skulle enligt kontraktet den kontanta delen erläggas, ”då lantbruksnämndens medgivande till förvärvet erhållits”.

Efter ansökan av Fjällström beviljade inskrivningsdomaren i Västerbottens västra domsaga den 13 december 1950 Fjällström lagfart å fastigheten.

I en till mig inkommen skrift anförde makarna Biténs son Gotthard Bitén i Vålådalen klagomål däröver att inskrivningsdomaren, tingsnotarien Nils Arfwidsson, beviljat Fjällström lagfart å fastigheten, ehuru denne icke i vederbörlig ordning erhållit lantbruksnämndens i Västerbottens län tillstånd att förvärva fastigheten.

Sedan jag i anledning av innehållet i klagoskriften anmodat Arfwidsson att inkomma med yttrande, anförde denne följande.

Fjällströms lagfartsansökan hade till inskrivningsdomaren ingivits av kamreraren vid en bank i Lycksele. Vid ansökningen hade varit fogad dels bevis att fastigheten var taxerad såsom jordbruksfastighet och för 4 000 kronor och dels ett av landsfiskalen i Tärna distrikt den 8 november 1950 utfärdat och av Fjällström samma dag undertecknat s. k. landsfiskalsintyg (6 § tredje stycket jordförvärvslagen). När Arfwidsson justerat inskrivningsdagen, vilket skett kort efter densamma, hade han funnit, att lagfart icke söktes inom tre månader från fånet och att den sökta lagfarten alltså icke kunde beviljas. Han hade genast underrättat bankkamrern därom. Denne hade då meddelat, att lantbruksnämnden i behörig ordning givit tillstånd till förvärvet och att han genast skulle ingiva bevis därom. Samma eller påföljande dag hade bankkamrern ingivit ett av lantbruksdirektören N. J. Dannborg den 16 december 1950 avgivet intyg. Detta intyg hade Arfwidsson läst såsom ett bevis att lantbruksnämnden givit Fjällström tillstånd att förvärva fastigheten. Då beviset varit undertecknat av lantbruksdirektören, hade Arfwidsson ansett det icke ankomma på honom att undersöka, huruvida tillståndet var beviljat i behörig ordning — alltså av rätt organ inom nämnden och på ansökan inom rätt tid. Det borde tilläggas, att de bevis om lantbruksnämndens tillstånd, som brukade företes i domsagan i samband med lagfartsansökningar, alltid vore undertecknade av lantbruksdirektören och att i bevisen icke funnes angiven den dag, då tillstånd söktes hos lantbruksnämnden. Arfwidsson hade alltså beviljat lagfarten. Klaganden gjorde nu gällande, att något tillstånd till Fjällströms förvärv icke hade beviljats av lantbruksnämnden och att därför fånet varit ogillt, då ansökan om lagfart gjorts. Av en av Dannborg den 23 augusti 1951 avgiven förklaring syntes ock framgå, att lantbruksnämnden icke givit tillstånd till förvärvet. Arfwidsson ville framhålla, att ordalagen i Dannborgs intyg av den 16 december 1950 syntes angiva att lantbruksnämnden givit förvärvstillstånd. Av beviset framginge, att det varit utfärdat i anledning av Fjällströms begäran om förvärvstillstånd. Därest beviset icke skulle avse förvärvstillstånd, hade Arfwidsson svårt att förstå syftet med intyget. Enär Arfwidsson haft fog att anse förvärvstillstånd föreligga, hemställde han, att ärendet icke måtte föranleda någon åtgärd mot honom.

Vid yttrandet var fogad avskrift av det av Dannborg avgivna intyget, vilket var av följande lydelse:

”Sedan Albert Georg Fjällström, Tärnabro, Tärnaby, genom ombudsmannen Manne Königsson, Lycksele, hos lantbruksnämnden anhållit om förvärvstillstånd å fastigheten Norra Fjällnäs 1⁴ i Tärna socken får lantbruksnämnden meddela, att den icke har något att erinra mot att Albert Georg Fjällström förvärvar ovannämnda fastighet. Umeå den 16 december 1950.

För lantbruksnämnden:
N. J. Dannborg.”

På anmodan av mig inkom därefter lantbruksstyrelsen med infordrade yttranden från Dannborg och lantbruksnämnden i Västerbottens län ävensom med eget utlåtande.

Dannborg anförde i sitt yttrande följande.

Den 26 juni 1950 hade till lantbruksnämnden från Fjällström inkommit en ansökan om lånegaranti för likvidering av köpeskillingen för fastigheten. Ärendet hade föredragits vid plenisammanträde i nämnden den 15 september 1950, varvid nämnden beviljat Fjällström statlig lånegaranti till ett belopp av 13 000 kronor mot in-teckningssäkerhet inom 17 000 kronor. Den 16 december 1950 hade Königsson i egenskap av ombud för Fjällström uppsökt Dannborg och begärt att få ett uttalande att lantbruksnämnden icke hade något att erinra mot förvärvet. Dannborg hade tvekat något inför åtgärden att utfärda det begärda intyget, eftersom lantbruksnämnden icke haft att behandla någon direkt ansökan om förvärvstillstånd beträffande fastigheten. Då emellertid lantbruksnämnden vid behandlingen av Fjällströms ansökan om lånegaranti ingående diskuterat hans förvärv och därvid kommit till den uppfattningen, att det vore synnerligen lämpligt att Fjällström finge köpa Norra Fjällnäs 1⁴, hade enligt Dannborgs mening nämnden genom beslutet om lånegarantin också i realiteten godkänt Fjällströms förvärv av fastigheten. Med hänsyn därtill hade Dannborg ansett det icke föreligga något formellt hinder för honom att utfärda det ovanintagna intyget. Enär ordföranden i lantbruksnämnden varit förhindrad att skriva under intyget, hade Dannborg såsom föredragande undertecknat det ”För lantbruksnämnden”. Intygets formulering avveke något från den lantbruksnämnden använde vid utfärdande av förvärvstillstånd efter vederbörlig ansökan därom.

Lantbruksnämnden hänvisade i det avgivna yttrandet, som var dagtecknat den 14 maj 1952 och undertecknat av nämndens ordförande landshövdingen Elof Lindberg och Dannborg, till innehållet i den sistnämndes yttrande och förklarade sig därutöver vilja bestyrka, att nämnden för sin del icke hade något att erinra mot Fjällströms förvärv av fastigheten Norra

Fjällnäs 1⁴. Nämnden hemställde, att klagomålen icke måtte föranleda någon åtgärd.

I eget utlåtande anförde lantbruksstyrelsen följande.

I 1 § sista stycket kungl. kungörelsen den 17 juni 1948 rörande tillämpningen av jordförvärvslagen vore stadgat att, om fångeshandling upprättats, denna skulle i huvudskrift eller bestyrkt avskrift biläggas ansökningen. Därav framginge, att ansökan om förvärvstillstånd kunde prövas oberoende av om något fång ännu föreläge eller ej. Föreskriften hade även enligt stadgad praxis tolkats så, att det vore möjligt att från lantbruksnämnden erhålla s. k. förhandstillstånd till förvärv av jordbruksfastighet, d. v. s. tillstånd som meddelades innan köp kommit till stånd. I själva verket vore en icke oväsentlig del av de jordförvärvstillstånd som meddelades av just denna art. Då fångeshandling upprättats, d. v. s. fång föreläge, måste enligt 2 § jordförvärvslagen tillstånd till förvärvet sökas inom tre månader från det fångets skedde, vid äventyr att fångets eljest bleve ogillt. Av möjligheten att erhålla förhandstillstånd följde att, då lagfart söktes mer än tre månader efter det fångeshandlingen upprättats, den omständigheten att jordförvärvstillstånd företeddes i lagfartsärendet icke i och för sig uteslöte möjligheten av att fångets vore ogillt enligt stadgandet i 2 § jordförvärvslagen. Ansökningen om jordförvärvstillstånd kunde nämligen av nämnden ha handlagts såsom avseende ansökan om förhandstillstånd. I själva verket vore det en ej sällan förekommande situation, att en köpare underlåte att söka jordförvärvstillstånd före tremånadersfristens utgång. I dylika fall torde visserligen i regel saken ordnas så, att fångeshandlingen försåges med påskrift av köpare och säljare om att den fortfarande skulle gälla. Det föreläge emellertid ej någon skyldighet för nämnden att tillse, att sådan påskrift gjorts, eller något hinder för nämnden att upptaga ansökningen, även om det skulle vara utrett att något förnyande av fångets ännu ej skett. Däremot måste det enligt styrelsens uppfattning anses åligga en inskrivningsdomare att vid handläggningen av ett lagfartsärende beträffande jordbruksfastighet tillse, att fångets ej vore ogillt på grund av stadgandet i 2 § jordförvärvslagen. Den prövning av fångets giltighet, som inskrivningsdomaren enligt det anförda hade att företaga, underlättades givetvis, om jordförvärvstillståndet innehölle uppgift om den dag, då ansökan inkommit till nämnden. Sådan uppgift syntes dock ej ha brukat lämnas av alla nämnder. Lantbruksstyrelsen hade därför för avsikt att meddela nämnderna anvisningar i detta hänseende.

Enligt 38 § e) instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna skulle — anförde lantbruksstyrelsen vidare — ansökningar i anledning av förenämnda lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet handläggas i lantbruksnämndens plenum; dock att beslut finge fattas av delegation, då ansökan avsåge förvärv för utvidgning av icke bärkraftig brukningsdel. Lantbruksdirektör ägde däremot ej i något fall

befogenhet att själv meddela jordförvärvstillstånd. Av handlingarna i förevarande ärende framginge, att fånget upprättats den 16 juni 1950, att ansökan om statlig lånegaranti till förvärvet inkommit till lantbruksnämnden i länet den 26 juni 1950 samt att nämnden vid plenum den 15 september 1950 beviljat dylik garanti. Man torde få utgå från att utredning därvid förelegat rörande samtliga omständigheter, som skulle vara kända för lantbruksnämnd då jordförvärvsansökan avgjordes. Däremot vore ej fullt klart, om fångeshandlingen funnits fogad till ansökningen om lånegaranti. Oavsett huru därmed förhållit sig syntes det emellertid ej vara möjligt att tolka beslutet den 15 september 1950 så, att Fjällström därigenom även erhållit jordförvärvstillstånd. Enligt vad styrelsen under hand inhämtat hade nämligen ansökningen diarieförts såsom endast avseende statlig lånegaranti, och beslutet hade ej gått ut på annat än att dylik garanti beviljats. Dannborg hade senare själv, utan att ärendet dessförinnan föredragits i lantbruksnämnden, "för lantbruksnämnden" utfärdat det i ärendet omförmälda "intyget" i anledning av Fjällströms genom Königsson den 16 december 1950 gjorda framställning. Dannborg hade emellertid, såsom förut nämnts, ej själv ägt meddela jordförvärvstillstånd. Då nämndens beslut den 15 september 1950 ej heller formellt inneburit, att Fjällström erhållit sådant tillstånd, hade Dannborg rätteligen i stället för att utfärda intyget bort hänskjuta frågan till nämnden. Med hänsyn till vad som förekommit vid nämndens prövning av Fjällströms ansökan om statlig lånegaranti vore det emellertid enligt lantbruksstyrelsens uppfattning ursäktligt, att Dannborg ansett frågan redan i realiteten avgjord genom nämndens beslut den 15 september 1950. Styrelsen ville till slut påpeka, att Dannborgs intyg ej innehölle något, som skulle kunna ge stöd för ett antagande att förvärvstillstånd sökts inom tre månader efter det köpehandlingen upprättats. Under sådana omständigheter syntes något orsakssammanhang ej kunna anses föreligga mellan det fel, som Dannborg kunde ha begått vid handläggningen av ansökningen om förvärvstillstånd, och utgången i lagfartsärendet.

I avgivna påminnelser bemötte klaganden, med instämmande av Fritiof Bitén och dennes hustru, Arfwidssons förklaring.

I en till lantbruksstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande.

Då lantbruksnämndens beslut den 15 september 1950 om statlig lånegaranti åt Fjällström icke formellt inneburit, att Fjällström erhållit lantbruksnämndens tillstånd att förvärva Norra Fjällnäs 1⁴, samt Dannborg ej själv ägt meddela jordförvärvstillstånd, har Dannborg förfarit felaktigt genom utfärdandet av berörda intyg. Bortsett från det missvisande inne-

hållet i övrigt må anmärkas, att i intyget icke, såsom ske bort, lämnats någon uppgift om den tidpunkt, då förvärvstillståndet söktes.

Sedan Fjällström sökt lagfart å omförmälda fastighet, har det av Dannborg utfärdade intyget ingivits till Arfwidsson och föranlett denne till antagande att Fjällström i vederbörlig ordning erhållit förvärvstillstånd å fastigheten, varefter Arfwidsson beviljat den sökta lagfarten.

Enligt min mening får inskrivningsdomare vid handläggning av ansökan om lagfart å en genom köp förvärvad jordbruksfastighet icke låta sig åtnöjas med allenast intyg att förvärvet godkänts av lantbruksnämnden, utan det måste anses åligga honom att också förvissa sig om att ansökan om förvärvstillstånd gjorts inom sådan tid att fånget är giltigt. Då Dannborgs intyg icke innehöll någon upplysning i nämnda hänseende, borde Arfwidsson icke ha låtit detta utgöra tillräckligt bevis för att fånget vore giltigt och följaktligen ej heller ha beviljat Fjällström lagfart å fastigheten på grund av de företedda handlingarna.

Av lantbruksnämndens i ärendet härstädes avgivna yttrande framgår att, därest Fjällström hos nämnden sökt tillstånd att förvärva jordbruksfastigheten Norra Fjällnäs 1⁴, ansökning därom skulle ha bifallits av nämnden. Med hänsyn härtill och då i betraktande av jordförvärvslagens syfte och karaktär av undantagslagstiftning någon skada icke kan anses åsamkad säljarna av fastigheten därigenom att köparen beviljats lagfart å densamma på sätt som skett, finner jag de härstädes anförda klagomålen icke föranleda annan åtgärd från min sida, än att mina ovan gjorda uttalanden genom avskrifter av denna skrivelse bringas till Dannborgs och Arfwidssons kännedom för beaktande i framdeles förekommande fall av liknande beskaffenhet.

Ärendet var därmed av JO slutbehandlat.

5. Fråga huruvida för brott häktad person efter undergåendet av vid huvudförhandling beslutad sinnesundersökning bort inställas vid ny huvudförhandling i målet, m. m.

Av handlingarna i ett genom klagomål av en diversearbetare härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Sedan klaganden, som är född den 28 februari 1896, efter förhandling, vid vilken han var personligen tillstädes, den 26 augusti 1950 häktats av rådhusrätten i Kristinehamn samt därefter ställts under åtal för stöld natten till den 19 augusti 1950, grov stöld påföljande natt samt fylleri och förargelseväckande beteende dagen därpå, ägde huvudförhandling i målet rum inför rådhusrätten den 4 september 1950. Vid huvudförhandlingen var klaganden personligen tillstädes och erkände, att han förövat de brott åklagaren lagt honom till last. Åklagaren framhöll i sitt slutanförande

lämpligheten av att klaganden, som tidigare varit föremål för sinnesundersökning, underginge förnyad sådan undersökning, medan klaganden förklarade sig anse detta ej erforderligt. Rådhusrätten beslöt samma dag jämlikt 41 och 42 §§ sinnessjuklagen den 19 september 1929 att inhämta vederbörande sinnessjukläkares utlåtande angående klagandens sinnesbeskaffenhet vid tiden för åtalade brottens begående och i frågan huruvida han vore i behov av vård å sinnessjukhus. Målet förklarades vilande i avbidan på utlåtandet, varjämte förordnades att klaganden skulle kvarstanna i häkte.

Den 30 oktober 1950 avgav överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fängvårdsanstalten i Västervik Hasse Hanson det begärda utlåtandet, vilket jämte undersökningsjournal inkom till rådhusrätten den 1 påföljande november. I utlåtandet uttalades, att klaganden begått åtalade brotten under inflytande av själslig abnormitet, som dock icke vore av så djupgående natur att den måste jämföras med sinnessjukdom, samt att han icke vore i behov av vård på sinnessjukhus.

I motiveringen till utlåtandet anförde Hanson följande.

I den 8 juni 1936 avgivet rättspsykiatriskt utlåtande beträffande klaganden hade undersökningsläkaren professorn Olof Kinberg bland annat anført: "Expl. är sålunda alltjämt samma vitala, slutna, hårda och kalla människa som förut. Han är grubblande och väsentligen upptagen av sina kosmiska funderingar, är abstrakt, verklighetsfrämmande och helt utan människokänedom, både i fråga om sig själv och andra. Har överhuvudtaget intet intresse för andra. Han lever helt i sin egen värld och står inte i psykisk kontakt med någon i omgivningen." Kinberg hade slutligen förklarat, att klaganden lede av sinnessjukdomen paranoia, att klagandens brottslighet vore ett utslag av hans sinnessjukdom och att han vore i behov av vård på sinnessjukhus. Klaganden hade sedermera straffriförklarats och intagits på Ryhovs sjukhus. Efter att ha vårdats där i cirka tre år hade han överförts till specialavdelningen för psykopater vid S:t Sigfrids sjukhus. Där hade han vårdats till april 1943, då han överförts till Sidsjöns specialavdelning. Därifrån hade han i november 1944 överförts till fasta paviljongen å Sätters sjukhus. I samband med ett besök å sjukhuset av en broder hade klaganden förändrats och efter en tid överförts till vanlig sjukavdelning. Den 28 juni 1947 hade han på försök utskrivits med brodern som övervakare. Allt hade gått bra och den 30 juni 1949 hade han utskrivits definitivt. Från december 1949 till början av juni 1950 hade klaganden varit intagen på försörjningsavdelningen vid vårdhemmet Högalid i Stockholm. Å hemmet, där han vårdats periodvis ända sedan 1932, hade man haft tillfälle att följa hans utveckling, och man hade framhållit, att han vid tidigare vistelser varit orolig och bland annat rymt från hemmet men att han under sin senaste vistelse där icke förorsakat några besvärligheter. Emellertid hade han verkat inbunden och ganska otillgänglig.

När klaganden icke varit intagen på vårdhemmet, fortsatte Hanson, hade han mestadels flackat omkring i landet och tagit tillfälliga kortvariga arbeten, mest inom lantbruk och byggnadsverksamhet. Vid undersökningen hade till en början konstaterats, att klaganden vore kroppsligen frisk och fri från lyten. I intellektuellt avseende vore han väl utrustad, och hans minne samt uppmärksamhets- och koncentrationsförmåga vore utan brister. Prov på dessa funktioner hade han vid denna undersökning snarare klarat bättre än sämre vid jämförelse med prövningen 1936. Hans grundstämning hade under undersökningstiden präglats av en viss resignation och han hade varit lugn och stillsam och fördrivit tiden med läsning och schackspel. Han hade vid samtal verkat kärv, kall och svårtillgänglig, och medintagna på sinnessjukavdelningen hade han icke visat något som helst intresse för. Klaganden hade bestämt förnekat, att han besvärades av hallucinationer, påverkningar eller dylikt och att han kände sig förföljd eller illa behandlad, och ingenting talade för att han skulle besväras av sådana psykotiska symtom. Av allt att döma hade hans paranoiska sinnessjukdom läkts ut, och han hade kommit i viss harmonisk jämvikt. Den själsliga abnormitet som han numera visade torde vara väsentligen konstitutionellt betingad, även om en viss avtrubning eller defekt av sinnessjukdomen icke kunde uteslutas. Hans abnormitet kunde icke sägas vara av så djupgående natur, att den i straffrättsligt avseende måste jämföras med sinnessjukdom, och han vore icke i behov av vård på sinnessjukhus. Då han emellertid alltjämt hade svårt att socialt anpassa sig och icke hade något hem eller någon anhörig som kunde taga hand om honom, vore han i behov av omhändertagande å vårdhem. Sysslomannen å Högalids vårdhem hade i skrivelse till Hanson lovat att tillstyrka klagandens intagande å hemmet, om hemställan därom gjordes. På grund därav föresloge Hanson, att klaganden måtte erhålla kvalificerad villkorlig dom med föreskrift för honom att vistas på nämnda vårdhem.

I skrivelse till rådhusrätten den 1 november 1950 förklarade medicinalstyrelsen, att styrelsen efter tagen del av Hansons utlåtande funnit anledning föreligga, att frågan om klagandens sinnesbeskaffenhet underkastades ytterligare psykiatrisk granskning. Sedan rådhusrätten därefter genom skrivelse den 2 november 1950 begärt medicinalstyrelsens utlåtande angående klagandens sinnesbeskaffenhet, meddelade styrelsen i skrivelse den 16 november 1950, att styrelsen för erhållande av fullständig utredning i ifrågasvarande hänseende förordnat, att klaganden för förnyad rättspsykiatrisk undersökning omedelbart skulle intagas å Ryhovs sjukhus i Jönköping.

Den 18 januari 1951 inkom till rådhusrätten medicinalstyrelsens den 11 samma månad dagtecknade utlåtande, varvid funnos fogade dels utlåtande av överläkaren vid Ryhovs sjukhus' rättspsykiatriska avdelning Gunnar Adell och dels undersökningsjournal rörande klaganden.

Adell uttalade i sitt den 29 december 1950 dagtecknade utlåtande, att

klaganden lede av psykisk sjukdom (defektläkt schizofreni), att han begått de åtalade brotten under inverkan av denna sinnessjukdom samt att han vore i behov av vård å sinnessjukhus.

Till stöd för sin uppfattning anförde Adell följande: Hereditär belastning för psykiska sjukdomar kunde man icke påvisa hos klaganden. Hans barn-dom syntes ha varit växlingsrik med tämligen osäkra förhållanden. Modern hade kommit från USA år 1902 och hade i början ej själv kunnat ha hand om sonen. Redan tidigt hade klaganden röjt kriminella tendenser och hade 14-årig intagits å Hall. År 1915 hade han ådömts straffarbete för stöld. Under fängelsevistelse 1921 hade han sjuknat i en psykos av schizofren art. Hans förgiftnings- och påverkningsidéer hade till en början varit mycket utpräglade, och då han åren 1921—1926 vårdats å Västerviks hospital hade han varit våldsam och svårskött. Hans vidare utveckling visade en viss förändring i hans asocialitet. Från att tidigare ha gjort sig känd som tjuv och våldsman hade han efterhand övergått till lösdriveri. Under år 1927 hade han ådragit sig lues, fått behandling och hade inga men av denna infektion. År 1936 hade han straffriförklarats och hade under de följande åren vårdats å olika sinnessjukhus, varifrån han definitivt utskrivits i juni 1949. Under sjukhustiden hade hans tillstånd varit mycket växlande. Han hade tidvis varit hygglig och arbetsam men hade även haft perioder av opålitlighet, arbetsvägran, rymningstendenser och paranoid inställning till omgivningen. Hans mesta tid hade gått åt till abstrakta funderingar över olika kosmiska problem. En följd av år hade han ansett sig mycket lärd på detta gebit, t. o. m. styvare än Einstein. I umgänge med patienter och personal å sjukhusen hade han varit avmätt och tillknäppt. Efter utskrivningen från sinnessjukhuset hade han merendels hållit till å vårdhemmet Högalid, där han trivts utmärkt. På somrarna hade han gärna velat ge sig ut på tillfällighetsarbeten, och det vore under en sådan tur han begått de åtalade brotten, vilket skett under inverkan av alkohol.

Den avslutade undersökningen av klaganden visade, anförde Adell vidare, att klaganden vore en defektläkt, lätt paranoid, schizofren man, som vore ordnad, redig och väl medveten om sin situation. Han vore emellertid samtidigt affektivt avtrubbad och hade undergått en viss allmän nivellering, vilken dock minst drabbat de rent intellektuella funktionerna i hans psyke. Man kunde icke påvisa tecken till pågående psykisk process. Han hade inga sinnessvillar och vore mycket litet splittrad. Däremot vore hans autism och oåtkomlighet markant. Han vore kylig, avvisande och manérlig på den defektläktes vanliga vis. Den paranoida attityden försökte han kaschera, men då och då skymtade den igenom hans litet likgiltiga resone-mang. Någon större arbetslust hade han säkerligen icke, även om han å andra sidan ej vore direkt arbetsovillig. På egen hand skulle han nog ej längre tid kunna klara sig. Han passade bäst å anstalt. Det hade också gått rätt bra för honom, så länge han behagat bli kvar å vårdhemmet

Högalid. Att nu ådöma honom ett frihetsstraff vore enligt Adells åsikt meningslöst, då han säkerligen alltjämt vore straffintolerant och då även en villkorlig dom i ett sådant fall vore olämplig. Det vore intet tvivel om, att klaganden begått de åtalade brotten under inflytande av sina psykiska abnormdrag, vilka vore utslag av de av den psykiska sjukdomen orsakade defekterna. Han borde enligt Adells mening straffriförklarad och via sinnessjukhus (specialavdelning) placeras å lämpligt vårdhem med fortsatt psykiatrisk övervakning.

I medicinalstyrelsens utlåtande hette det, att klaganden begått åtalade brott under inflytande av sinnessjukdom (defektläkt schizofreni) samt att han vore i behov av vård å sinnessjukhus.

Rådhusrätten — rådmannen Eskil Wiklund — hemställde den 20 januari 1951 per telefon om Adells yttrande i fråga om lämpligheten av personlig inställelse av klaganden vid den nya huvudförhandlingen, vilken utsatts att äga rum den 25 samma månad. Adell avgav samma dag det yttrandet, att klagandens tillstånd vore sådant, att hans hörande inför rätten vore utan gagn, och att detsamma därför enligt Adells åsikt borde kunna underlåtas.

Rådhusrätten kallade ej klaganden till huvudförhandlingen men förordnade den 20 januari 1951 advokaten Otto Lange i Kristinehamn till offentlig försvarare för klaganden och kallade Lange till huvudförhandlingen. Vid denna, som hölls den 25 januari utan klagandens inställande, hemställde Lange, att klaganden måtte erhålla tidsbestämt straff med kvalificerad villkorlig dom. I samma dag meddelad dom i målet förklarade rådhusrätten klaganden jämlikt 11 kap. 10 och 11 §§ samt 20 kap. 1 och 4 §§ strafflagen saker till fylleri, förargelseväckande beteende, stöld och grov stöld, men enär gärningarna enligt 5 kap. 5 § strafflagen vore strafflösa, fann rådhusrätten klaganden icke kunna fällas till ansvar i målet. Vid bedömandet av frågan huruvida de åtalade gärningarna begåtts under inflytande av sinnessjukdom stödde sig rådhusrätten enligt domskälen på Adells och medicinalstyrelsens utlåtanden "jämte vad eljest i målet förekommit".

I en den 12 februari 1951 hit inkommen skrift anförde klaganden, jämte annat som ej föranlett någon åtgärd från min sida, klagomål över att han förvägrats rätten till personlig inställelse vid huvudförhandlingen den 25 januari 1951 ävensom förbjudits att per telefon samtala med Lange.

I skriften anförde klaganden vidare i huvudsak följande: Han hade någon av dagarna närmast före den 25 januari 1951 "för kännedom" erhållit det av rådhusrätten för Lange meddelade förordnandet som offentlig försvarare. Han hade ej reflekterat närmare däröver, enär han ej hyst tvivel om att han skulle få inställa sig för rätten vid blivande huvudförhandling. Den 24 januari hade han emellertid av "läkaren" upplysts, att han icke finge resa. Dessutom hade han vägrats att telefonera till sin försvarare. Över-

läkaren Olof Ögren hade förklarat, att det icke tjänade något till att söka inverka på blivande domslut, enär utgången vore på förhand given. Ögren hade dock erbjudit sig att ringa upp Lange och meddela denne vad klaganden önskade få framfört. — Klaganden, som vore fullt frisk både till kropp och själ, ifrågasatte huruvida det över huvud funnes laglig grund att vägra en tilltalad att överlägga med sin advokat. Klaganden frågade sig därjämte, varför icke det först avgivna utlåtandet angående hans sinnesbeskaffenhet varit "lika giltigt" som det därefter avgivna. Då två rättsläkares uppfattningar stått mot varandra, syntes alla skäl ha förelegat att låta domstolen, med klaganden för ögonen, taga ställning till frågan, huruvida klaganden varit sjuk eller ej. — Klaganden överlämnade till JO att vidtaga de åtgärder, som kunde anses lämpliga.

Sedan jag anmodat överläkaren vid sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten i Västervik att inkomma med yttrande, anförde Hanson i huvudsak följande: Han hade förklarat klaganden vara själsligt abnorm och uttalat, att denna abnormitet vore väsentligen konstitutionellt betingad, även om en viss avtrubning eller defekt av genomgången sinnessjukdom icke kunde uteslutas. Adell hade emellertid kategoriskt förklarat, att det vore fråga om en defektläkt schizofreni. Adell hade också framhållit, att man icke kunde påvisa tecken på pågående psykisk process. Utlåtandet hade likväl utmynnat i att klaganden lede av psykisk sjukdom (defektläkt schizofreni) och att han begått de åtalade brotten under inflytande av denna sinnessjukdom. Med anledning av vad Hanson sålunda anfört finge han framhålla som sin åsikt, att klaganden bort få inställa sig vid rätten för att — som klaganden i sin skrift anfört — rättens ledamöter skulle få en mera personlig uppfattning om fallet.

På anmodan av mig inkom därefter sjukhuschefen vid Ryhovs sjukhus med av honom från Adell och Ögren inhämtade yttranden.

Ögren uppgav i sitt yttrande följande: Den 25 januari 1951 hade t. f. sjukvårdsläkaren vid den avdelning, där klaganden vårdades, doktor Elsa Skantze, anhållit att Ögren i egenskap av överläkare för hjälpverksamheten på klagandens önskan skulle söka hjälpa denne att få kontakt med Lange i Kristinehamn, där målet mot klaganden skulle handläggas vid rådhusrätten samma dag. Då Elsa Skantze dagen förut frågat efter Ögren, hade Ögren varit borta på tjänsteresa. Ögren hade haft ett samtal med klaganden. Ögren hade ej förbjudit klaganden att direkt få tala med advokaten i telefon men hade föreslagit, att Ögren skulle framföra klagandens synpunkter, vilket denne accepterat. Klaganden hade velat ha framfört till advokaten, att klaganden önskade villkorlig dom, emedan han skött sig under 14 år, och att han, om detta ej kunde beviljas, ville ha åtalseftergift med hänsyn till den långa tid han varit "internerad". Om det skolat bli

beslut på att han skulle omhändertagas, hade han velat komma till Högalids vårdhem i Stockholm, dit han sagt sig få återkomma. Sedan Ögren per telefon framfört de nämnda synpunkterna till Lange, hade denne förklarat, att han just tänkte förordna villkorlig dom. Efter sitt telefonsamtal med Lange hade Ögren haft ett samtal med klaganden i sjukhusets lokaltelefon, varvid Ögren omtalat vad Lange sagt. Klaganden hade i telefonen uttryckt sitt tack för Ögrens samtal med Lange. De sålunda relaterade uppgifterna hade Ögren hämtat från sin journal vid hjälpverksamheten. Själv hade Ögren icke haft någon befogenhet att förbjuda klagandens personliga inställelse vid rådhusrätten, då han ej varit sjukvårdsläkare. Under sitt samtal med klaganden hade Ögren icke gjort gällande, att utslaget i målet skulle redan på förhand vara bestämt. Det framskymtade på flera ställen i klagoskriften, att Ögren skulle i sitt handlande, när det gällt att bevilja klaganden direkt telefonkontakt med Lange, ha hindrats av hänsynstagande till medicinalstyrelsen, vilken myndighet enligt klagandens mening hade ansett, att villkorlig dom varit alltför lindrigt straff. Ögren kunde endast intyga, att något sådant motiv för hans handlande vore helt uteslutet. Klagandens inställning till medicinalstyrelsen och hans skrivelser i dessa avseenden hade en tydlig paranoid prägel.

Adell anförde i det av honom avgivna yttrandet följande: Såväl klagandens tidigare sjukhistoria, hans mångåriga sjukhusvistelse och de därunder gjorda iakttagelserna som den av Adell företagna undersökningen och i samband därmed utförd testning visade tydligt, att klaganden lede av en defektläkt schizofren psykos av paranoid art. Det kunde enligt Adells mening icke råda något tvivel om, att klaganden på grund därav och till följd av sina tendenser till lösdriveri och undvikande av längre tids regelbundet arbete måste omhändertagas. Då klaganden dessutom vore alkoholiserad och nu gjort sig skyldig till grov stöld och då han vidare förut visat sig straffintolerant, kunde Adell ej finna någon rimlig anledning att föreslå ett nytt försök med vanligt frihetsstraff. Att ge klaganden en villkorlig dom, som denne själv önskat, syntes Adell vara alldeles utan effekt med hänsyn till klagandens sinnesbeskaffenhet. Klagandens tillstånd vore sådant, att hans inställelse inför domstol icke kunnat anses vara till något som helst gagn för bedömande av den kriminalpolitiska behandlingen, alldenstund han alldeles saknade sjukdomsinsikt och även inför rätten i sak sannolikt blott "skulle framhållit detta" och yrkat på att bli dömd i vanlig ordning, en anhållan som givetvis även ett rättegångsbiträde kunde framföra. Klaganden hade tidigare och även nu ådagalagt tendenser att med tydligt paranoida tonfall kverulera över nonchalans och påstådda orättvisor på sinnessjukhusen. Då Adell icke haft annan befattning med klaganden under hans vårdtid å sjukhuset än att Adell undersökt honom, avgivit utlåtande angående hans tillstånd och förklarat hans inställande inför domstolen icke vara till någon nytta, ansåge Adell sig därmed icke

ha gjort annat än sin plikt. Adell förmodade, att ingen vid genomläsning av Adells utlåtande med däri intagna utdrag av sjukhusjournaler angående klaganden kunde undgå att komma till samma uppfattning om hans sinnes-tillstånd som Adell och medicinalstyrelsen.

På anmodan inkom rådhusrätten därefter med yttrande rörande anledningen till att klaganden icke inställts vid huvudförhandlingen den 25 januari 1951.

I rådhusrättens yttrande, som var undertecknat av Wiklund och varå fanns tecknat att yttrandet avgivits i samråd med vid ifrågavarande huvudförhandling tjänstgörande nämndemän, anfördes i huvudsak följande.

Wiklund, som varit ordförande i rådhusrätten den 25 januari 1951, hade tjänstgjort jämväl vid häktningsförhandlingen den 26 augusti 1950, varvid klaganden varit personligen tillstädes samt erkänt, att han begått den gärning varom då var fråga. Jämväl vid huvudförhandlingen den 4 september 1950 hade Wiklund tjänstgjort i rätten, då som protokollförare. Liksom vid häktningsförhandlingen hade klaganden varit personligen närvarande vid denna huvudförhandling och hade även då erkänt "brottet". Vid denna huvudförhandling hade rätt ingående diskuterats, huruvida sinnesundersökning skulle ske eller icke. Rådhusrätten hade beslutat, att sinnesundersökning skulle ske, och målet hade förklarats vilande tills utlåtande inkommit angående sinnesundersökningen. På grund av resultaten av de därefter företagna sinnesundersökningarna och innehållet i medicinalstyrelsens utlåtande samt då klaganden fortfarande förvarats å Ryhovs sjukhus, hade rådhusrätten haft att pröva lämpligheten av klagandens inkallelse till den huvudförhandling, som skulle äga rum efter den slutliga undersökningen av klagandens sinnesbeskaffenhet. Wiklund hade då satt sig i förbindelse med Adell för att få dennes utlåtande därutinnan. Adell hade meddelat, att han på grund av klagandens sinnesbeskaffenhet och uppträdande icke ansett det lämpligt, att klaganden inställdes inför rätten, vilket också på Wiklunds begäran bekräftats av Adell i särskild skrivelse av den 20 januari 1951. Det hade förts flera telefonsamtal med sjukhuset och Adell samt jämväl Elsa Skantze angående lämpligheten av klagandens inställelse. Samtliga hade varit av den åsikten, att klaganden lämpligen icke borde kallas till inställelse vid huvudförhandlingen. Genom vad sålunda framkommit och med hänsyn till bestämmelserna i 21 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken samt 41 a § andra stycket sinnessjuklagen hade rådhusrätten ansett icke lämpligt kalla klaganden till inställelse, helst som rådhusrätten skulle komma att bestå dels av Wiklund som ordförande och dels av samma nämndemän, på ett undantag när, som vid första huvudförhandlingen. Vid den sista huvudförhandlingen hade nämligen tjänstgjort åtta nämndemän liksom vid den första huvudförhandlingen, och av de vid den sista huvudförhandlingen tjänstgörande nämndemännen hade

sju tjänstgjort även vid den första huvudförhandlingen. För övrigt hade ju klaganden redan vid den första huvudförhandlingen erkänt "brottet" och det hade fördens skull icke varit nödvändigt att vid den nya huvudförhandlingen upptaga den tidigare bevisningen. Dessutom hade, såsom tidigare påpekats, såväl vid den sista huvudförhandlingen tjänstgörande ordföranden som de flesta nämndemännen varit i tillfälle att tidigare bilda sig en uppfattning om klagandens person. För att klaganden icke skulle sakna möjlighet till försvar vid den sista huvudförhandlingen hade emellertid förordnats offentlig försvarare för honom. Klaganden hade icke uttryckt någon önskan om offentlig försvarare. Vid den sista huvudförhandlingen hade av den offentlige försvararen framförts just det yrkande, som klaganden velat framställa, därest han varit närvarande, nämligen att klaganden måtte erhålla tidsbestämt straff med kvalificerad villkorlig dom. På grund av vad sålunda förekommit och då för rådhusrättens förfarande i detta fall måste anses ha förelegat grundade skäl och klaganden icke genom rådhusrättens handläggning av målet betagits någon möjlighet att få framföra sina synpunkter samt utgången av målet blivit densamma, även om klaganden inställt sig vid den sista huvudförhandlingen, hemställdes, att klagomålen icke måtte föranleda någon åtgärd.

Sedan jag därefter anhållit om medicinalstyrelsens utlåtande såvitt anginge det av Adell den 20 januari 1951 till rådhusrätten avgivna yttrandet enligt 49 § sinnessjuklagen, inkom medicinalstyrelsen med det begärda utlåtandet, vari anfördes bland annat: Då klagandens sinnesbeskaffenhet vid den tidpunkt, då hans inställelse inför rätta var aktuell, varit av sådan art, att hans hörande icke kunnat förväntas medföra någon nytta för målets slutliga bedömande, ansåge medicinalstyrelsen, att någon invändning mot den av Adell gjorda slutsatsen icke med fog kunde göras. Enligt 49 § sinnessjuklagen och 21 kap. 2 § rättegångsbalken hade sjukvårdsläkare endast att yttra sig över, huruvida den tilltalade lede av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Då en dylik upplysning emellertid icke kunde anses tillräckligt vägledande för domstolen, syntes det styrelsen lämpligt att vederbörande läkare upplyste domstolen om, huruvida arten av det psykiska abnormtillstånd, av vilket den tilltalade lede, vore sådan, att hans hörande kunde vara till gagn eller ej för domstolens handläggning av ärendet. Styrelsen önskade i detta sammanhang framhålla, att enbart den omständigheten, att en tilltalads sinnesbeskaffenhet av undersökningsläkare bedömts vara hänförlig till 5 kap. 5 § strafflagen samt att den tilltalade ansetts vara i behov av vård på sinnessjukhus, icke borde utgöra hinder för den tilltalades inställande inför rätta. Endast i de fall, då det kunde anses innebära men eller fara för den tilltalades hälsotillstånd, då vederbörande icke kunde anses uppfatta innebörden av domstolsförhandlingarna eller då han kunde

tänkas uppföra sig oroligt, hotfullt eller störande, borde läkarintyg utfärdas rörande olämpligheten av personlig inställelse.

I en till rådhusrätten i Kristinehamn avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

I brottmålsrättskipningens natur ligger att tilltalads personliga närvaro vid måls handläggning inför domstol är av största betydelse icke blott för en tillförlitlig och allsidig utredning av omständigheterna vid det brott, beträffande vilket talan föres, utan även för bestämmande av påföljden. Bestämmelser härom ha upptagits i 21 kap. rättegångsbalken.

I 1 § av nämnda kapitel stadgas, att den misstänkte äger själv föra sin talan. Den som åtalas för brott är alltid behörig och äger rätt att själv föra talan, även om han enligt eljest gällande bestämmelser saknar processbehörighet. I den av Gärde m. fl. utgivna kommentaren till nya rättegångsbalken (s. 259) framhålles att denna regel är undantagslös.

I 2 § ha upptagits bestämmelser om obligatorisk skyldighet för den misstänkte att inställa sig inför rätten i vissa fall. I paragrafens första stycke stadgas sålunda, såvitt nu är i fråga, att den misstänkte skall vid huvudförhandling i underrätt infinna sig personligen i mål om allmänt åtal för brott, varå straffarbete kan följa, och i annat mål, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Lider den misstänkte av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och finner rätten, att hans hörande skulle vara utan gagn, erfordras emellertid enligt paragrafens andra stycke ej att han infinner sig personligen.

Sistnämnda stadgande var ej upptaget vare sig i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk eller i 1942 års proposition i ämnet utan tillkom på hemställan av vederbörande riksdagsutskott, som motiverade bestämmelsen på följande sätt: Enligt processlagberedningens förslag vore den misstänkte skyldig att vid huvudförhandling i underrätt infinna sig personligen i mål om allmänt åtal för brott, varå straffarbete kunde följa. Något undantag från denna regel medgäves icke. Därav och av bestämmelserna i 46 kap. följde, att om den misstänkte i sådant mål icke iakttagit personlig inställelse vid huvudförhandlingen, något avgörande av målet icke kunde ske i annat fall än då den tilltalade avvikit. Det borde emellertid beaktas, att då den misstänkte vore sinnessjuk eller sinnesslö, hans hörande vid rätten ofta torde vara utan gagn. I sådana fall borde rätten ha möjlighet att avgöra målet även i den misstänktes frånvaro. För att möjliggöra detta föresloge utskottet, att såsom ett andra stycke i 2 § upptoges en undantagsbestämmelse för nu avsedda fall. Tydligt vore att i fall, då den sinnessjuka eller sinnesslöe icke vore personligen tillstädes, ställföreträdare för honom borde vara närvarande vid rätten.

När en misstänkts personliga hörande kan anses vara utan gagn är en omdömesfråga, som måste avgöras med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Härvid måste emellertid beaktas, att bestämmelsen i paragrafens andra stycke är ett undantagsstadgande och att lagen principiellt utgår från att den misstänktes personliga inställelse alltid erfordras i mål om allmänt åtal för brott, varå straffarbete kan följa. Med hänsyn härtill måste med avseende å dylika mål undantagsstadgandet förutsättas främst avse sådana fall, där den misstänktes personliga hörande kan antagas bli utan gagn på grund av den sinnessjukdom eller sinnesslöhet som den misstänkte lider av. Saknar exempelvis den misstänkte av sådan anledning förmåga att uppfatta domstolsförhandlingarna, är hans personliga hörande uppenbarligen utan gagn. Är sjukdomen däremot av den art, att den misstänkte mycket väl kan följa förhandlingarna och bidra till utredningen, och medför sjukdomen icke heller eljest något hinder för hans inställelse, bör den misstänkte — med hänsyn till att hans personliga hörande enligt huvudregeln alltid är att anse såsom erforderligt i grövre brottmål — i allmänhet komma personligen tillstådes, där ej särskilda skäl till annat föranleda. Har emellertid den misstänkte hörts vid huvudförhandling, vid vilken beslut meddelats om inhämtande av läkarutlåtande angående den misstänktes sinnesbeskaffenhet, torde hans personliga inställelse vid förnyad huvudförhandling i många fall kunna anses utan gagn, åtminstone om riktigheten av läkarutlåtandet icke ifrågasättes. Detta överensstämmer med vad som gällde före rättegångsreformen, då tilltalad, som var intagen å sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning vid fångvården och som blivit i målet hörd, enligt 49 § sinnessjuklagen i dess tidigare gällande lydelse ej fick åläggas ytterligare inställelse, såframt ej särskilda skäl vore därtill. Det ligger vidare i sakens natur, att personlig inställelse i allmänhet icke kan ifrågakomma, om inställelsen kan befaras medföra men för den misstänktes hälsotillstånd eller om han kan antagas uppföra sig oroligt eller hotfullt vid förhandling.

Av undantagsstadgandets ordalydelse framgår, att det är rätten som avgör, om den misstänktes personliga hörande är utan gagn eller ej. Är den misstänkte intagen å sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning vid fångvården, må beslut om hans inställelse vid rätten enligt 49 § sinnessjuklagen icke meddelas, innan domstolen inhämtat yttrande av vederbörande sjukvårdsläkare.

Det yttrande sjukvårdsläkaren sålunda har att avgiva är avsett att tjäna till ledning för rättens prövning av frågan, om den misstänkte skall kallas att personligen inställa sig, och bör således innehålla upplysning i de hänseenden, som erfordras för bedömning av denna fråga. Det bör alltså innehålla uttalande, huruvida den misstänkte lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet samt om den misstänktes hörande med hänsyn till sådant förhållande kan antagas bli utan gagn. Har särskilt utlåtande om den miss-

tänktes sinnesbeskaffenhet tidigare avgivits, kan yttrandet givetvis inskränkas till frågan om den misstänktes hörande kan antagas bli utan gagn. Yttrandet i sistnämnda hänseende skall främst taga sikte på huruvida den misstänktes hörande är utan gagn med hänsyn till arten av den sinnessjukdom eller sinnesslöhet, varav han lider. Lämpligt synes vara, att i yttrandet särskilt anges, om den misstänktes sinnestillstånd är sådant, att hans inställelse kan medföra men för honom själv eller vara från annan synpunkt olämplig.

Med hänsyn till syftet med yttrandet är det uppenbart, att läkaren, om han anser personlig inställelse vara utan gagn, måste motivera sin uppfattning. Ett uttalande att den misstänktes personliga hörande skulle vara utan gagn kan icke utgöra tillräcklig vägledning för rättens bedömning, om uttalandet saknar motivering och tidigare avgivet läkarutlåtande icke innehåller erforderliga upplysningar i denna del.

I förevarande fall är utrett, att sedan klaganden den 26 augusti 1950 häktats för brott, vara kunde följa straffarbete, samt målet förekommit vid huvudförhandling inför rådhusrätten i Kristinehamn den 4 september 1950, därvid klaganden erkänt de brott för vilka han åtalats, rådhusrätten samma dag förordnat om undersökning av klagandens sinnesbeskaffenhet. Utlåtanden härom ha sedermera avgivits av Hanson och Adell samt medicinalstyrelsen. Målet har därefter utsatts till ny huvudförhandling inför rådhusrätten den 25 januari 1951. På anmodan av rådhusrätten har Adell i ett den 20 i samma månad avgivet yttrande enligt 49 § sinnessjuklagen uttalat, att klagandens hörande inför rätten vore utan gagn och att detsamma därför borde kunna underlåtas. Rådhusrätten har i anledning härav icke kallat klaganden till huvudförhandlingen. Vid denna var emellertid den för klaganden förordnade försvararen tillstades.

Vad först angår innehållet i det av Adell den 20 januari 1951 avgivna yttrandet enligt 49 § sinnessjuklagen kan, på sätt framgår av det sagda, motiveringen till Adells däri uttalade uppfattning, att klagandens hörande inför rätten borde kunna underlåtas, icke anses tillräckligt vägledande för rättens prövning. Adell har motiverat sin mening allenast med att klagandens tillstånd vore sådant, att hans hörande vore utan gagn, men icke närmare angivit varför så skulle vara förhållandet. En uttömmande motivering hade i detta fall varit så mycket mera påkallad som Adell i sitt tidigare avgivna utlåtande rörande klagandens sinnesbeskaffenhet uttalat, att klaganden vore "ordnad, redig och väl medveten om sin situation" samt att man hos honom icke kunde påvisa tecken till pågående psykisk process. I sin förklaring över klagomålen har Adell uttalat, att klagandens inställelse inför domstol icke kunnat anses vara till något som helst gagn för bedömning av den kriminalpolitiska behandlingen, alldenstund han alldeles saknade sjukdomsinsikt och även inför rätten i sak sannolikt blott skulle framhållit detta och yrkat på att bli dömd i vanlig ordning, en an-

hållan som givetvis även ett rättegångsbiträde kunde framföra. Oavsett om detta skäl kan anses tillfyllest eller icke, hade det bort anföras i Adells yttrande den 20 januari 1951, så att rådhusrätten, som hade att avgöra frågan om klaganden borde inställas, fått kännedom om på vad Adell grundade sin uppfattning att sådan inställelse kunde underlåtas. Enligt min mening hade yttrandet därjämte bort innehålla ett klart uttalande, huruvida klagandens inställelse kunde innebära fara eller men för hans hälsotillstånd samt om hinder eljest mötte mot hans inställelse inför rätten.

Adells yttrande har alltså icke varit så fullständigt, att det bort av rådhusrätten godtagas. Rådhusrättens ordförande har emellertid, enligt vad i ärendet blivit upplyst, haft flera telefonsamtal med Adell och Elsa Skantze angående frågan om lämpligheten av klagandens inställelse och måste därför antagas ha fått del av skälen för Adells uppfattning i frågan. Av dessa samtal synes åtminstone ett ha ägt rum före yttrandets avgivande. Med hänsyn härtill kan den otillräckliga motiveringen av Adells ståndpunkt anses förklarlig och ursäktlig. Vad i denna del förekommit föranleder därför icke någon vidare åtgärd från min sida.

Vad därefter angår frågan om klaganden bort inställas vid huvudförhandlingen den 25 januari 1951 vill jag först i likhet med medicinalstyrelsen understryka, att enbart den omständigheten, att misstänkts sinnesbeskaffenhet av läkare bedömts vara hänförlig till 5 kap. 5 § strafflagen och att han ansetts vara i behov av vård å sinnessjukhus, icke utgör hinder för hans inställande inför rätta. I förevarande fall är uppenbart, att klagandens sinnestillstånd icke utgjort något som helst hinder för hans personliga inställelse.

När det gäller att bedöma, huruvida skäl det oaktat förelegat för rådhusrätten att underlåta att förordna om klagandens inställande inför rätten, vill jag till en början framhålla, att klaganden redan vid huvudförhandlingen den 4 september 1950 erkänt vad åklagaren fört honom till last och att något behov av ytterligare utredning av brotten icke synes ha förelegat. Enligt 41 a § andra stycket sinnessjuklagen behövde därför vid den nya huvudförhandlingen i målet den tidigare upptagna bevisningen ej ånyo upptagas. För själva sakerförklaringen måste klagandens personliga hörande följaktligen anses ha varit utan gagn och i överensstämmelse med vad som gällde före nya rättegångsbalkens ikraftträdande kunnat underlåtas.

Vad åter angår frågan huruvida klagandens personliga inställelse varit påkallad för säkerställande av allsidig utredning för bestämmande av den kriminalpolitiska behandlingen av klaganden är att märka, att i målet avgivits två motstridiga läkarutlåtanden angående klagandens sinnesbeskaffenhet. Hanson har sålunda uttalat, att klaganden visserligen begått brotten under inflytande av själslig abnormitet men att denna icke vore av så djupgående natur, att den måste jämföras med sinnessjukdom, samt att klaganden icke vore i behov av vård å sinnessjukhus. Adell däremot

har funnit klaganden ha begått brotten under inverkan av sinnessjukdom och att klaganden vore i behov av vård å sinnessjukhus. Sistnämnda mening har biträtts av medicinalstyrelsen. Det ålåg rådhusrätten, som icke var bunden av medicinalstyrelsens uppfattning, att självständigt avgöra frågan om klagandens sinnesbeskaffenhet. Även om rådhusrätten med i huvudsak samma ledamöter tidigare hört klaganden, skulle denna prövning helt visst ha främjats av att klaganden kommit personligen tillstädes och rätten fått tillfälle att med ledning av de synpunkter, som framförts i läkarutlåtandena, ånyo höra klaganden och därigenom bilda sig en självständig, säker uppfattning om klagandens person. Klagandens personliga inställelse kan därför enligt min mening icke anses ha varit utan gagn. Det synes mig vidare uppenbart, att rådhusrätten vid prövningen av frågan om klaganden borde komma personligen tillstädes bort taga hänsyn även till klagandens önskemål härutinnan och skälen härför. Det måste — med hänsyn till den genomgripande betydelse som frågan om den kriminalpolitiska behandlingen av klaganden hade för honom — anses ha varit i hög grad önskvärt att klaganden, såsom han ville, fått tillfälle att komma personligen tillstädes och yttra sig om de motstridiga läkarutlåtandena och om riktigheten av de premisser på vilka de bygga. Som något hinder mot klagandens inställande inför rätten icke förelåg, ha enligt min mening tillräckliga skäl saknats att förmena klaganden rättigheten att personligen komma tillstädes och yttra sig. Jag finner därför, att rådhusrätten under förhandenvarande omständigheter bort förordna om klagandens inställande inför rätten vid huvudförhandlingen den 25 januari 1951.

Det är emellertid icke sannolikt, att rådhusrätten, om klaganden kommit personligen tillstädes, skulle med avseende å frågan om klagandens sinnesbeskaffenhet ha kommit till annat resultat än det som domen utvisar. Med hänsyn härtill anser jag mig böra låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Vad slutligen angår klagandens påstående att han vägrats att i telefon samtala med sin försvarare finner jag tilltro böra tillerkännas Ögrens uppgift att han rätt klaganden att låta Ögren framföra hans synpunkter till Lange och att klaganden accepterat detta. Jag vill emellertid framhålla att, om klaganden varit angelägen om att själv få tala med sin försvarare och därför vidhållit sin begäran, samtalet ej bort förvägras honom. En sinnessjuk eller sinnesslö misstänkt får självfallet ej förvägras att själv tala med sin försvarare, om ej samtalet kan vara ägnat att medföra påtagliga olägenheter eller för den misstänkte innebära men, vilket här uppenbarligen ej varit fallet.

Med dessa uttalanden var ärendet av JO slutbehandlat.

6. Anteckning i kyrkobok rörande anmälan om utträde ur statskyrkan är icke hemlig jämlikt 13 § sekretesslagen. Även fråga om tillämpning av stadgandet i 1 kap. 1 § andra stycket tryckfrihetsförordningen angående meddelande till tidningsredaktion.

I en i tidningen Arvika Nyheter för den 4 januari 1952 intagen artikel angående anmälningar till utträde ur statskyrkan efter ikraftträdandet den 1 i samma månad av lagen om religionsfrihet uppgavs, att kyrkoherden i Arvika östra församling, prosten Harald Hallén, "vid ett samtal med Arvika Nyheter" på förmiddagen den 4 januari förklarar, att inom nämnda församling endast en person begärt sitt utträde ur svenska kyrkan, en namngiven skraddarmästare.

Under återopande av innehållet i denna tidningsartikel ifrågasatte Förbundet för religionsfrihet genom riksdagsmannen Ture Nerman i en hit inkommen skrift, huruvida med hänsyn till bestämmelserna i 13 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar det kunde anses tillåtet för präst att lämna uppgift om namn å person, som utträtt ur statskyrkan. Då publicering därav kunde medföra svårigheter för den namngivne, syntes meddelande av namnet icke stå i överensstämmelse med berörda lagrum.

I en till förbundet avlåten skrivelse anförde jag följande.

I 13 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar stadgas, att anteckningar i kyrkoböcker, folkregister och mantalsböcker ävensom handlingar, vilka eljest röra kyrko- eller folkbokföringen, själavården eller kyrkotukten, må, i den mån de innehålla upplysning om enskilda personliga förhållanden, icke utan hans samtycke till annan utlämnas förrän 70 år förflutit från anteckningens eller handlingens datum, såvida icke, med hänsyn till det ändamål, för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den enskilde som avses eller för hans nära anhöriga. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

Motsvarande bestämmelse återfanns tidigare i § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen, däri stadgades förbud mot utlämnande av utdrag av kyrkoböcker eller av andra själavården och kyrkodisciplinen rörande handlingar i vad de innehöllo upplysning huruvida enskild person ådragit sig påföljd enligt den numera upphävda 2 kap. 19 § strafflagen, eller om enskild persons leverne och seder i övrigt, såvitt de lände honom till skada eller förklenande.

I det av särskilt tillkallade sakkunniga år 1935 framlagda förslaget till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet (SOU 1935: 5) upptogo de sakkunniga i förevarande hänseenden ett stadgande av följande innehåll:

”Anteckningar i kyrkoböcker, folkregister och mantalsböcker, ävensom handlingar, vilka eljest röra själavården eller kyrkotukten, må, där de innehålla upplysning om enskild persons leverne och seder, icke utan hans samtycke till annan utlämnas förr än 60 år efter anteckningens eller handlingens datum, såvida icke Konungen annorlunda förordnar eller ock, med hänsyn till de förhållanden, under vilka utlämnande ifrågasättes, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den enskilde som avses. Till vinnande av sådan trygghet må utlämnande kunna ske med vissa förbehåll.

Utdrag ur kyrkobok, folkregister eller mantalsbok utvisande, huruvida någon ådragit sig påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen, må likväl icke meddelas i något annat fall än lag eller författning särskilt stadgar.”

I motiven till stadgandet anförde de sakkunniga bland annat: Enligt gällande tryckfrihetsförordning vore sekretess stadgad för anteckning i kyrkobok om enskild persons leverne och seder endast för såvitt den kunde anses lända denne till skada eller förklenande. Därigenom ansåges sekretessen begränsad till vederbörandes livstid. De sakkunniga föresloge i överensstämmelse med 1927 års förslag, att denna begränsning fortfarande skulle gälla. . . — . . —. Vid avvägning av skäl, som anförts för en längre sekretesstid, och det betydande forsknings- och utredningsintresse, som vore förknippat med kyrkoböckers tillhandahållande, hade de sakkunniga stannat vid att föreslå en tid av 60 år. Enskildas intresse av skydd för sina personliga förhållanden torde icke därigenom bliva obehörigen åsidosatt, helst anteckningar i kyrkoböckerna angående enskildas privatliv efter hand blivit allt sällsyntare. De anteckningar, för vilka allttjämt ett starkare behov av sekretess gjorde sig gällande, torde vara de rörande fader- eller moderskap till barn utom äktenskap, straffpåföljd och sinnessjukdom.

I den proposition, nr 107, varigenom förslag till lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar förelades 1937 års riksdag, upptogs första stycket i de sakkunnigas förslag under 13 §, som därvid erhöi ovan återgivna innehåll.

Vid propositionens avlåtande anförde chefen för justitiedepartementet bland annat: Det hade syntts lämpligt att något omlägga bestämmelserna i förevarande paragraf, så att de komme i full överensstämmelse med stadgandena i 14 §. Sålunda hade såsom förutsättning för sekretess angivits icke att handlingarna rödde någons leverne och seder utan att de rödde någons personliga förhållanden. Det måste nämligen vara en fördel att med avseende å alla bestämmelser, som vore givna med hänsyn till privatlivets helgd, samma uttryck användes. Såsom förutsättning för utläm-

nande av ifrågavarande handlingar i trots av sekretessföreskriften hade angivits icke blott att trygghet kunde anses vara för handen, att det ej lände den enskilde vilkens personliga förhållanden avsåges till skada eller förklenande, utan även att det ej lände till skada eller förklenande för hans nära anhöriga. Yrkande om en sådan ändring hade framställts från flera håll. Man torde icke kunna förneka det berättigade i att en avlidens persons nära anhöriga skyddades mot lidanden som för dem kunde uppkomma, om den avlidnes personliga förhållanden blottades. Detta torde gälla lika väl med avseende å nu ifrågavarande handlingar som med avseende å de i 14 § upptagna. Den diskretionära prövning, som ålagts prästerna i fråga om tillhandahållande av kyrkoböcker, kunde otvivelaktigt mången gång vara ömtålig och ansvarsfull. En sådan prövning torde emellertid allra minst kunna undvikas då det gällde kyrkoböcker, där det förekomme många anteckningar om personliga förhållanden samtidigt som ett starkt och berättigat offentlighetsintresse med avseende å dessa böcker funnes. Denna prövning torde i första hand böra åligga vederbörande pastor. Det kunde i anledning av vad som framkommit i yttrandena erinras, att utlämnande skulle vägras endast om fara funnes för missbruk av erhållna upplysningar. Sålunda syntes i regel kontrahenterna vid ett tillämnat äktenskap kunna anses berättigade att få del av upplysningar om varandra. Detta framginge i viss mån genom den i departementsförslaget företagna ändringen i formuleringen av villkoren för utlämnande därhän, att det särskilt nämnts att vid prövning om trygghet mot skada eller förklenande vore för handen hänsyn skulle tagas till det ändamål för vilket handlingen åstundades. Sekretesstiden hade i överensstämmelse med de förut berörda allmänna grunderna i detta hänseende i departementsförslaget satts till 70 år. I anledning av därom framställd anmärkning hade avfattningen ändrats så, att handlingar med uppgifter till kyrko- och folkbokföringen inbegreps i paragrafen.

Sedan konstitutionsutskottet lämnat förslaget i denna del utan erinran, antogs detsamma av riksdagen.

Av vad sålunda förekommit vid tillkomsten av 13 § sekretesslagen synes mig framgå, att då sekretesskydd beretts enskilda personliga förhållanden därmed icke avsetts andra förhållanden än dem, som tidigare voro skyddade genom tryckfrihetsförordningens stadgande om skydd mot offentliggörande av handlingar som innehöllo upplysning om enskild persons leverne och seder, såvitt de lände honom till skada eller förklenande. Departementschefens uttalande om skälet för ändring av de sakkunnigas förslag i denna del torde nämligen enligt min mening tydligt visa, att man icke avsåg att göra någon ändring i sak i fråga om de förhållanden, som borde skyddas mot offentliggörande. Skulle så varit fallet, hade utan tvivel skälet för den i departementsförslaget använda terminologin angivits på annat sätt än som skett. Framhållas må även att, om alla personliga förhållanden

vore skyddade, upplysning om exempelvis en persons civilstånd ej heller skulle kunna lämnas av vederbörande präst.

I såväl teori som praxis torde stadgandet också tolkas i överensstämmelse med vad jag nu anført. I Malmgrens grundlagsedition (sjätte upplagan 1951) anföres sålunda beträffande uttrycket "enskilds personliga förhållanden", att det t. ex. kan vara fråga om fader- eller moderskap till utomäktenskapligt barn, ådömt straff, sinnessjukdom e. d., varjämte för jämförelse hänvisas till 14 § sekretesslagen.

Genom den nya religionsfrihetslagen den 26 oktober 1951 ha bestämmelser meddelats, enligt vilka medlem av svenska kyrkan, som icke längre vill tillhöra denna, äger personligen göra anmälan om utträde hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Enligt 9 § lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse tillkommer rättighet att deltaga i kyrkostämmas överläggningar och beslut envar inom församlingen mantalsskriven person, som är medlem av svenska kyrkan och äger utöva rösträtt å kommunalstämma eller, i stad, å allmän rådstuga.

I anslutning härtill har i samband med antagandet av religionsfrihetslagen i 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 stadgats, att, där en vid kommunala beslut och val röstberättigad person saknar rösträtt å kyrkostämma och vid val av kyrkofullmäktige på den grund att han icke är medlem av svenska kyrkan, skall om förhållandet göras anteckning i röstlängden.

I förevarande ärende har ifrågasatts, huruvida icke en av medlem i svenska kyrkan gjord anmälan om utträde ur kyrkan borde med anledning av stadgandet i 13 § sekretesslagen anses hemlig, till följd varav Hallén kunde ha förfarit felaktigt genom att för en tidningsredaktör uppgiva namnet å en person, som till pastorsämbetet i Arvika östra församling anmält sitt utträde ur statskyrkan.

Att en person anmält sitt utträde ur statskyrkan kan enligt min mening icke anses angå ett sådant personligt förhållande, som sekretessbestämmelsen i 13 § avsetts skola skydda. Mot offentliggörandet av namnet å en sådan person synes mig därför icke förefinnas något hinder. För hemlighållande av anmälningen synes mig så mycket mindre skäl föreligga som kännedom om utträdet ur statskyrkan kan inhämtas av sedermera upprättad röstlängd för val å kyrkostämma m. m., vilken röstlängd skall hållas tillgänglig för granskning och uppenbarligen är offentlig handling, varav envar äger taga del.

I detta sammanhang må slutligen erinras om det förhållandet, att den av Hallén i förevarande fall lämnade upplysningen synes ha meddelats till en tidningsredaktion för offentliggörande i tryckt skrift. På grund härav och då någon i lag stadgad plikt att iakttaga tystnad rörande en anmälan av förevarande slag icke åvilat Hallén, skulle, även om den ifrågavarande anteckningen i kyrkoboken varit hemlig enligt 13 § sekretesslagen, Halléns

förfarande att meddela uppgift om förhållandet med hänsyn till bestämmelserna i 1 kap. 1 § andra stycket och 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen icke ha kunnat föranleda någon åtgärd från min sida.

Med dessa uttalanden var ärendet av mig slutbehandlat.

7. Felaktig handläggning av ärende rörande omyndighetsförklaring.

Av handlingarna i ett genom klagomål av bilreparatören Gullbrand Lundberg i Granarp, Lycksele landskommun, härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Den 20 oktober 1949 inkom till Lycksele tingslags häradsrätt från överförmyndaren i Lycksele landskommuns distrikt, kronojägaren G. W. Andersson, en med vad därå fanns tecknat så lydande ansökan om omyndighetsförklaring av klaganden:

”Till Lycksele tingslags häradsrätt, Lycksele.

Då det har ingått anmälan om att Johan Gullbrand Lundberg, född den 23/11 -14, från Granarp i Lycksele socken, vilken är hemfallen åt spritmissbruk och i samband därmed lär vara slösaktig och utsvävande i sitt levnadssätt, torde förvaltningen av den lotterivinst å 10 000: —, som Lundberg bekommit innevarande månad, icke lämpligen böra anförtros honom, får jag härmed vördsamt anhålla, det rätten måtte förordna att Johan Gullbrand Lundberg, Granarp, tills vidare ställes under förmyndare. Kattisavan den 19 oktober 1949.

G. W. Andersson

Överförmyndare

För den händelse jag skulle av häradsrätten förordnas till förmyndare för Johan Gullbrand Lundberg får jag härmed förklara mig villig åtaga mig detta uppdrag. Lycksele den 20 oktober 1949.

Gunnar Edwards

Socialvårdsassistent.”

Den 20 oktober — samma dag som ansökningen inkom — behandlades den av häradsrätten under ordförandeskap av häradshövdingen Erik Thomasson. Efter föredragning av ansökningen antecknades till protokollet, att klaganden i åtskilliga mål varit tilltalad eller vittne och att häradsrätten därför hade god kännedom om honom, varjämte det upplystes att klaganden rest från Lycksele. Häradsrätten meddelade därefter beslut, varigenom klaganden förklarades skola vara omyndig under tiden till dess att målet avgjordes. Som skäl för beslutet anfördes, att det vore uppenbart, att även ett kortare dröjsmål skulle innebära fara för att klagandens lotterivinst förslösades på kort tid. Påföljande dag, den 21 oktober, expedierades

meddelande om beslutet till pastorsämbetet och kungörelse till Post- och Inrikes Tidningar, där kungörelsen infördes den 25 oktober.

Den 21 oktober delgavs vidare klaganden avskrift av ansökningen med därå av Thomasson å häradsrättens vägnar tecknat föreläggande m. m. av följande lydelse:

”Denna framställning delgives med bilreparatören Johan Gullbrand Lundberg, som har att inom tio dagar från delfäendet inkomma med yttrande till häradsrätten vid äventyr att målet ändock avgöres.

Önskar Lundberg att i målet bliva personligen hörd inför häradsrätten, bör han anmäla detta inom tio dagar från delfäendet.

Häradsrätten har genom beslut 20/10 1949 förklarat, att Lundberg skall vara omyndig tills häradsrätten avgjort målet. Till förmyndare för samma tid har förordnats socialvårdsassistenten G. Edwards i Lycksele.”

Den 24 oktober uppsökte klaganden tillsammans med sin arbetsgivare David Johansson Thomasson å Västerbottens västra domsagas kansli i Lycksele. Om vad därvid — i närvaro av allenast klaganden och Johansson — förekom inför Thomasson såsom häradsrätt innehåller av honom fört protokoll följande:

”Lundberg uppgav, att han icke hade vunnit på lotteri, att han varit berusad på morgonen den 17 oktober, att han icke rest till Umeå men att han någon dag hållit sig hemma för att ’taga igen sig’.

Socialvårdsassistenten Edwards, som förordnats att tills vidare vara förmyndare för Lundberg, hade anmält, att han icke funnit bevis för att Lundberg vunnit på lotteri.

Häradsrätten och Lundberg hade en ingående överläggning om Lundbergs spritmissbruk och om saken i övrigt. Vid överläggningens slut lovade Lundberg att i fortsättningen sköta sig beträffande spriten. Därjämte lovade häradshövdingen, på Johanssons och Lundbergs begäran, att om Lundberg behövde råd eller hjälp hos myndigheter, Lundberg finge vända sig till häradshövdingen.

Häradsrätten meddelade detta

Beslut.

Häradsrätten återkallar sitt beslut den 20 oktober 1949 om att Lundberg skulle vara omyndig till dess att målet avgjordes.”

Dagen därpå, den 25 oktober, expedierades kungörelse om beslutet till Post- och Inrikes Tidningar, där kungörelsen inflöt den 27 samma månad. Den 29 oktober expedierades meddelande till pastorsämbetet.

I skrivelse den 25 oktober 1949 återkallade Andersson sin ansökan och den 27 samma månad avskrev häradsrätten målet, vilket beslut tecknades å återkallelsen sedan därå jämväl antecknats, att klaganden den 24 oktober uttryckt en önskan att målet måtte avskrivas.

I en den 9 maj 1951 hit inkommen skrift anförde klaganden följande.

Någon dag i oktober 1949 hade klaganden fått ett brev från Thomasson med underrättelse om att klaganden blivit omyndigförklarad tillsvidare. Såsom orsak hade angivits, att klaganden vunnit 10 000 kronor på lotteri och att man trodde, att klaganden skulle slarva bort pengarna. På klagandens begäran hade Jöhansson följt med till Thomasson, där klaganden frågat, vem som yrkat på att få honom under förmyndare. Klaganden hade fått till svar, att det varit Thomasson själv. Klaganden hade därefter meddelat, att han ej fått någon lotterivinst. Sedan hade klaganden ingenting hört från Thomasson, men klaganden hade förstått, att "det blivit återkallat". Helst skulle klaganden ha hållit tyst om vad som hänt honom, men saken hade kommit ut och klaganden hade lidit mycken smålek för det inträffade, varför han nu gärna ville ha upprättelse. Klaganden hade i alla sina dagar gjort rätt för sig och tyckte, att han icke bort behandlas på detta sätt.

Till utveckling av klagomålen inkom advokaten Sven Hallström i Umeå såsom ombud för klaganden med en skrift, vari anfördes följande.

Överförmyndarens framställning om omyndighetsförklaring av klaganden vore daterad den 19 oktober 1949. Redan den 20 oktober hade klaganden — ej hörd i saken — genom interimistiskt beslut förklarats omyndig. Den 21 oktober hade klaganden förelagts att inom tio dagar från delfäendet inkomma med yttrande över ansökningen vid äventyr, att målet ändock avgjordes. Den 24 oktober hade klaganden inställt sig och förklarat, att han icke vunnit på lotteri. Utan överförmyndarens hörande hade rätten återkallat sitt beslut av den 20 oktober. Den 27 oktober hade målet avskrivits med anmärkning, att klaganden den 24 oktober uttryckt en önskan om målets avskrivande. Det vore tämligen uppenbart, att hela saken satts i gång av Thomasson, vilket bland annat framginge därav, att överförmyndaren, som dock formellt vore sökande, satts åsido vid målets handläggning. Lämpligheten av sådant initiativ från den, som skulle döma i saken, måste starkt ifrågasättas. Därtill komme, att målets handläggning visade betänkliga fel. Sålunda hade interimistiskt beslut ej bort meddelas utan att klaganden, som vore bosatt i Lycksele, blivit i tillfälle att yttra sig. En omyndighetsförklaring vore dock ett ganska allvarligt ingripande, som icke borde ske på grund av lösa rykten. Vidare hade klaganden erhållit föreläggande att yttra sig över ansökningen vid äventyr, att målet ändock avgjordes. I stället hade föreläggande, såsom om stämning sades, bort utfärdas — alltså med förberedelse och huvudförhandling. Slutligen hade överförmyndaren icke blivit hörd vid omyndighetsförklaringens hävande.

I infordrat yttrande, vid vilket fogats till Thomasson ställda yttranden av Andersson och överförmyndaren i Lycksele stads distrikt Joh. Lundberg, anförde Thomasson följande.

Med ifrågavarande mål förhölle sig på följande sätt. Klaganden vore en sedan lång tid tillbaka för häradsrätten känd person. Han vore en god bilreparatör men missbrukade sprit i hög grad. Han hade många gånger bötfällts för fylleri m. m. Han hade angående spritinköp hörts såsom vittne i spritlangarmål vid häradsrätten, och därvid hade framkommit, att han hörde till dem som kunde betala 50—60 kronor för en liter sprit. Nykterhetsnämnden hade lång tid utövat tillsyn över honom. Före början av tingsförhandling i Lycksele den 19 oktober 1949 hade av flera nämndemän, med angivande av källorna, uppgivits, att klaganden erhållit en större lotterivinst och att han avrest från orten. Det hade ansetts påkallat, att något gjordes för att hindra klaganden från att, för att säga det direkt ut, supa ihjäl sig. I nämnden hade även funnits länsnykterhetsnämndens ombud. Då Joh. Lundberg varit närvarande på tingshuset, hade saken meddelats honom. Enär klaganden var bosatt utanför stadsgränsen, hade saken vidarebefordrats till Andersson. Denne hade skriftligen begärt, att klaganden måtte omyndigförklaras. Rörande Anderssons åtgärder ville Thomasson åberopa dennes yttrande. Häradsrätten hade sökt få reda på var klaganden fanns för att denne skulle kunna yttra sig över framställningen, men klaganden hade varit borta, ingen hade vetat var. Häradsrätten — saken hade avgjorts med nämnd — hade ansett sig icke kunna taga på sitt ansvar att icke vidtaga någon åtgärd. Klaganden hade varit hemfallen åt missbruk av spritdrycker och hade tydligen icke kunnat vårda den egendom, som antagits skola tillfalla honom. Därest någon åtgärd icke genast vidtagits, hade häradsrätten ansett uppenbar fara föreligga såväl för klagandens egendom som ock samt framför allt för klaganden själv. Då klaganden icke kunnat anträffas, hade hans hörande ansetts icke kunna ske utan märklig tidsutdräkt. Häradsrätten hade därför, främst i klagandens eget intresse, funnit sig nödsakad till interimistiskt beslut den 20 oktober 1949. I omedelbar anslutning därtill hade klaganden förelagts att inkomma med yttrande i anledning av Anderssons framställning. Edwards hade förordnats till interimistisk förmyndare och hade därefter, med stöd av sitt förordnande, gjort ingående försök att få reda på lotterivinsten men icke kunnat få några uppgifter. Klaganden hade delgivits den 21 oktober. Hans arbetsgivare hade ringt Thomasson, och Thomasson hade genom denne uppmanat klaganden att genast yttra sig. Det hade överenskommit att klaganden skulle yttra sig muntligen, och han hade inställt sig på domsagan den 24 oktober. Thomasson ville minnas, att klaganden skulle ha kommit någon dag tidigare men att hinder av någon anledning uppkommit för honom. Vid samtalet med klaganden hade Thomasson blivit övertygad om att klaganden i vart fall icke disponerade över något större penningbelopp. Den omedelbara fara, som ansetts föreligga, hade alltså ej varit för handen. Det interimistiska beslutet hade därför omedelbart hävts den 24 oktober 1949. Därav hade klaganden genast fått del. Klaganden hade begärt, att

målet måtte genast avskrivas. Sedan Andersson fått del av vad som förekommit och i skrivelse den 25 oktober återkallat sin framställning, hade målet avskrivits. Det vore riktigt, att saken så till vida satts i gång från häradsrättens sida, att ledamöter av rätten, däribland Thomasson, delgivit den å tingshuset tillstädesvarande överförmyndaren vad som upplysts, och Thomasson hade därvid även givit tillkänna sin uppfattning att något syntes böra göras. Däremot hade överförmyndaren icke satts å sido. Thomasson finge därvidlag hänvisa till den föregående redogörelsen och till överförmyndarnas yttranden. Någon bestämmelse om att sökanden skulle höras före hävandet av ett interimistiskt beslut funnes icke. Ett initiativ i saken av den, som skulle döma däri, vore i de flesta fall icke lämpligt, därom vore Thomasson ense med Hallström. Stundom kunde dock ett initiativ åligga domstolen såsom en tjänsteplikt. Thomasson hänvisade därutinnan till 20 kap. 28 § föräldrabalken angående åtskilliga slags förmynderskapsärenden samt till 2 kap. 5 § andra stycket boutredningslagen angående entledigande av boutredningsman ävensom till vissa regler beträffande övervakningen av villkorligt dömda. I dylika ärenden bleve saken genom domstolens initiativ direkt anhängig. Fråga om omyndighetsförklaring vore icke ett fall, där målet kunde genom domstolens åtgärd bli anhängigt. I syfte att få till stånd en verklig partsförhandling mellan den, om vars omyndighetsförklaring det bleve fråga, och en företrädare för det allmännas intresse att den som behövde förmyndare även finge förmyndare hade det ålagts överförmyndaren att, när han funne behov av omyndighetsförklaring föreliggande, anhängiggöra mål därom. Därvid hade förutsatts, att anmälan till överförmyndaren i dylik fråga kunde ske av envar, enskild eller myndighet, som funnit anledning till ingripande. Det vore naturligtvis dock förbehållet överförmyndaren att själv avgöra såväl om han skulle ingripa som ock vilken åtgärd han skulle vidtaga. Genom meddelandet till överförmyndaren i nu förevarande sak hade icke något mål anhängiggjorts. Det vore icke något osedvanligt, att en myndighet meddelade annan myndighet en omständighet, som berörde den senare myndighetens verksamhet. Vid den domstolen ålagda verksamheten att inspektera överförmyndarna hade, utan att Thomasson nu kunde påminna sig något särskilt fall, från en överförmyndares sida nämnts t. ex. att det funnits person, som på grund av sinnesslöhet hade svårt att reda sig, och Thomasson hade då sagt, att det fallet borde övervägas för eventuell åtgärd. Det hade uppenbarligen varit meningen att vid målets fortsatta behandling det skolat bli en förhandling mellan överförmyndaren och klaganden såsom parter, varvid det eventuellt skolat tillses att klaganden fått ett rättegångsbiträde. I delgivningsresolutionen hade gjorts ett beklagligt fel, i det att punkten om yttrande vid äventyr varit oriktig. Felet hade uppmärksamrats av Thomasson, som dock icke nu kunde minnas när. Möjligen hade det varit i samband med att klaganden anmält, att han velat inställa sig. Hade målet fortsatt, hade

felet rättats och målet utsatts till huvudförhandling. Om den skriftliga förberedelsen icke visat sig tillräcklig, hade målet även utsatts till muntlig förberedelse. Det hade kunnat tänkas, att den omständigheten att Thomasson deltagit i meddelandet till överförmyndaren gjort, att han lämpligen ej bort deltaga i det slutliga avgörandet, men till den frågan hade ståndpunkt fått tagas senare. Mot att han givit överförmyndaren ifrågavarande meddelande och rätten därefter under hans ordförandeskap förberedelsevis handlagt överförmyndarens framställning syntes därför icke med fog böra göras någon anmärkning. Ej heller syntes någon erinran böra riktas mot att det interimistiska beslutet meddelats under Thomassons ordförandeskap. Om ett dylikt beslut skolat fattas, hade det nämligen måst fattas omedelbart. Däremot syntes beklagligen med fog erinran kunna riktas mot det utan tillräcklig utredning om lotterivinsten och dess storlek fattade interimistiska beslutet. Att klaganden om möjligt först skolat höras hade även för domstolen varit självklart, men klaganden hade synts oanträffbar. Att klaganden, om han disponerat en stor penningssumma, bort få den hjälp, som en omyndighetsförklaring innebure, hade ock synts uppenbart, liksom att det kunnat vara stor fara i dröjsmål. Mer utredning om den omständighet, lotterivinsten, som så att säga utlöst saken, hade emellertid bort vara förebragt. Det hade dock icke varit lätt att från olika håll få uppgifter om saken utan stöd av den behörighet, som ett förmyndarförordnande innebure. Thomasson hade ansett de uppgifter, som han fått, tillförlitliga. Intet hade framkommit som tytt på att uppgifterna voro oriktiga. I sin strävan att hjälpa klaganden och i stark känsla av fara i dröjsmål hade häradsrätten gått till beslut. Häradsrätten hade handlat i övertygelsen att vara klaganden till gagn. Thomasson trodde icke, att klaganden i följd av det skedda lidit smälek. Att klaganden först efter mer än ett och ett halvt år vidtagit någon åtgärd syntes ock utgöra ett belägg för att klaganden icke ansett sig ha lidit någon skada. Kände sig emellertid klaganden illa behandlad av Thomasson, vore Thomasson under alla omständigheter villig att till klaganden erlægga ett skäligt belopp.

Joh. Lundberg uppgav i sitt yttrande följande.

Före början av ett tingssammanträde i Lycksele i slutet av oktober månad 1949 hade han av Thomasson fått höra, att flera nämndemän för honom berättat att klaganden erhållit en större lotterivinst — det hade talats om 10 000 kronor — från penninglotteriet. Vad Joh. Lundberg tidigare vetat om klaganden hade varit, att klaganden var en skicklig yrkesman men att han även var mycket begiven på sprit. Thomasson och Joh. Lundberg hade därför talats vid, om man kunde göra något för klaganden. Om han hade gott om pengar, skulle följden av allt att döma bli den, att han ”drucke upp alla pengarna”. Efter samtalet hade Joh. Lundberg satt sig i förbindelse med Andersson och meddelat honom vad han hört och vad han känt till om klaganden. Under det samtal de därvid fört hade de kommit

till den slutsatsen, att en omyndighetsförklaring vore till det bästa för klaganden.

Andersson anförde i sitt yttrande följande.

Den 19 oktober 1949 hade Joh. Lundberg ringt Andersson och meddelat, att klaganden skulle ha vunnit 10 000 kronor i penninglotteriet och att klaganden hade rest till Umeå. Joh. Lundberg hade samtidigt anmält, att klaganden vore hemfallen åt spritmissbruk, under vars inflytande han bleve slösaktig och utsvävande i sitt levnadssätt, samt att han stode under nykterhetsnämndens övervakning. Joh. Lundberg hade vidare meddelat, att han samma dag överenskommit med Thomasson om att klagandens fall skulle anmälas till Andersson för åtgärd. Omedelbart därefter hade Andersson hänvänt sig till Edwards, vilken bekräftat att klaganden stode under nykterhetsnämndens övervakning och att det syntes vara rätta sättet att han tills vidare ställdes under förmyndare. Edwards och Andersson hade varit fullt eniga om att åtgärden skulle komma att utgöra det bästa tänkbara gagnet för klaganden själv. Med hänsyn till Edwards sakkunskap och ingående kännedom om klagandens levnadsförhållanden hade Andersson vädjat till Edwards att åtaga sig ett eventuellt förmyndarförordnande. Edwards hade sagt sig vara betänksam men hade medgivit, att han nog vore den, som bäst kunde komma till tals med klaganden och som snarast kunde vinna honom för mera sansade och återhållsamma levnadsvanor, och hade på Anderssons förnyade framställning förklarat sig villig åtaga sig uppdraget. Då ärendet under förutnämnda omständigheter brådskat, hade ansökan om omyndighetsförklaring ingivits till häradsrätten redan samma dag. Då emellertid under ärendets handläggning i häradsrätten icke hade kunnat konstateras, att klaganden bekommit någon större lotterivinst, och då klaganden sedermera inför Thomasson å domsagans kansli högtidligt hade försäkrat, att han skulle sluta med spritförtäring och därmed utsvävande och slösaktig livsföring, hade Andersson ansett, att icke tills vidare syntes föreligga sådan risk, som motiverade en omyndighetsförklaring, varför Anderssons ansökan omedelbart återkallats.

Hallström avgav påminnelser i ärendet, varav bland annat framgick, att klaganden i vissa hänseenden fordrade ersättning av Thomasson.

Sedan jag därefter anhållit, att klaganden måtte inkomma med specifikation av och närmare upplysningar om de ersättningsyrkanden, som han ville framställa mot Thomasson, uppgav klaganden, att han yrkade skadestånd av Thomasson med 500 kronor samt gottgörelse för samtliga kostnader för hans ombud med 75 kronor.

Efter att ha tagit del av klagandens ersättningsyrkanden anförde Thomasson i förnyat yttrande, att han icke hade något att erinra mot det begärda kostnadsbeloppet, 75 kronor. Det fordrade skadeståndsbeloppet,

500 kronor, syntes honom däremot väl högt. Enligt Thomassons mening borde klaganden, med hänsyn särskilt till omyndighetsförklaringens snara hävande, få anses vara gottgjord med 300—350 kronor, som Thomasson vore beredd att omedelbart betala till honom. Skulle emellertid JO finna nämnda belopp ej vara tillfyllest för tillgodoseende av klagandens berättigade anspråk för den skada, som kunde ha tillskyndats honom, vore Thomasson villig att ersätta klaganden med fordrat belopp.

I avgivna påminnelser förklarade sig klaganden vidhålla sina yrkanden mot Thomasson men dock vilja nedsätta det fordrade skadeståndsbeloppet till 450 kronor.

I ärendet är upplyst, att Thomasson — sedan flera nämndemän vid häradsrättens tingssammanträde den 19 oktober 1949 för honom uppgivit, att klaganden erhållit en större lotterivinst och avrest från orten — vänt sig till Joh. Lundberg, vilken var närvarande å tingshuset, och med denne diskuterat, huruvida något kunde göras för klaganden, vilken enligt Thomassons och Joh. Lundbergs uppfattning vore hemfallen åt alkoholmissbruk. Thomasson och Joh. Lundberg hade därvid överenskommit, att fallet skulle anmälas till Andersson för åtgärd. Andersson hade samrått med Edwards, och de hade varit ense om att klaganden "tills vidare" borde ställas under förmyndare, varefter Andersson avlåtit ovanintagna med Edwards påskrift försedda ansökan till häradsrätten.

Klaganden har velat starkt ifrågasätta lämpligheten av det initiativ Thomasson sålunda tagit. Enligt min mening är en ordförande i förmynderskapsdomstol ej endast oförhindrad att anmäla ett troligt behov av förmyndare för person, vilken har hemvist inom överförmyndardistrikt som står under domstolens tillsyn, utan bör även göra detta. Samma sak torde för övrigt få anses gälla även om andra åtgärder, som synas önskvärda med avseende å förmynderskap under domstolens tillsyn. Med hänsyn framför allt till sin överordnade ställning i förhållande till överförmyndarna måste dock förmynderskapsdomstolens ordförande tillse, att hans anmälan — i synnerhet i de fall då ordföranden ej äger säker kännedom om de till grund för anmälan liggande förhållandena — ges en sådan form, att den ej av överförmyndaren fattas som en order utan allenast som en uppmaning att undersöka visst förhållande. Detta är särskilt viktigt, enär överförmyndaren naturligen å priori förutsätter att åtminstone vissa skäl för anmälan finnas. Efter undersökningen har sedan överförmyndaren att på eget ansvar pröva, huruvida någon framställning till förmynderskapsdomstolen skall göras eller ej. — I det föreliggande fallet har Thomasson litat på nämndemännens uppgifter, och mot hans föranstaltande om anmälan till Andersson av vad han trodde var ett riktigt sakförhållande torde någon

befogad anmärkning icke kunna riktas. Den omständigheten att, även om de uppgifter Thomasson fått varit riktiga, det måste framstått som tveksamt om förutsättningar för en omyndighetsförklaring av klaganden kunnat anses föreligga, anser jag ej heller ha utgjort hinder för en anmälan till överförmyndaren. Därmed vore ju icke avgjort, att framställning om omyndighetsförklaring skulle göras och än mindre att klaganden skulle förklaras omyndig, för vilken frågas avgörande för övrigt kräves medverkan av nämnd. Handlingarna i ärendet giva ej heller stöd för att Thomasson sökt öva någon påtryckning på överförmyndaren. Jag anser sålunda icke, att Thomasson förfarit felaktigt genom att till överförmyndaren för dennes prövning anmäla ett — som han hade visst fog att tro — riktigt sakförhållande, vilket måhända skulle kunna föranleda till att klaganden förklarades omyndig.

När överförmyndarens ansökan inkommit till rätten, blev emellertid förhållandet annorlunda. Ansökningen var dagtecknad samma dag som Thomasson talat med Joh. Lundberg. Thomasson måste sålunda ha förstått, att någon nämnevård utredning från Anderssons sida ej företagits. Och det måste också ha varit klart för Thomasson, att nämndemännens till honom lämnade uppgifter och Anderssons ansökan ingalunda utgjorde tillräcklig grund för en omyndighetsförklaring, interimistisk eller slutlig. Huruvida, om uppgifterna varit riktiga, något av de i 2 § av 1 kap. lagen om förmynderskap, vilken gällde vid tiden ifråga, angivna skälen för omyndighetsförklaring verkligen förelegat, därom kan, som ovan berörts, tvekan råda. Den frågan lämnar jag emellertid därhän. Däremot var lagens krav för en interimistisk omyndighetsförklaring — att dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara för klaganden personligen eller för hans egendom — så mycket mindre uppfyllt som ej ens visats, att påståendet om att klaganden vunnit pengar på lotteri varit riktigt. Härom skulle rätten sökt vinna upplysning genom att höra klaganden. Emellertid synes rätten ha godtagit vissa nämndemäns uppgift, att klaganden rest från orten, och ej gjort något som helst försök att få reda på var klaganden uppehöll sig. Nästa dag anträffades dock klaganden i Lycksele för delgivning, vilket tyder på att klaganden mycket väl utan märklig tidsutdräkt kunnat höras. Och hade klaganden av någon anledning ej kunnat höras, skulle rätten på annat sätt skaffat utredning i saken, innan något beslut däri meddelats. Det må erinras om att rätten vid meddelande av interimistiskt förordnande är domför utan nämnd och att sålunda frågan ej behövt avgöras å ting.

Genom att ej söka höra klaganden före det interimistiska beslutets meddelande eller på annat sätt sörja för erforderlig utredning i saken samt genom att meddela beslutet utan att skäl därför visats hade Thomasson förfarit felaktigt. Härigenom hade utan tvivel skada i viss mån åsamkats klaganden. Thomasson hade också förklarat sig villig att gottgöra klaganden

för det lidande, som till följd av Thomassons förfarande tillskyndats honom, och i sådant hänseende erbjudit sig att utgiva, förutom kostnadsersättning med 75 kronor, ett belopp av 350 kronor. Då enligt min mening klaganden borde anses skäligen gottgjord för den åsamkade skadan med det av Thomasson sålunda erbjudna beloppet, fann jag mig böra innan ärendet av mig slutligen avgjordes bereda Thomasson tillfälle att till klaganden utgiva ersättning i ovanberörda hänseenden. Med anledning därav upptog jag i en till Thomasson avlåten skrivelse vad jag ovan anfört och beredde honom tillfälle att till mig inkomma med bevis, att han till klaganden översänt 350 kronor såsom skadestånd och 75 kronor såsom gottgörelse för klagandens kostnader för ombud eller tillhoppa 425 kronor.

Sedan därefter Thomasson inkommit med bevis att han till Hallström såsom ombud för klaganden inbetalt 425 kronor, fann jag ärendet icke föranleda någon min vidare åtgärd.

8. Dröjsmål av centralt ämbetsverk med upptagande av begärda förhandlingar med personalförbund enligt kungörelsen den 4 juni 1937 angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän.

I en hit inkommen, den 22 september 1951 dagtecknad klagoskrift anförde civiltförvaltningens personalförbund bland annat följande.

Genom beslut den 30 december 1937 hade Kungl. Maj:t tillerkänt förbundet förhandlingsrätt i förhållande till lotsstyrelsen jämlikt kungörelsen den 4 juni 1937 angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän. Den 5 augusti 1951 hade till förbundet från medlemmar anställda såsom båtmän vid lotsplatsen i Malmö anmälts, att tjänstgöringslistorna för dessa båtmän ändrats högst väsentligt av vederbörande myndighet och att arbetstiden för båtmännen i betydande grad ökats jämfört med vad som tidigare varit gällande under ett flertal år. Dessa åtgärder hade vidtagits utan att förbundet i förväg underrättats därom och syntes sålunda stå i strid mot 5 § i ovannämnda kungörelse. Den 6 augusti 1951 hade förbundet avlåtit en skrivelse till lotsstyrelsen med hemställan om muntliga förhandlingar med det snaraste i frågan om den utökade arbetstiden vid lotsplatsen i Malmö. Ännu den 22 september hade lotsstyrelsen icke kallat till de begärda förhandlingarna. Detta förfaringssätt från lotsstyrelsens sida syntes icke kunna stå i samklang med bestämmelserna i 8 § ovannämnda kungörelse, att frågan icke oskäligt skulle fördröjas. På grund av det anförda finge förbundet anhålla om de åtgärder som kunde anses påkallade.

I anledning av klagomålen inkom lotsstyrelsen efter anmodan med yttrande i ärendet. Vid yttrandet funnos fogade, jämte andra handlingar, av-

skrift av dels skrivelsen från förbundet till lotsstyrelsen med hemställen om muntliga förhandlingar och dels de i klagoskriften berörda tjänstgöringsföreskrifterna.

Förbundets skrivelse var av följande lydelse:

”Till Kungl. Lotsstyrelsen, Stockholm.

Civilförvaltningens Personalförbund får härmed anhålla om muntliga förhandlingar beträffande arbetstiden för vid lotsplatserna anställda båtmän och motorskötare. Den omedelbara anledningen till framställningen om förhandlingar är det förhållandet att nytt tjänstgöringsreglemente utfärdats för båtmännen vid Malmö lotsplats och innebärande en utökning av den tidigare arbetstiden om 56—60 timmar per vecka, med 4 timmar per dag. Frågan synes vara av den arten att Lotsstyrelsen bort påkalla förhandlingar med förbundet i enlighet med § 5 i kungl. kungörelsen av den 4 juni 1937 beträffande förhandlingsrätt för statens tjänstemän. Då så inte har skett har förbundet uppmanat de berörda befattningshavarna att inte godtaga det nya tjänstgöringsschemat och inte arbeta längre tid än tidigare. Då de berörda befattningshavarna — enligt meddelande till förbundet — i samband med vägran att utföra längre ordinarie arbetstid av vederbörande arbetsbefäl hotats med dels avsked, dels varning och dels böter, vill förbundet meddela, att därest några sådana åtgärder vidtages mot båtpersonalen vid Malmö lotsplats i anledning av deras vägran att gå med på utökad arbetstid kommer förbundet omedelbart att utfärda blockad mot samtliga lotsplatser i landet.

Kallelse till de begärda förhandlingarna motses med det snaraste. Stockholm den 6 augusti 1951.

För Civilförvaltningens Personalförbund
I. Werner.”

Tjänstgöringsföreskrifterna lydte som följer:

”Tjänstgöringsföreskrifter för båtbiträdena vid Malmö lotsplats.

Sedan båtbiträdenas vid Malmö lotsplats avlöningsfråga numera blivit ordnad, med löner på och över stat för befattningshavarna, och en ny och dyrbar tjänstebåt kommer att tagas i bruk under nästkommande juli månad, har, för möjliggörande av en tillfredsställande eftersyn av det dyrbara båtmaterialiet och en rättvis fördelning av arbetsuppgifterna, nedanstående tjänstgöringsföreskrifter blivit utfärdade. Dessa skola gälla från och med den dag den nya tjänstebåten tages i bruk och tillsvidare. I förekommande fall kan tillfälligtvis medgivas lättnader i dessa.

Tjänstgöringen:

I likhet med vad som tidigare förekommit vid lotsplatsen må båtbiträdena själva indela sin tjänstgöring i vakter efter gottfinnande och överenskommelse sinsemellan. Förutom det båtbiträde, som ständigt är i tjänst, skall emellertid ytterligare ett båtbiträde tjänstgöra under fyra förmiddagstimmar varje vardag. Lämpligen bör då den i tjänst varande stanna

kvar under fyra timmar för att sedermera erhålla en sammanhängande ledighet. Tiden skall användas för eftersyn av båtarnas maskinella utrustning, deras utrustning med drivmedel för det kommande dygnet och smörjning av axlar m. m. Sedan samtliga sådana arbeten blivit utförda, skall återstoden av tiden användas för icke brådskande underhållsarbeten.

Arbetsfördelningen:

Genom lottdragning mellan de två yngre båtbiträdena skola vardera tilldelas sin tjänstebåt, som han sedermera skall underhålla. Därmed fritages icke båtbiträde från utförande av nödvändiga arbeten å kollegans båt vid driftstörningar, större reparationer eller årlig utrustning. Första båtbiträdet G. Persson skall ha överinseende över båda båtarna tillsammans med båtforeståndaren och skola de båda andra båtbiträdena ha skyldighet att rätta sig efter de anvisningar han lämnar. Han skall dessutom övervaka uttagning av drivmedel och månatligen lämna överlotsen uppgift om förbrukningen.

Malmö lotsplats den 29 juni 1951.

P. J. Strömberg
överlots”

I sitt yttrande anförde lotsstyrelsen följande.

Den 7 augusti 1951 hade till lotsstyrelsen från förbundet inkommit en den 6 samma månad dagtecknad skrivelse — den ovan citerade — med anhållan om muntliga förhandlingar beträffande arbetstiden för de vid lotsplatserna anställda båtmenne och motorskötarna. Byråchefen i lotsstyrelsen J. Nyman, som inom styrelsen närmast handlade ärenden varom här vore fråga, hade någon av de närmaste dagarna efter det förbundets skrivelse kommit styrelsen tillhanda per telefon satt sig i förbindelse med förbundets ordförande, I. Werner, och meddelat denne, att styrelsen komme att upptaga förhandlingar med förbundet. Nyman hade tillika meddelat, att detta ej kunde ske omedelbart, enär arbetet med styrelsens anslagsäskanden för budgetåret 1952/53 komme att tillsvicare helt taga styrelsens tid i anspråk. Därjämte hade Nyman upplyst, att generallotsdirektören åtnjöte semester till den 20 augusti och att i hans frånvaro styrelsen ansett sig icke kunna vidtaga någon åtgärd i saken. Arbetet med styrelsens statförslag hade därefter i så hög grad upptagit styrelsens tid att, så länge detta arbete pågätt, någon tjänsteman inom styrelsen icke kunnat avdelas för att bedriva de av förbundet begärda förhandlingarna. Kompetenta att handlägga det av förbundet anhängiggjorda ärendet hade inom styrelsen varit allenast byråcheferna Nyman, till vilkens byrå ärendet hörde, och Schaffer; den sistnämnde, som sedan årets början åtnjutit och åtnjöte tjänstledighet för fullgörande av offentligt uppdrag såsom ledamot i 1948 års lotskommitté, hade under senare hälften av juli, under augusti och första veckan i september varit i tjänst i styrelsen för att bereda möjlighet för övriga befattningshavare å chefstjänster att komma i åtnjutande av

någon semester. Redan av den anledning, att Schaffer snarast skulle återgå till kommittéarbete av brådskande natur, hade nu ifrågavarande ärende icke kunnat tilldelas honom. Det kunde vidare upplysas, att icke någon av styrelsens chefstjänstemän kunnat mer än till en del uttaga den honom för året tillkommande semestern. Ehuru styrelsen i likhet med övriga centrala ämbetsverk vore av Kungl. Maj:t ålagd att före den 1 september till Kungl. Maj:t inkomma med sina anslagsäskanden för nästkommande budgetår, hade styrelsen icke kunnat inom sålunda föreskriven tid fullgöra denna uppgift. Arbetet med styrelsens anslagsäskanden vore numera av mycket invecklad och omfattande beskaffenhet. Att uppgöra ett statförslag fordrade ingående kännedom om verkets skilda detaljer; det krävdes tillika teknisk färdighet på området; arbetet vore över huvud av den beskaffenhet att det under verkschefens överinseende kunde fullgöras allenast av och under inbördes intimt samarbete mellan styrelsens avdelningschefer. Arbetet med uppgörande av anslagsäskandena, som vid denna tidpunkt av året måste gå före andra sådana arbetsuppgifter, vilka icke vore av den natur att de i ett kommunikationsverk krävde omedelbart avgörande, hade icke varit avslutat förrän efter utgången av den vecka, som slutat lördagen den 15 september. Huvudskrivelsen med statförslagen hade ingivits till Kungl. Maj:t den 10 september, men betydelsefulla avsnitt av anslagsäskandena, såsom förslag till stat för lotsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond och äskanden för lotsstyrelsens båtlånefond, hade icke varit färdiga att avlämnas förrän efter nästföljande veckas utgång. Därtill komme, att Nyman under veckan den 10—den 16 september haft att avarbeta under sommaren och under arbetet med statförslagen uppkommen balans å sådana ärenden, som överhuvud icke tålt uppskov och som följaktligen måst gå före upptagandet av förhandlingar med förbundet. Av de ärenden, som tillhörde lotsbyrån, vore ett stort antal, bland annat ett flertal personalärenden och nautiska ärenden, av den natur att de påfordrade avgörande utan uppskov. Nu omförmälda förhållanden hade utgjort den väsentliga anledningen till att styrelsen icke kunnat före mitten av september återkomma för närmare dryftande av tidpunkt för de av förbundet begärda förhandlingarna. Emellertid hade Nyman insjuknat den 16 september och därefter på grund av sjukdom varit urståndsatt att fullgöra sin tjänst till den 24 september. Tillgång till vikarie för Nyman under hans sjukdom hade icke funnits. Till det anförda komme emellertid, att i det nu ifrågavarande ärendet om förhandlingar angående båtpersonalens arbetstid förelegat och föreläge särskilda omständigheter, som enligt styrelsens förmenande måste föranleda i varje fall att ett omedelbart upptagande av förhandlingar skäligen icke kunnat av förbundet påfordras. Från lotsdirektören i södra lotsdistriktet hade den 4 augusti 1951 till styrelsen inkommit en redogörelse för den situation, som uppstått vid Malmö lotsplats med anledning därav att överlotsen vid Malmö lotsplats i enlighet

med honom enligt tjänstgöringsreglementet för lots- och fyrstaten tillkommande befogenhet, lotsstyrelsen ovetande, den 29 juni 1951 utfärdat nya tjänstgöringsföreskrifter för båtbiträdena vid lotsplatsen, vilka inneburit viss utvidgning av den tjänstgöringstid, som båtpersonalen under senare tid haft vid platsen; båtpersonalen hade vägrat att ställa sig de nya föreskrifterna till efterrättelse. Styrelsen hade, innan besked lämnats till förbundet om att förhandlingarna icke kunnat omedelbart upptagas, gjort sig underrättad om att de nya arbetstidsbestämmelserna vid platsen tillsvidare icke tillämpades samt att bestraffningsåtgärd med anledning av personalens tjänstevägran icke vidtagits och tillsvidare icke komme att vidtagas. Ett anstånd med förhandlingarna hade sålunda icke kunnat medföra något men för personalen. Ett visst rådrum hade ock varit för styrelsen erforderligt med hänsyn till ärendets beskaffenhet. Förbundets framställning hade nämligen innefattat icke allenast en begäran om förhandlingar. Av densamma hade tillika framgått, att förbundet uppmanat båtpersonalen vid Malmö lotsplats att icke åtlyda de av överlotsen utfärdade tjänstgöringsföreskrifterna, såvitt dessa innefattat utsträckning av den arbetstid som tiden närmast förut tillämpats. Framställningen hade dessutom innehållit ett hot om att, för den händelse styrelsen komme att tillgripa disciplinära bestraffningsåtgärder mot den båtpersonal vid Malmö lotsplats, som på uppmaning av förbundet vägrat att åtlyda de nya bestämmelserna om arbetstiden för denna personal, förbundet komme att tillgripa repressalieåtgärder av sådan beskaffenhet att, därest de verkställts, lotsverkets möjligheter att nöjaktigt betjäna sjöfarten måst allvarligt försvåras. Ett sådant hot, till sin karaktär otillbörligt och till sina följder innefattande avsevärd skada och olägenhet, vore av det slag varom förmäldes i 10 kap. 2 § strafflagen. Detta förhållande hade utgjort mer än skäl nog för styrelsen att begagna sig av visst rådrum för undersökningar bland annat av frågan huruvida stridsåtgärder av detta slag tillämpats inom andra områden av den statliga sektorn samt för överväganden av åtgärdens rättsliga innebörd och konsekvenser. Såsom prov på verkningarna i disciplinärt hänseende av förbundets framgångsmetoder ville styrelsen upplysa om följande. Sedan vid förhandlingar som ägt rum i Malmö den 1 oktober visat sig, vad styrelsen förmodat, att uppfattningarna hos lotsbefälet och båtpersonalen ginge i sår angående omfattningen av båtpersonalens effektiva arbetstid, hade styrelsen funnit angeläget att för att utan mer än nödigt dröjsmål få underlag för möjligast tillförlitliga uppgifter om båtpersonalens verkliga arbetstid anbefalla båtpersonalen vid lotsplatserna att i sagda hänseende föra dagliga anteckningar och med dessa uppgifter inkomma till distriktsbefälet för vidare befordran till lotsstyrelsen. Båtpersonalen vid ett antal lotsplatser hade emellertid visat sig ovillig att efterkomma dessa föreskrifter, och vid åtminstone en lotsplats hade båtpersonalen hänvänt sig till Werner med förfrågan, om personalen vore skyldig efterkomma lotsstyrel-

sens anmodan. Werner hade, enligt vad från personalhåll meddelats och av Werner personligen bekräftats vid samtal med Nyman, givit det svar att personalen kunnat göra som den ville, men icke vore skyldig att åtlyda föreskriften. Allmän efterlevnad av föreskriften hade styrelsen åstadkommit först efter det Nyman hänvänt sig till Werner och för denne förklarat syftet med infordrande av arbetstidsuppgifterna. Händelsen torde tala för sig själv. Styrelsen hade utan dröjsmål efter det styrelsen emottagit förbundets framställning om förhandlingar genom Nyman förklarat sig villig upptaga sådana förhandlingar; styrelsen hade ock, så snart tiden det medgivit, infriat detta löfte. Men styrelsen ifrågasatte om det under de omständigheter som varit för handen, alltså under trycket av ett av förbundet mot styrelsen utövat rättsstridigt hot, verkligen ålegat styrelsen att ingå i förhandlingar med förbundet.

Vidare hade, anförde lotsstyrelsen, förbundets begäran om förhandlingar icke varit begränsad till arbetstiden för båtpersonalen vid Malmö lotsplats utan synbarligen åsyftat införande av reglerad arbetstid för dylik personal vid samtliga 82 lotsplatser i riket. I sistnämnda fråga hade emellertid redan på våren år 1950 efter framställning av förbundet förts förhandlingar mellan representanter för styrelsen och förbundet, därvid styrelsens uppfattning tillkännagivits för förbundet, som å sin sida förklarat sig skola underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning. Så hade ock skett, och förbundets framställning hade av Kungl. Maj:t remitterats till lotsstyrelsen. Detta ärende hade tidigare under år 1951 varit föremål för viss utredning och det hade ingått i styrelsens planer att denna remiss skulle besvaras i samband med att styrelsen avgåve verkets anslagsäskanden. Styrelsen hade varit och vore alltjämt av den uppfattningen att, sedan såväl frågan om bland andra befattningshavare båtpersonalens vid lotsverket löne- och arbetstidsförhållanden av Kungl. Maj:t hänskjutits till särskilda utredningsorgan — 1949 års tjänsteförteckningsrevision och den år 1948 tillsatta utredningen rörande arbete å s. k. obekvämt arbetstid — styrelsen icke kunde på egen hand med för staten bindande verkan föra förhandlingar och träffa överenskommelser angående viss bestämd arbetstid. — Styrelsen kunde tillägga, att styrelsens chef underställt denna fråga de två statsråds bedömande, under vilkas handläggning ärendet lydde — cheferna för handels- och civildepartementen — och därvid fått riktigheten av styrelsens uppfattning bekräftad. — I sitt svar å förenämnda remiss hade styrelsen hemställt, att redan för budgetåret 1951/52 — styrelsen hade beräknat fr. o. m. den 1 oktober 1951 — medel måtte ställas till styrelsens förfogande för att möjliggöra viss ökning av antalet båtmän och därmed åstadkomma någon lättnad av arbetsbördan vid de platser, där arbetet vore mest betungande. Styrelsen hade avsett att vinna och jämväl gjort framställning om skyndsamt behandling av denna anslagsfråga i akt och mening att därmed vid förhandlingar med förbundet ha någon förmån att erbjuda båt-

personalen. Efter den ståndpunkt förbundet tillkännagivit vid de förhandlingar, som sedermera den 1 oktober ägt rum i Malmö, hade denna framgångslinje icke kunnat förverkligas. Styrelsen ville emellertid här omförmåla dessa omständigheter, enär de innefattade en förklaring till att enligt styrelsens uppfattning förhandlingar över huvud icke varit önskvärda förrän Kungl. Maj:ts beslut i förenämnda anslagsfråga förelegat. Den 20 september hade emellertid från förbundet inkommit en den 19 i samma månad dagtecknad skrivelse, vari förbundet förklarat de för båtpersonalen avsedda tjänsterna vid rikets samtliga lotsplatser i blockad med omedelbar verkan. Efter överenskommelse med förbundet hade nu lotsstyrelsen utsatt förhandlingar att äga rum i Malmö den 1 oktober 1951. Vid dessa förhandlingar hade emellertid icke nåtts något positivt resultat. Från förbundets sida hade nämligen ingen annan lösning av konflikten kunnat godtagas än införande av reglerad arbetstid för båtpersonalen såväl vid Malmö lotsplats som vid rikets lotsplatser i övrigt. Sedan detta förhållande av lotsstyrelsen anmälts till Kungl. Maj:t, hade chefen för civildepartementet den 6 oktober 1951 jämlikt av Kungl. Maj:t den 5 i samma månad meddelat bemyndigande tillkallat en särskild utredningsman för att upptaga frågan om båtpersonalens vid lotsverket arbetstid utan avvaktande av resultatet av pågående utredningar inom de kommittéer, vilka närmast hade att handlägga sagda spörsmål beträffande övriga områden av statsförvaltningen. Förbundet hade därefter hävt den utfärdade blockaden.

Såsom sammanfattning av vad styrelsen i det föregående anfört, fortsatte lotsstyrelsen, finge styrelsen uttala, att styrelsen icke ville bestrida att frågan om upptagande av de av förbundet begärda förhandlingarna blivt i viss mån fördröjd. Detta hade emellertid berott på omständigheter, över vilka styrelsen icke kunnat råda. Sådana omständigheter hade tillika förelegat, att i varje fall omedelbart upptagande av förhandlingar skäligen icke kunnat av förbundet påfordras. Styrelsen hade med andra ord med hänsyn till ärendets beskaffenhet ägt förbehålla sig viss tids rådrum för undersökningar och överväganden av de spörsmål, som väckts genom det sätt på vilket ärendet anhängiggjorts. Styrelsen ifrågasatte därjämte huruvida, med hänsyn till att förbundet mot styrelsen utövat rättsstridigt hot, skyldighet förelegat för styrelsen att så länge detta hot vidmakthållits ingå i förhandlingar. Därjämte hade ur styrelsens synpunkt framstått såsom önskvärt, med hänsyn till möjligheten att vid förhandlingar nå ett för personalen gynnsamt resultat, att dylika förhandlingar icke ägt rum förrän Kungl. Maj:t fattat beslut i anledning av styrelsens framställning om att medel måtte redan hösten 1951 ställas till förfogande för att möjliggöra viss ökning av båtpersonalen.

I förbundets klagoskrift, anförde lotsstyrelsen vidare, gjordes ytterligare gällande, att den av vederbörande överlots påkallade omläggningen av arbetstiden för båtpersonalen vid Malmö lotsplats skulle vara stridande

mot 5 § i förhandlingskungörelsen. Lotsstyrelsen finge därvid till en början framhålla, att den påkallade ändringen enligt styrelsens uppfattning icke kunde anses ha varit av den principiella eller eljest allmänna betydelse, som avsåges i sagda författningsrum. Styrelsen finge vidare erinra, att styrelsen, sedan styrelsen erhållit kännedom om de utfärdade nya föreskrifterna, förvissat sig om att de icke satts i kraft samt tillika på förbundets begäran förklarat sig villig att upptaga förhandlingar i saken. För båtpersonalen vid lotsplatserna gälde icke — liksom ej heller för lotspersonalen — reglerad arbetstid. Arbetets omfattning måste kunna anpassas efter sjöfartens behov av lotsbiträde. Till följd därav skiftade arbetsförhållandena för båtpersonalen vid nära nog samtliga av rikets lotsplatser såväl till sin omfattning som till sin art. Personalbehovet vid varje plats kunde avvägas allenast med hänsyn till den arbetsbelastning som normalt förekomme därstädes. Ändringar i arbetstiden alltefter sjöfartens växlande behov av lotsbiträde eller med hänsyn till lotsbåtarnas alltefter tjänstens påfrestningar skiftande behov av översyn kunde tid efter annan erfordras vid de särskilda platserna. Enligt styrelsens uppfattning kunde dylika förändringar inom ramen för den bestående organisationen icke anses vara av sådan principiell eller allmän betydelse, som avsåges i 5 § förhandlingskungörelsen. Det vore i praktiken icke möjligt att upptaga förhandlingar med vederbörande personalorganisation vid varje tillfälle tjänstens behöriga skötande påkallade ändring i tjänstgöringsföreskrifterna. Det borde uppmärksammas, att de arbetsuppgifter, varom vore fråga, sjöfartens betjänande med nödig vägledning, på grund av sin natur dittills ansetts icke kunna inordnas under några bestämmelser om reglerad arbetstid.

Lotsstyrelsen hemställde slutligen, att förbundets klagoskrift icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd.

I avgivna påminnelser anförde förbundet följande.

Lotsstyrelsen sade först i sitt yttrande, att sedan förbundet gjort framställning om förhandlingar den 7 augusti 1951, Nyman per telefon satt sig i förbindelse med Werner någon av de närmaste dagarna och därvid framhållit, att lotsstyrelsen vore villig att förhandla men att detta ej kunde ske omedelbart. Anledningen till att förhandlingarna ej omedelbart kunde upptagas av lotsstyrelsen hade varit dels petitaarbetet, dels också det förhållandet att generallotsdirektören åtnjöte semester. Lotsstyrelsens påstående vore endast till mindre del riktigt. Telefonkontakten hade förekommit. Därvid hade Nyman meddelat, att generallotsdirektören åtnjöte semester till den 20 augusti och att lotsstyrelsen därför önskade skjuta på förhandlingarna till denna tidpunkt. Sedan Nyman låtit förstå att de tjänstgörande byråcheferna icke ansett det opportunt med handläggning av dylika frågor då generallotsdirektören ej vore i tjänst, hade Werner medgivit, att förhandlingarna finge skjutas till dess att generallotsdirektören

återkomme i tjänst, då Nyman omedelbart skulle taga ny kontakt med förbundet för att definitivt bestämma dag och tidpunkt för förhandlingarna. Något tal om petitaarbetet hade däremot icke förekommit vid telefonsamtalet. Efter det ovan relaterade telefonsamtalet hade förbundet intet hört från lotsstyrelsen förrän den 22 september, sedan förbundet utfärdat blockad mot lotsplatserna, då styrelsen förklarar sig beredd till omedelbara förhandlingar. Styrelsen sade vidare, att endast Nyman och Schaffer vore kompetenta att handlägga ärendet och att Schaffer icke kunnat tilldelas ärendet på grund av brådskande kommittéarbete. Det ville dock synas förbundet som om även generallotsdirektören borde vara kompetent att handlägga dylika frågor. Detta så mycket mer som byråcheferna ej ansåge sig kunna handlägga sådana frågor då verkschefen ej vore i tjänst. Värdet av påståendet att Schaffer ej kunnat tilldelas ärendet framginge för övrigt av det förhållandet att, då förhandlingar slutligen kommit till stånd, lotsstyrelsen företrätts just av Schaffer jämte t. f. byråchefen Bergstedt. Dessutom borde framhållas, att förhandlingarna mellan förbundet och styrelsen i frågor som det här gällde icke vore förknippade med någon större tidsåtgång på grund av styrelsens fullständigt negativa inställning, som medförde att egentliga förhandlingar ej kunde förekomma. Förbundets representanter finge företräde för att framföra sina synpunkter och styrelsen klargjorde sin principiellt negativa inställning, varefter förhandlingarna vore slutförda under loppet av någon timmes tid. De av styrelsen anförda skälen i denna del syntes sålunda ej vara sakligt bärande utan endast utgöra svepskäl, ägnade att maskera det verkliga förhållandet att styrelsen på ett otillbörligt sätt nonchalerat bestämmelserna i förhandlingsrättskungörelsen. Lotsstyrelsen anförde vidare som skäl för att skjuta på förhandlingarna under obestämd tid, att förbundet mot styrelsen och lotsverket vidtagit åtgärder, varom förmäldes i 10 kap. 2 § strafflagen. Skulle sådant förhållande föreligga, syntes detta böra bli föremål för behandling i annan ordning och icke tagas till intäkt för uraktlåtandet att kalla till begärda förhandlingar. Lotsstyrelsen torde dock vara tämligen ensam om att hävda, att blockadhot och blockadåtgärder från ett fackförbund mot en myndighet skulle vara att anse som brott mot 10 kap. 2 § strafflagen, och detta måste väl ses mot bakgrunden av det förhållandet att lotsstyrelsen betraktade framställningar och strävanden från personalhåll om samråd och medinflytande, då det gällde dess anställnings- och avlöningsvillkor, såsom otillbörliga över huvud taget och stridande mot den ovan nämnda lagparagrafen. Förbundet ville icke bestrida, att det syftade till att få till stånd reglerad arbetstid för de berörda båtmännen. Behovet av sådan reglering torde framgå av att arbetstiden för närvarande varierade mellan lägst 56 timmar per vecka och högst 96 timmar per vecka, i något enstaka fall 104 timmar per vecka. Utöver denna tid påkallade lotsstyrelsen dessutom övertidstjänstgöring och extra tjänstgöring utan

någon som helst kompensation i form av annan fritid eller övertidsersättning. Ett exempel på hur lotsstyrelsen utnyttjade den berörda personalgruppen torde vara tillräckligt. Vid Göteborgs lotsplats hade vid ett tillfälle båtpersonalen under 25 timmar i följd i hårt väder och grov sjö fullgjort sina arbetsuppgifter. Då de efter 25 timmar berett sig att gå i land för vila då lotsbåten angjort lotsplatsen, hade de fått order att fortsätta tjänstgöringen ytterligare ett dygn, då det fattades folk, beroende på undermålig organisation och arbetsledning. Då de enständigt förklarade att de ej orkat detta, hade de rapporterats för arbetsvägran till lotsstyrelsen, som därför behagat utdela varning, undertecknad av generallotsdirektören. Syftet att söka få till stånd reglerad arbetstid för båtmännen borde därför kunna betraktas som fullt legitimt. Det vore heller icke riktigt, som lotsstyrelsen anförde, att 1949 års tjänsteförteckningsrevision och den år 1948 tillsatta utredningen rörande arbete å s. k. obekvämt arbetstid skulle ha att utreda här ifrågavarande spörsmål. Den förstnämnda utredningen hade endast att behandla frågan om i vilken lönegrad vederbörande tjänsteman skulle placeras och den senare utredningen hade att behandla frågan om särskild kompensation skulle utgå för arbete å kvällar och nätter samt sön- och helgdagar. Arbetstidens längd i och för sig hade den däremot icke att behandla. Detta borde även lotsstyrelsen kunnat skaffa sig kännedom om genom att exempelvis studera direktiven för utredningarna. Att i stället hänvisa till utredningarna som ett skäl för att otillbörligt skjuta på begärda förhandlingar kunde därför icke vara ett bärande argument. Lotsstyrelsen bestred också, att den vid lotsplatsen i Malmö utfärdade bestämmelsen om betydande utökning av den effektiva arbetstiden skulle vara av sådan allmän betydelse som avsåges i förhandlingsrättskungörelsen. Detta visade endast styrelsens orimliga inställning till frågan överhuvud taget. Vid lotsplatsen i Malmö hade i något över fem år gällt en arbetsinstruktion och ett arbetstidsschema om 56 timmar per vecka. Att då helt plötsligt utöka denna arbetstid till 60 timmar per vecka utan kompensation för den utökade tiden kunde ingalunda vara utan betydelse, utan vore så allvarligt och betydelsefullt, att det borde föregåtts av förhandlingar i enlighet med bestämmelserna i förhandlingsrättskungörelsen. Lotsstyrelsen sökte slingra sig från frågan om den utökade arbetstiden genom att tala om något annat. Sålunda sade styrelsen, att arbetet för såväl lotsar som båtmän måste i fråga om omfattning anpassas till sjöfartens behov av lotsbiträde och att ändringar i arbetstiden alltefter sjöfartens växlande behov kunde tid efter annan erfordras. Till detta borde anföras, att lotsverket — i likhet med alla andra statliga verk — givetvis hade möjlighet att beordra övertidstjänstgöring vid toppbelastning i arbetsuppgifterna. Sådant beordrande av övertidsarbete behövde enligt förbundets mening ingalunda föregås av förhandlingar. Vid lotsplatsen i Malmö hade det däremot gällt utökning av den ordinarie arbetstiden, som varit gällande under mer än fem år.

Sammanfattningsvis framhöll förbundet slutligen, att lotsstyrelsen icke förmått avge några godtagbara skäl för sin underlåtenhet att kalla till förhandlingar inom skälig tid enligt 8 § förhandlingsrättskungörelsen och även underlåtit att kalla till förhandlingar i enlighet med 5 § samma kungörelse och sålunda underlåtit beakta vad i kungörelsen vore stadgat. Förbundet finge därför hemställa att JO måtte vidtaga de åtgärder, vartill detta förhållande kunde föranleda.

Sedan lotsstyrelsen tagit del av förbundets påminnelser, inkom styrelsen med en skrivelse, däri styrelsen vidhöll vad styrelsen tidigare anfört.

I en till lotsstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

Enligt 1 § kungl. kungörelsen den 4 juni 1937 angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän (SFS 292/1937) äga statens tjänstemän — varmed här avses sådana arbetstagare i statens tjänst, som äro underkastade ämbetsmannaansvar — rätt att beträffande i 4 § samma kungörelse nämnda frågor förhandla med vederbörande myndighet, dock utan att inskränkning därigenom göres i myndigheten tillkommande beslutanderätt. Härvid jämföras med myndighet styrelse för sådan statlig institution, som icke kan betraktas som myndighet.

I 2 § samma kungörelse stadgas, bland annat, att förhandling äger rum mellan myndighet samt förening av tjänstemän eller förening av flera sådana föreningar samt att förhandlingsrätt dock blott tillkommer förening, vilken Konungen tillerkänt sådan rätt i förhållande till myndigheten. Myndighet må uppdraga åt underlydande organ att å myndighetens vägnar förhandla beträffande visst ärende eller vissa slag av ärenden.

I 4 § kungörelsen föreskrives, att förhandling må äga rum beträffande tjänstemännens allmänna anställnings-, arbets- och avlöningsvillkor ävensom beträffande tillämpningen av sådana villkor.

Innan myndighet avgiver förslag till eller fastställer nya eller ändrade anställnings-, arbets- eller avlöningsvillkor, skall myndigheten, såvida frågan är av principiell eller eljest allmän betydelse och uteslutande berör dess tjänstemän, enligt föreskrift i 5 § första stycket på lämpligt sätt bereda de i förhållande till myndigheten förhandlingsberättigade föreningar, som frågan må anses röra, tillfälle att taga kännedom om föreliggande utkast till sådana villkor.

I andra stycket av samma paragraf heter det vidare, att, om förening i anledning härav påkallar förhandling, meddelande härom skall lämnas inom skälig tid och senast inom en vecka efter delfäendet.

6 § innehåller bland annat föreskrift, att förhandling äger rum i skriftlig

eller muntlig form samt att, om muntlig förhandling påkallas från endera sidan, sådan skall äga rum.

I 8 § första stycket stadgas, att tid och plats för muntlig förhandling bestämmes av myndigheten samt att därvid skall iakttagas, att frågans behandling icke oskäligt fördröjes.

I ärendet är utrett, att överlotsen vid Malmö lotsplats den 29 juni 1951 utfärdat tjänstgöringsföreskrifter, innefattande viss utsträckning av tjänstgöringstiden för lotsplatsens tre båtbiträden (båtmän), att personalförbundet, som av Kungl. Maj:t tillerkänts förhandlingsrätt i förhållande till lotsstyrelsen, under åberopande härav i en till styrelsen den 7 augusti 1951 inkommen skrivelse anhållit om muntliga förhandlingar beträffande arbetstiden för vid lotsplatserna anställda båtmän och motorskötare, att förbundet därefter — under framhållande att styrelsen icke medverkat till en rimlig reglering av arbetstiden för båtmän, motorskötare och båtstyrare och ej kallat till av förbundet begärda förhandlingar — i skrivelse den 19 september 1951 till styrelsen meddelat, att förbundet beslutat utfärda blockad mot ifrågavarande tjänster vid samtliga lotsplatser med omedelbart ikraftträdande, samt att förhandlingar i ämnet mellan styrelsen och förbundet därefter ägt rum i Malmö den 1 oktober 1951.

Med hänsyn till vad i ärendet blivit upplyst angående båtmännens tjänstealigganden måste båtmännen anses underkastade ämbetsmannansvar (jfr NJA 1944 s. 390). 1937 års nyssnämnda kungörelse är följaktligen tillämplig med avseende å dessa tjänstemän.

Vad först angår frågan huruvida de nya tjänstgöringsföreskrifterna för båtmännen vid Malmö lotsplats bort fastställas, innan förbundet fått tillfälle att taga kännedom om föreliggande utkast till föreskrifterna, finner jag väl dessa ha innefattat så betydande och varaktig ändring av båtmännens tjänstgöringsförhållanden, att frågan härom måste anses ha varit av principiell eller eljest allmän betydelse, oaktat föreskrifterna avsett endast tre båtmän (jfr prop. 128/1937 s. 67—69 och 83—86). Föreskrifterna äro följaktligen i och för sig av den natur, att de enligt 5 § första stycket i kungörelsen icke bort fastställas, innan tillfälle beretts förbundet att taga kännedom om utkast till föreskrifterna. Det är emellertid att märka, att föreskrifterna utfärdats av överlotsen vid Malmö lotsplats i enlighet med honom i tjänstgöringsreglementet för lots- och fyrstaten tillkommande befogenhet. Som lotsstyrelsen fått kännedom om föreskrifterna först efter det desamma utfärdats, kan det icke läggas styrelsen till last, att förbundet icke tillställts utkast till desamma före dessas utfärdande. Det kan möjligen göras gällande, att överlotsen bort bereda förbundet tillfälle att taga kännedom om utkast till föreskrifterna, innan dessa fastställdes. Till överlotsen har emellertid icke med stöd av 2 § i kungörelsen delegerats befogenhet att förhandla beträffande ärenden av ifrågavarande slag. Med hänsyn härtill och då föreskrifterna i 5 § första stycket i kungörelsen icke kunna

anses innebära någon begränsning av överlotsen enligt nyssnämnda tjänstgöringsreglemente tillkommande befogenhet att utfärda tjänstgöringsföreskrifter av förevarande slag, kan icke heller överlotsen anses ha förfarit felaktigt genom att utfärda föreskrifterna utan att tillfälle dessförinnan beretts förbundet att taga del av utkast till desamma.

Vidkommande spørsmålet om skyldighet förelegat för styrelsen att på förbundets begäran ingå i förhandling vill jag först framhålla, att nämnda begäran avsett båtmännens allmänna anställnings- och arbetsvillkor och följaktligen en fråga, som förbundet enligt 4 § i kungörelsen ägt påkalla förhandling om.

Styrelsen har emellertid ifrågasatt huruvida, med hänsyn till att förbundet enligt styrelsens mening utövat rättsstridigt hot mot styrelsen av det slag, varom förmåles i 10 kap. 2 § strafflagen, skyldighet att ingå i förhandling förelåg så länge hotet vidmakthölls. Emellertid kan förbundets mot lotsverket såsom sådant uttalade hot om blockad — en åtgärd som i och för sig ej strider mot gällande lag (jfr NJA 1935 s. 300) — ej anses hänförligt till förfarande som är straffbelagt i nyssnämnda lagrum. Styrelsen har följaktligen ej av det skälet ägt underlåta att ingå i förhandling.

Icke heller den omständigheten — att förbundet anmodat båtmännen vid Malmö lotsplats att icke efterkomma de meddelade tjänstgöringsföreskrifterna och sålunda uppmanat dessa tjänstemän till förfarande, som är i lag belagt med straff — är av beskaffenhet att befria styrelsen från densamma författningsenligt åliggande skyldighet att ingå på de av förbundet begärda förhandlingarna.

Styrelsen har vidare anfört, *att* förbundets begäran om förhandlingar icke avsåg allenast båtmännen vid Malmö lotsplats utan åsyftade frågan om införande av reglerad arbetstid för båtmännen vid alla lotsplatser, *att* sistnämnda fråga om båtpersonalens löne- och arbetstidsförhållanden emellertid av Kungl. Maj:t hänskjutits till särskilda utredningsorgan, 1949 års tjänsteförteckningsrevision och den år 1948 tillsatta utredningen rörande arbete å s. k. obeqväm arbetstid, *samt att* styrelsen därför icke kunde på egen hand med för staten bindande verkan föra förhandlingar och träffa överenskommelser angående viss bestämd arbetstid.

Jag finner det visserligen uppenbart, att styrelsen med hänsyn till nämnda utredningar icke kunde, medan desamma pågingo, träffa överenskommelse med förbundet rörande arbetstid för båtmännen och dylikt. Därmed är emellertid icke sagt, att en förhandling mellan parterna skulle ha varit meningslös. Tvärtom kunde en förhandling i nämnda läge vara till nytta för båda parterna genom att tillfälle bereddes dem att för varandra klargöra de olika ståndpunkterna och diskutera behovet av särskilda åtgärder i avbidan på tvistefrågornas slutliga lösning. De pågående kommittéutredningarna ha därför enligt min mening icke utgjort något bärande skäl för styrelsen att undandraga sig upptagande av den begärda förhandlingen.

Men även om det funnits giltiga skäl att anse det olämpligt att i sakernas dåvarande läge upptaga förhandlingar rörande båtmännens anställnings- och arbetsvillkor, har hänsyn härtill likväl icke fått tagas. Myndighet äger nämligen icke rätt att diskretionärt pröva lämpligheten av en av tjänstemannaförening gjord framställning om förhandling rörande fråga av beskaffenhet att kunna jämlikt 4 § i kungörelsen göras till föremål för förhandling. Av samma skäl har styrelsen icke heller ägt dröja med inledande av förhandling i avbidan på Kungl. Maj:ts prövning av den hemställan om medel till ökning av antalet båtmän, som styrelsen gjort efter det förbundet påkallat förhandling.

Styrelsen har följaktligen varit pliktig att hörsamma förbundets begäran om förhandling rörande båtmännens anställnings- och arbetsvillkor.

Vad slutligen angår frågan, huruvida styrelsen — genom att först den 1 oktober 1951 upptaga den begärda förhandlingen, oaktat förbundets anhållan härom inkommit till styrelsen redan den 7 augusti samma år — gjort sig skyldig till otillbörligt dröjsmål, har styrelsen till förklaring av dröjsmålet anfört, *att* generallotsdirektören åtnjöt semester till den 20 augusti, *att* styrelsen i hans frånvaro icke ansåg sig kunna vidtaga någon åtgärd i saken, *att* arbetet med styrelsens statförslag därefter i så hög grad upptog styrelsens tid, *att* någon tjänsteman inom styrelsen icke kunde avdelas för att bedriva förhandlingarna, *att* detta arbete, som helt avslutades först efter den 15 september 1951, måst gå före andra arbetsuppgifter, som ej krävt omedelbart avgörande, *att* Nyman och Schaffer voro de enda inom styrelsen, som voro kompetenta att bedriva de av förbundet begärda förhandlingarna, *att* Schaffer under nyssnämnda tid ej kunde lösgöras, enär han, som var ledamot av 1948 års lotskommitté, till och med första veckan i september var i tjänst i styrelsen allenast för att övriga befattningshavare å chefstjänster skulle kunna beredas någon semester och därefter återgick till brådskande kommittéarbete, *att* Nyman, sedan statförslagen i huvudsak avslutats, under veckan den 10—den 16 september hade att avarbeta under sommaren och under arbetet med statförslagen uppkommen balans av sådana ärenden som ej tålde uppskov och som följaktligen måste gå före upptagandet av förhandlingar med förbundet, *att* Nyman därefter på grund av sjukdom var urståndsatt att fullgöra sin tjänst till den 24 september, *att* styrelsen förvissat sig om att de nya tjänstgöringsföreskrifterna tillämpliga ej tillämpades, *samt att* styrelsen behövt visst rådrum med hänsyn till det ovan nämnda otillbörliga blockadhotet från förbundet.

Frågan huruvida de av styrelsen åberopade arbets- och personalförhållandena utgjort giltigt skäl till dröjsmålet med förhandlingarnas upptagande måste bedömas mot bakgrunden av det sätt, varpå myndighetsrepresentation vid sådan förhandling, varom nu är fråga, bör vara anordnad.

Bestämmelserna i kungörelsen innefatta icke några direkta anvisningar vare sig om huru vederbörande myndighetsrepresentation vid muntlig för-

handling skall anordnas eller om huru förhandlingen skall bedrivas. Vissa antydningar härom finnas i 8 § tredje stycket. Angående protokollföringen stadgas där, att i protokollet skola återgivas framlagda förslag och avgivna förklaringar samt därvid i korthet angivas skälen för de å ömse sidor intagna ståndpunkterna. Av dessa bestämmelser torde få dragas den slutsatsen, att parterna å ömse sidor vid muntlig förhandling skola tillkännagiva sina ståndpunkter samt motivera dessa. När det gäller att bestämma på vilket sätt myndighet vid muntlig förhandling skall låta representera sig, måste uppenbarligen tillses, att utsedda representanter kunna vid förhandlingen fullgöra vad i nyssnämnda hänseende åligger myndigheten.

Vissa uttalanden i förarbetena till kungörelsen belysa närmare dessa frågor. Uttalandena ha redovisats av MO i ämbetsberättelsen 1951 s. 143—147, vartill hänvisas.

Av uttalandena framgår otvetydigt — såsom MO framhållit — att vid kungörelsens tillkomst fästs stort avseende vid att vederbörande myndighet vid förhandling enligt kungörelsen erhåller sådan representation, att verkliga överläggningar i den mening som i kungörelsen åsyftas kunna komma till stånd. Vid dylika överläggningar skola å ömse sidor utbytas skäl och motskäl. Från myndighetens sida gäller det sålunda att närmare angiva och belysa de synpunkter, som myndigheten lägger på den fråga som är föremål för förhandling. Även om myndigheten vid tillfället ej kan giva definitivt besked om sin ställning, kan dock från motpartens sida uppställas anspråk på att redan under förhandlingarnas gång erhålla kännedom om myndighetens preliminära inställning samt skälen härför. Det har även förutsatts, att ordföranden vid förhandling jämlikt kungörelsen skall söka åvägbringa samförstånd mellan parterna. Härtill måste, som förut nämnts, hänsyn tagas vid utseende av myndighetens representation. Omfattningen och vikten av den eller de frågor som förhandlingen avser ha givetvis betydelse. Ehuru det icke såsom allmän regel ansetts kunna fordras att myndighetens chef alltid skall själv medverka vid förhandling, är det, åtminstone i viktigare frågor, ofta lämpligt att verkschefen personligen deltagar. Där så icke sker, bör emellertid i verkets representation ingå vederbörande personalchef eller annan som tillhör ledningen för verket. Endast en person i denna ställning torde i allmänhet vara lämpad att vid sådana överläggningar som här avses företräda myndigheten.

De frågor, beträffande vilka förhandling begärts av förbundet, voro uppenbarligen av den vikt, att lotsstyrelsens representation vid förhandlingen i enlighet med det nyss anförda bort stå under ledning av generallotsdirektören eller av byråchef som var väl insatt i förevarande spörsmål. Någon anmärkning kan sålunda icke riktas mot styrelsen för det denna icke lät sig representeras av lägre tjänsteman, som icke var lika arbetsbelastad som byråcheferna och som därför kunnat genast inleda förhandling med förbundet.

Det är med hänsyn till vad nyss sagts om hur myndighet bör vara representerad vid förhandling uppenbart, att förbundets begäran om förhandling kom vid en för verket ur arbetssynpunkt mycket oläglig tidpunkt. Arbetet med styrelsens anslagsäskanden för det kommande budgetåret har givetvis för styrelsen medfört svårighet att ägna erforderlig tid åt att förbereda förhandling av frågan om båtmännens löner — förbundet har påkallat förhandling rörande båtmännen i hela riket — ävensom minskat möjligheterna att lösgöra lämplig personal för förhandlings bedrivande. Det är vidare klart, att förhandlingen icke bort upptagas, förrän nyssnämnda fråga förberetts och diskuterats inom verket. Det låg givetvis även i förbundets intresse, att frågan behörigen förbereddes innan förhandling inleddes. I förevarande fall synes emellertid någon mera omfattande förberedelse icke ha erfordrats. Frågan hade nämligen redan tidigare varit föremål för förhandling mellan styrelsen och förbundet. Med hänsyn till de pågående kommittéutredningarna var styrelsen icke i tillfälle att träffa någon överenskommelse med förbundet rörande båtmännens arbetsförhållanden. Vid den begärda förhandlingen har det därför för styrelsens del närmast gällt att ytterligare klargöra denna ståndpunkt för förbundet. Från styrelsens sida framfördes vid den förhandling, som kom till stånd den 1 oktober 1951, förslag att lätta båtmännens arbetsbörda genom viss ökning av båtmännens antal. Detta förslag har givetvis krävt viss förberedelse. Frågan härom var emellertid föremål för prövning i samband med upprättandet av statförslaget och har uppenbarligen icke krävt någon ytterligare längre förberedelse. Nu ifrågavarande spörsmål ha därjämte utförligt behandlats av styrelsen i ett av denna till Kungl. Maj:t avgivet, den 29 augusti 1951 dagtecknat remissvar i anledning av en av förbundet till Kungl. Maj:t tidigare gjord framställning om båtpersonalens arbetstid. Det borde därför ha varit möjligt för styrelsen att — utan att nämnvärt fördröja färdigställandet av statförslaget — samtidigt förbereda förhandlingen. Styrelsen har i ärendet gjort gällande, att det måste ha varit klart för förbundet att positiva resultat av förhandling ej kunde nås. Detta uttalande antyder, att något större behov av förberedelse ej förelåg.

Styrelsens uppfattning, att det av förbundet i skrivelsen den 6 augusti 1951 uttalade blockadhotet nödvändiggjort viss tids rådrum, kan jag icke dela. Detta hot — som avsåg det fall att styrelsen vidtog disciplinära åtgärder mot de båtmän som vägrat fullgöra dem ålagd tjänstgöringsskyldighet — har givetvis icke varit av beskaffenhet att kunna inverka på lösningen av den fråga, om vilken förhandling begärts, nämligen båtmännens arbetstid, och följaktligen icke behövt på något sätt fördröja upptagande av förhandling härom.

Det torde vidare böra framhållas, att förhandlingen, när den kom till stånd, uppenbarligen ej tog lång tid i anspråk. Något hinder mot att förlägga förhandlingen till Stockholm synes icke ha förelegat. Om så skett,

borde det ha varit möjligt för generallotsdirektören eller någon av byråcheferna att upptaga den begärda förhandlingen utan att övriga brådskande ärenden, som ankom på styrelsen, behövt nämnvärt fördröjas.

Jag kan med hänsyn till vad sålunda anförts icke finna, att de av styrelsen åberopade arbets- och personalförhållandena utgjort hinder för styrelsen att tidigare än som skett upptaga den av förbundet begärda förhandlingen. Det ligger i sakens natur, att dylik förhandling skall inledas så snart ske kan. I 8 § i 1937 års kungörelse stadgas också, att tid och plats för muntlig förhandling bestämmes av myndigheten, därvid skall iakttagas att frågans behandling icke oskäligt fördröjes. När ett dröjsmål med utsättande av förhandling är att anse såsom oskäligt är givetvis en fråga, om vilken delade meningar kunna råda och som måste bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Så mycket är dock klart (jfr förarbetena till stadgandet i 5 § lagen om förenings- och förhandlingsrätt, prop. 240/1936 s. 101—107), att ett så långvarigt dröjsmål som det som inträffat i förevarande fall är att anse såsom oskäligt, om det icke betingats av omständigheterna. På sätt framgår av det anförda ha de av styrelsen åberopade förhållandena icke nödvändiggjort ett så avsevärt dröjsmål som det inträffade. Styrelsen borde därför enligt min mening ha upptagit förhandlingen tidigare än som skett. I varje fall borde styrelsen, då förhandling icke upptogs kort efter det generallotsdirektören återinträtt i tjänst, ha underrättat förbundet, att arbets- och personalförhållandena enligt styrelsens mening påkallade ytterligare uppskov med förhandlingen.

Såsom förut nämnts kunde emellertid styrelsen med hänsyn till de pågående kommittéutredningarna icke träffa någon överenskommelse om båt-männens arbetstid. Det är vidare att märka, att de av överlotsen vid Malmö lotsplats utfärdade tjänstgöringsföreskrifterna tillsviðare icke tillämpades. Nu angivna förhållanden ha uppenbarligen varit ägnade att låta intresset för förhandlings hållande något tråda tillbaka för vikten av statförslagets uppgörande. Någon skada av dröjsmålet har icke uppkommit och har icke heller varit att befara.

Med hänsyn härtill finner jag med dessa uttalanden klagomålen icke föranleda vidare åtgärd från min sida.

9. Felaktig avfattning av hovrätts beslut angående utdömd rättegångskostnad.

I ett till rådhusrätten i Malmö instämt mål mellan tränaren Göte Nilsson i Mölndal, kärande, samt fru Edit Svensson i Malmö, svarande, angående provisionsfordran, meddelade rådhusrätten den 16 maj 1951 dom, varigenom Edit Svensson förpliktades att till Nilsson utgiva 500 kronor jämte ränta och rättegångskostnader.

Mot denna dom fullföljde Edit Svensson talan i hovrätten över Skåne

och Blekinge. Vid huvudförhandling i hovrätten inställde sig Nilsson såsom vadesvarande, åtföljd av sitt ombud advokaten Lennart Vilén i Malmö, vilken bestred ändringsyrkandet samt fordrade ersättning för kostnaderna å målet i hovrätten med 476 kronor, därav 26 kronor för utlägg och 450 kronor i ombudsarvode. Nilsson yrkade därutöver ersättning för sin personliga inställelse med 100 kronor.

I dom den 12 oktober 1951 fastställde hovrätten rådhusrättens domslut samt förpliktade Edit Svensson att ersätta Nilsson hans kostnader å målet i hovrätten med 326 kronor, därav 300 kronor utgjorde ombudsarvode, jämte vad som åtginge till lösen för en avskrift av hovrättens dom.

Hovrättens dom vann laga kraft.

Sedan advokaten Ragnar Kaiser i Mölndal, vilken i målet varit huvudombud för Nilsson, i skrivelse den 19 november 1951 till hovrätten anhållit om upplysning rörande det förhållandet att någon ersättning för Nilssons personliga inställelse i målet icke blivit utdömd, meddelade hovrättsrådet Curt Bergström i egenskap av ordförande å hovrättsavdelningen vid huvudförhandlingen i skrivelse den 26 november 1951 till Kaiser följande.

Vid överläggning till dom i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen i målet hade skilda meningar yppats i huvudsaken och därför beslutats anstånd med domen i två veckor. Tydligt hade vid denna första överläggning även rättegångskostnaderna diskuterats och då preliminärt bestämts till 426 kronor, därav för utlägg 26 kronor, i arvode 300 kronor och för Nilssons personliga inställelse 100 kronor. Att så varit fallet bestyrktes därav, att å kostnadsräkningen med Bergströms stil funnes med blyerts antecknat dels invid rubriken "B. Arvode" "300", dels ock längre ned "100 för pers. inst". Dessa anteckningar kunde icke gärna ha tillkommit i något annat sammanhang. Vid den slutliga överläggningen hade, enligt vad hovrätten bestämt erinrade sig, beslutats nedsättning av Viléns arvode. Uppenbarligen hade arvodet därvid bestämts till 200 kronor och det totala kostnadsbeloppet sålunda kommit att uppgå till 326 kronor. I överensstämmelse därmed hade i domen Nilsson tillerkänts kostnadsersättning med 326 kronor, varav dock av förbiseende 300 kronor i stället för rätteligen 200 kronor angivits utgöra arvode. Av vad ovan anförts framginge, att den Nilsson tillerkända kostnadsersättningen beräknats sålunda: utlägg 26 kronor, arvode 200 kronor och personlig inställelse 100 kronor. Nilsson hade följaktligen erhållit den ersättning hovrätten funnit skäligen. Det misstag, som uppenbarligen begåtts, vore att av den i och för sig riktiga kostnadsersättningen av misskrivning 100 kronor för mycket angivits utgöra arvode. Därest Nilsson så önskade, kunde han till hovrätten insända sin utskrift av domen i och för rättelse.

I en den 12 februari 1952 hit inkommen skrivelse förklarade sig styrelsen för Sveriges advokatsamfund — dit Kaiser, under förmälan att hans huvud-

man vore mycket missbelåten med kostnaderna i målet, insänt handlingarna i saken — ha funnit vad som förekommit vara så pass anmärkningsvärt, att styrelsen ansett sig icke kunna underlåta att bringa det passerade till min kännedom för den åtgärd, jag kunde finna skäl vidtaga.

I ett med anledning av klagomålen infordrat yttrande anförde Bergström samt adjungerade ledamöterna Per Bergdahl och Bengt Hjern, vilka deltagit i avgörandet av ifrågavarande mål i hovrätten, följande.

I skrivelsen den 19 november 1951 hade Kaiser gjort gällande, att i hovrättens ovanberörda dom det fel förelupit att hovrätten försummat tillerkänna Nilsson ersättning för hans personliga inställelse i hovrätten med 100 kronor, i följd varav hans kostnadsersättning bestämts till allenast 326 kronor. Hovrätten hade emellertid ansett sig kunna fastslå, att av beloppet 326 kronor 26 kronor avsåge gottgörelse för utlägg, 200 kronor arvode och 100 kronor ersättning för personlig inställelse men att på grund av förbiseende arvodet angivits till 300 kronor. Förutsättning för tillämpning av 17 kap. 15 § rättegångsbalken hade därför enligt hovrättens mening förelagat. Däröfver hade Kaiser erhållit meddelande genom Bergströms skrivelse den 26 november 1951, till vilken nu hänvisades. Av densamma syntes anledningen till det förelupna felet klart framgå. Kaiser hade därefter icke varit i förbindelse med hovrätten i detta ärende. Anmärkas kunde, att ett arvode av 200 kronor måste anses fullt skäligt med hänsyn till samtliga de omständigheter, som brukade vara normerande vid arvodets bestämmande. Genom det förelupna felet syntes Nilsson knappast ha lidit någon skada. Därest JO likväl skulle finna skada ha uppkommit för Nilsson, vore hovrätten villig att gottgöra Nilsson densamma.

Beredd tillfälle att yttra sig i ärendet anförde Kaiser, under åberopande av innehållet i en till honom ställd skrivelse från Vilén, att Nilsson, då den honom tilldömda ersättningen från motparten endast räckte till kostnaderna i målet, uppenbarligen lidit skada genom förlust av 100 kronor. Kaiser ansåge, att denna Nilssons förlust borde täckas.

Den åberopade skrivelsen från Vilén innehöll, bland annat, att Vilén för sin del ansåge det av honom yrkade beloppet 450 kronor utgöra skäligt arvode i målet. Enligt av Vilén i målet förda noteringar hade Vilén genomgått hela materialet både i samband med uppsättande av genmäle och dagen före målets handläggning i hovrätten. Vilén hade antecknat, att handläggningen jämte genomgång samma dag och konferens med Nilsson hade tagit en tid av 6 timmar. Enbart för själva huvudförhandlingen ansåge Vilén att skäligt arvode borde beräknas till cirka 250 kronor. För sin del kunde Vilén icke förstå, att 17 kap. 15 § rättegångsbalken kunde vara tillämplig i ett fall av detta slag.

Advokatsamfundets styrelse bereddes tillfälle att avgiva påminnelser i ärendet men underlät att inkomma därmed.

I en därefter till mig inkommen skrivelse anförde Bergström att, då det vore möjligt att genom den i hovrättsdomen skedda misskrivningen skada kunde ha tillfogats Nilsson, ett belopp av 100 kronor den 28 maj 1952 i postremissväxel översänts till Nilsson, vilket hovrätten velat bringa till min kännedom.

Vid prövning av ärendet fann jag — enär Nilsson erhållit full gottgörelse för den skada, som kunde ha åsamkats honom genom det förelupna felet, samt med hänsyn till omständigheterna i övrigt — mig kunna låta bero vid vad i ärendet förevarit.

10. Ärende rörande indrivning av utskylder.

Av handlingarna i ett genom klagomål av gjutaren Max Alban Gilbert Bratt i Huddinge härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Klaganden undergick under nio år sju månader intill den 23 maj 1950 förvaringsstraff och utskrevs sagda dag från fångvårdsanstalten å Hall. Medan klaganden undergick straffet var han mantalsskriven i Göteborg. Utan att ha avgivit deklaration blev han där taxerad efter skön till såväl statlig som kommunal inkomstskatt år 1948 för en inkomst av 4 000 kronor, år 1949 för 6 000 kronor och år 1950 för 10 000 kronor.

I en till mig insänd skrift påtalade klaganden, att då han numera frivits från sitt straff och fått arbete inom Huddinge socken, de honom på grund av ovannämnda taxeringar påförda kvarstående skatterna, vilka med hänsyn till att preliminär skatt icke erlagts blivit mycket stora, hölle på att uttagas genom avdrag å hans avlöning. Det syntes klaganden hårt att betala skatt för sagda år, då han icke haft någon inkomst under den tid han varit intagen i fångvårdsanstalt.

Sedan jag hos länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län begärt upplysningar i saken, uppgav länsstyrelsen i skrivelse den 17 mars 1951, att prövningsnämnden i länet vid sammanträde dagen förut undanröjt klagandens taxeringar åren 1950 och 1948 samt att prövningsnämnden den 1 mars undanröjt även 1949 års taxering.

Sedan taxeringarna sålunda undanröjts, avskrevs ärendet härstädes.

I en sedermera hit inkommen skrift anförde klaganden att, ehuru taxeringarna åren 1948—1950 blivit undanröjda, skatt på grund av desamma avkrävts honom av uppbördsmanen i Huddinge socken. Denne hade i

meddelande den 24 april 1951 anmodat klaganden att inbetala kvarstående skatt enligt 1949 års taxering med 1 132 kronor jämte indrivningsavgift med 45 kronor 28 öre.

Sedan kronokamreraren i Göteborg anmodats att avgiva yttrande i ärendet, överlämnade och återopade denne såsom eget yttrande en av mantalskommisarien Yngve Nelin avgiven promemoria av följande innehåll.

Under den tid, åren 1940—1950, som klaganden varit intagen å fångvårdsanstalt, syntes klaganden ha blivit taxerad först år 1948. Sedan taxeringarna 1948—1950 i mars 1951 undanröjts av prövningsnämnden, hade enligt uppgift av vederbörande skatteexekutor de kvarstående skatter som grundade sig på 1948 och 1950 års taxeringar avskrivits. De vore icke föremål för indrivning i Huddinge kommun. Begäran om indrivning av kvarstående skatt enligt 1949 års taxering vore däremot överlämnad till indrivningsmyndigheten i Huddinge. Sagda skatt hade även avkrävts den skattskyldige. Den 2 juni 1951 hade skatteexekutorn i Göteborg av uppborgsverkets kameralavdelning interimistiskt meddelats, att 1949 års taxering undanröjts, och skatteexekutorn hade den 4 juni återkallat sin anhållan om indrivning av den kvarstående skatt, som grundade sig på denna taxering. — Den 4 april 1951 hade Nelin tillställt klaganden ett bevis att löneavdrag för å slutlig debetsedel enligt 1950 års taxering debiterad kvarstående skatt ej skulle verkställas. Enligt uppgift av uppborgsverkets kameralavdelning och skatteexekutorn hade någon inbetalning av kvarstående skatter grundade på 1948—1950 års taxeringar icke kommit uppborgsverket eller executionsverket tillhanda.

Sedan klaganden beretts tillfälle att avgiva påminnelser, inkom landsfiskalen-utmätningssmannen i Tumba distrikt Sven Ahlenius med infordrat yttrande i ärendet. Ahlenius anförde följande.

Den 21 april 1951 hade från skatteexekutorn i Göteborgs fjärde distrikt inkommit begäran om handräckning för utbekommande hos klaganden av kvarstående skatt enligt 1949 års taxering med 1 132 kronor. Handräckningsärendet hade av Ahlenius överlämnats till fjärdingsmannen E. Borgmo för indrivningsåtgärd. Såsom framginge av handlingarna hade Borgmo den 24 april 1951 krävt klaganden på skatten jämte därå belöpande restavgift. Den 9 juni 1951 hade från skatteexekutorn i Göteborg inkommit återkallelse av handräckningen för ett belopp av 1 126 kronor. Kvarstående beloppet, 6 kronor, torde avse pensionsavgift, som påförts klaganden jämlikt 19 § lagen om folkpensionering. Borgmo, till vilken återkallelsen översänts, hade upplyst att klaganden icke gjort någon inbetalning till honom å det krävda beloppet.